

Jouni Yrjänä

1865

2025

160

**Luotettavan
tiedon puolesta
160 vuotta**

Tilastokeskuksen
vuodet 2000–2025

Tilastokeskus
1865 - 2025

**Luotettavan
tiedon puolesta
160 vuotta**

Graafinen suunnittelu ja taitto: Oy SEK Ab

Kuvat: Tilastokeskus, iStock, Lehtikuva, Museovirasto

PunaMusta Oy 2025

ISBN 978-952-244-748-7

Jouni Yrjänä

Luotettavan tiedon puolesta 160 vuotta

Tilastokeskuksen vuodet
2000-2025

Markus Sovala, pääjohtaja

Hyvä lukija

Suomen ja suomalaisten tie vuoteen 2025 on kulkenut monen polun kautta. Polkujen risteykset hahmottaa usein selvärajaisina vasta jälkikäteen. Monet ilmiöt kehittyvät yhteiskunnassa hitaasti. Historian avulla pystymme kertomaan kehityskulut tarinan muotoon, tunnistamaan trendejä, syitä ja seurauksia, jotka vaikuttavat tähän hetkeen sekä tulevaisuuteen.

Datan ja tiedon maailma kehittyi pitkin harppauksin 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Digitalisaatio, tehokkaat tietokoneet, nopeat tietoliikenneyhteydet sekä uudet lähes reaaliaikaisesti päivittyvät rekisterit ovat avanneet tiedon parissa työskenteleville 2000-luvulla nopeasti uusia reittejä. Samaan aikaan mukamme on kulkenut jotain pysyvää, luotettavien tilastojen tuottajan yhteiskunnallinen tehtävä ja huipputason osaaminen tiedon käsittelyyn.

Ajattelen, että on tärkeää merkitä kehityskulut ylös nyt, kun meillä on saatavilla aikalaisten tulkinnat lähivuosisikymmenten kehityksestä. Kun vielä muistamme miten vuonna 2023 Tilastokeskuksen lakisääteiseksi tehtäväksi tullut tutkimusaineistojen luovuttaminen siirtyi digitaaliseksi etäkäyttäjärjestelmän käyttöönoton myötä. Tai miten puhe tietovarannoista ja tietoaisteiden yhteentoimivuudesta heräsi ja kasvoi yhteiskunnassa vuosituhannen vaihteesta alkaen.

Kiitän tämän historiikin kirjoittajaa tutkija Jouni Yrjänää lähi-vuosien merkitsemisestä muistiin. Historiikin kirjoittamiseen sisältyy aina valintoja, ja hänellä on ollut tutkijana vapaus päättää, mitä hän historiikkiin tallentaa. Lopputulos on käsissämme. Toivotan sinulle sen lukijana mielenkiintoisia ja avar-tavia lukuhetkiä.

Luotettavan tiedon puolesta,

Markus Sovala, pääjohtaja, Tilastokeskus

Alkusanat

Tilastokeskuksen lähtökohtana sen tilatessa käsillä olevaa historiategosta oli – jo tiukan aikataulunkin vuoksi –, ettei siinä tavoitella eri tilastojen kokonaisvaltaista kuvausta. Sen sijaan historiatoimikunta oli hahmotellut tärkeäksi kokemiaan teemoja, joiden sisällä vilisi ulkopuolisen tajuntaan abstraktin olaisia asioita, teknisiä yksityiskohtia ja vaikeasti mieleen jääviä kirjainlyhennelmiä. Periaatteessa sain vapaat kädet historian kirjoittamiseen ja rajaamiseen, mutta hyvin lähelle lopulta tulin noita mainittuja teemoja.

Aikaperiodi määräytyi tilaajan toiveesta. Tilastokeskuksen edeltäjistä on julkaistu vuoteen 1971 ulottuva päteväoloinen historia, jonka kirjoittaja Georg Luther oli paitsi pitkän linjan tilastokeskuslainen myös kokenut sukututkija. Tilastokeskuksen vaiheista vuosien 1971–2000 välillä on kerrottu Pertti Marjomaan toimittamassa ja hänen ja viraston muiden asiantuntijoiden kirjoittamassa käsikirjamaaisessa teoksessa.

Koin tarpeelliseksi aloittaa kirjan johdantomaisella pääluvulla Tilastokeskuksen varhaisemmasta historiasta. Samalla selvitin itselleni ja toivottavasti myös lukijoille kuinka vuoden 2000 ”lähtötilanteeseen” oli saavuttu. Monia 2000-luvun kehityskulkuja oli jo valmisteltu ja ennakoitu edeltävänä ajanjaksona.

Tilastotoimeen mielletty tietty konservatiivisuus tulee kaikesta siitä, että tilastojen on oltava luotettavia sekä vertailtavissa niin aikaisempiin tilastoihin kuin verrokkimaihinkin. Tietosuojakin on varmistettava. Mutta muuttuvassa maailmassa syntyy aina myös uusia tiedon tarpeita. Tiedon lähteisiinkin tulee muutoksia, tietotekniikka vanhenee ja uudet ohjelmat ja koneet tarjoavat uusia mahdollisuuksia. Asiakkaiden odotukset ja vaatimukset kasvavat. Näistä kaikista syistä tuotantoprosessit ovat jatkuvassa kehitystilassa. Tilastokeskus on vastannut haasteisiin proaktiivisesti jo useamman johtajapolven aikana.

Digitalisaatio, muutosvoimista suurin, on muuttanut 2000-luvulla Tilastokeskuksen tapaa tuottaa, jakaa ja käyttää tilastoja. Se on avannut uusia lähteitä ja tuonut asiakkaille avointa dataa. Se on mahdollistanut tietojen yhdistämistä luovalla tavalla ja tehnyt tilastojen tuotannosta ketterämpää. Mikrodatan kokoamisesta ja luovuttamisesta tutkimuskäyttöön virasto on jalonnut itselleen uuden lakisääteisen tehtävän.

Organisaationa Tilastokeskus on tavoitellut asiakaslähtöisyyttä 1980-luvulta lähtien, siirtynyt tulosjohtamiseen 1990-luvulla sekä paneutunut kokonaislaatuajatteluun erityisesti 2000-luvun ensi vuosikymmenellä. Kokonaisarkkitehtuuria se ryhtyi rakentamaan 2010-puolivälin jälkeen. Jokainen pääjohtaja on tuonut toimintaan omat painotuksensa.

Kirjoittajan työtä ohjanneeseen historiatoimikuntaan kuuluivat Tilastokeskuksen edustajina Hanna Bärlund, Timo Koskimäki, Timo Mannonen, Hannele Orjala, Leena Storgårds ja Mervi Ukkonen. Kiitän heitä ja myös kaikkia muita käsikirjoitusta kommentoineita asiantuntijoita kärsivällisestä faktantarkistuksesta. Kirjoittajana olen toki vastuussa kokonaisuudesta ja yksityiskohdista.

Helsingissä 9.9.2025

Jouni Yrjänä

Sisältö

12

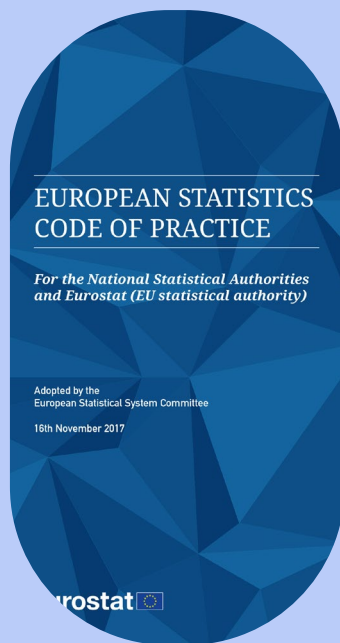
Pääjohtajat 1865–2001

14

**I Taulustolaitoksesta
rekisteripohjaiseen
väestölaskentaan**

56

**II Kokonaislaadun
aktiivinen kehittäjä**

104

III Tiedosta toinen
tukijalka

178

IV Tiedon yhdistelijä
ja toimittaja

212

Alaviitteet, lähteet
ja kirjallisuus,
henkilöhakemisto

Sisällysluettelo

Pääjohtajat 1865–2001	12
Taulustolaitoksesta rekisteripohjaiseen väestölaskentaan	14
Väestölaskentaa kirkonkirjoista	16
Tilastollisen toimiston varhaisvaiheet.....	17
Vaikuttavia tuloksia hajautetulla tilastotuotannolla	21
Indeksejä, tulotilastoja ja tilastotoimen keskittämistä.....	24
Kansantalouden tilinpidon aika alkaa	28
Väestölaskenta ja tietotekniikan kehitys.....	30
Kansainvälinen yhteistyö	32
Hallinnolliset rekisterit käyttöön.....	33
Yhteiskunnan ja väestön kehitys 1865–2025.....	34
Uusi keskittämisen aalto ja Tilastokeskuksen perustaminen	37
Sosiaalitulosten nousu	38
”Tilastokeskus – tietopalvelutalo”.....	40
Tutkimuksellinen ote vahvistuu	43
Rekistereitä ja tietokantoja	44
Tulosjohtaminen toi ison muutoksen	46
Tilastokeskus osaksi Euroopan tilastojärjestelmää	50
”Johtava tilastoviranomainen”.....	54
Tekla Hultin - ensimmäinen naisaktuaari	55
Kokonaislaadun aktiivinen kehittäjä.....	56
Tilastokeskuksen ensimmäinen naispääjohtaja	58
SVT-neuvottelukunnassa kolmenlaisia organisaatioita	62
Kehitystä laatupalkintokriteereistä	63
Kunnianhimoinen tuotantomalli-projekti	69
Tuotanto-, julkistamis- ja tietojärjestelmien uudistuksia	73
Uhka alueellistamisesta, leikkaukset ja tilastoinnin keskittäminen.....	78
Tiedotteita ja koulutusta	83
Etiikka ja käytänteet.....	86
Kansainvälinen yhteistyö ja konsultointi	90
Yhteisprojekteja yliopistomaailman kanssa	92
Tutkijapalvelut mahdollistaa mikroaineistojen tietosuojatun tutkimuskäytön.....	94
Kasvihuonekaasujen inventaarioyksikkö	100

Tiedosta toinen tukijalka.....	104
“Osallistavaa johtamista”	106
Vaikuttamista kansainvälisillä foorumeilla	111
Kansainvälistä konsultointia eri puolilla maailmaa	113
Monitilatoimisto ja muita säästötoimenpiteitä	116
Valtion yhteisten IT-palveluiden käyttöönotto ja etätyö	121
Integroitu YTY-yritystilastojärjestelmä	125
Epävakausta järjestelmissä.....	131
Kokonaisarkkitehtuuri ja tietoarkkitehtuurin tavoitetilä.....	133
Tietotekniikan ja digitalisaation kehitys 2000–2025	134
Henkilötietojärjestelmän uudistus.....	138
Ruutia yhdistelmätiedonkeruihin	141
Tiedottamisesta viestintään.....	143
Tutkijapalveluiden läpimurto ja SISU-mikrosimulointimalli.....	150
Avointa dataa yleiseen käyttöön.....	155
Big Data, verkkoharavointi ja kokeelliset tilastot.....	157
Tietopolitiikasta tiedonhallintalautakuntaan.....	162
Uusi strategia, uusi organisaatio	169
Koronapandemian positiivisia vaikutuksia	172
Tiedon yhdistelijä ja toimittaja.....	178
Jatkuvuutta ja muutoksia	180
Mikroaineiston käytön edistäminen 2000–2025	186
Tilastokeskuksen “toinen tehtävä” virallistetaan.....	189
Maksullisia palveluja budjettirahoituksen lisäksi	196
Yhtenäistämisen ja tehostamisen Y-malli.....	197
Ilmiöviestintä ja asiantuntemuksen jakamisen rajat	204
Maailman paras tilastoekosysteemi	209
Alaviitteet	212
Lähteet ja kirjallisuus	223
Henkilöhakemisto	228

Pääjohtajat 1865–2001

Gabriel Rein
1865–1867

K.E.F. Ignatius
1868–1885

Walter Lindberg
1952–1962

Eino H. Laurila
1963–1972

Adolf Anders Boxström

1886–1902

August Hjelt

1902–1919

Martti Kovero

1919–1952

Aaro Kenttä

1973–1978

Olavi E. Niitamo

1978–1992

Timo Relander

1992–2001

Taulustolaitoksesta rekisteripohjaiseen väestölaskentaan

Tilastokeskuksesta kasvaa 135 vuoden aikana yksi Euroopan edistyneimmistä kansallisista tilastovirastoista. Keskeinen menestystekijä on hallinnollisten rekisterien järjestelmällinen hyödyntäminen tilastotuotannossa 1970-luvun alusta alkaen.

1865-2000

Väestölaskentaa kirkonkirjoista

Tilastokeskuksen juuret ulottuvat vuonna 1748 perustettuun Ruotsin taulustolaitokseen, jota pidetään maailman varhaisimpana tilastotyöhön erikoistuneena viranomaisena. Jo tätä ennen, 1500-luvulta Kustaa Vaasan ajoista lähtien, hallinto oli kehittänyt rekisteri- ja kirjanpitojärjestelmiä verotusta ja muuta valtiotalouden hoitoa varten. Merkantilismin aikana 1700-luvun alkupuolella väestömäärä yhdistettiin ajatuksellisesti kansakunnan elinvoimaan. Kysymys kiinnosti ja väkilukua yritettiin arvioida syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luetteloista. Ruotsin kuningaskunnalla oli kuitenkin käytössään ainutlaatuinen tietoaineisto, seurakuntien pitämä ja jatkuvasti päivittyvä rekisteri, rippikirja, joka käsitti käytännössä koko väestön.

Valmistellessaan vuoden 1749 väestölaskentaa taulustolaitos loi yhtenäiset tiedonkeruulomakkeet papistolle, jonka tehtävänä oli koostaa seurakunnittain väestötaulukoita, jotka perustuivat rippikirjojen ohella syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luetteloihin. Vuonna 1755 valmistunut laskenta paljasti kuningaskunnan väestön määrän sen verran vähäiseksi, että tulokset julistettiin salaisiksi. Tosin tämän jälkeen osia laskennan tuloksista julkaistiin erilaisina tutkimuksina. Ensimmäinen väestölaskenta paljasti perustiedoissa puutteita, joiden vuoksi taulustolaitos tarkensi kirkonkirjojen sisältövaatimuksia lapsien ja syntymäaikojen merkintöjen osalta. Väestölaskennan laatu parani vuosiosadan lopulla merkittävästi.

Vuoden 1809 jälkeen väestönlaskenta suoritettiin Suomen suuriruhtinaskunnassa viiden vuoden välein. Taulukot koottiin valtakunnallisiksi tilastoiksi senaatin kamaritoimikunnassa. Järjestelmä oli yhä varsin toimiva, vaikka tilaston tietyistä puutteista oltiin tietoisia.¹

Tilastollisen toimiston varhaisvaiheet

Ruotsin väestönlaskenta oli herättänyt suurta huomiota ulkomailla ja toiminut esimerkkinä. Kun kiinnostus ja ymmärrys tilastojen laajemmasta merkityksestä kasvoi, perustettiin 1830-luvulta alkaen erityisiä tilastoviranomaisia muun muassa Belgiaan, Ranskaan, Englantiin, Venäjälle, Tanskaan ja Norjaan. Niitä yhdisti väestönlaskennan ohella tavoite kehittää ja yhtenäistää valtionhallinnon tilastoja sekä tuoda niitä julkisiksi. Siitä, mitä tilastolla haluttiin ymmärtää, oli esiintynyt erilaisia painotuseroja. Perinteisessä ”valtion tila” lähestymiskulmassa tilastot käsittivät numeeristen taulukoiden ohella laajoja kirjallisia kuvauksia vaikkapa valtion suhteista naapurivaltioihin. Uudessa ajattelussa voitolle pääsi numeraalinen, eksakti esitystapa.

Tilastollisen toimiston ensimmäinen sinetti ja vuonna 1921 vahvistettu uusi sinetti.

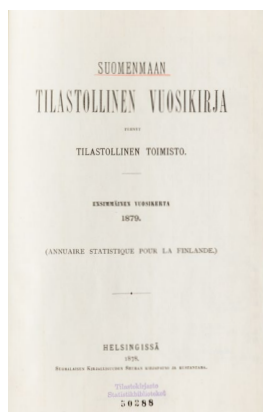
Sanomalehtimies J.V. Snellman esitti vuonna 1845 tilastoviranomaisen perustamista myös Suomeen. Konkretiaan päästiin sen jälkeen, kun Ruotsiin oli perustettu syksyllä 1858 tilastollinen päätoimisto. Senaatti keskusteli vuonna 1860 tilastoviranomaisen perustamisesta, ”koska vain virasto voisi täyttää Suomen täydellisen jatkuvan tilaston tarpeen ja vaatimukset”, mutta ei tehnyt asiasta esitystä. Sen sijaan senaatti antoi määrärahan ”perinteisen tilaston”

laatimiseksi Kuopion läänistä. Tehtävän sai tilastollisia kuvauksia aiemminkin laatinut historian professori Gabriel Rein. Hän oli itse ehdottanut Suomen yleisen tilaston perustamista nimenomaan läänikohtaisina selontekoina.

Vihdoin lokakuussa 1861 senaatti asetti komitean miettimään ”tilastotyön jatkuvaa hoitoa”. Komitea korosti joulukuussa raportissaan, ettei viranomaisten keräämää tietoa ollut käsitelty tähän asti järjestelmällisesti eikä käytetty tehokkaasti, eikä sitä myöskään saatettu riittävästi yleisön tietoon. Komitea ehdotti perustettavan viraston päätehtäväksi sellaisten muuttuvien olojen selostamista, ”jotka ovat numeroin parhaiten ilmaistavissa lyhyesti ja luotettavasti”. Esikuvana oli tältä osin Ruotsin tilastollisen päätoimiston vastaava määrittely. Komitea kuitenkin lisäsi, että ”yhtä tärkeää olisi maan muuttumattoman luonnonlaadun kuvaus ja esittely”. Tämän vuoksi se toivoi komitean jäsenen professori Reinin työn pikaista ulottamista myös muihin lääneihin. Tilastotoimen organisaatioksi komitea ehdotti Belgian ja Ruotsin tapaista mallia, jossa tilastoviranomaisen ohella toimisi neuvotteleva elin, joka huolehtisi viranomais-tilastojen yhtenäistämisestä ja tasapainottamisesta.

Valtiopäivien esitettyä keväällä 1864 toivomuksen tilastoviranomaisen perustamista, määräsi keisari helmikuussa 1865 senaatin antamaan esityksen tilastolaitoksen organisaatiosta. Keisarin hyväksyttyä esityksen antoi senaatti 4.10.1865 professori Gabriel Reinille tehtävän käynnistää tilastotoimiston johtajana sen perustamistyöt. Päivämäärää on pidetty tilastollisen toimiston perustamispäivänä. Perustamisprosessi osui suureen yhteiskunnalliseen murroskohtaan, jossa Suomi oli muun muassa jo saanut valtiopäivät ja oman rahayksikön sekä juuri erottamassa kirkkoa ja kunnallishallintoa toisistaan.

Tilastollinen toimisto käynnistettiin väliaikaisella mandaatilla ja vähälukuisella henkilöstöllä. Johtaja Rein

Ensimmäinen tilastollinen vuosikirja vuodelta 1879.

2. Väkiluku.

Population.

	Väkiluku 31 Joulu, 1875.						Syntyneiden lisääntyminen vuosina 1876 ja 1877.			Kun edellä-oleva syntyneiden lisääntyminen pannaan väkilukuun v. 1875, niin on väkiluku 31 p. Joulu 1877. (todennäköisesti)				
	Population en 31 Décembre 1875.						Excédant des naissances pendant les années 1876 et 1877.			Population calculée en 31 Décembre 1877.				
	Sexe masculin.	gr. fém. min.	gr. fém. max.	Les deux sexes.	Summa.	Sexe masculin.	gr. fém. min.	gr. fém. max.	Les deux sexes.	Summa.	Sexe masculin.	gr. fém. min.	gr. fém. max.	Les deux sexes.
Uudenmaan lääni	89,560	94,285	183,845	1,742	1,821	3,563	91,302	96,106	187,408					
Turun ja Porin l.	155,174	163,436	318,610	5,733	5,328	11,061	160,907	168,764	329,671					
Sämeeniunan l.	98,852	103,398	202,250	3,231	3,145	6,376	102,083	106,543	208,626					
Viipurin l.	142,034	146,976	289,010	1,845	2,374	4,219	143,879	149,350	293,229					
Viitelin l.	79,333	83,503	162,836	1,410	1,138	2,548	80,743	84,641	165,384					
Kuopion l.	117,411	120,869	238,280	3,635	3,413	7,048	121,046	124,282	245,328					
Waasan l.	157,477	166,755	324,232	6,894	7,223	14,117	164,371	173,978	338,349					
Oulun l.	94,887	98,697	193,584	3,569	3,478	7,047	98,456	102,175	200,631					
Koko maassa	934,728	977,919	1,912,647	28,059	27,920	55,979	962,787	1,005,839	1,968,626					
Siitä Lutherilaisia	916,020	959,406	1,875,426	27,678	27,394	55,072	943,698	986,800	1,930,498					
” Kreikkalais-venäläisiä	18,198	18,457	36,655	388	519	907	18,586	18,976	37,562					
” Romalais-katolisia	510	56	566	—7	7	—	503	63	566					

Tiedot Romalais-katolisista seurakunnista ovat väliaikaiset. Niihin on luettu myös katoliset Suomeen sijoitetuissa Venäjän sotamiehissä.

Väkilukutilastoja vuosilta 1875–1877 ensimmäisestä tilastollisesta vuosikirjasta.

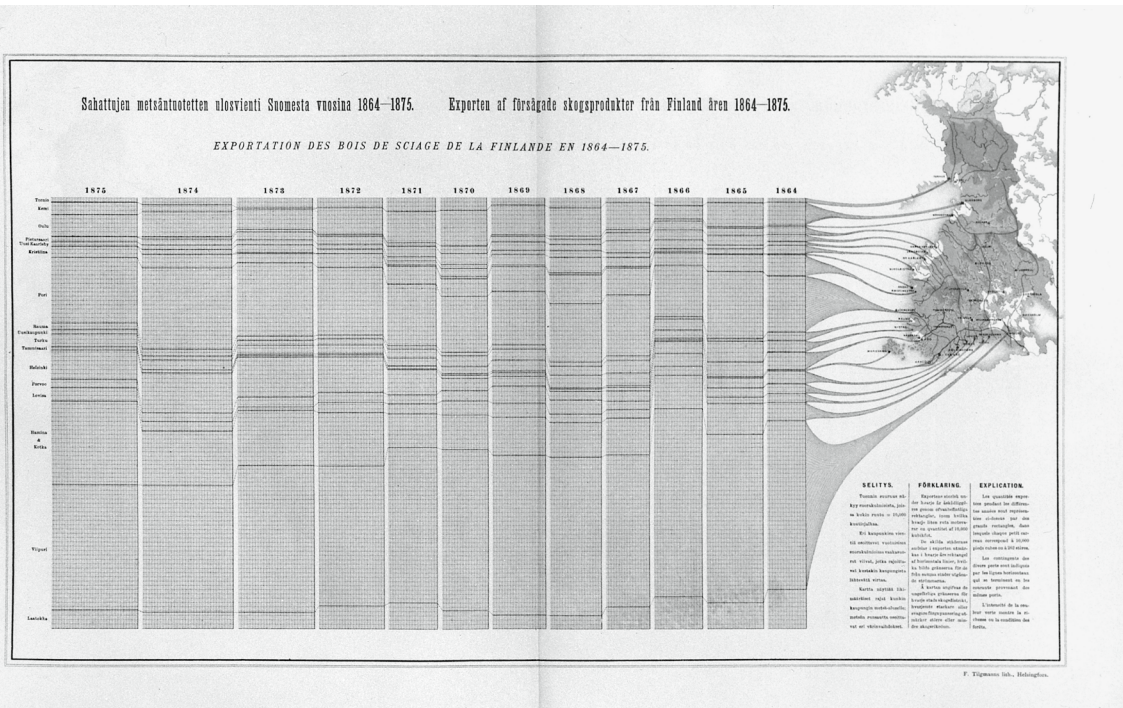
keskittyi laatimaan kolossaalista tilastollista selvitystä Oulun läänistä ja hänen apulaisensa K.F. Ignatius, joka oli myös historioitsija, koosti finanssipäällikkö J. V. Snellmanin käskystä selvitystä Suomen ulkomaankaupasta ja merenkulusta. ”Bidrag till Finlands officiella statistik I. Översigt af Finlands sjöfart och handel åren 1856–1865” painettiin vuonna 1866 Suomen virallisen tilaston ensimmäisenä julkaisuna. Havaitsemiensa puutteiden perusteella Ignatius uudisti kaavakkeet, joilla tullikamarit jatkossa antoivat tietojaan virastolle.²

Rein menehtyi lavantautiin kesällä 1867 juuri ennen Ignatiuksen jo aiemmin päätettyä puolen vuoden opintomatkaa Eurooppaan. Käytännössä toimiston työt keskeytyivät loppuvuodeksi. Ignatius jatkoi tämän jälkeen toimiston johtajana. Lama, nälkäkriisi ja suuriruhtinaskunnan heikot finanssit siirsivät tilastollinen toimiston vakainaistamista vuoteen 1870. Toimisto määriteltiin tuolloin

toimeenpanevaksi osastoksi samalla kun valtion tilasto-toimea ryhtyi koordinoimaan tilastollinen pääneuvosto. Vuonna 1875 tilastollinen toimisto sai uuden johtosäännön ja kaksi lisävirkaa.

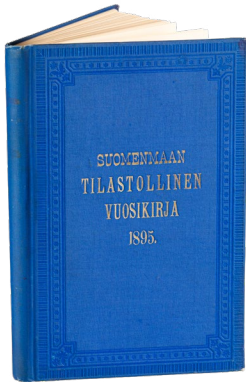
Ensimmäisen suuren tiedonkeruun toimisto organisoii suorittaessaan vuoden 1870 väestölaskentaa Helsingissä, Turussa, Viipurissa ja Oulussa. Muualta maasta tiedot kerättiin perinteiseen tapaan papistolta. Tilastollinen toimisto laati myös ulkomaankauppatilastoja sekä kuvernöörin kertomuksiin perustuvia kuvauksia Suomen tilasta. Kertomuksilla korvattiin toteuttamatta jääneet lääni-kohtaiset suurhankkeet.

Kansainvälisen tilastokongressin julkaisuhanke toi 1870-luvun alkuvuosina toimistolle lukuisia kyselyjä. Niihin

Budapestissä vuonna 1876 pidetyssä tilastokongressissa Suomi asetti näytteille sahatavaran viennin jakautumista eri vientisatamien kesken kuvaavan kartogrammin ja diagrammin yhdistelmän. Se sai kiittäviä lausuntoja useilta kongressin osallistujilta.

Tilastollinen vuosikirja
vuodelta 1895.

vastatessaan toimisto käytännössä harjoitti tietopalvelua, jollaisiksi saattoi luokitella myös sotilasviranomaisille laaditun selvityksen hevosten määrästä ja myöhemmin 1880-luvun alussa kootut tiedot asevelvollisuusikäisistä miehistä. Vuonna 1874 toimisto laati ensimmäisen säästöpankkitalaston. Helsingin yleisen näyttelyn 1876 isänmaallisia tarpeita ajatellen Ignatius laati tilastollisen kuvauksen Suomen suuriruhtinaskunnasta.

Väestönlaskennasta vuonna 1877 annetun asetuksen mukaisesti laskenta suoritettiin kymmenen vuoden välein. Uusiin lomakkeisiin lisättiin jakaumia syntymäpaikan, äidinkielen ja sivistysasteen mukaan. Lisätietojen keruun myötä tilastollisen toimiston työ kasvoi merkittävästi niin tietojen tarkistamisessa, täydentämisessä kuin julkaisun laatimisessakin. Vuodesta 1879 alkaen tilastollinen toimisto julkaisi tilastollista vuosikirjaa, johon oli koottu tärkeimmät tilastot. Vuosikirjan kautta toimisto pystyi tuomaan tilastotietoja julkisuuteen tuoreempina kuin virallisen tilaston aikataulussa. 1880-luvun alkupuolella Suomenmaan virallista tilastoa julkaistiin keskimäärin kaksi nidosta vuodessa.³

Vaikuttavia tuloksia hajautetulla tilastotuotannolla

Huomattavan työn tilastotoimen eteen tehnyt Ignatius valmisteli vuoden 1884 organisaatiouudistuksen, jossa tilastollisen toimiston nimi vaihtui tilastolliseksi päätoimistoksi ja epäkäytännölliseksi koettu pääneuvosto lakkautettiin. Päätoimistoon perustettiin ensimmäisen aktuaarin virka, johon vaadittiin väitöskirja tilastotieteessä tai valtiotalousopissa, ja toisen aktuaarin virka. Organisaatiomuutoksen jälkeen kaikkien tilastoja laativien keskusvirastojen ja viranomaisten viralliset kertomukset laadittiin yhtenäisessä muodossa ja yhteisellä pääotsakkeella Suomenmaan virallinen tilasto.

Senaattoriksi vuonna 1886 nimitetyn Ignatiuksen aikana tilastotoimi pysyi korostetun hajautettuna. Linjaus jatkui hänen seuraajansa Anders Boxströmin kaudella, vieläpä niin, että ulkomaankauppatilaston teko palautettiin vuonna 1891 tullihallitukselle. Rautatiehallituksen yhteyteen oli perustettu tilastollinen toimisto jo vuonna 1871. Vuosisadan lopulla muun muassa tullihallitus, kouluhallitus, senaatin talousosaston oikeustoimikunta, teollisuushallitus ja postihallitus saivat omat, tilastoja laativat aktuaarin virkansa. Tilastollisen päätoimiston laajempi vaikutus tilastotoimeen näkyi selvimmin, kun muut virastot valmistellessaan uusia tilastoja tai muutoksia vanhoihin pyysivät lausuntoja päätoimistolta.

Toisaalta päätoimistolle tuli aivan uusiakin tehtäviä. Se alkoi laatia ja julkaista jatkuvaa köyhäinhuoltotilastoa sen jälkeen, kun se oli laatinut vuonna 1890 selvityksen ”Tietoja köyhäinhuollosta 1881–1887”. Vuonna 1900 päätoimisto selvitti siirtolaisuutta edellisen kymmenen vuoden ajalta, mikä johti siihen, että päätoimisto alkoi julkaista vuodesta 1905 alkaen vuosittaista siirtolaisuustilastoa. Päätoimiston aktuaari August Hjelt laati vuonna 1902 senaatin tilauksesta tilastonselvityksen kunnallisesta tuloverotuksesta ja äänioikeudesta. Hjelt nimitettiin samana vuonna tilastollisen päätoimiston ylijohtajaksi.

Sisällöllisesti ehkä merkittävintä kehitystä tapahtui sosiaalitulosten synnyn ja kehittymisen myötä. Merkittävään asemaan nousi vuonna 1891 perustettu Kansantaloudellinen yhdistys, jonka ydinryhmä kiinnostui sosiaalisten ongelmien tilastollisesta tarkastelusta. Yhdistyksen varhaisia aktiiveja olivat August Hjelt ja Hannes Gebhard. Edellinen kuului myös Helsingin työväenyhdistykseen, jossa hän ryhtyi vuonna 1888 johtamaan tilastotyötä ja tekemään kahta laajaa tilastotutkimusta senaatin asettamalle komite-

Tilastollinen päätoimisto sijaitsi vuosina 1890–1912 Senaatin talossa. Oikealla pylvään edessä seisoo tirehtori August Hjelt. Etualalla oikealla kylki kameraan päin toinen aktuaari Tekla Hultin.

alle, joka suunnitteli työväen sairaus-, tapaturma- ja vanhuusvakuutuksia.

Vuonna 1901 muodostettu tilattoman väestön alakomitea suoritti kenraalikuvernöörin myöntämällä suurilla resursseilla laajan tilastoselvityksen maaseutuväen sosiaali- ja talousoloista. Komitea loi kunnallislautakuntien välityksellä valtakunnallisen asiamiesverkoston, joka keräsi monipuolista tietoa kotitalouksittain maalaiskuntien koko väestöstä. Hannes Gebhard johti sekä keruutyötä että määräämää toimistoa, missä suuri henkilökunta käsitteli lähes puolen miljoonan kotitalouden tietoja. Kyse oli maan suurimmasta tilastoselvityksestä ennen vuoden 1950 väestölaskentaa.

Teollisuushallituksen ja tilastollisen päätoimiston suunnitelmien pohjalta laadittiin vuosina 1902–1917 teollisuushallituksen ”työtilastollisen osaston johtajan” G. R. Snellmanin organisoimana sarja tutkimuksia työoloista taajamissa, jota on laajuudessaan verrattu tilattoman väestön alakomitean suurtyöhön. Päätoimiston toinen aktuaari Harald Dalström puolestaan suoritti mielisairaiden luvusta sekä heidän sairaudestaan ja elinehdoistaan vuonna 1906 mielisairaanhoidokomitealle tiedustelun, joka rakentui edustavan menetelmän periaatteille. Seuraavana vuonna päätoimisto laati koko maan vaalitulaston, jota julkaistiin siitä lähtien SVT-sarjassa.

Vuonna 1901 asetettu tilastokomitea teki perusteellisten selvitysten pohjalta laajoja esityksiä virallisten tilastojen uudistamiseksi. Komiteaa johti pitkään päätoimiston johtajaksi vuonna 1902 nimitetty August Hjelt. Uudistuksia toteutettiin kuitenkin vasta itsenäistymisen jälkeisinä vuosina.⁴

Indeksejä, tulotilastoja ja tilastotoimen keskittämistä

Ensimmäisen maailmansodan aika toi sotaa käyviin maihin ennen kokemattoman ilmiön, inflaation. Sotavarustelu puolestaan pakotti valtion toisensa jälkeen ottamaan käyttöön uuden tulolähteen eli yksityishenkilöiltä progressiivisena kannettavan tuloveron ja yrityksiltä perittävän yhteisöveron. Suomessa uudistus toteutettiin 1920-luvun alussa. Inflaatio ja verotus toivat välillisesti uutta tutkittavaa tilastoviranomaisille.

Vuonna 1917 perustettuun sosiaalihalitukseen perustettiin tilasto-osasto, johon siirrettiin työtilasto teollisuushallitukselta sekä köyhäinhoito- ja alkoholitulostatot tilastolliselta päätoimistolta. Sosiaalihalituksen tilasto-osasto laati vuonna 1920 ensimmäisen elinkustannusindeksin.⁵

Tilastollisen päätoimiston päällikön August Hjeltin – joka oli toiminut vuosina 1908–1909 myös senaattorina – kuoltua vuonna 1919 päälliköksi nimitettiin filosofian tohtori Martti Kovero. Päätoimisto jaettiin vuonna 1921 väestötilastoa päätyönään laativaan osastoon ja ylimääräiseen taloustilasto-osastoon, joka työsti tilastoa kaupunkien ja kuntien finansseista sekä tulo- ja varallisuustilastoa, jonka tiedot koottiin tuloveroilmoituksista ja luetteloista kaikkiaan 600 000 fyysisestä henkilöstä ja 20 000 yhteisöstä. Mittava työ toi päätoimistolle määrärahat ensimmäisten reikäkorttikoneidensa hankkimiseen. Vuosien 1920–21 lopullinen tulo- ja varallisuustilasto ilmestyi

Tilastollinen päätoimisto sijaitsi vuosina 1912–1952 virastotalossa Eteläinen Esplanadinkatu 4:n ja Unioninkatu 26:n kulmassa. Kuva Esplanadinkadun puoleisesta siivestä vuodelta 1921.

vuonna 1925. Tilastoa laadittiin jatkossa joka toinen tai kolmas vuosi.

Taloustilastojen kehittämistä tuli yksi päätoimiston päätehtävistä, kun sen tehtäviin lisättiin vuonna 1921 konkurssi- ja osakeyhtiötilastot ja pian tämän jälkeen myös kauppataseen ja vuonna 1924 kuukausittaisen tukkuhinta-indeksin laatiminen. Vuodesta 1924 alkaen päätoimisto julkaisi kuukausittain ”Tilastokatsauksia”, jonka pääsisältöä oli jatkuva taloudellinen kuukausitilasto.⁶

Valtion finanssien ollessa 1920-luvun alkuvuosina kireät säästöt haettiin hallinnon kuluista. Virastokomitea esitti vuonna 1921 tehostamistoimena tilastotuotannon keskittä-

Suurimpien kaupunkien väestölaskennoissa vuonna 1930 kerätyt tiedot käsiteltiin reikäkorttikoneilla.

mistä mahdollisimman suuressa määrin päätoimistoon, mikä oli myös päätoimiston tahtotila.⁷ Seuraavana vuonna päätoimistoon siirrettiin kanavatilasto ja liikepankkitalasto, ja kun sosiaalhallitus lakkautettiin vuoden 1922 lopulla, siirrettiin myös sosiaalitalasto-osasto päätoimistolle. Samalla kuitenkin päätoimisto siirrettiin valtioneuvoston kansliasta sosiaaliministeriön alaisuuteen. Vuonna 1923 päätoimistoon keskitettiin koulutilasto, vuonna 1924 säästöpankkitalasto ja vuonna 1926 teollisuustilasto.⁸

Sosiaalitalaston erikoinen hallinnollinen asema asetti sen johtajan Leo Harmajan ja päätoimiston päällikön Koveron ikävästi vastatusten. Vastoin jälkimmäisen tahtoa sosiaalitalastot palautettiin vuonna 1928 sosiaaliministeriön suoraan alaisuuteen ja tilastollinen päätoimisto palasi valtioneuvoston kanslian alle. Vuonna 1929 voimaan astuneella tilastoasetuksella päätoimiston päälliköstä tehtiin ylijohtaja. Ylijohtaja Koveron alaisuudessa oli kaksi osastoa eli yleinen osasto, joka hoiti väestö- ja siihen liittyvää tilastoa sekä laati Tilastollisen vuosikirjan, ja taloustitalo-osasto. Osastojen ulkopuolisia toimintoja olivat kirjasto ja arkisto.⁹

Väestötilastoja laadittiin taloudellisista syistä entiseen tapaan. Väestönlaskentaa ulotettiin kuitenkin uusiin kaupunkeihin. Päätoimisto pystyi myös syventämään aineistonsa analysointia monin tavoin. Ensimmäinen koko maata koskeva väestöennuste laadittiin vuonna 1934. Laskevan syntyvyydenkin vuoksi ennuste herätti ansaittua huomiota.¹⁰

Teollisuustilastojen laatua kyseenalaisti riippuvuus yritysten halusta luovuttaa tietojaan. Vuonna 1928 säädetty asetus tilastollisesta päätoimistosta velvoitti, että ”yksityisiltä henkilöiltä tai yhteisöiltä tilastoja varten hankitut ilmoitukset –ovat päätoimistossa säilytettävä salaisina”. Täydellisten perustietoaaineistojen kerääminen tämänkin

jälkeen tuotti jatkuvasti vaikeuksia. Lopulta vuonna 1940 säädettiin laki teollisuudenharjoittajien velvollisuudesta antaa tietoja teollisuustilastoa varten.¹¹

Pulavuosina 1930-luvulla tilastollinen päätoimisto teki erilaisia erityisselvityksiä muun muassa valtioneuvoston ja maatalousministeriön varoin. Ajanjakson viimeinen merkittävä keskittämistoimenpide toteutui oikeustilastojen siirrossa vuonna 1940 oikeusministeriöstä tilastolliseen päätoimistoon.¹²

Kansantalouden tilinpidon aika alkaa

1930-luvun pula-aika synnytti kiinnostuksen kansantalouden makrotaloudelliseen analyysiin. Kehitys kohti makrotaloudellista tutkimusta ja kansantalouden numeerista analyysia lisäsi tarvetta kansantulotilastolle. Toisen maailmansodan aikana sääntely ja valtion puuttuminen talouteen kasvoi yleisesti. Suomessa otettiin vuonna 1941 käyttöön myös liikevaihtovero. Laajalti ymmärrettiin, ettei sodan jälkeenkään olisi paluuta entiseen. Tilastollisen päätoimiston taloustilasto-osaston johtaja Walter Lindberg laski ja laati vuonna 1943 Suomen Pankille tilaston Suomen kansantulosta vuosina 1926–1938. Hän valmisteli myös muiden Pohjoismaiden mallin mukaista kansantulon jatkuvaa laskentaa, joka alkoi vuonna 1948 yliaktuaari Eino H. Laurilan johdolla. Vuonna 1951 päätoimisto siirrettiin valtiovarainministeriön yleisen osaston alaisuuteen. Ministeriö tarvitsi kansantaloutta ja sen kehitystä valaisevia tilastoja ja oli muutenkin kiinteässä yhteistyössä tilastollisen päätoimiston kanssa.¹³

Sotien aikana syntyi ilmiselvä tarve myös valvoa ja yhtenäistää valtioelimien suorittamia tilastokyselyjä. Vuonna 1944 asetetun komitean puitteissa päätoimisto ehdotti koordinoivan tilastoneuvoston asettamista. Esitykset virallisen tilaston yhtenäistämistä ja järjeistämistä eivät

Teollisuustilaston laatijat Uudenkaarlepyyn yhteiskoulun portailla kesällä 1944.

”YK antoi kansantalouden tilinpidon ensimmäisen suosituksen vuonna 1953.”

kuitenkaan johtaneet toimenpiteisiin. Aloitettuaan työnsä päätoimiston ylijohtajana vuoden 1953 alusta Walter Lindberg johti myös tuolloin perustettua tilastokomiteaa. Komiteatyötä seurasi vuonna 1954 annettu asetus tilastollisesta päätoimistosta, joka antoi virastolle lisävaltuuksia ja velvollisuuksia virallisen tilaston valvomiseen ja yhtenäistämiseen. Muiden virastojen oli pyydettävä päätoimiston lausunto suunnitelmista, jotka koskivat uuden tilaston perustamista. Valvontaa ja yhtenäistämistehtävää hoiti päätoimiston yhteyteen perustettu tilastollinen neuvottelukunta.¹⁴ Neuvottelukunnan asettamat jaostot osoittautuivat tehokkaiksi elimiksi uusien ja uusittujen tilastojen suunnittelussa. Jaostojen kautta eri virastojen virkamiehiä, tiedonantajia ja käyttäjiä voitiin ottaa mukaan suunnittelutyöhön.

Lindbergin ylijohtajakauden alussa päätoimistoon perustettiin kansantulo-osasto, joka laati vuosittain myös kauppataasetilaston. Yliaktuaari Laurila laati vuonna 1953 ensimmäisen kansantalouden tilinpidon vuoden 1950 luvuilla. Kansantalouden tilinpito synnytti myös tarpeen yhtenäistää määritelmät ja periaatteet kaikissa tilastoissa, joihin se perustui. Tilinpidon käsitejärjestelmät, jotka puolestaan perustuivat YK:n tilastokomission suositukseen (SNA, System of National Accounts) vuodelta 1953, tarjosivat ohjeen, kuinka yhtenäistäminen tulisi tehdä.

Valtiotieteiden tohtori Olavi Niitamon johtamaan kansantulo-osastoon muodostui 1960-luvulla Suomen Pankin kansantalouden kasvu -projektin rahoilla tutkimuslaitoksen luonteinen yksikkö. Sinne ja muualle päätoimistoon perustettiin useita tutkijan virkoja, joilla päätoimiston oli mahdollista syventää tilastojen analysointia ja laatia sellaisia selvityksiä, joita ministeriöt ja suunnitteluelimet yhä enemmän tilasivat. Päätoimiston virkamiehiä osallistui myös työhön, jossa taloudellinen suunnittelutoimisto ja talousneuvoston sihteeristö kehittivät vähitellen kansan-

talouden tilinpitoon ja päätoimiston muihin tilastoihin perustuvia numeerisia analyysi- ja suunnittelumalleja. Mallien rakentaminen vaikutti voimakkaasti tilastojen kehitykseen.¹⁵

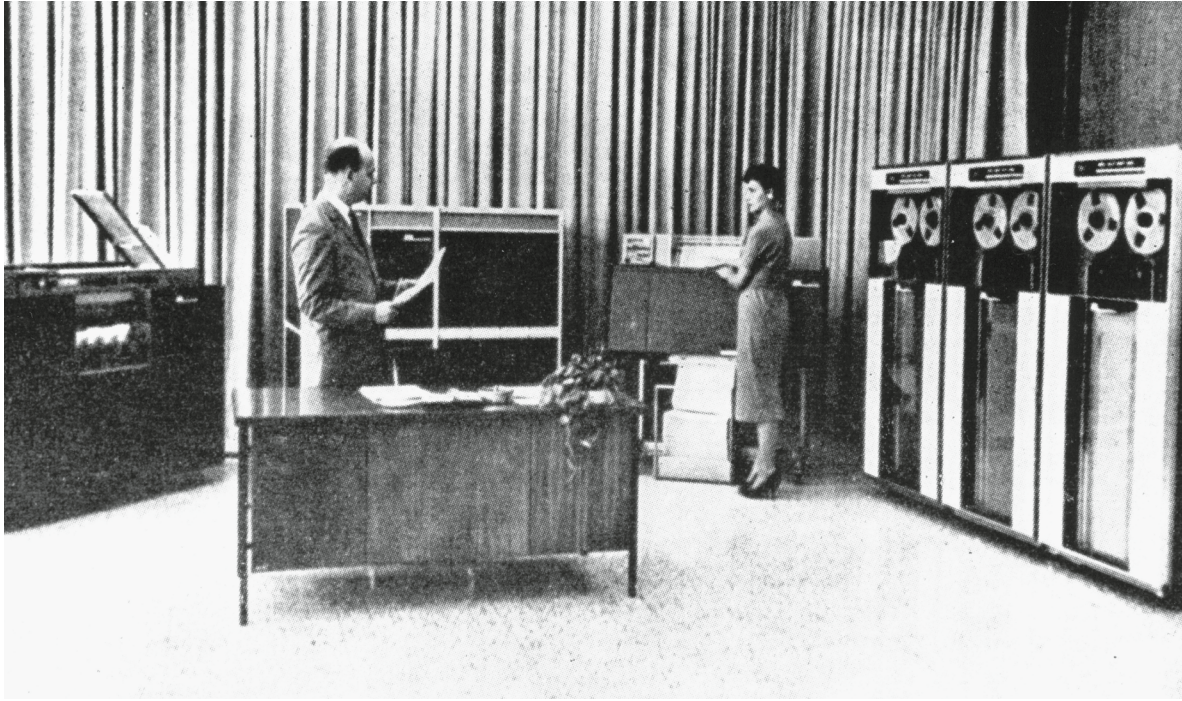
Väestölaskenta ja tietotekniikan kehitys

Väestötilaston kehittäminen jäi resurssien puutteen vuoksi pitkään vähäiseksi. Vuonna 1938 oli vihdoinkin saatu laki säännöllisen yleisen väestölaskennan toimittamisesta. Sodan vuoksi sen toteutus kuitenkin lykkääntyi. Ensimmäisen väestö- ja asuntolaskennan eli vuoden 1950 väestölaskennan valmistelu alkoi vuonna 1947 päätoimiston yliaktuaarin tutustumismatkalla Ruotsiin ja myöhemmin myös muiden Pohjoismaiden väestölaskentajärjestelyihin. Varsinaista väestölaskentaa suorittivat vuoden 1950 lopulla kunta-kohtaiset laskentatoimikunnat, jotka jakoivat, keräsivät ja tarkistivat kotitalouksien lomakkeet.

Laskentaa varten perustettiin reikäkorttikeskus, johon hankittiin taulukointitarpeita varten suunniteltu IBM:n laskentakone. Laajimmillaan tietojen merkintä ja reikäkortteihin siirto työllisti yli 300 henkilöä. Laskennan alustavat tulokset julkaistiin jo kesäkuussa 1951 ja lopulliset tulokset vuosina 1955–1958. Laskennan tuloksista saatiin myös perusta otostilastojen kehittämiseen aiheista, joista oli puutteellisesti tietoa. 1950-luvulla reikäkortit otettiin käyttöön käytännössä kaikissa tilastonhaaroissa ja myös muissa tilastovirastoissa, jotka käyttivät usein päätoimiston konekeskusta.¹⁶

Vuoden 1960 väestölaskenta oli ensimmäinen työtehtävä, jossa päätoimisto käytti tietokoneita. Lomaketiedot lävis-tettiin reikäkortteihin, siirrettiin niistä magneettinauhoihin ja tarkistettiin päätoimiston omalla koneella. Sitten magneettinauhat lähetettiin Ruotsin tilastolliseen toimis-

Vuoden 1960 väestölaskennan tiedot käsiteltiin IBM laskentakoneella.

toon, joka laski tulokset tehokkaammalla koneellaan. Ruotsista palautettujen nauhojen sisältö tulostettiin lopulta tilastollisen päätoimiston IBM 1401:llä. Ensimmäiset kokonaan tietokoneella työstetyt tilastot valmistuivat päätoimistossa vuonna 1963. Seuraavan vuoden suuren liikeyrityslaskennan aineisto käsiteltiin Valtion tietokonekeskuksen (VTTK) koneella.

Päätoimiston atk-suunnittelijat kehittivät jopa oman ohjelmointikielen tilasto-ohjelmia varten. Vuonna 1970 päätoimistoon perustettiin tietojenkäsittelyosasto. Reikäkorttien korvaaminen laajemmin tietokoneilla alkoi samana vuonna päätoimiston saatua käyttöönsä tehokkaamman koneen. Aluksi tietokone noudatti reikäkorttikoneiden työohjelmaa, mutta vähitellen käsittelyä uudistettiin tilastonhaara kerrallaan. Uudessa tuotantoprosessissa

tietokoneiden mahdollisuuksia käytettiin paremmin hyväksi, usein työvaiheissa, jotka oli aiemmin tehty käsin. Viimeisistä reikäkorteista luovuttiin vuosikymmenen lopulla.¹⁷

Kansainvälinen yhteistyö

Tilastollinen toimisto ja sittemmin päätoimisto olivat alusta alkaen hakeneet esikuvia ja toimintamalleja ulkomailta. Sotien välisenä aikana tilastojen kehittämistä ja yhtenäistämistä harjoitettiin kiinteässä pohjoismaisessa yhteistyössä. Edeltäjänsä Kansainliiton tavoin Yhdistyneet Kansakunnat (YK) perusti heti vuonna 1945 tilastotoimiston kokoamaan ja julkaisemaan kansainvälistä tilastoa. Tilastollinen päätoimistokin lähetti tietojaan YK:n tilastotoimiston kansainväliin julkaisuihin. YK:n tilastokomissio puolestaan edisti kansallisten tilastojen kehittämistä sekä paransi niiden kansainvälistä vertailtavuutta. Vuonna 1948 tilastokomissio vahvisti kansainvälisen toimialaluokituksen ISIC:n (International Standard Industrial Classification) ja seuraavana vuonna YK:n kansainvälinen työjärjestö ILO (International Labour Organization) määritteli kansainvälisen ammattiluokitusstandardin, jota noudatettiin myös Suomessa vuoden 1950 väestölaskennassa.

”YK perusti vuonna 1945 tilastotoimiston kokoamaan ja julkaisemaan kansainvälistä tilastoa.”

Suomea ei valittu YK:n tilastokomission jäseneksi eikä Suomella ollut edustajaa sen asiantuntijaryhmissä. Päätoimisto antoi kuitenkin lausuntoja ryhmien muistioista ja ehdotuksista sekä noudatti pääosin YK:n tilastokomission suosituksia. Esimerkiksi vuosien 1953 ja 1964 liikeyrityslaskennat ajoitettiin ja muotoiltiin niin, että ne täyttivät YK:n toiveet tuotannon ja tavarankäytön kymmenvuotistilastosta. Vuodesta 1955 lähtien päätoimiston ylijohtaja tai joku osastojohtajista matkusti YK:n Euroopan talouskomission ECE:n (UNECE) alaisen pysyvän yhteistyöelimen Euroopan tilastokonferenssin CES:n täysistuntoihin Geneveen.

Suomella oli edustajia yhä useammin myös sen työryhmissä. 1960-luvulla Suomi lähetti edustajia myös kokouksiin, joita YK:n erikoisjärjestöt järjestivät tilastoasioista, usein yhteistyössä CES:n kanssa. Suomen liityttyä vuonna 1969 Kehittyvien maiden taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestöön OECD:hen, päätoimisto alkoi lähettää sille jatkuvasti erilaisia tilastojaan.¹⁸

Yhteydenpito Pohjoismaihin vahvistui entisestään Suomen liityttyä vuonna 1955 Pohjoismaiden neuvostoon. Sen puitteissa luotiin vuonna 1957 yksityiskohtainen ehdotus yhtenäiseksi ulkomaankauppatilastoksi. 1960-luvulla pohjoismaiset tilastovaliokunnat laajensivat pohjoismaiseen yhteistyöhön osallistuvien virkamiesten piiriä, mikä hyödytti kaikkia tilastovirastoja. Se antoi virikkeitä tilastojen parantamiseksi ja paransi tilastojen pohjoismaista vertailtavuutta.

Hallinnolliset rekisterit käyttöön

Pohjoismaisessa tilastokokouksessa Helsingissä vuonna 1960 esitti Norjan tilastollisen päätoimiston toimistopäällikkö kauaskantoisen vision ”arkistotilastollisesta järjestelmästä”. Tilastotuotannon vakiintunut tapa oli, että kerätyt tiedot muokattiin ja julkaistiin kunkin tiedonkeruun jälkeen kertaalleen, minkä jälkeen perusaineisto ja reikäkortit arkistoitii. Tietokoneiden suuri muistikyky antoi kuitenkin jo mahdollisuuden erottaa tietojen keruu ja käsittely toisistaan. Tietoja voitiin periaatteessa kerätä jatkuvasti ja arkistoida yksiköittäin, niin että samanaikaisesti kerätyt tiedot eivät muodostaisi erillistä kokonaisuutta, vaan tiedot kustakin yksiköstä (henkilöstä, perheestä, asunnosta tai toimipaikasta) yhdistettäisiin tilastotuotannossa tietoihin, jotka muina ajankohtina oli kerätty samasta yksiköstä. Edellytyksenä oli, että kullakin tällaisella yksiköllä olisi aina sama yksilöivä tunnus.¹⁹

1995 Suomesta Euroopan unionin jäsen

2020
Koronakriisi

2008
Finanssikriisi

2018-2025
Suomi on maailman onnellisin maa The World Happiness -raportin mukaan

2002
Yhteisvaluutta euro käyttöön

1990-1993
Talouslama

1961
Työeläkelaki

1969-1970 Muuttoliike Ruotsiin huipussaan

1965

1956
Yleislakko

1965
Tilastokeskus perusti yritysrekisterin

1972
Ympäristötilastollinen vuosikirja (ensimmäinen koko maailmassa)

1995 Tilastokeskus avaa Internet-palvelunsa ensimmäisenä tilastovirastona Euroopassa

2025

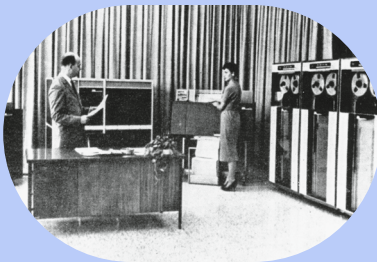
2021-2022 Suomen tilastokeskusjärjestelmä arvioitiin maailman parhaaksi Maailmanpankin vertailussa

2023 Lakiin tilastokeskuksesta tilastotehtävän rinnalle aineisto- ja tutkija-palvelutehtävä

1960 Ensimmäinen IBM tietokone käyttöön

1990 Siirrytään rekisteripohjaiseen väestölaskentaan, Suomi toisena maana maailmassa

1994 Ensimmäinen tilastolaki

1950 Ensimmäinen koko maan kattava väestölaskenta

1955 Tilastokeskus mukana UNEEC:n tilastokonferenssissa

2007 Nobelin rauhanpalkinto Al Gorelle ja YK:n hallitusten väliselle ilmastomuutospaneelille IPCC:lle

Pohjoismaissa alettiin kehittää hallinnollisia rekistereitä muotoon, jossa niitä voitiin hyödyntää paremmin myös tilastoinnissa. Suomessa uutta tuotantotapaa ryhdyttiin kutsumaan yhtenäistettyjen tilastoaineistojen järjestelmäksi. Kun yleinen sairausvakuutus perustettiin vuonna 1964, Kansaneläkelaitos kokosi rekisterin kaikista sairausvakuutetuista ja antoi kullekin vakuutetulle henkilökohtaisen sosiaaliturvatunnuksen. Tunnus otettiin henkilötunnuksen nimellä käyttöön myös väestörekisterissä, johon kytkettiin 1970-luvulla myös ”kotipaikkarekisteri” kaikista kiinteistöistä, niiden omistajista, rakennuksista ja asukkaista. Vuoden 1970 väestölaskennassa kunkin kotitalouden jäsenet merkittiin väestörekisteristä tietokoneella lomakkeisiin, jotka kotitaloudet saivat postitse tarkistettavaksi ja täydennettäväksi. Henkilötunnusien ansiosta väestönlaskentatietoja voitiin yhdistää veroviranomaisten tietoihin ja laatia vuodelta 1971 tulotilasto ammatin ja koulutuksen mukaan.²⁰

Tilastollinen päätoimisto muodosti vuonna 1964 toteuttamansa suuren liikeyrityslaskennan tietojen pohjalta yritysrekisterin liikevaihtoverovelvollisista yrityksistä ja niiden toimipaikoista. Yritysrekisteri perustui pääasiassa verohallinnon rekistereihin ja osin myös päätoimiston omaan tiedonkeruuseen. Rekisteriä päivitettiin joka toinen vuosi. Vuonna 1970 annettiin asetus liiketunnuksesta. Tunnusjärjestelmää hoitivat liikevaihtoverotoimistot ja tilastollinen päätoimisto, jonka tehtävä oli pitää rekisteriä ja julkaista tietoja. Tähän julkiseen liiketunnusrekisteriin Tilastokeskus yhdisti muodostamansa yritysrekisterin.²¹

Uusi keskittämisen aalto ja Tilastokeskuksen perustaminen

Vuoden 1963 alusta lähtien tilastollisen päätoimiston ylijoh-tajana toimi Eino H. Laurila. Hänen kaudellaan valtion tilas-totoimea keskitettiin varsin määrätietoisesti päätoimistoon. Sosiaalisesta tutkimustoimistosta sinne siirtyivät vuonna 1967 tilastot palkoista ja työoloista, kuluttajahinnoista, asuntotuotannosta ja tieliikenneonnettomuuksista sekä kulutustutkimukset. Vuonna 1969 siirrettiin jatkuva työvoi-matiedustelu ja työvoimaennusteiden laadinta kulkulai-tosten ja yleisten töiden ministeriöstä, ja vuonna 1970 vielä rahoitustilastot. Päätoimiston organisaatioon kuului tuol-loin seitsemän osastoa: yleinen osasto, väestötilasto-, taloustilasto-, hinta- ja tulotilasto-, työvoimatilasto-, kansantulotilasto- sekä tietojenkäsittelyosasto.²²

Tilastollisen päätoimiston nimi vaihtui maaliskuussa 1971 Tilastokeskukseksi. Samalla virasto siirrettiin valtiovain-ministeriön sisällä tulo- ja menoarvio-osaston alle. Tilastollisen neuvottelukunnan korvasi tilastoneuvosto. Työpaikkademokratiaa edusti henkilöstöstä koostuva virastotyötoimikunta. Osastoja Tilastokeskuksessa oli viisi: Henkilötilasto-osasto, yhteisötilasto-osasto, suunnittelu-osasto, tietojenkäsittelyosasto ja hallinto-osasto. Osastojen toiminta oli jaettu toimistoihin. Vaikka organisaatiossa ja uudessa virkarakenteessa oli paljon hyvää, Tilastokes-kuksen johto oli tyytymätön. Keskustelut tilastotuotannon keskittämisestä loppuivat ja monien pettymykseksi myös edellisvuosikymmenellä perustetut tutkijan virat lakkautet-tiin, ilmeisesti siksi, että virasto keskittyisi vahvemmin ydintoimintaansa eli tehokkaaseen ja nopeaan tiedontuotantoon.²³

Tilastollinen päätoimisto muutti vuonna 1952 Annankadulle. Valokuva on vuodelta 1980.

Tilastoneuvosto oli kokoonpanoltaan huomattavasti laajempi kuin tilastollinen neuvottelukunta, mutta sen jaostot eivät osallistuneet tilastojen suunnittelutyöhön. Ylijohtaja Laurila boikotoi neuvoston kokouksia, koska puheenjohtajan paikka oli osoitettu viraston ulkopuoliselle taholle. Maaliskuussa 1973 aloittanut ylijohtaja Aaro Kenttä osallistui jo normaalisti tilastoneuvoston kokouksiin. Hänen aikanaan vuonna 1976 Tilastokeskus perusti otantatilastoja varten valtakunnallisen haastatteliorganisaation sekä kehitti systemaattisesti työryhmätyöskentelyä (projektiorganisaatio) erityisesti tukemaan kehittämistyötä. Kenttä menehtyi traagisesti Rissalan lento-onnettomuudessa lokakuussa 1978.

Ylijohtajaksi valittu Olavi Niitamo uudisti johtamista aloittamalla johtoryhmätyöskentelyn. Valtionhallinnon uusien periaatteiden mukaan Tilastokeskukselle muodostettiin samalla – maaliskuussa 1979 – kollegiaalinen johtokunta, jossa istuivat ylijohtajan ohella osastopäälliköt sekä kaksi valtiovarainministeriön edustajaa, aluksi tulo- ja menoarvio-osaston päällikkö Juhani Korpela ja kansantalousosaston johtaja Timo Relander.²⁴

Sosiaalitalastojen nousu

Tilastokeskuksen ”perustaminen” osui aikaan, jolloin sosiaalitalastoja uudistettiin ja laajennettiin voimallisesti. YK:n tilastoelimissä oli alkanut työ yhtenäisen väestö- ja sosiaalitalastojärjestelmän kehittämiseksi. Melko pian työ muuttui yhteiskunnan eri lohkojen kehitystä kuvaavien sosiaaliindikaattorien rakentamiseksi. Myös OECD:llä oli oma sosiaaliindikaattorien kehittämisohjelma. Kehittyvän hyvinvointivaltion suunnittelujärjestelmien synty ja ylläpito asettivat samaan aikaan vaatimuksia suomalaiselle tilastotuotannolle. Myös ensimmäiset ympäristötilastot perustettiin Tilastokeskukseen 1970-luvun alussa.

Olavi Niitamon johtamalla suunnitteluosastolla oli tärkeä tehtävä tarkastella järjestelmällisesti jokaisen tilastonhaaran osalta tietojen kysyntää, saatavuutta, kustannuksia sekä kehittämismahdollisuuksia ja -tarpeita. Yhteistyössä muiden tilastovirastojen kanssa osasto laati vuosittain ehdotuksen valtion tilastojen kehittämisohjelmaksi (VATKO). Öljykriisin jälkeen kehittämisohjelmia toteutettiin säästösyistä enää osittain ja hitaammin. Vuodesta 1977 alkaen ohjelmiakin laadittiin vain joka kolmas vuosi.²⁵

Tilastokeskuksen haastattelijat oli rekrytoitu aina erikseen tarpeen mukaan. Vuoden 1971 kotitaloustiedusteluun esimerkiksi palkattiin 250 haastattelijaa. Säännöllisen sosiaalitulostoinnin kasvava painoarvo antoi syyn pystyttää Tilastokeskukselle oma haastattelijajärjestelmä vuonna 1975. Sen oli tarkoitus aloittaa jatkuva kotitaloustiedustelu ja siihen perustuva tulonjakotilaston kehittäminen sekä kehittää työvoimatiedustelua. Näin alkoi sosiaalitulostojen voimakas laajenemisvaihe. Tilastokeskuksessa perustettiin elämisen laadun osa-alueita kuvaamaan lukuisia erillistutkimuksiksi erikoistuvia survey-tutkimuksia viraston eri osastoille. Kokoomajulkaisut suomalaisten elinolosuhteista myytiin vuosina 1977 ja 1984 loppuun lyhyessä ajassa. Ensimmäinen jatkuva tulonjakotilasto julkaistiin vuonna 1980.²⁶

Haastatteluorganisaation odotettiin palvelevan myös ulkopuolisia asiakkaita: tutkimuslaitoksia, korkeakouluja ja julkishallintoa. Se perustettiin aluksi sadan haastattelijan suuruiseksi. Vuonna 1980 sen palveluksessa oli jo 190 haastattelijaa.²⁷ Ylipäänsä Tilastokeskuksen toiminta laajeni valtavasti ja henkilökuntaa palkattiin sen mukaan. Jos haastatteluorganisaatiota ei lasketa mukaan, lähes kaikki olivat yliopistotutkimuksen suorittaneita, ja hyvin usein kansantalouden ja tilastotieteen ohella myös sosiologian tieteenalalta.

Hiljaisen 1970-luvun jälkeen tilastotoimen keskittäminen ajankohtaistui uudelleen 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin Tilastokeskukseen siirrettiin runsaasti koulutustilastoja, tuottajahintaindeksi ja lukuisia muita kustannusindeksejä. Energiatilastot tulivat kauppa- ja teollisuusministeriöstä vuonna 1992, ja sitä seurasi energiatilastojen mittava kehittämisohjelma. Seuraavana vuonna Tilastokeskukseen siirtyivät Suomen Pankin räätälöimä pohjainflaatioindikaattori sekä Asuntohallituksen lopettamisen myötä muun muassa aravavuokratilastot. Myös ilmapäästöttilasto siirtyi Tilastokeskukseen näihin aikoihin. Hyväksyessään vuonna 1994 tilastolain eduskunta liitti siihen lausuman, että tilastointi oli keskitettävä Tilastokeskukseen. Lausumaa seuranneessa aallossa Tilastokeskukseen siirtyivät tielii-kenteen tavarakuljetustilasto, matkailutilastot ja työtapaturmatilasto.²⁸

”Tilastokeskus - tietopalvelutalo”

Tilastokeskuksen organisaatioon muodostettiin vuonna 1971 erilaisia julkaisu- ja asiakaspalvelutehtäviä varten tiedotustoimisto, johon kuului myös kirjastotoimi. Kirjastoa kehitettiin vuosikymmenen puolivälistä lähtien kohti hallinnollisen tilastotoimen tietokeskusta, joka vastaisi yhteiskuntaoloja ja niitä kuvaavia tilastoja ja rekistereitä koskeviin tiedusteluihin. Kokoelman luokitus- ja luettelointijärjestelmä oli uusittu jo aiemmin. Kun kirjastosta muodostettiin vuonna 1979 tietoalan keskuskirjasto, tuli kirjastonhoitajasta Tilastokeskuksen johtoryhmän jäsen. Keskuskirjaston keskeisiä tehtäviä oli nimenomaan tietopalvelu.²⁹

Vuonna 1977 astui voimaan asetus Tilastokeskuksen suoritteista perittävistä maksuista, jonka mukaan palveluista perittyjen maksujen täytyi perustua omakustannusarvoon. Haastatteluorganisaatiolla ei ollut vielä lupaa

”Asetus
Tilastokeskuksen
suoritteista
perittävistä
maksuista astui
voimaan vuonna
1977.”

palkata työntekijää hoitamaan maksullisia toimeksiantoja. Kun ensimmäinen toimeksiantotutkimuksia tekevä tutkija saatiin palkatuksi, toiminta alkoi laajentua. Alkuaikojen suuria asiakkaita olivat Yleisradio ja Lääkintöhallitus. Kahdessa vuosikymmenessä toiminta kasvoi useita kymmeniä tutkimuksia ja projekteja pyörittäväksi yksiköksi. Toimeksiannoilla voitiin myös paikata suoraan budjettirahoitteen tilastoinnin ja tutkimuksen aukkoja.³⁰

1980-luvun alussa Tilastokeskuksen yhtenä avainhankkeena oli ”yritysrekisterin ja siihen liittyvien yritystilastojen uudistus”. Yritysrekisteri laajeni vuonna 1984 kattamaan kaikki yksityiset tiedonantajat ja siitä tuli pian perushikko myös rakentamisen ja liikenteen tilinpäätöstilastoissa. Siitä myytiin myös tietoja erityisesti liike-elämälle.³¹

Kun valtionhallinnossa oli tarve saada kokonaistaloudellista suunnittelua varten ajantasaisia taloudellisia aikasarjoja, Tilastokeskus kehitti vuonna 1980 julkistetun aikasarjatietokanta Astikan. Se ja seuraavana vuonna julkistettu aluetietokanta Altika olivat ensimmäiset varsinaiset jakelutietokannat, joilla käyttäjät saivat käsitellä tilastotietoja ”suoraan linjaa pitkin”. Tilastokeskuksen laitteistoissa ja tietoliikenne-ratkaisuissa ei ollut varauduttu ulkopuolisten päästämiseen viraston tietojenkäsittely-ympäristöön, joten tietokannat sijoitettiin Valtion tietokonekeskukseen. Valtiovarainministeriö oli asettanut Altikan perustamiselle ehdon, että kehittämis- ja ylläpitokustannukset saadaan perityksi tietokannan käyttömaksuina. Aluetietokanta saikin verraten suuren käyttäjäjoukon sisäasiainministeriössä, seutukaavaliitoissa, lääninhallituksissa ja suurimmissa kunnissa.³² Kun tilastotoimessa valmistui muitakin tietokantoja, muodostettiin kokonaisuudesta StatFin-tietokantaperhe.

Suuret hankkeet, erityisesti väestölaskenta tuottivat valtavan määrän materiaalia, josta oli mahdollista tehdä

jatkoselvityksiä, joihin Tilastokeskuksen omalla väellä ei ollut aikaa. Tietovarannon laajempi hyödyntäminen lähti tavallaan siitä, että pystyttiin myymään aineistoja.³³ Tämä tapahtui muodostamalla väestölaskennan tietopalvelun ympärille maksullisen tietopalvelun yksikkö, joka teki toimeksiannosta selvityksiä Tilastokeskuksen eri aineistoista. Sen tulot kolminkertaistuivat kolmeen miljoonaan markkaan vuosien 1977 ja 1982 välillä. Myös tietokanta-toiminta kuului yksikköön.

Vuonna 1984 aloitetun markkinointiprojektin yhteydessä tuli määritellyksi ensimmäistä kertaa, että Tilastokeskus oli asiakkaitaan varten. Tuolloin luotiin myös slogan ”Tilastokeskus – tietopalvelutalo”. Asiantuntemus määriteltiin laitoksen ydinpalveluksi ja perustietojen luovuttajat tärkeiksi asiakkaita, joiden täytyi myös hyötyä yhteistyöstä. Pyrkimys tuotantosuuntautumisesta ja virkamies-asenteesta kohti asiakaslähtöisyyttä motivoi myös vuodesta 1985 alkaen perustamaan aluetoimistoja, jotka tekivät tilastopalveluja tunnetuksi myös maakunnissa. Asennemuutos näkyi myös tiedottamisessa, kun asiakaslehti Tietoaika alkoi ilmestyä vuonna 1984. Seinäjoen maatalousnäyttely 1985 puolestaan oli ensimmäinen messutapahtuma, johon Tilastokeskus osallistui omalla laajalla osastolla. Asiakas-koulutus aloitettiin vuonna 1986.³⁴

Tarve kerätä julkiseen käyttöön tietoa kuluttajien suhdanneodotuksista sekä kulutus-, säästö- ja luottoaikeista kasvoi 1980-luvulla. Tilastokeskuksen suunnittelema ensimmäinen kuluttajabarometri toteutettiin loppuvuodesta 1987. Yhteisrahoitteiseen projektiin osallistuivat kumppaneina ja rahoittajina kauppa- ja teollisuusministeriö, Kaupan Keskusvaliokunta, Teollisuuden Keskusliitto ja Suomen Pankki. Aluksi barometria tehtiin kahdesti vuodessa. Vuonna 1992 siirryttiin neljännesvuosittaiseen

kyselyyn ja vuonna 1995 barometrin tiedot kerättiin kuukausittain EU-maiden harmonisoidun mallin mukaan.

Vuonna 1988 julkaistiin energiatilinpito kauppa- ja teollisuusministeriön rahoittamana selvityksenä. Ensimmäinen työvoimakustannustutkimus puolestaan valmistui kunta-sektorista 1990-luvun alussa yhdessä työmarkkinalaitoksen kanssa. Vuodelta 1996 tehtiin ensimmäinen EU:n asetuksen edellyttämä työvoimakustannustutkimus yhdessä työnantajajärjestöjen kanssa. Vuosikymmenen lopulla Euroopan tilastovirasto Eurostat rahoitti muun muassa tilastoa uusiutuvista energialähteistä ja sähkön ja lämmön yhteistuotannosta.³⁵

Tutkimuksellinen ote vahvistuu

Tutkimuksellisen otteen lisäämisestä tilastotuotannossa keskusteltiin 1980-luvulla vilkkaasti muun muassa tilastoneuvostossa. Ensimmäinen vieraileva tutkija aloitti tieteellisenä neuvonantajana Tilastokeskuksessa vuonna 1986. Tutkimustoiminnan suuntaa ohjaamaan perustettiin vuonna 1993 Tilastokeskuksen tieteellinen neuvottelukunta. Sen toimesta laadittiin Tilastokeskuksen ensimmäinen tutkimuspoliittinen ohjelma vuosille 1994–1996. Tieteellisestä neuvonantajasta tuli tieteellisen johtajan tehtävä, jota hoidettiin vuodesta 1997 alkaen oman toimen ohella.

Tilastokeskuksen uudelleen herätetyssä tutkimustoiminnassa painotettiin viraston menetelmällisten valmiuksien ja osaamisen parantamista sekä tilastomenetelmällistä tutkimusta. Esimerkiksi menetelmätyön kansainvälisiä ja kotimaisia huippuasiantuntijoita työskenteli virastossa määräaikaaisina vierailevina tutkijoina. 1990-luvun alkupuolella perustetusta menetelmäyksiköstä tuli vuonna 1996 tilastollinen tutkimus- ja kehittämissyksikkö.

Myös tilastoaineiston analysointia eli empiiristä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta lisättiin. Tilastokeskuksen tutkimuksia -julkaisusarjasta tehtiin vuonna 1995 Tilastokeskuksen tieteellinen julkaisusarja. Tilastokeskuksen kehittämiä malliavusteisia menetelmiä sovellettiin monissa otosperusteisissa tilastoissa, kuten työvoimatutkimuksessa, tulonjakotilastoissa ja kulutustutkimuksessa.³⁶

Rekistereitä ja tietokantoja

Tietotekniikan suuri haaste oli tuoda yhtenäistettyjen tilastoaineistojen järjestelmää käytäntöön. Visiona oli siirtyä erillisten tilastojen tuottamisesta järjestelmään, jossa yksiköillä oli tunnisteet, joiden avulla perustietoja voidaan yhdistellä eri ajankohdilta ja tilastoista. 1970-luvun alussa selvitettiin paitsi rekisterien ja tietokantamenetelmien hyväksikäyttöä myös yhtenäisiin luokituksiin siirtymistä ja tuotantomenetelmiä.

Hallinnollisten rekisteriaineistojen hyväksikäyttö lisääntyi jatkuvasti, ensin henkilötilastoissa ja myöhemmin myös yritystilastoissa. Keskeisinä syinä kehitykseen olivat kustannukset, tietojärjestelmien ja tietojenkäsittelytekniikan kehittyminen, keventyvä vastausrasitus väestölle ja yrityksille sekä tietotarpeiden lisääntyminen.

Vuoden 1980 väestölaskennassa tietoja kerättiin vielä kyselyillä koko aikuisväestöltä, kaikista rakennuksista, asunnoista, toimitiloista ja kesämökeistä, yhteensä lähes kahdeksalta miljoonalta yksiköltä. Operaatioon osallistui parhaimmillaan noin 2 200 työntekijää, jotka oli rekrytoitu ja koulutettu vain tätä tehtävää varten. Väestölaskennan kokonaiskustannukset olivat lähes kaksinkertaiset verrattuna Tilastokeskuksen yhden vuoden menoihin.

Vuoden 1990 väestölaskenta toteutettiin kokonaisuudessaan rekisteripohjaisena, Tanskan jälkeen toisena valtiona

”Hallinnollisten
rekisteriaineistojen
käyttö alkoi
1970-luvulla.”

maailmassa. Kun lähes kaikki väestölaskentatilatot pystytiin tuottamaan käyttäjille vuosittain, on arvioitu, että muutoksen ansiosta Tilastokeskus tuotti kymmenvuotiskaudella kymmenkertaisen määrän tietoa noin kolmasosalla yhden lomakelaskennan kustannuksista. Vuosituhannen vaihteessa Tilastokeskuksen tietovarannoista noin 95 prosenttia tuli hallinnollisista tietoa-aineistoista. Yksityisillä tiedonantajilla oli kuitenkin monissa tilastoissa keskeinen merkitys ja heidän vastausmotivaatiotaan pyrittiin kohottamaan.³⁷

Rekistereiden kasvava käyttö vaati tilastoviranomaisilta sujuvaa yhteydenpitoa rekisteriviranomaisiin ja lainsäätäjiin sekä valppautta havaita muutoksia hallintokäytännöissä. Vuonna 1997 perustettiin rekisterinpitäjien yhteistyöfoorumiksi rekisteripooli.³⁸

Kansantalouden tilinpidon parantamiseen liittyvässä projektissa kehitettiin 1990-luvun alkupuolella koontitietojärjestelmän ensimmäinen versio, joka edusti virastossa ensimmäisenä rajapinta-ajattelua: Standardimuotoinen tiedostoratkaisu toimi rajapintana kansantalouden tilinpidon ja muiden Tilastokeskuksen järjestelmien välillä. Koontitiedostojärjestelmään liittyi metatietojärjestelmä, joka pakotti kuvaamaan kaikki järjestelmän tiedot.

Vuonna 1994 käynnistetyt tietoarkkitehtuuriprojektin oli määrä yhtenäistää tietojen käyttöä ja käsittelyä Tilastokeskuksessa ja rakentaa tietojen jakeluun ja jatkokäyttöön suuntautunutta asiakaslähtöistä tietoarkkitehtuurimallia. Projektin tärkeinä mahdollistajina olivat juuri koontitietojärjestelmä ja toimialojen luokitustietokanta (TOL 1995), jotka tuotiin projektin myötä myös avoimeen ympäristöön.

1990-luvun alkua leimasi mikrotietokoneiden voimakas kehittyminen ja uudet sovellukset, ja vuosikymmenen puolivälissä internet mullisti tietotekniikan hyväksikäytön.

Tilastokeskuksessakin koko tuotantoprosessi tietojenkeruusta käsittelyyn ja tietopalveluun joutui uudelleenarvioinnin kohteeksi. Internet tuli virastossa käyttöön vuonna 1994 ja sen käyttö sallittiin ennakkoluulottomasti jokaiselta työasemalta. Oman web-palvelun Tilastokeskus avasi helmikuussa 1995 Euroopan ensimmäisenä tilastoviranomaisena. Tilastokeskuksen tarjoamat tilastotietokannat siirrettiin web-pohjaisiksi StatFin-palveluun toukuussa 1999.³⁹

Tulosjohtaminen toi ison muutoksen

Vuonna 1985 voimaan astunut Tilastokeskuksen organisaatio jaettiin ylätasolla kahteen tuotantoryhmään sekä kehittämis- ja hallintoryhmään. Organisaatio ei ollut kaikin puolin onnistunut, etenkin tietotekniikkalinjan järjestelyjen osalta. Kahden vuoden kuluttua Tilastokeskus siirrettiin valtiovarainministeriön kansantalousosastolta järjestelyosaston (vuodesta 1990 hallinnon kehittämisosasto) ohjaukseen.

Valtionhallinnossa siirryttiin 1980-luvun lopulta asteittain tulosjohtamiseen. Tilastokeskus käynnisti kehittämisprojektin asiasta vuonna 1989. Kun suuri muutos vaati tehokasta tiedottamista, perustettiin seuraavana vuonna sisäisen tiedottajan virka sekä Tuloskanava-lehti (vuodesta 1995 Statisti-henkilöstölehti). Projekti huipentui vuoden 1992 organisaatiouudistukseen, jossa näkyi vahvasti vuodenvaihteessa eläkkeelle jääneen pääjohtaja Niitamon vaikutus.

Uutena pääjohtajana keväällä 1992 aloittanut valtiotieteen lisensiaatti Timo Relander oli johtanut valtiovarainministeriön kansantalousosastoa sekä toiminut viimeksi Teollisuuden Keskusliiton toimitusjohtajana. Uudistetussa organisaatiossa hänellä oli esikuntanaan sihteeristö, jonka

Tilastokeskus muutti vuodenvaihteessa 1993–1994 Työpajankadulle.

johtaja Heikki Salmi oli samalla pääjohtajan sijainen. Tilasto-
toimen koordinoinnista vastannut Tilastoneuvosto oli
Tilastokeskuksen toiveesta lakkautettu, ”koska jokainen sen
jäsen tuli oman ostoslistansa kanssa ilman rahaa, eikä siinä
ollut mitään järkeä”.⁴⁰ Samalla johtokuntaan oli määrätty
ulkopuolinen puheenjohtaja valtiovarainministeriöstä.

Pääjohtaja oli viraston virkamiehistä ainoa, jonka nimitti
ulkopuolinen eli vuoteen 2000 asti presidentti, sittemmin
valtioneuvosto. Tilastokeskus järjesti toimintaansa itsenäi-
semmin ja tulosbudjetoinnin myötä myös tehokkaammin.
Samaan suuntaan vei myös valtion maksuperustelaki
vuodelta 1992, jonka mukaan maksullisen toiminnan täytyi
kokonaisuudessaan olla liiketaloudellisesti kannattavaa.
Tilastokeskus sovelsi vuoden 1992 alusta myös sisäpiiri-
sääntöjä. Seuraavana vuonna valmistui Tilastokeskuksen
ammattieettinen opas.

Relander sai elokuussa 1992 kutsun Esko Ahon hallituksen
valtiosihteeriksi. Näin tulosjohtamisen sisäänajo siirtyi vs.

pääjohtaja Heikki Salmen vastuulle. Tilastokeskuksen toimintayksiköiden mahdollisuudet järjestää itsenäisesti toimintaansa paranivat tulosjohtamisen myötä huomattavasti. Tulosbudjetointi kytki vastuun tuloksista ja taloudesta entistä paremmin toisiinsa, mikä tehosti viraston toimintaa selvästi. ”Aikaisemmin ei oikein ollut kenenkään rahoista kyse. Se oli todella iso muutos silloin”, muistelee itsekkin muutoksen valmisteluun osallistunut Jarmo Hyrkkö.⁴¹

Relander palasi hoitamaan pääjohtajan virkaansa vasta keväällä 1995. Useaan toimipisteeseen Helsingissä hajautettu Tilastokeskus oli muuttanut vuodenvaihteessa 1993–1994 kokonaisuudessaan Sörnäisten Työpajankadulla sijaitsevaan uudehkoon toimistotaloon. Suurelle Tilastotalolle oli todellinen tarve, sillä Tilastokeskuksen henkilökunta oli puolitoistakertaistunut vuoden 1971 runsaasta 400:sta noin 600:aan vuonna 1975. 1990-luvun puolivälissä alkoi EU:n myötä henkilöstömäärän voimakas kasvu ja vuosituhannen lopulla se nousi jo yli 800:n. Kun mukaan lasketaan haastattelijat, nousi määrä yli tuhannen.

Relanderin aikana ajettiin sisään myös laatujohtamista vuodesta 1996 alkaen. Pääjohtajan sihteeristöön valittiin tuolloin laatuasioista vastaava henkilö. Kaksi vuotta myöhemmin Tilastokeskus osallistui ensimmäistä kertaa laatupalkintoarviointiin. Sille myönnettiin myös Laatukeskuksen yhteisöjäsenyys, mikä koettiin ”selkeänä osoituksena ulkoisille ja sisäisille asiakkaille siitä, että koko organisaatio ja sen ylin johto oli sitoutunut asiakas- ja sidosryhmätyytyväisyyden sekä organisaation toiminnan jatkuvaan parantamiseen”.

Relander teki maksullisesta toiminnasta tavoitteellisempaa. Tuloksellisuuden parantamiseksi perustettiin vuonna 1996 markkinointipalvelut-yksikkö. Maksullisten palveluiden osuus Tilastokeskuksen kokonaisrahoituksesta kasvoi vuosituhannen vaihteessa 16 prosentin tasolle.

Lisäksi virasto sai ulkopuolista rahoitusta tuolloin noin 9 prosenttia kokonaistuloista.⁴²

Vuosina 1998–2000 toteutetussa strategiatyössä uudistettiin Tilastokeskuksen toiminta-ajatus, visio ja strategiat sekä määriteltiin Tilastokeskuksen arvot ensimmäistä kertaa. Uusi strateginen ohjausjärjestelmä pohjautui niin sanottuun Balanced Scorecard -ajattelutapaan, jossa toimintaa tarkasteltiin viidestä eri näkökulmasta.⁴³

Tilastokeskus julkaisi vuonna 1997 tietoyhteiskuntaa tilastojen valossa kuvaavan julkaisun ”Tiedolla tietoyhteiskuntaan”. Sen oli tarkoitus tuottaa seurantatietoa valtioneuvoston asettaman tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunnan työn pohjaksi. Suomi mielti etuajassa kysymyksiä käsitteistä, määritelmistä ja luokituksista – asioita, jotka olivat nousemassa OECD:n ja Eurostatin työlistalle.

”Tulosbudjetointi
kytki vastuun
tuloksista
ja taloudesta
paremmin toisiinsa
tehostaen viraston
toimintaa.”

Helsingissä vuonna 1997 pidetyn Euroopan tilastovirastojen päällikkökokouksen aiheena oli Tietoyhteiskunta ja tilasto.⁴⁴

Tilastoneuvoston lakkauttamisen jälkeen Tilastokeskus koordinoi Suomen virallisen tilaston tuottamista ja koko kansallista tilastotoimintaa lain antamin valtuuksin tilastotoimen yleisviranomaisena. Vuoden 1994 tilastolaki linjasi tilastoviranomaisiksi ”ne viranomaiset, joiden tehtäväksi on lainsäädännössä määritelty yleisten yhteiskuntatilastojen laadinta ja joilla on lakisääteinen oikeus saada tätä tarkoitusta varten tietoja tiedonantovelvollisilta”. Tilastoja laativiksi viranomaisiksi laki kutsui niitä, jotka laativat yleistä yhteiskuntatilastoa hallussaan olevista tiedoista tai keräävät tilastojen laatimiseksi tietoja, mutta joilla ei ole lakisääteisiä tiedonkeruuvaltuuksia. Tilastoviranomaisia oli tuolloin neljä ja tilastoja laativia viranomaisia neljätoista. Vuonna 1997 käynnistettiin valmistelut SVT-sarjojen kokoamiseksi ja laatukriteereiden määrittelemiseksi.

”Tilastojen asema
EU-jäsen-
neuvotteluissa oli
keskeinen.”

Tilastokeskus osaksi Euroopan tilastojärjestelmää

Perustavalaatuisten muutoksen toimintaympäristössään Tilastokeskus koki, kun Euroopan integraatiokehitys realisoitui ensin Euroopan talousalueen ETA:n muodostamiseen vuonna 1994 ja Suomen liittyessä vuoden 1995 alussa Euroopan Unionin jäseneksi.

Viralliset neuvottelut Euroopan talousalueesta olivat käynnistyneet vuonna 1990 ja niihin oli osallistunut edustajia kaikista EFTA (Euroopan vapaakauppajärjestö) -maiden tilastovirastoista. Tilastojen harmonisointi oli talousalueen perusedellytys ja se oli toteutettava ennen alueen muodostamista. Neuvottelujen alkaessa ilmeni, että EFTA-mailla oli jopa parempi käsitys Euroopan Yhteisön (EY) tilastosäädöksistä kuin Eurostatilla ja etteivät EY:n jäsenmaat itse olleet pystyneet tuottamaan tietoja läheskään kaikkien EFTA-maille asetettujen vaatimusten mukaisesti. Tilastosäädökset käytiin läpi muuttuja muuttujalta siirtymäajoista ja poikkeusjärjestelyistä sopien. Voimakkaimmin otettiin yhteen Pohjoismaiden oikeudesta käyttää rekistereitä tilastojen laadinnassa. Lopulta käyttö hyväksyttiin ”output harmonization” -periaatteen mukaisesti. Kansallisia neuvotteluita käytiin jaostoissa, joita veti aluksi ulkoasiainministeriö ja sitten Tilastokeskus.⁴⁵

EU-jäsenneuvottelut alkoivat jo ennen ETA:n voimaantuloa. Tilastojen asema neuvotteluissa oli keskeinen. Niiden toimittaminen vaati nopeaa reagointia, alueellisten tukien osalta tarvittiin lyhyellä varoituksella hyvinkin yksityiskohtaisia ja monipuolisia laskelmia. Euroopan tilastovirasto Eurostat arvosti varsinkin Pohjoismaiden tilastotasa, vaikka vaati samalla tiukastikin niitä noudattamaan EU-menettelyjä.

Tilastokeskus ”menetti” puolenkymmentä asiantuntijaa Eurostatiin - mukaan lukien Luxemburgiin vuonna 1996 siirtyneen Heikki Salmen. Näiden lisäksi Eurostatissa työs-

kenteli kaksi, kolme suomalaista kolmen vuoden määrärajoilla sekä harjoittelijoita viiden kuukauden jaksoissa. Vuonna 1999 EU:n kokouksiin tehtiin Tilastokeskuksesta kaikkiaan 313 virkamatkaa.

Totuteltavaa suomalaisilla oli siinä, että EU:ssa yksittäisistä tilastoista ja tilastojärjestelmistä säädettiin laeilla. Jäsenmaiden tuli joko saattaa ne itse voimaan (direktiivit) tai ne tulivat voimaan sellaisina (asetukset). Sopeuttamista ei koettu teknisesti vaikeana, mutta resursseja ja aikaa kului. Suurin muutos oli koko toimialaluokituksen uudistaminen. Suomen liittyessä EU:hun sen integraatioprosessi oli vauhdittumassa. Tuolloin valmistui myös useita merkittäviä tilastoasetuksia, kuten EU:n asetus yhteisön tilastoista, yritysten rakenne- ja suhdannetilastoasetukset ja uusi työvoimatutkimusasetus. Myös kansantalouden tilinpidon laskenta uudistui.

Kansallinen kehittämistoiminta kytkettiin EU:n piirissä tehtävään työhön. Tilastokeskuksen asiantuntijat olivat mukana noin sadassa tilastoja valmistelevassa ja kehittävässä Eurostatin työryhmässä. Asiantuntijoilla riitti töitä myös kotimaisen lainsäädännön harmonisoinnissa. Vuonna 1999 säädettiin EU:n tietosuojadirektiiviin (1995) perustuva henkilötietolaki. Euroopan talous- ja rahaliiton perustaminen vuonna 1998 lisäsi tarvetta syventää Tilastokeskuksen yhteistyötä Suomen Pankin kanssa. Kansantalouden tilinpidon merkitys EU:n hallinnon päätöspäätösteena ja jäsenmaiden talouden tietolähteenä vankistui 90-luvun jälkipuoliskolla.

EU:n integraatioprosessin syveneminen ja laajeneminen johtivat EU:n tilastojärjestelmässä tilastojen sisällölliseen laajentumiseen sekä jatkuvaan yhtenäistämistarpeeseen.⁴⁶ Lisäksi tilastontekijöiden oli mukautettava toimintaansa Euroopan talous- ja rahaliiton EMU:n (European Monetary Union, 1992) ja Euroopan keskuspankin EKP:n (1998) perus-

”EU:ssa tilastointia säädettiin yksittäisillä laeilla (direktiivit ja asetukset).”

tamisen luomaan yhteiseen rahapolitiikkaan. Finanssi-
politiikassa vuoden 1997 vakaus- ja kasvusopimus vahvisti
säännöt politiikan koordinoimiseksi EU:ssa. Sopimukseen
kuului teknisenä järjestelynä muun muassa jäsenmaiden
talousarviotilanteiden valvonta sekä liiallisten alijäämien
menettely, jotka kaikki tiivistivät jäsenmaiden talouskehi-
tyksen seurantaan. EMU-kriteerien, julkisen velan ja alijää-
män tilastoinnit pakottivat kehittämään kansantalouden
tilinpitoa sekä varsinkin lyhyen ajan talustilastoja.⁴⁷

EU:n aiheuttaman runsaan työmäärän vuoksi voimavaroja
ei ehkä riittänyt tarpeeksi kansallisia tarpeita tyydyttävien
tilastojen kehittämiseen. EU-uudistukset kuitenkin laajen-
sivat ja paransivat huomattavasti myös kotimaisia tilastoja.

Kommunistisen järjestelmän romahtaminen itäisessä
Euroopassa oli tuonut Tilastokeskukselle 1990-luvun alussa
konsultointitoimeksiantoja. EU-jäsenyys toi tähänkin
sektoriin uuden ulottuvuuden. Tilastoalan kansainvälinen
avustustoiminta oli osa EU:n ulkopolitiikkaa ja Suomesta
tuli tilastoalalla yksi Venäjän merkittävimmistä läntisistä
yhteistyökumppaneista. Jo ETA-vaiheessa oli sovittu, että
Pohjoismaat vastaisivat Baltian maiden konsultoinnista.
Konsulttitoiminnan johtaja Hilka Vihavainen nimitettiin
vuonna 1996 Tilastokeskuksen sihteeristöön. Seuraavana
vuonna Tilastokeskus ja Tanskan tilastovirasto voittivat
kilpailutuksen Makedonian tilastoviraston tietojenkäsitte-
lyjärjestelmän kehittämisestä. Pian Tilastokeskus konsultoi
myös Kaukasus -maiden tilastojulkaisujen kehittämispro-
jektia, Azerbaidzanin luokitusprojektia ja Ukrainan
sosiaalitalastoprojektia.

YK:n päätöksillä ja suosituksilla oli edelleen painoarvoa.
YK:n Euroopan Talouskomissio (ECE) ja sen alainen pysyvä
yhteistyöelin Euroopan Tilastokonferenssi (CES) edustivat
kehityksen kärkeä monella alalla. Tilastokonferenssin
vuosittaiseen työohjelmaan kuului kehittämishankkeita ja

sen työohjelmasta sovittiin aina kesäkuussa Genevessä pidetyssä tilastovirastojen päällikköjen täysistunnossa. YK:n tilastokomissiossa New Yorkissa käsiteltiin maailmantason tilastoluokituksia ja projekteja. Myös kehitysmaayhteistyö oli siellä voimakkaasti esillä. Suomi oli komission jäsenenä Pohjoismaiden edustajana vuosina 1981–1988 päästen ”aitiopaikalta katsomaan ja vaikuttamaan tilastojen globaaliin kehittämiseen”.

OECD:n puitteissa suomalaisten panos vaikutti erityisesti sosiaali-indikaattorien alkuvaiheen hahmottelussa sekä ympäristötilastojen, tiede- ja teknologiaindikaattorien, matkailutilastojen ja tietoyhteiskuntatilastojen kehittämisessä. OECD teki urauurtavaa työtä muun muassa työvoimatilastojen sekä kansantalouden tilinpidon alueella. EU-jäsenyyden vaikutus Pohjoismaiseen yhteistyön

Vuonna 1999 Tilastokeskus isännöi kansainvälisen tilastoinstituutin ISI:n kokousta.

muotoihin oli merkittävä. Perinteiset instituutiot, yhteiset tilastovaliokunnat sekä pohjoismainen tilastosihteeristö, lakkautettiin ja tilalle luotiin muun muassa tilastokohtaisia kontaktiryhmiä. Pohjoismaisilla kollegoilla oli yhä tapana kokoontua kansainvälisissä kokouksissa pohtimaan yhteisiä intressejä.⁴⁸

”Johtava tilastoviranomainen”

Suomi toimi EU:n puheenjohtajamaana vuonna 1999. Asiaan kuului, että tilastosäädöksiä käsiteltäessä tuolloin EU-neuvoston työryhmissä, puheenjohtajamaan edustaja toimi puheenjohtajana sielläkin. Pääsääntöisesti tehtävää hoiti Tilastokeskuksen sihteeristön puheenjohtaja Heli Jeskanen-Sundström. Vuoteen 1999 osui toinenkin kohokohta, Tilastokeskuksen isännöimä kansainvälisen tilastoinstituutin ISI:n (International Statistical Institute) kokous Finlandia-talossa. Ehkäpä näillä seikoilla oli vaikutus siihen, että pääjohtajan Relanderin ”mieleen juolahti” teettää viraston viimeisten vuosikymmenten kehityksestä kuvaus, eräänlainen historiikki. Pertti Marjomaa kokoama ja henkilöstön kanssa kirjoittama teos ”Tilastokeskus 1971–2000” ilmestyi syksyllä 2000. Kirjan saatesanoissa pääjohtaja kertoi teoksen antavan kuvan siitä, ”mikä tänä päivänä maailman johtaviin tilastoviranomaisiin kuuluva organisaatio käytännössä on”.⁴⁹ Tilastokeskus oli asettanut itselleen kunnianhimoisen johtavan tilastoviranomaisen tavoitteen Relanderin aloittaessa pääjohtajana vuonna 1992.

Tekla Hultin - ensimmäinen naisaktuaari

Tilastollisen päätoimiston ensimmäinen naisaktuaari oli vuonna 1901 Tekla Hultin (1864–1943), joka oli väitellyt ensimmäisenä naisena Suomessa filosofian tohtoriksi. Historian alan väitöskirja ja kansantalouden opinnot Pariisissa olivat hyviä merkkejä päätoimistossa, mutta uralla etenemisen esti Hultinin Englannissa esittämä kritiikki Venäjää kohtaan. Hultin oli työskennellyt 1890-luvulla Päivälehdessä Suomen ensimmäisenä naistoimittajana.

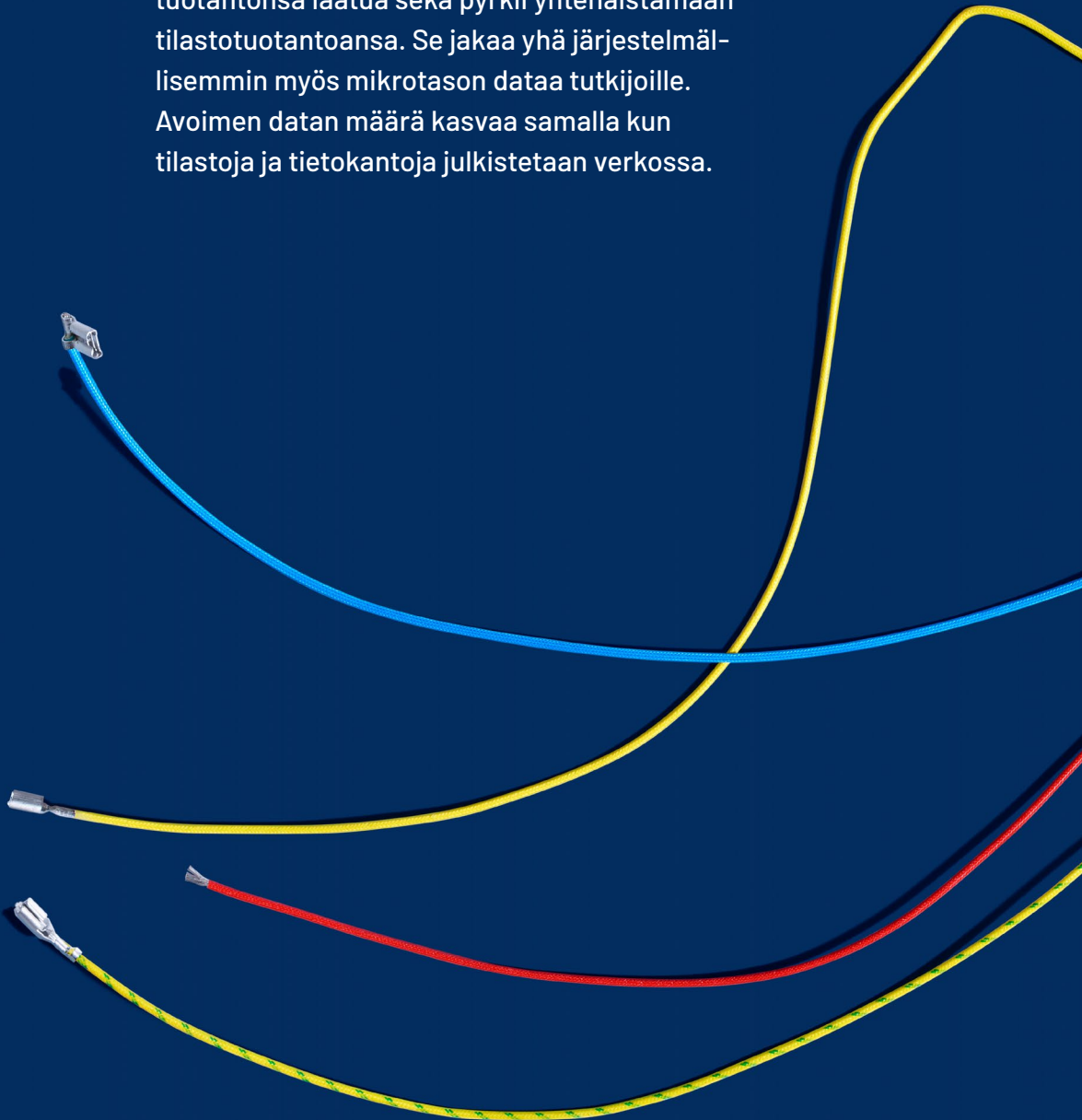
Naisasialiikkeessäkin aktiivisen Hultinin luonteenpiirteet eivät ehkä olleet aivan tavallisia tilastovirastossa. Hän hoiti usein rutiininomaisia tehtäviä ensin köyhäinhuolto-tilaston parissa ja sittemmin esimerkiksi vaalitulastoissa. Vaihtelua toi viraston kansainvälisen kirjevaihdon hoitaminen. Hultin toimi pitkään nuorsuomalaisten ja kokoomuksen kansanedustajana ja pystyi esittämään tilastollisista tutkimuksistaan myös poliittisia johtopäätöksiä. Useampi akateemisen tutkinnon suorittanut nainen hakeutui Hultinin rohkaisemana tilastouralle.

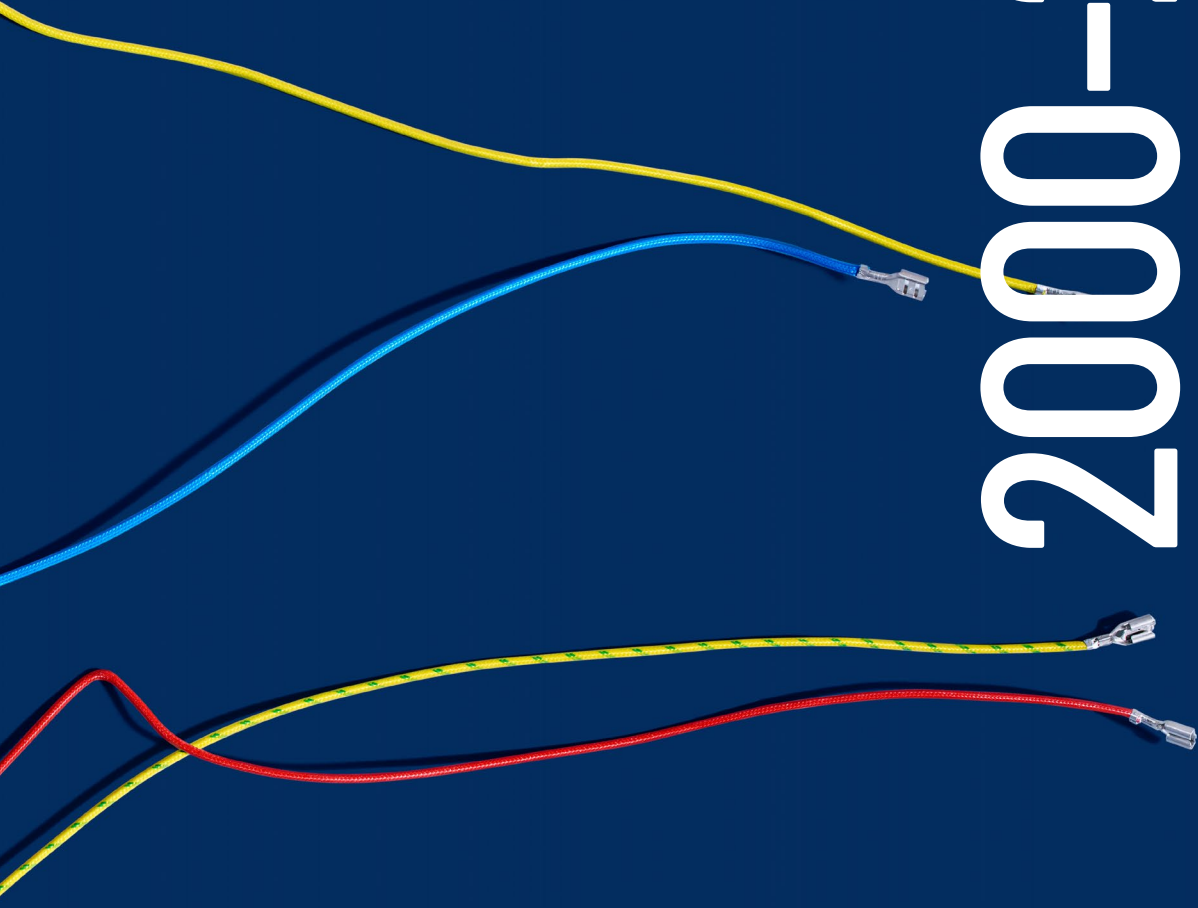
Kokonaislaadun aktiivinen kehittäjä

Tilastokeskus kohentaa prosessiensa ja tuotantonsa laatua sekä pyrkii yhtenäistämään tilastotuotantoansa. Se jakaa yhä järjestelmällisemmin myös mikrotason dataa tutkijoille. Avoimen datan määrä kasvaa samalla kun tilastoja ja tietokantoja julkistetaan verkossa.

2000-2011

Tilastokeskuksen ensimmäinen naispääjohtaja

Eläköityvä pääjohtaja Timo Relander muistutti syksyllä 2001, että kansainväliset kollegat katsoivat Tilastokeskuksen ”edustavan monilla tilastoalueilla maailman edistyksellisimpiin kuluvaan tilastointia”. Uranuurtajan aseman virasto oli saavuttanut hänen mukaansa muun muassa tietoyhteiskuntatilastojen, ympäristötilastojen ja lyhyen ajan suhdannetilastojen tuottajana.⁵⁰ Tilastokeskuksen itsetunto ei noussut vain merkittävistä ja uudenlaista tilastokokonaisuuksista vaan myös virastossa käynnistetystä kokonaisvaltaisesta toimintakulttuurin muutoksesta. Itseluottamusta ja tervettä ylpeyttä vahvisti myös hallinnollisten aineistojen ja rekisterien järjestelmällinen hyödyntäminen tilastojen tuotannossa. Kansainväliset yhteydet olivat vahvistaneet tunnetta siitä, että suomalaisella tilasto-osaisella oli myös annettavaa, ei vain opittavaa.

Relander oli viraston historian ensimmäinen päällikkö, jolla ei ollut aiempaa työuraa virastossa. Hän profiloitui julkisena keskustelijana ja olikin Tilastokeskuksen johtajaksi poikkeuksellisen tunnettu henkilö. Tilastokeskuksen sisällä hänen johtamistyyliinsä herätti myös arvostelua. Uuden pääjohtajan nimitystä ennakoiva Helsingin Sanomat oli kertonut kesäkuussa 2001, että ”valinta tehdään todennäköisimmin Palkansaajien tutkimuslaitoksen johtajan Jukka Pekkarisen (sd) ja Tilastokeskuksen ylijohtajan Heli Jeskanen-Sundströmin välillä. Jälkimmäisen kerrottiin saaneen aikaan paljon hyvää Tilastokeskuksen sisällä. Toisen valtiovarainministerin Suvi-Anne Siimeksen (Vas) valinta osuikin sitoutumattomaan Jeskanen-Sundströmiin, joka tosin Helsingin Sanomien mukaan oli aikanaan ollut ”palava taistolainen” ja mukana perustamassa Tilastokeskuksen ensimmäistä ammattiosastoa. Nimityksen jälkeen Jeskanen-Sundströmiä haastatellut toimittaja piti häntä ”reilun oloisena naisena, joka puhuu miellyttävällä,

Pääjohtaja Heli Jeskanen-Sundström (2001-2012)

matalalla äänellä ja katsoo tiukasti silmiin”. Toisessa haastattelussa aloittava pääjohtaja totesi, ettei aikonut osallistua ”Tilastokeskuksen nimissä mihinkään poliittiseen tai vastaavaan keskusteluun”.⁵¹

Työuransa Jeskanen-Sundström oli aloittanut silloisessa tilastollisessa päätoimistossa Eino H. Laurilan johtajakaudella vuonna 1968. Työn ohessa hän opiskeli kansantalouden maisteriksi Helsingin yliopistossa. 1990-luvulla hän johti yritystilastot-yksikköä ja vuodesta 1996 pääjohtajan sihteeristöä toimien samalla pääjohtajan sijaisena. Suomen EU-puheenjohtajakaudella 1999 hän johti tilastoasioiden käsittelyä neuvoston tilastotyöryhmässä. Hänet oli myös valittu jo Kansainvälisen Tilastoinstituutin alajärjestön IAOS (International Association for Official Statistics) puheenjohtajaksi kaudelle 2003–2005.⁵²

Tilastokeskus sai Jeskanen-Sundströmistä ensimmäisen naispääjohtajansa kutakuinkin sata vuotta sen jälkeen, kun filosofian tohtori Tekla Hultin oli otettu tilastollisen päätoimiston aktuaariksi ”erivapaudella sukupuolestaan”.

Maailmanlaajuisestikin naispääjohtaja oli tilastoalalla vielä harvinaisuus. ”Tietysti on hyvä, että Tilastokeskuksen toimintaa ja palveluja voi tehdä tunnetuksi tälläkin tavalla”, totesi pääjohtaja itse syksyllä 2002.⁵³ Nimityksen naisnäkökulmaa ei pohdittu kuitenkaan näkyvästi julkisuudessa. Jeskanen-Sundström oli kasvanut talon sisällä Relanderin varajohtajaksi ja oli tiettävästi myös tämän ehdokas seurajaksi. Tilastokeskuksen keskijohdon tehtäviin naiset etenivät jo 1980-luvun jälkipuolella niin, että vuoden 1992 organisaatiouudistuksen jälkeen Kaija Hovi johti tietopalvelu-, Hilikka Vihavainen elinolot- ja Jeskanen-Sundström yritystilastot-yksikköä.⁵⁴

Pääjohtajan vaihtuessa oli vuosituhannen vaihteen teknokupla puhjennut, ja äskettäin oli koettu syyskuun 2001 terrori-iskut Yhdysvalloissa. Suomen talous oli vaipunut taantumaan. Valtionhallinnolta vaadittiin tehokkuutta ja säästöjä. Jeskanen-Sundström jätti Relanderin aikaisen organisaatorakenteen voimaan. Osana valtionhallinnon uudistamista lakkautettiin kuitenkin vuonna 2003 Tilastokeskuksen johtokunta. Se korvattiin Tilastokeskuksen neuvottelukunnalla, joka oli koostumukseltaan edeltäjänsä tapainen, mutta ei toiminut muodollisestikaan päätöksenteoelimenä vaan pääjohtajan keskustelukumppanina johtamisen keskeisissä linjauksissa. Kevään ja kesän kokouksissa 2003 neuvottelukunta keskittyi strategia-työhön ja verkkopalveluihin. Puheenjohtajana toimi alivaltiosihteeri Martti Hetemäki valtiovarainministeriöstä ja varapuheenjohtajana Jeskanen-Sundström. Jäseniä olivat muun muassa Lea Kauppi Suomen ympäristökeskuksesta ja johtaja Hannu Uusitalo Eläketurvakeskuksesta.⁵⁵

EU:n edustajat ihmettelivät usein, ettei Tilastokeskuksella ollut vuonna 1992 lakkautetun tilastoneuvoston kaltaista koordinoivaa elintä.⁵⁶ Vuonna 2002 perustettiin lopulta tilastotoimen koordinoinnin tehostamiseksi ja yhteistyön

tiivistämiseksi SVT (Suomen virallisen tilaston) -neuvottelukunta, jota ei pidä sekoittaa Tilastokeskuksen neuvottelukuntaan. Siitä tuli yhteistyöelin Suomen virallisen tilaston julkaisemiseen ja kehittämiseen liittyvissä asioissa. Tilastokeskuksen lisäksi neuvottelukuntaan kuului seitsemän muun viraston ja laitoksen edustajia.⁵⁷ Myöhemmin neuvottelukuntaan kutsuttiin edustajat kaikista virallisen tilaston tuottajista.

”SVT-laatukriteerit
asettivat vaatimukset
tilastojen laadimiselle
ja muodostivat
perustan tilastojen
laadun arvioinnille.”

Tilastokeskuksessa tilastotoimen koordinoinnista vastasi pääjohtajan sihteeristössä työskentelevä tilastotoimen pääkoordinaattori. Yhteistyön muotoja olivat tiedonkäyttäjien tarpeiden selvittäminen, tiedon keruuseen ja prosessointiin liittyvät tehtävät, jakelun kehittäminen ja yhä laajempi kansainvälinen toiminta. Yhteistyön ja koordinoinnin tukena käytettiin Tilastokeskuksen johdolla kootavaa tilastotoimen kehittämissuunnitelmaa.

Tilastokeskuksen tilastotuotannosta vastaavien tulostyöryhmien johtajat käynnistivät myös yhteistyö- ja neuvotteluryhmiä, joihin kutsuttiin tilastojen käyttäjiä ja muita sidosryhmien edustajia. Tällaisia ryhmiä olivat tasa-arvo-tilastojen asiantuntijaryhmä, kansantalouden tilinpidon asiantuntijaryhmä, väestöennusteryhmä ja kasvihuonekaasujen inventaariyksikön neuvottelukunta.⁵⁸

Tilastokeskuksen ja muiden Suomen virallisten tilastojen tuottajien yhdessä vuonna 2004 määrittelemät ja hyväksymät SVT-laatukriteerit asettivat vaatimukset tilastojen laadimiselle ja muodostivat perustan tilastojen laadun arvioinnille. Niitä noudatettiin Tilastokeskuksen tilastotuotannossa ja ne toimivat jatkossa myös sisäisten auditointien kriteereinä. Tilastoalan toimintakehikon ja tilastotutannon parhaat käytännöt ja menettelyt kuvattiin vuonna 2002 julkaistussa Laatusuunnitelman -käsikirjassa, joka laadittiin Kanadan tilastoviraston esimerkin mukaan.⁵⁹ Marraskuussa 2008 avattiin Suomen kaikki viralliset

SVT-neuvottelukunnassa kolmenlaisia organisaatioita

Tilastokeskuksen neuvottelukunta perustettiin vuonna 2002 ja sitä laajennettiin vuonna 2013 niin että siihen kuului edustajia kaikista virallisista tilastoja tuottavista organisaatioista. Vuonna 2025 näitä organisaatioita oli yhteensä 13. Tämä tilastoekosysteemi jakautui organisaatioiden luonteen perusteella kolmeen kategoriaan:

Varsinaiset tilastoviranomaiset, joilla on lakisääteisenä tehtävänä tilastojen laatiminen sekä lakiin perustuva oikeus kerätä tietoja tilastotarkoituksiin. Ryhmään kuuluvat Tilastokeskus, Luonnonvarakeskus, Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos sekä Tulli.

Muut tilastoja laativat viranomaiset laativat tilastoja omilta alueiltaan. Tähän luokkaan kuuluvat Ilmatieteen laitos, Liikenne- ja viestintävirasto Traficom, Maanmittauslaitos, Maahanmuuttovirasto, Suomen ympäristökeskus, KEHA-keskus ja Työterveyslaitos.

Valtion budjettitalouden ulkopuolisia virallisen tilaston tuottajia ovat Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos.

tilastot kattava uusi SVT-portaali. Sen kautta sai maksutta käyttöön tuoreimmat tiedot noin 300 luotettavasta julkishallinnon ja SVT-tuottajien tilastosta. Palvelussa oli tuhansia taulukoita ja kuvioita. Tuoreimpien tilastojen lisäksi portaali sisälsi myös tilastojen kuvaukset, laatuselosteet ja julkistamisaikataulut.⁶⁰

Rekisterinpitäjien yhteistyöelin rekisteripooli vaihtui keväällä 2007 perusrekisteriasioden neuvottelukunnaksi (Pooli), jonka oli määrä keskittyä enemmän strategiaan kysymyksiin – erityisesti tietojen yhteiskäytön edistämiseen.⁶¹

Kehitystä laatupalkintokriteereistä

Relanderin aloittama ”tulevaisuuteen kohdistuva organisaatiopohdinta” jatkui pääjohtajan vaihtuessa.⁶² Asiakaslähtöisyys, tulosjohtaminen, kokonaisvaltainen laadun tavoittelu ja organisaatiopohdinnat nivoutuivat kaikki yhteen ja vaikuttivat syvästi Tilastokeskuksen perustaviin toimintoihin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Kokonaisuuteen vaikutti vahvasti myös tietotekniikan nopea kehitys, EU-integraation syveneminen ja tietoyhteiskunnan kasvavat tarpeet.

Tilastokeskuksen johtoryhmä oli toteuttanut vuonna 1998 laadun itsearviointin Suomen laatupalkinto -kehikolla. Tuon jälkeen Tilastokeskuksen strategiseksi tavoitteeksi oli määritelty halu arvioida ja parantaa toimintaansa Euroopan laatupalkintokriteerien pohjalta. Johto asetti tuolloin laadulliset tavoitteet osaksi tulosohejausta. Vuonna 2002 laadun itsearviointi tehtiin johtoryhmän toimesta EFQM-viitekehyksessä. Tilastokeskus oli laventamassa laatuajatteluaan tuotelaadusta kokonaislaadun hallintaan, mitä Jeskanen-Sundström piti ”äärimmäisen tärkeänä”. Laatu-toimintaa integroitiin osaksi johtamis- ja toimintajärjestelmää. Total Quality Management (TQM) -johtamisajat-

telua ajoi Tilastokeskuksessa sisään kehittämispäällikkö Pentti Pietilä. Käytännössä kokonaislaadulla tarkoitettiin myös pohdittuja ja kirjattuja strategioita ja visioita. Henkilöstöasioiden ja prosessien täytyi olla kunnossa, samoin ulko- ja ympäristösuhteiden johtamisen.

Tilastotoimen kehittämissuunnitelmassa keväällä 2002 Jeskanen-Sundström kirjoitti tilastojen sisällöllisestä laadusta internetin läpimurtoonkin viitaten. Tiedon määrällinen kasvu haastoi hänen mukaansa tilastointia profiloitumaan luotettavan, puolueettoman ja relevantin yhteiskuntatiedon tuottajana. Laadukkaan tiedon tuominen esiin kasvavasta tietotarjonnasta oli entistä vaikeampaa. Erilaisia tietosisältöjä oli tärkeää jalostaa helposti saavutettavaan ja hyödynnettävään muotoon.⁶³

Asiakaslähtöisyyteen oli panostettu vuonna 1997 perustamalla asiakaslehti Stat.fi. ja vuonna 1999 ottamalla käyttöön asiakaspalautejärjestelmä Anoppi. Vuosituhannen vaihteessa otettiin käyttöön asiakashallintajärjestelmä Applix.⁶⁴ Tilastokeskuksessa puhuttiin asiakkaista, mikä ei ollut valtionhallinnossa vielä itsestänselvyyttä. 1990-luvun lopulla oli perustettu Tilastokeskuksen verkkokauppa ja tehty markkinoinnissa tuotteistuksia, asioiden systematisointia ja hinnoitteluoppaita. Markkinaprofilit -nimellä myytiin postinumeroaluetietoja sisältävä sovellus esimerkiksi Keskolle. Ensimmäinen hinnoitteluopas herätti kiinnostusta muualla valtionhallinnossa.⁶⁵

Itsearviointin ja laajan organisaatiopohdinnan tuloksena pääjohtaja asetti vuonna 2002 laajat toiminnan ja prosessiohjauksen strategiset kehittämishankkeet, tuotantomalli-projektin ja asiakassuhdejohtamisen kehittämisprojektin. ”Tilastokeskuksen Asiakaspalveluperiaatteet” julkaistiin samana vuonna ja asiakkuuksien johtaminen nostettiin keskeiseksi strategiseksi muutoshankkeeksi. Tuolloin perustettiin myös asiakkuuksien johtoryhmä.⁶⁶

Tilastokeskus määritteli strategiset asiakkaansa ja avainasiakkaansa vuonna 2004, ja asiakassuhteiden hoito organisoitiin uudelleen asiakasvastaavan, segmenttivastaavan (segmenttitiimejä: tutkimus, oppilaitos, yritys, paikallishallinto, valtio) sekä prosessia ohjaavan markkinointijohtajan tehtävillä sekä asiakkuuksien kehittämisryhmällä. Virastolle haluttiin luoda yhteiset toimintatavat asiakassuhteissa. Käyttöön otettiin myös palvelusitoumukset: ”Olemme helposti tavoitettavissa, palvelemme monipuolisesti ja tehokkaasti, paneudumme asiakkaan tarpeisiin, toimimme nopeasti ja täsmällisesti, pidämme asiakkaan ajan tasalla, opimme jatkuvasti asiakkailtamme.” Kehitystyö konkretisoitui vuonna 2006 julkaistussa Asiakasvastaavan käsikirjassa, jossa kuvattiin Tilastokeskuksen asiakastyön toimintamalleja ja -tapoja sekä annettiin käytännön ohjeita asiakasvastaavan työn tueksi.⁶⁷

Maksullista toimintaa ei haluttu kasvattaa liian suureksi, vaan paremminkin pitää tietyssä kokoluokassa. Vuonna 2010 maksullisen toiminnan tulot suhteessa kokonaisrahoitukseen olivat 14 prosenttia ja ulkopuolisen rahoituksen osuus 4 prosenttia. Asiakasryhmistä suurin oli valtio, jonka osuus tuloista oli runsas kolmannes. Eniten myyntituloja kertyi erilaisista toimeksiantopalveluista.⁶⁸

Vuonna 2002 laaditun itsearviointin pohjalta päätettiin kehittää myös projektityötä. Projekteilla oli nimittäin tapana jatkua ja jäädä ikään kuin roikkumaan. Epäkohdan poistamiseksi laadittiin ohjeisto projektien asettamisesta, rahoittamisesta ja töiden tekemisestä – ja myös jatkuvasta raportoinnista ja projektin lopettamisesta. Työ helpottui, kun tiedossa oli, milloin tulosten oli oltava valmiina. Myös budjetointia kehitettiin siten, että kaikki tulosyksiköt saivat tietää mitä rahoitusta ne saivat ja kuinka sitä seurattiin.⁶⁹

Kevään 2003 henkilöstötutkimus paljasti laajaa tyytymättömyyttä Tilastokeskuksen johtoa kohtaan. Sen todettiin

liittyvän johtamisketjun ja sisäisen viestinnän puutteisiin. Pääjohtaja käynnisti johtamisen ja esimiestyön kehittämisprojektin, jossa kehitettiin tulosyksiköiden sisäistä johtamista, tehtiin vastuualuekokouksista säännöllinen käytäntö ja otettiin tärkeimmät johtoryhmäasiat yksiköiden johtotimien asialistoille. Kehittämisprojekti oli ollut tuloillaan muutenkin. Sen tarpeellisuutta korosti esimiesten kokema epäselvyys asemastaan ja roolistaan sekä uuden palkkausjärjestelmän esimiestyölle asettamat vaatimukset. Arvosanat johtamisesta paranivat merkittävästi vuosien 2004–2006 henkilöstötutkimuksissa.⁷⁰

Kehitettävää löytyi myös tiimityöskentelystä. Tiimien vetäjiksi oli nimitetty asiantuntijoita, joista läheskään kaikki eivät kokeneet itseensä esimieheksi. Sekin vaikutti ilmapii-riin ja tuloksiin. Tämän vuoksi pienten yksiköiden esimiestehtävät pantiin vuonna 2005 kaikki kerralla hakuun. Seurauksena oli, että vetäjistä vaihtui puolet ja tilalle saatiin johtamisesta ja nimenomaan henkilöstöjohtamisesta kiinnostuneita henkilöitä. Tämä oli tärkeää siinäkin mielessä, ettei Tilastokeskus voinut kilpailla palkoilla, vaan hyvään työntajakuvaan oli päästävä nimenomaan hyvällä henkilöstöjohtamisella.⁷¹

Tilastokeskus järjesti vuonna 2005 sisäisen laatukilpailun, jossa yksittäiset työntekijät ja yksiköt (ei kuitenkaan tulosyksiköt) saivat ehdottaa palkittavaksi toteutettuja uudistuksia esimerkiksi tilastoihin tai prosesseihin. Pääjohtajan asettama laatupalkintotyöryhmä valitsi parhaat ehdotukset, jotka palkittiin yhteisessä tilaisuudessa rahapalkinnoilla. Sisäinen laatukilpailu järjestettiin jatkossa vuosittain.⁷²

Tilastokeskus osallistui suurin odotuksin Suomen laatupalkintokilpailuun vuonna 2006. Pettymys oli suuri, kun palkintoa ei saatu. Palauteraportista ei käyty virastossa laajempaa keskustelua. Sen perusviesti oli kuitenkin positii-

vinen. Tilastokeskus luokiteltiin raportissa ryhmään ”aktiiviset kehittäjät”:

”Laatupalkinto-
kilpailun palautteesta
saatiin hyvä
kehittämismetri
ja impulsseja.
Prosessien
kehittämiseen
kiinnitettiin enemmän
huomiota.”

Tilastokeskuksessa on tehty systemaattista laadun kokonaisvaltaiseen kehittämiseen tähtäävää työtä pitkään. Johto on sitoutunut ja sitouttanut koko organisaation arvopohjaiseen työskentelyyn. Johto on keskeisten sidosryhmien ja valvovan ministeriön myötävaikutuksella laatinut vision ja strategian organisaation toiminnalle. Vahvuutena on arvojen määrittämisen lisäksi niiden toiminnallisuus eri tavoitealueineen ja määriteltyine mittareineen. Tilastokeskus on toiminut arvojensa mukaisesti edelläkävijänä eettisten periaatteiden määrittelyssä ja soveltamisessa. Keskuksen johtamisjärjestelmä, päätösprosessin valmistelu ja vastuutus on hyvin kuvattu. Arviointiryhmä sai vaikutelman, että henkilöstö tulee hyvin kuulluksi organisaatiota koskevassa päätöksenteossa. Yhtenäistä johtamiskulttuuria on onnistuttu viemään läpi organisaation ja käsite johtamispolitiikka on laajasti henkilöstön tietoisuudessa. Toiminnan organisoimisen kehittämisessä on laajasti käytetty hyväksi koko organisaation näkemystä ja kiteytetty kaikille ymmärrettävään muotoon strategisesti keskeisimmät kehittämisalueet: osaamisstrategia, asiakkuusjohtaminen ja tuotantomalli. Johto ja johtoryhmän jäsenet on vastuutettu sidosryhmäasioiden hoitoon.

Heikkouksiakin oli. Asiakasnäkökulma todettiin rajoituvan pääsääntöisesti maksaviin asiakkaisiin ja sen ”nivoaminen hallinnon asettamien tavoitteiden eli maksuttomien asiakkaiden kanssa yhdeksi kokonaisuudeksi” katsottiin tärkeäksi. Erityisesti parannettavaa löytyi kuitenkin prosesseissa:

Tilastokeskuksen n. 200 tuotantoprosessia on alatasolla hyvin kuvattu ja saatettu palvelemaan tuotantoprosessin kehittämistä ja seurantaan. Puutteellinen asiakasnäkökulma ja prosessien sirpaleisuus ei arviointiryhmän käsityksen mukaan mahdollista prosessien tehokasta asiakaslähtöistä johtamista. Prosessien ylä- ja alataason väliin arviointiryhmä katsoi jäävän ”harmaan alueen”, jota ei ole määritelty eikä toiminnalle ole asetettu mittareita. Arviointiryhmä näki prosessien kehittämisen asiakassegmentoinnin mukaisesti olevan selvä parantamisalue.⁷³

Laatupalkintokilpailun palautteesta saatiin Jeskanen-Sundströmin mukaan hyvä kehittämisbarometri ja impulsseja. Prosessien kehittämiseen kiinnitettiin enemmän huomiota samaan aikaan kun Euroopan tilastokonferenssin

Tilastokeskus ja Eurostat järjestivät tilastoalan laatukonferenssin Helsingissä toukokuussa 2010.

piirissä kehiteltiin mallia tilastotuotannon prosesseihin. Lautupalkintokilpailuun osallistuminen ja kokonaislaatujohtaminen olivat tilastoalalla kansainvälisestäikin verraten uutta. Jeskanen-Sundström esitteli sitä pyynnöstä YK:n kokouksessakin. Laatutyöstä tehtiin englanninkielinen esite kaikkine tietoineen, ”jotta pystyttiin näyttämään, mitä kokonaislaadun kehittäminen oli ja millaiset tulokset sieltä tuli”.⁷⁴

Tilastokeskus järjesti toukokuussa 2010 yhdessä Eurostatin kanssa tilastoalan viidennen laatukonferenssin (Q2010) Helsingissä. Kolmipäiväisessä tapahtumassa käsitellyt aiheet liittyivät tilastotuotannon laatuun ja metodologiaan. Konferenssin osallistui yli 460 tilastoasiantuntijaa 52 maasta. Sen yhteydessä pidettiin myös viisi tilastoalan kurssia sekä lukuisia laatutyöhön liittyviä kansainvälisiä kokouksia.⁷⁵

Kunnianhimoinen tuotantomalliprojekti

Tilastoja tuotettiin Tilastokeskuksessa siten, että kunkin ilmiöalueen ympärille oli rakennettu räätälöityjä prosesseja eli tilastosovelluksia. Yhtä ilmiöaluetta kuvaavat sovellukset saattoivat sijaita yhdessä tai useammassa tilastoyksikössä tai vastuualueella. Laskentatavasta riippuen Tilastokeskuksen oli luotu 100–200 erillistä tilastosovellusta, joissa käytettiin useita erilaisia työkaluja ja sovelluksia. Tilastokeskuksen oli ylläpidettävä monenlaista erikoisosaamista ja esimerkiksi työntekijän siirtyminen järjestelmästä toiseen vaati usein huomattavaa perehtymistä. Usein myös data ja sovellukset olivat niin integroituja, että pienikin muutos datassa vaati merkittävän päivityksen sovellukseen.

Tilastokeskuksen ylijohantajana toimineen Jarmo Hyrkön mukaan tuotantomalli oli ”osaoptimointia parhaimmillaan ja se oli erittäin työläs ylläpitää”.⁷⁶

Kesällä 2002 perustettu Tuotantomalliprojekti pyrki määrittelemään uuden, digitaalisen ja tietovarastopohjaisen tuotantomallin sekä suunnittelemaan ja rakentamaan sille infrastruktuurin ja käyttöönoton tuen.⁷⁷ Jo edellisvuoden keväällä raportin jättänyt tuotantomallityöryhmä oli todennut ongelmia muun muassa metatiedoissa, tietojen integroinnissa, automatisoinnin asteessa, dokumentoinnissa ja henkilöriippuvaisuudessa.⁷⁸

Tuotantomallin uudistamistyöhön yhdistettiin aiemmin omina kehittämiskohteinaan olleet sähköisen tiedonkeruun kehittäminen, systeemyömalli, ohjelmistomenetelmät sekä jakeluprojekti. Hyrkön mukaan uuden tuotantomallin idea oli ”rakentaa yhteisiä palikoita, jotka keskustelivat rajapintojen kautta, jolloin muutos saatettiin tehdä periaatteessa yhteen paikkaan. Ja tästä johtui, että se alun perin oli aika ICT-orientoitunut hanke.”⁷⁹

Tilastokeskus toimi kahdessa eri tietoteknisessä ympäristössä. Tietokoneiden kapasiteetti kasvoi nopeasti ja markkinoille tuli jatkuvasti uusia ohjelmistoja sekä yhä kehittyneemmällä ominaisuuksilla varustettuja versioita vanhoista ohjelmista. Kehittyneiden ohjelmien tehokas hyödyntäminen Tilastokeskuksen prosessien automatisoinnissa edellytti uutta tuotantomallia, ”joka toimisi vakaalla standardoidulla kehitysalustalla”. Tämän vuoksi projektiin kytkettiin luopuminen keskuskoneen käytöstä sekä useiden tietojärjestelmien uudistusprojekteja.⁸⁰

Jeskanen-Sundströmin mukaan kahden koneympäristön ylläpitäminen ”oli tietysti taloudellisestikin ihan älytöntä”. Väestölaskenta, ”jossa ajettiin yhteen 34 rekisteriä tai jotain” toteutettiin keskuskoneella. Projektissa täytyi suunnitella ja ohjelmoida kaikki vaiheet sellaisiksi, että ne toimivat myös avoimessa ympäristössä. ”Iso kone potkaisuun pois” käytöstä lopullisesti vuonna 2008. ”Se oli infra-

struktuurin kehittämisen kannalta ihan ehdottoman välttämätöntä.”⁸¹

”Uuden tuotantomallin myötä tilastokohtaiset tietovarastot oli määrä kuvata keskitettyyn metatietokantaan sähköisessä muodossa.”

Projektin tavoitteen, koko Tilastokeskusta koskevan yhtenäisen tietovarastojärjestelmän, alkuasteena oli jo olemassa koontitiedostojärjestelmä. Keskitettyyn tietovarastoon oli määrä koota sellaiset tilastosovelluksissa luodut tiedot, jotka olivat relevantteja jakelussa tai joita tarvittiin muiden sovellusten perustiedoiksi tai aputiedoiksi esimerkiksi tilastojen tarkistusprosesseissa. Keskitetty tietovarasto sisälsi sekä aggregoituja että yksikkökohtaisia tietoja. Tietovarastoajattelun perusideana oli tietojen ja niiden käytön erottaminen toisistaan. Tällöin yhdelläkään tilastolla ei olisi yksinoikeutta hallussaan oleviin aineistoihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että mikä tahansa tietosuojan kannalta arka aineisto olisi kaikkien käytössä. Tietojen ja tietojen käytön erottaminen merkitsi myös sitä, että yhden tilaston tarpeet eivät ohjanneet tietorekisterien sisältämien tietojen kuvausta ja tietoratkaisuja, vaan tavoite oli saada tiedot mahdollisimman laajalti yhteiseen käyttöön.

Rekisterien tiedonkeruussa ongelmat liittyivät sekä tiedon sisältöön että tiedostojen rakenteeseen ja muotoon. Rekisteritiedot tulivat Tilastokeskukseen yleensä levykkeellä, nauhoilla tai sähköpostina toimitettuina tiedostoina. Tiedostojen rakenteet ja muodot saattoivat vaihdella. Suuren ongelman muodosti metatietojen puutteellisuus tai virheellisyys. Mahdollisia metatietoja ei myöskään pystytty hyödyntämään automaattisesti.

Tilastokeskuksessa oli jo monia metatietojärjestelmän ainesosia, jotka muodostivat hyvän yhtenäisen kokonaisuuden: koontitiedostojärjestelmän kuvausjärjestelmä, luokitusietokanta, käsitetietokanta ja systeemirekisteri. Järjestelmiä kehittäessään Tilastokeskus oli saanut kokemusta metatietoaajattelusta ja sen käytännön ongelmista. Uuden tuotantomallin myötä tilastokohtaiset tietovarastot

oli määrä kuvata keskitettyyn metatietokantaan sähköisessä muodossa. Kuvaaminen oli työlästä, mikä oli todettu jo koontitiedostoja kuvatessa, mutta palkitsevaa, sillä jo pelkästään tietovarastojen kuvauksella saavutettiin suuria säästöjä. Edessä oli valtava urakka, jossa piti saada talteen ja kaikkien tarvitsevien käyttöön metatiedot, joista suuri osa oli tilastotyötä tekevien henkilöiden osaamis pääomana.

Yksi konkreettinen tavoite Tuotantomalliprojektilla oli tiedonkeruun laajempi sähköistäminen niin että vuoden 2006 loppuun mennessä yrityksillä olisi mahdollisuus vastata kaikkiin tiedusteluihin sähköisesti. Elektronista tiedonkeruuta oli viritelty Tilastokeskuksessa 1980-luvulta lähtien, kun talustilastoissa oli otettu vastaan tietoja levykkeillä ja magneettinauhoilla. Vuonna 1993 oli otettu käyttöön levykelomake, ensimmäinen elektronisen tiedon siirron väline, joka todella helpotti työtä tilastoissakin. Internetin kautta toteutettiin ensimmäisiä sähköisiä perustietojen keruita koulutilastoissa 90-luvun lopulla ja kuntien talustilastoissa vuonna 2000.⁸² Tuotantomalliprojektissa kehitettiin työkaluja sähköisen datan keräämiseen, ja noin puolet yritysten ja yhteisöjen web-keruusta siirtyikin toteutettavaksi XML-pohjaisella tiedonkeruusovelluksella XCoLA, joka oli siitä kätevä, että siihen sai mukaan esitäytötietoja, eikä sitä tarvinnut ladata kenenkään koneelle.⁸³

Tilastokeskuksen vuoden 2006 laatupalkintohakemus tiivistä projektin saavutukset. Projektissa valmisteltiin suosituksia tietotekniikan hyödyntämisestä (sovellusarkkitehtuurit ja systeemityön kehittäminen) ja sovellettavista standardeista (rajapinnat ja tietorakenteet). Myös tiedonjakelun menetelmiä standardoitiin. Tilastotiedon jakeluun kehitetyn XML-pohjaisen järjestelmän yhdestä rakenteisesta dokumentista voitiin tuottaa automaattisesti tietoja eri jakelukanaviin. Tilastojulkaisun ja taulukoiden rakennemäärittely (ns. Cossi-malli) otettiin kansainvälisestikin

käyttöön. Projekti johti myös organisaatiouudistukseen tietotekniikka- ja menetelmäpalveluissa. Suurin muutos oli kuitenkin sovellustyön uudelleenorganisointi tilastoprosessin vaiheiden mukaisesti, ei tilastokohtaisesti kuten aikaisemmin.⁸⁴

Projekti onnistui kehittämään jakelua ja verkkotiedonkeruuta, mutta ei niinkään niiden väliin jääneitä työvaiheita. Yhteisen tietovaraston ja sitä hyödyntävien välineiden toteutus epäonnistui ja työ metatietojärjestelmien osalta jäi kesken. Näiltä osin hanke oli ollut kunnianhimoinen ja jopa aikaansa edellä, ja joka tapauksessa liian laaja ja monimutkainen paketti yhdessä ratkaistavaksi. Ylijohtaja Hyrkön mukaan ”mallintamiseen käytettiin runsaasti aikaa, ja kun tuli huoli, ettei siitä oikein tule mitään, sitten kehitettiin ajatus, että sitä pitää ryhtyä soveltamaan, hieman kesken-eräisenäkin joissakin konkreettisissa tilastoissa”. Projektin tuottamia monia ratkaisuja päätettiin ottaa myös käyttöön sitä mukaa, kun tilastoja tai tilastotuotantojärjestelmiä uudistettiin.⁸⁵

Tuotanto-, julkistamis- ja tietojärjestelmien uudistuksia

Tilastokeskus oli tehnyt kovasti töitä laatupalkintohakemuksensa kanssa ja ”lähtenyt kilpailuun rinta rottingilla”. Ettei tulos sitten ollut odotetun erinomainen, johtui Jarmo Hyrkön mukaan pääasiassa siitä, ettei prosesseja hallittu yhtenäisesti, mikä kävi myös tuotantomallin kanssa ilmi. Tilastokeskukseen perustettiin vuonna 2005 tilastotuotannon ylijohtajan virka, jonka tehtävänä oli muun muassa kehittää tilastotuotannon yhtenäisyyttä ja prosesseja vastaamaan muuttuvia kansainvälisiä ja kotimaisia tietotarpeita. Vuonna 2006 aloitettiin tilastoprosessien sisäinen auditointi, johon otti osaa menetelmä-, tilasto- ja tietotekniikka-asiantuntijoita.⁸⁶

Laadun ja prosessien kehittämisen työryhmä puolestaan valmisteli vuonna 2008 prosessikarttaa ydinprosesseista. Tilastojen ja tilastoprosessien sisäistä auditointia eli läpivalaisua jatkettiin. Työryhmä jatkoi työtään vuoden 2010 puolelle tavoitteenaan mahdollisimman tehokas ja yhdenmukainen toiminta eri tilastoissa. ”Yksittäisten järjestelmien sijaan luodaan keskenään integroituja järjestelmäkokonaisuuksia, joiden käyttöönotto uudistaa myös työtapoja. Kehittäminen on jatkuvaa ja hankkeet nivoutuvat toisiinsa tiiviisti.” Prosesseihin ei kuitenkaan Hyrkön mukaan tahdottu oikein millään löytää ratkaisua. ”Se meni sitten siihen, että yksittäisissä putkissa kuvattiin sen putken prosessi, eihän siitä oikein käytännössä ollut hyötyä, kaikki kirjasivat sen mitä he tekivät, ja vähän eri tavalla.”⁸⁷

Herttua-projektissa (henkilötilastojen rekisteripohjaisten väestölaskentakokonaisuuteen kuuluvien tilastojen tuotantomallin uudistamisprojekti) väestölaskentaan kuuluvien tilastojen tuotantojärjestelmä rakennettiin vuodesta 2003 alkaen tietokantapohjaiseksi. Kyse oli tavallaan tuotantomallin rinnakkaisprojektista, jossa tilastotuotanto siirrettiin keskuskoneympäristöstä avoimeen ympäristöön. Projektille hankittiin MS SQL palvelin, johon rakennettiin relaatiotietokanta tuotantokäyttöön, paikkatietojen vaatimat työkalut aluetietojen integroimiseksi tuotantojärjestelmään, tietovarasto aineistojen jakelua varten sekä metatietokanta, jonne tallennettiin prosessien ja aineistojen vaatimaa metatietoa, jolle ei ollut paikkaa yhteisissä Tilastokeskuksen metatietokannoissa. Lisäksi tehtiin oma tietokanta aluetiedon hallintaan sekä kaupunki- ja seutuindikaattorien ja maaseutuindikaattorien tuottamiseen avoimessa ympäristössä.

Tavoitteena oli tuottaa vuoden 2005 väestölaskentaan kuuluvat tilastot uudesta tuotantojärjestelmästä, ja siinä myös onnistuttiin, vaikka julkistusaikatauluja jouduttiin

joiltakin osin siirtämään järjestelmän käyttöönottovuonna. Perhetilastossa viive oli noin kuukausi, asuntokuntatietojen osalta noin kaksi kuukautta, mutta toisaalta osa tiedoista saatiin aiempaan järjestelmään verrattuna jopa aikaisemmin. Eniten myöhästyi työssäkäyntitilaston lopullisen aineiston julkaiseminen.⁸⁸

Tilastojen julkistamiseen liittyi oma mielenkiintoinen kehityksensä. Vielä 1990-luvulla Tilastokeskus oli saanut ”hirveästi kritiikkiä” siitä että tilastot myöhästyi. Euroopan talous- ja rahaliiton perustamisen myötä kiinnitettiin 2000-luvun alussa suurta huomiota rahoitusmarkkinoiden toimivuuden kannalta tärkeisiin lyhyen ajan talous- ja suhdannetilastoihin, niiden kehittämiseen, nopeuttamiseen ja julkistamiskäytäntöihin. Tilastokeskuskin otti käyttöön EU:n niin sanotut sisäpiirisäännöt, joiden mukaan rahoitusmarkkinoiden toimivuudelle keskeiset taloustilastot tuli julkistaa ennalta ilmoitettuna ajankohtana ja samanaikaisesti kaikkien saataville. Sittenkin tämä käytäntö vietiin Euroopan tilastojärjestelmän käytäntöihin vuonna 2005 ja uudistettuun EU:n tilastolakiin vuonna 2009.

Tilastokeskuksen otettua kesäkuussa 2004 käyttöön Tilastokeskus.fi-palvelun, kaikki uudet tilastot julkistettiin standardimuotoisesti Tilastokeskuksen verkkosivuilla. Tilastot alkoivat itse julkaista uusimpia tietoja. Viestinnän tehtäväksi jäi kouluttaa tilastoihmisiä tekstin kirjoittamiseen. Tulevista tilastoista tiedotettiin nyt etukäteen ja tilastojulkistukset avattiin kaikille käyttäjille samanaikaisesti usean kanavan kautta. Vuoden lopulla julkistetussa kalenterissa ilmoitettiin seuraavan vuoden aikana tuotettavien kaikkien säännöllisesti ilmestyvien tilastojen julkistuspäivämäärät, siis muidenkin kuin sisäpiirisäännösten alaisten taloustilastojen. Myös julkistustenkellonajat vakioitiin ja ilmoitettiin käyttäjille. Tilastojen julkistamiskalenteri

antoi asiakkaille mahdollisuuden räätälöidä omia prosessejaan Tilastokeskuksen aikataulun mukaan.

Etukäteen päätetyt määräajat tehostivat myös Tilastokeskuksen toimintaa. Jeskanen-Sundströmin mukaan kalenterin käyttöönotto ”oli kyllä aika mullistava”. ”Me otettiin se varmaan ensimmäisten joukossa, ja se julkistettiin nimenomaan verkossa. Se tuotanto kävi kuin kello ja sen pystyi näkemään, että kun ihmiset joutuivat käyttämään sitä järjestelmää”, he joutuivat päättämään myös tiedonkeruun päättymisestä ajoissa. ”Oli tietynlainen prosessikontrolli.”⁸⁹

Seuraavaksi rakennettiin ja pilotoitiin yhtenäistä tilastojen julkaisujärjestelmää, ja sitä alettiin käyttää laajemmin vuonna 2008. Kaikki tilastot siirtyivät uuden julkaisujärjestelmän käyttöön vuonna 2010. Sen mukana jokaisen tilastojulkistuksen yhteydessä verkkoon laitettiin tilaston maksuton perusjulkaisu, joka sisälsi tekstiä, taulukoita ja kuvioita. Samalla laajennettiin maksuttoman StatFin -tietokannan tarjontaa. Muutokset laajensivat huomattavasti verkon maksutonta tietotarjontaa.⁹⁰

”Kaikki tilastot siirtyivät uuden julkaisujärjestelmän käyttöön vuonna 2010. Jokaisen tilastojulkistuksen yhteydessä verkkoon laitettiin tilaston maksuton perusjulkaisu.”

Kansantalouden tilinpidon tietojärjestelmä koostui useasta osakokonaisuudesta: neljästä laskentajärjestelmästä (tuotetase-, indeksi-, vuosi- ja neljännesvuositilinpidon laskentajärjestelmä), lähdeaineistojärjestelmästä, yhteenvetojärjestelmästä sekä hallintajärjestelmästä. Eri osa-alueet olivat aikanaan rakennettu omina osinaan erilaisiin laskentakokonaisuuksiin ja ne olivat hyvin henkilösidonnaisia. Taloudelliset olot -yksikkö aloitti talvella 2007 työn uuden tietojärjestelmän rakentamiseksi. Tavoitteena oli kehittää tuotantoprosesseja, mahdollistaa uudella tietojärjestelmällä tietojen joustava yhteiskäyttö tilinpidon eri osissa sekä saavuttaa hyvät yhteydet myös ulkopuolisiin järjestelmiin kuten lähdeaineistoihin. Konkreettisine tavoitteina oli muun muassa selkeyttää ja parantaa lähde-

aineistojen koordinoimatonta käyttöä, rakentaa yhdenmukaiset sovellustyövälineet ja lisätä automaatiota tilinpidon eri tuotanto-osissa.

Uudella tietojärjestelmällä haettiin tuotantoprosessien sujuvuutta, henkilösidonaisuuden poistamista ja uuden oppimisen helpottamista. Uudistetun lähdeaineistojen käytön ja selkeämpien työprosessien odotettiin myös parantavan tilastolaatua. Kolmen vuoden aikana projekti saavutti suuren osan tavoitteistaan. Kun uusi tietojärjestelmä otettiin vuonna 2010 neljännesvuositilinpidossa käyttöön, muutos ei ollut vain tekninen ja organisatorinen, vaan myös sisällöllinen uusien EU-asetusten vaatimien laajempien talouden kuvauksien vuoksi. Käyttöön otettiin myös uusia työtapoja sekä muuttuja- ja luokituseditorit. Projekti hyödynsi Tilastokeskuksen uusinta sovellustyö- ja tietokantatekniikkaa sekä käytti ensimmäisenä Tilastokeskuksessa SQL-serverin Analysis Serviceä ja sen tietokuutioita.⁹¹

Myös indikaattoripalveluissa ja muissa tilastotietoja yhdistävissä, analysoivissa ja kokoavissa palveluissa haettiin ratkaisuja, joissa palvelut päivittyisivät suoraan tietokannoista. Konkreettinen esimerkki tästä oli lokakuussa 2009 verkkoon avattu valtioneuvoston kanslian ja Tilastokeskuksen yhteinen Findikaattoripalvelu, josta pystyi hakemaan keskeisiä tilastotietoja yhteiskunnan tilasta ja kehityksestä. Palvelu sisälsi noin sata yhteiskunnan eri ilmiötä kuvaavaa indikaattoria muun muassa taloudesta, terveydestä, koulutuksesta, työmarkkinoista ja ympäristöstä. Tilastotiedot koottiin Tilastokeskuksen ja usean muun kotimaisen tilastontuottajan aineistoista ja tietoja saattoi tarkastella teemoittain, hallitusohjelman näkökulmasta tai perinteisen haun kautta. Palvelu palkittiin lokakuussa 2009 OECD:n maailmankonferenssissa parhaana uutta teknologiaa käyttävänä indikaattoripalveluna.⁹²

Findikaattorin pääkohderyhmä oli alun perin rajattu poliittisiin toimijoihin, liittyen ”tietoon perustuvaan päätöksentekoon”, mutta pian se tarjosi eri sivustoille linkitettyä tietoa yhteiskunnallisista ilmiöistä kenen tahansa käytettäväksi. Tiedot olivat ”helposti siirrettävissä tilastokuviona, analyysitekstinä ja taulukkomuodossa omalle tietokoneelle jatkokäsittelyä varten.”⁹³ Valtioneuvoston kanslian ja Tilastokeskuksen yhteistyösopimus päättyi vuoden 2016 lopulla, jonka jälkeen palvelun jatkosta päättäminen jäi Tilastokeskuksen vastuulle.⁹⁴

Uhka alueellistamisesta, leikkaukset ja tilastoinnin keskittäminen

Tilastokeskuksen henkilöstön määrä oli lisääntynyt Suomen EU-jäsenyyden tuomien uusien tehtävien myötä merkittävästi vuosien 1993–2001 aikana. Ristiriita EU:n kasvavien tietotarpeiden ja kotimaisen tilastotoimen niukkojen resurssien välillä kävi entistä ilmeisemmäksi 2000-luvun alussa. Erityisesti rakennetilastoihin pohjautuvien rakenneindikaattorien kehittäminen edellytti runsasta työpanosta kansallisissa tilastovirastoissa.⁹⁵

Vuosina 2002–2003 toteutetun toiminnan uudelleenarvioinnin tuloksena henkilötyövuosien määrä Tilastokeskuksessa väheni seitsemän prosenttia. Tilastokeskus aloitti toimintansa sopeuttamisen jo ennen kuin valtionhallinnossa alettiin toteuttaa tuottavuusohjelmaa vuodesta 2003 alkaen. Seuraavina vuosina Tilastokeskuksen onnistui karsia menojaan ilman näkyvää haittaa tilastojen tai palvelujen tuotannolle. Valtaosa määräaikaista työntekijöistä kyettiin vakainaistamaan ja vain muutama määräaikainen työntekijä joutui jättämään Tilastokeskuksen projektin päättyessä. Henkilöstön määrä jopa kasvoi vuosina 2004–2005 erityisesti tuotantomalliprojektin puitteissa, jolta odotettiin jatkossa merkittävää parannusta tuottavuuteen.⁹⁶

”Tilastokeskuksen
alueellistamisselvitys
käynnistyi 2008.
Huoli ja vastustus
kohdistui viraston
hajasijoittamiseen.”

Pääjohtaja Jeskanen-Sundström oli tavannut säännöllisesti ministeriöiden kansliapäällikköjä ja neuvotellut tilastopalvelujen hankintaa ja yhteishankintarahoitusta koskevia runkosopimuksia sekä useiden tilastojen siirrosta Tilastokeskukseen. Laajan selvitystyön seurauksena tilastointia keskitettiin Tilastokeskukseen ja päällekkäisiä tiedonkeruita purettiin. Opetusministeriöstä siirrettiin vuosina 2002–2004 Tilastokeskukseen aikuiskoulutustilastointi, peruskoulujen erityisopetuksen tilastointi ja valtion tutkimus- ja kehittämisrahoituksen tilastointi ja myöhemmin vuonna 2008 kulttuuri- ja joukkoviestintätilasto. Kauppa- ja teollisuusministeriöstä siirtyivät Tilastokeskukseen energiatilastot vuonna 2007.⁹⁷ Huolimatta vuosikymmenien kuluessa säännöllisin väliajoin toteutuneista keskittämistoimenpiteistä valtion tilastotoimen vuoden 2006 noin 71 miljoonan euron kokonaiskustannuksista lähes neljännes syntyi yhä Tilastokeskuksen ulkopuolella.⁹⁸

EU:n edellyttämän tilastojen harmonisoinnin viedessä jatkuvasti resursseja Jeskanen-Sundström peräänkuulutti vuonna 2006 ”tolkkua” EU:n tilastovaatimukseen jo senkin vuoksi, että ”kansalliset tilastovirastot ponnistelevat voimavarojensa äärirajoilla” samalla kun ”useissa EU:n jäsenmaissa julkisen talouden näkymät olivat aika synkät”.⁹⁹ Vaikka Suomen kansantalous oli kasvanut vuosia hyvinkin reippaasti, käynnisti Matti Vanhasen toisen hallituksen toinen valtiovarainministeri eli kuntaministeri Mari Kiviniemi keväällä 2008 selvityksen valtion tilastotoimen tehostamisesta sekä mahdollisesta Tilastokeskuksen toimintojen alueellistamisesta. Selvityshankkeen tehtäväksi annettiin myös selkiinnyttää tilastotoimen työnjakoa tutkimustoimintaan ja rekisteritoimintaan.¹⁰⁰

Valtionhallinnon hajasijoittamisesta tai alueellistamisesta oli puhuttu 1970-luvulta lähtien. Maakuntalehtien haastattelussa joulukuussa 2001 Jeskanen-Sundström oli vastus-

tanut puheeksi tullutta Tilastokeskuksen hajasijoittamista. ”Meillä on vasta saatu kokemusta siitä, miten merkittävästi toiminnan tehokkuus on parantunut, kun Tilastokeskuksen hajasijoittaminen ympäri Helsinkiä päättyi.”¹⁰¹ Pääjohtajan ja lähes koko viraston kanta ei ollut sen jälkeen muuttunut mitenkään myönteisemmäksi hajasijoitusta kohtaan.

Selvitysmiehiksi Kiviniemi nimitti Oulun läänin maaherran Eino Siuruaisen ja vuosina 1997–2002 Tilastokeskuksen tieteellisen neuvottelukunnan jäsenenäkin toimineen Valtion taloudellisen tutkimuslaitoksen ylijohdajan Reino Hjerppen. Ministeriön toimintaa pidettiin Tilastokeskuksessa sanelupolitiikkana. Pääjohtaja Jeskanen-Sundströmiin ei oltu yhteydessä ennen selvitysmiesten asettamista. Selvitysmiesten raportti valmistui loppusyksystä 2008, kun Yhdysvalloista loppukesästä globaaliksi ilmiöksi levinnyt finanssikriisi järkytti jo vakavasti Suomenkin talouden näkymiä.

Jeskanen-Sundström näki raportissa lukuisia suoranaisia virheitä. Julkisuudessa hän oli kysellyt jo ennen sen julkistusta alueellistamiseen viitaten, ”kuinka pitkälle valtion budjetti joustaa? Tällaiset operaatiot maksavat, tälle pitää saada hintalappu”. Henkilöstöä selvityksen asiantuntijaryhmässä edustanut yliaktuaari Simo Vahvelainen vakuutti, ettei ”talon henkilökunta ole lähdössä minnekään”.¹⁰²

Tilastokeskuksessa koettu huoli ja vastustus kohdistui nimenomaan viraston hajasijoittamiseen. Selvitysmiesten raportin julkistustilaisuudessa päättäväinen ministeri lupasi toteuttaa hajasijoituksen, mutta Jeskanen-Sundströmin osoitettua valtiovarainministeriölle raportin lukuisat virheet, ”alkoivat vähän erilaiset keskustelut”. Tällä Jeskanen viittaa helmikuussa 2009 asetettuun työryhmään, joka valmisteli tilastotoimen tehostamista ja alueellistamista. Siihen otettiin valtiovarainministeriön hallinnon kehittämisen osastolta muutama henkilö sekä Tilasto-

keskuksesta pääjohtaja ja eri asiantuntijoita. Työryhmä tarkasteli tilastokeskuksen toimintaa järjestelmällisesti ja tuotti valtavan pinon raportteja.

Paine hellitti vasta kun Tapani Töllistä tuli kesällä 2010 kuntaministeri. ”Hän pani sen pelin poikki”, muistaa ylijoh- taja Hyrkkö. Vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen muo- dostettu Jyrki Kataisen hallitus hyllytti lopullisesti kaikki Tilastokeskuksen hajasijoittamista koskevat asiat. Jeskanen- Sundström koki prosessin hyvin raskaaksi. Oli ”typerää” joutua selittämään joka asia erikseen. Tilastokeskuksen väki teki ”hirveästi” töitä ja eräskin asiantuntijoista kysyi, ”onko meidän pakko istua siellä?” Jeskanen-Sundström kertoo vastanneensa, että ”kyllä se vain on pakko”.¹⁰³

Tilastokeskus oli saanut vuonna 2007 valtiorahallinnon Kaiku-työhyvinvointipalkinnon ja vuonna 2005 kunnia- maininnan pitkäjänteisestä ja erinomaisesta työstä työ- kyvyn ja työhyvinvoinnin edistämiseksi.¹⁰⁴ Tehostamis- ja alueellistamishankkeen varjossa työtyytyväisyys Tilasto- keskuksessa kääntyi laskuun.¹⁰⁵

Alueellistamisen Tilastokeskus onnistui torjumaan, mutta valtion tuottavuusohjelman vaatimilta tehostamistoimilta ei sekään välttynyt. Finanssikriisin synkentämässä talous- tilanteessa Tilastokeskuksen budjettia oli kiristetty jo vuodelle 2009. Viraston oli pakostakin – ilman käynnissä olevaa selvitystäkin – leikattava menojaan ja arvioitava toimintaansa. Pääjohtaja kirjoitti Tieto&trendit -lehteen jutun otsikolla ”Tilastotarpeet kasvavat, rahoitus pienenee”.¹⁰⁶ Viraston sisällä keskusteltiin prioriteeteista ja arvioitiin tilastojen relevanssia. EU-säädösten vaatimat tilastot oli pakko tehdä, muuten selviteltiin mitä ”voidaan ohentaa ja voidaanko harventaa”, ja lopulta mitä voitiin lakkauttaa. Kyse ei ollut ainoastaan tilastoista, vaan koko toiminnan tarkastelusta.

Haastattelututkimusten harventaminen oli yksi keino karsia kuluja. Esimerkiksi työolotutkimuksia, jotka eivät olleet pakollisia, tehtiin joka viides vuosi. Kulutustutkimuskin oli todella kallis, vaikka sitäkin toteutettiin vain joka viides vuosi. Sitä tarvittiin kuitenkin hintaindeksin pohjaksi. Lopputulemana oli tilastojen lakkautuslista, josta pyydettiin tiedonkäyttäjiltä näkemyksiä ja joka julkaistiin Tilastokeskuksen verkkosivustolla.¹⁰⁷

Lakkautuslistasta marraskuussa 2009 uutisoitunut Helsingin Sanomat kertoi, että valtio leikkaa Tilastokeskuksen rahoituksesta seuraavina kahtena vuonna ”melkein kolme miljoonaa euroa. Tämä tarkoittaa yli 10 prosentin vähennystä henkilötyövuosissa, vaikka Tilastokeskuksen tilasto- ja palvelutuotanto oli kasvanut vuoden 2000 tasolta 40 prosenttia – – Varallisuustutkimus uhkaa jäädä Suomessa tekemättä ainoana EU:n talous- ja rahaliiton maana. Samoin kulutustutkimus on jäissä.” Lisäksi tarkkaan luetun tulonjakotilaston ”otosta pienennetään säästösyistä, haastatteluja tehdään vähemmän”.¹⁰⁸ Tilastokeskuksen henkilötyövuosien määrä laski vuosina 2009–2010 runsaalla yhdeksällä prosentilla. Vuoden 2010 aikana joitakin tilastoja yhdistettiin tai lakkautettiin tai tilastojen ilmestymistä harvennettiin. Toisaalta uusia tilastojakin aloiteltiin.¹⁰⁹

Suomen Pankin johdon kanssa oli sovittu jo vuonna 2008, että vastuu neljännesvuosittaisen rahoitustilinpäivän laadinnasta siirtyy Tilastokeskukselle viimeistään lokakuussa 2010. Aloite siirrosta oli tullut Suomen Pankilta, koska Tilastokeskuksesta löytyivät myös kansantalouden tilinpäivän asiantuntijat. Siirto onnistui hyvin ja Tilastokeskuksen järjestelmä sai kiitosta keskuspankeilta. Merenkululaitoksen kanssa selkeytettiin niin ikään vuonna 2008 virastojen välistä työnjakoa keskittämällä meriliikenneonnettomuuksien tilaston laatiminen Tilastokeskukseen.¹¹⁰

Finanssivalvonta ja Tilastokeskus tekivät vuonna 2011 periaatepäätöksen vakuutuslaitosten siirrosta Tilastokeskukseen. Kun myös Suomen Pankin pitämä maksutasetilastointi siirtyi vuonna 2013 Tilastokeskukseen, oli viraston asema keskeisten taloustilastojen tuottajana EU:n sisällä jo poikkeuksellisen vahva. Jeskanen-Sundströmin aikana (ja pian sen jälkeen) Tilastokeskus sai myös suurin piirtein kaikki tavoittelemansa tilastot kauppa- ja teollisuusministeriöstä ja liikenneministeriöstä. Ympäristö-, maa- ja metsätalous- sekä sosiaalitalastojen alalle jäi vielä runsaasti omaa tilastointia, kuten Suomen ympäristökeskukseen, vuonna 2009 perustettuun Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen (THL), Metsäntutkimuslaitokseen (nyk. Luonnonvarakeskus Luke) ja maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskukseen (nyk. Luke).¹¹¹

Tiedotteita ja koulutusta

Pääjohtaja Jeskanen-Sundström kertoi syksyllä 2002 Tilastokeskuksen asiakaslehdessä, että ”meidän pitää entistä enemmän kiinnittää huomiota siihen, millä tavalla Tilastokeskuksen tiedot tulevat tunnetuksi. Yllättävän paljon törmää siihen, että tietoja tarvitsevat eivät tiedä Tilastokeskuksen tarjoamista palveluista juuri mitään. Edes Internet-sivustomme eivät vielä ole riittävän tunnettuja monipuolisen faktatiedon lähteenä.”¹¹²

Vuoden 2003 henkilöstötutkimusta seurasi sisäisen viestinnän kehittämisprojekti ja uusi viestintästrategia, jossa määriteltiin sisäisen ja ulkoisen viestinnän periaatteet ja tavoitteet. Tilastokeskus halusi profiloitua luotettavana, jatkuvasti uudistuvana ja tehokkaasti palvelevana asiantuntijaorganisaationa. Sisäisessä viestinnässä panostettiin avoimuuteen ja sisäiseen tiedonkulkuun. Konkreettisenä tehtävänä suunniteltiin uusi intranet, vuonna 2006 käyt-

”Tilastokeskus antoi koulutusta, jolla edistettiin tilastojen luku- ja käyttötaitoa ja eri tilastotietolähteiden tuntemusta.”

töön otettu Mesta, joka toimi myös sisäisen viestinnän kanavana. Vanha TiimiFoorumi jatkoi keskustelukanavana.¹¹³

Tilastokeskuksen viestintä kytkeytyi tiukasti tilastojen julkistamisiin, joista tehtiin lehdistötiedotteita. Erityisiä tiedotustilaisuuksia järjestettiin kymmenkunta kertaa vuodessa. Uusien verkkosivujen myötä kesäkuussa 2004 otettiin lehdistötiedotteen rinnalle käyttöön niin sanottu Tuorein tilastojulkistus. Jatkossa kaikki uudet tilastotiedot julkistettiin kattavasti tuoreimpina tilastoina, mikä paransi käyttäjien mahdollisuuksia seurata uutta tilastotietoa. Samana vuonna järjestetyssä Taloustutkimuksen yritys- viestintätutkimuksessa Tilastokeskus sai 178 yrityksen ja julkisen organisaation joukossa parhaan arvosanan tiedottamisestaan.¹¹⁴

Henkilöstölehti Statistin artikkeleista suuri osa oli henkilöstön kirjoittamia. Lukijatutkimuksen mukaan lehti oli tarpeellinen ja esimerkiksi pääjohtajan palstaa luettiin laajalti.¹¹⁵ Muista Tilastokeskuksen lehdistä Tietoaika ja Economic Trends yhdistyivät vuonna 2005 Tieto&trendit-lehdeksi. Asiakaslehti Stat.fi lakkautettiin vuonna 2008.

2000-luvun voimistuvia trendejä oli julkaisujen siirtyminen painotuotteista verkkoon. Tilastokirjastossa lainaus- ten ja kävijäasiakkaiden määrä vähentyi. Tietopalvelu- toimeksiantojen määrä pysyi entisellä tasolla, mutta vaati- vuustaso oli nousussa. Tiedonkäyttäjät tarvitsivat tukea myös verkkopalvelujen käytössä ja tilastotiedon haussa. Tilastokirjastossa toimi myös Eurostatin maksuttoman tilastoneuvontapalvelun (ESDS) Suomen neuvontapiste.¹¹⁶

Kesäkuussa 2010 avattiin maksuton Kansainväliset vertailukuviot -verkkopalvelu, joka käsitti lähes 60 tilastokuviota siitä, kuinka Suomi sijoittui suhteessa muihin Euroopan maihin. Palvelu oli osa kansainvälisen tilastotiedon kokonaisuutta, joka julkaistiin myös englanniksi.¹¹⁷

Tilastokeskus antoi tilastoalan koulutuspalveluja kaikille tilastotiedon tarvitsijoille. Koulutuksella edistettiin tilastojen luku- ja käyttötaitoa ja eri tilastotietolähteiden tunte-
musta. Samalla asiakkaille jaettiin menetelmällistä osa-
mista tilastotyön ja tutkimustoiminnan tueksi. Koulutuk-
sella pyrittiin myös edistämään Tilastokeskuksen yritys-
kuvaa palvelevana tietotalona. Koulutustarjonta koostui
listakursseista ja organisaatioille räätälöidyistä tilauskurs-
seista. Koulutussisältöjen perusta oli Tilastokeskuksen
sisältötuotannossa ja kouluttajista valtaosa oli Tilasto-
keskuksen asiantuntijoita. Tyypillisesti kurssit kestivät
päivän tai kaksi.

Verkkoon avattiin vuoden 2001 lopulla maksuton verkko-
koulu, joka täydensi opetus- ja koulutustarjontaa. Verkko-
oppimateriaalit antoivat mahdollisuuden itseopiskeluun ja
tukivat myös opiskelua asiakaskoulutuksen kursseilla.
Asiakaskoulutuksella ei kilpailtu yliopisto-, ammattikorkea-
koulu- tai lukio-opetuksen kanssa, vaan tarjottiin täyden-
tävää oppimateriaalia. Koulutuksessa tehtiin jatkuvaa
yhteistyötä opetussektorin toimijoiden kanssa. Oppilaitos-
segmentissä painopistealueena olivat yliopistot ja korkea-
koulut sekä ammattikorkeakoulut ja toisen asteen opetus.
Yhteistyömuotoina olivat muun muassa opettajille suun-
natut koulutustilaisuudet, opiskelijavierailut sekä opettajien
ammattijärjestöjen kanssa järjestetyt tilaisuudet ja oppima-
teriaalien kehittäminen.¹¹⁸

Lopulta huomiota kiinnitettiin myös koululaisten tilasto-
lukutaitoon. Alkuvuodesta 2009 Tilastokeskuksen verkko-
sivuille avattiin koululaisille suunnattu Tilastovisa, ja
seuraavana vuonna Tilastokeskus järjesti Suomen nuorille
suunnatun kansainvälisen tilastokilpailun yhdessä Mate-
maattisten aineiden opettajien liiton (MAOL) ja Suomen
tilastoseuran kanssa. Kansainvälisen kilpailun järjestäjänä
toimi tilastojen opetusta sekä tilastojen luku- ja käyttö-

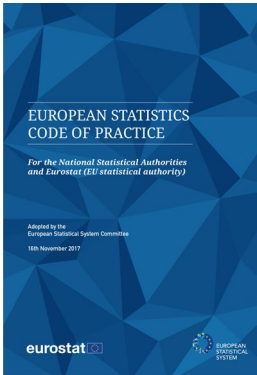
taitoa edistävä järjestö IASE (International Association of Statistical Education). Vuoden 2011 kansallisessa koulu-
laisten tilastojen luku- ja käyttötaitokilpailussa kilpailijat tekivät ensimmäistä kertaa ryhmittäin postereita eli tietotauluja. Eri sarjojen parhaat lähetettiin ISI:n maailmankongressin yhteydessä pidettyyn kansainväliseen finaaliin, jossa Suomeen saatiin ”taas palkintosijoituksia”.¹¹⁹

Suomen virallisen tilaston tuottajat halusivat YK:n yleiskokouksen julistaman Maailman tilastopäivän 20.10.2010 kunniaksi nostaa tilastojen luku- ja käyttötaiton esille osana kansalaistaitoja. Kouluille oli tuotettu tilastoaiheisia tehtäviä ja oppimateriaaleja ja tarjottu mahdollisuutta kutsua eri alojen asiantuntijoita kertomaan tilastoista, niiden tekemisestä ja käyttämisestä. Kouluvierailuja järjestettiin eri puolilla Suomea.¹²⁰

Etiikka ja käytänteet

Kansainvälinen Tilastoinstituutti (ISI) oli hyväksynyt vuonna 1985 tilastoalan ammattietiikkajulistuksen. Sen pohjalta Tilastokeskus laati oman ammattieettisen oppaansa vuonna 1993 eli vuotta ennen YK:n tilastokomission virallisen tilaston periaatteita (FPOS, Fundamental Principles of Official Statistics), jotka laadittiin vapautuneita Itä-Euroopan maita ajatellen. Ne käsittelivät kansainvälisen tilastotoimen peruseriaatteita ja eettisiä normeja, joita tuli noudattaa. Tilastokeskus julkisti periaatteet myös suomeksi. Tilastoeettisissä periaatteissa korostuivat tilastotoimen puolueettomuus, poliittinen riippumattomuus, vastuu laadusta, avoimuus ja tiedonantajien tietosuoja.¹²¹

Tilastokeskukseen oli vuonna 1994 perustettu pääjohtajan päätöksellä tietosuojalautakunta, joka antoi päätöksenteon tueksi suosituksia tietosuojaan ja eettisiin periaatteisiin liittyvissä kysymyksissä. Vuodesta 2002 lähtien sen mandaattia laajennettiin ja nimi muutettiin tilastoeettiseksi

Euroopan tilastojen käytännäsäännöt.

lautakunnaksi ja siihen kuului jäseninä johtajia ja asiantuntijoita Tilastokeskuksen eri tulosityksiköistä.

Kesällä 2003 nousi esille epäily väärinkäytöksistä Euroopan tilastovirastossa. Eurostatin Data Shop -verkoston joidenkin toimistojen tuloja epäiltiin ohjatun yksityisille pankkitileille. Vaikka rikkomuksia ei lopulta todettu, Eurostatin pääjohtaja ja yksi johtaja siirrettiin sivuun. Väärinkäyttöepäilyjen vuoksi Eurostatin vuoden 2003 työohjelmaa supistettiin.¹²²

Vuoden 2004 jälkipuoliskolla heräsi jo vakavampia kysymyksiä Italian ja ennen kaikkea Kreikan tilastojen ongelmista. EU:n komissio tutki Kreikan ja Italian poikkeavia käytäntöjä julkisen sektorin alijäämä- ja velkatilastojen laadinnassa. Tilastot kuuluivat kansantalouden tilinpidon ja julkisen sektorin tilastokokonaisuuteen, jonka laadintaa ohjeistettiin EU:n tilastosäädöksiin. Tuolloin esitettiin vaatimuksia tilastojen yhdenmukaistamisesta ja laadun valvonnan tiukentamisesta. Kun oli syytä epäillä, että Kreikka oli liittynyt eurojärjestelmään tarkoituksellisesti väärillä taloustiedoilla, EU alkoi valmistella toimia, joilla turvata laajemminkin kansallisten tilastoviranomaisten itsenäisyys, puolueettomuus ja läpinäkyvyys.¹²³

EU:n intressi asiassa oli vahva. Tilastoalalla oli vuonna 2004 voimassa runsaat 120 EU:n asetusta, jotka velvoittivat kaikkia jäsenmaita toimittamaan tietyt tilastotiedot komissiolle. Asetuksilla varmistettiin tilastotietojen saanti sekä vertailukelpoisuus. Lisäksi säädettiin noin 120 komission asetuksella yksityiskohtaisemmin kuinka tiedot oli toimitettava Eurostatille. EU päätti tilastotietojen perusteella muun muassa jäsenmaksuosuuksista, rakennerahastotukien kohdentamisesta ja maatalouspolitiikasta. Talous- ja rahaliiton kasvu- ja vakaussopimuksen toteutumista arvioitiin niin ikään jäsenmaiden toimittamien tietojen perusteella. Myös sisämarkkinoiden toimintaa seurattiin tilasto-

tietojen avulla, ja EU:n strategisten tavoitteiden, kuten Lissabonin työllisyys- ja kilpailukykytavoitteiden, toteutumisen seurantaan varten oli kehitetty laaja tilastoindikaattorien järjestelmä.¹²⁴

Euroopan tilastojärjestelmän eettistä ohjeistoa selkiytettiin vuonna 2005 vahvistetuissa Euroopan tilastojen käytäntesäännöissä (European Statistics Code of Practice), joita oli alun perin 15. Myöhemmin säännöstöä päivitettiin vuosina 2011 ja 2017 ja siihen sisältyy 16 periaatetta ja 84 indikaattoria. Käytäntesäännöt ovat tilastotoimen itsesääätelyväline, jota komissio kutsui Euroopan tilastojärjestelmän laatukehikon kulmakiveksi. Käytänteet vastasivat YK:n Fundamental Principles of Official Statistics -ohjeistusta, mutta olivat säädöksiltään yksityiskohtaisemmat.¹²⁵

Ensimmäisenä periaatteena oli ammatillinen riippumattomuus. ”Eurooppalaisia tilastoja tuotetaan puolueettomasti ja riippumattomasti, vapaana kaikesta poliittisesta tai muusta ulkoisesta vaikutuksesta.” Suomessakin oli koettu hiljattain vakavahko yritys painostaa tilastoviranomaisia. Kyse oli jälleen epäluottamuksesta Tilastokeskuksen menettämään laskea ja koota työttömyystilastoja. Valtiosihteeri Raimo Sailas – itsekin entinen tilastokeskuslainen – väitti vuoden 2002 lopulla hallituksen asettaman ns. työllisyysryhmän väliraportin julkistamistilaisuudessa, että kaikista EU-tilastoista juuri työttömyystilastot olivat huonoimmin vertailtavissa, ja että työtä hakevien päätoimisten opiskelijoiden tilastoiminen työttömiksi EU-suositusten mukaisesti oli käytössä vain Suomessa.

Pääministeri Paavo Lipponen kyseenalaisti tammikuussa 2003 Turun Sanomissa Tilastokeskuksen työttömyyslukujen vertailukelpoisuuden. Kun opiskelijat vähennettäisiin työttömistä, laskisi työttömyysprosentti ja työttömyys puolittuisi. Tämä tulkinta oli pääministerille edullinen, koska hän oli luvannut puolittaa työttömyyden pian päätty-

”Euroopan tilastojärjestelmän eettistä ohjeistoa selkiytettiin Euroopan tilastojen käytäntesäännöissä.”

vällä vaalikaudella. Tilastokeskus oli kuitenkin laskenut ajallisesti vertailukelpoiset työttömyysluvut, ja opiskelijat olivat mukana molemmissa työttömyysluvuissa. Pääjohtaja Jeskanen-Sundström tilasi vielä yliopistosta riippumattomien tutkijoiden selvityksen, joka vahvisti sen, että tilastoa tehtiin tarkoin EU:n ohjeiden mukaan. Lipponen ei tahtonut aluksi oikein tähänkään taipua. Keskustelua työttömyyden laskemisesta jatkettiin julkisuudessa pitkin loppuvuotta toisilla foorumeilla ja argumenteilla.¹²⁶

Euroopan tilastojärjestelmän käytänteiden pohjalta ryhdyttiin myös arvioimaan EU-maiden tilastovirastoja. Ensimmäinen Peer Review -vertaisarviointikierros tehtiin vuosina 2006–2008. Tilastokeskus sai tilastovirastojen ja Eurostatin edustajat vieraikseen vuonna 2007. Heidän arvionsa perusteella Tilastokeskus oli käytännössä toteuttamisessa Euroopan virastoista parhaimmista.

Paavo Lipponen kyseenalaisti Tilastokeskuksen työttömyyslukuja.

”Oltiin ihan kärkimaita”, muistelee Jeskanen-Sundström.¹²⁷ Vertaisarviointikierros vaikutti osaltaan siihen, että EU:n tilastoasetuksen uudistuksella haluttiin vahvistaa tilastoviranomaisten itsenäisyyttä.

Euroopan tilastojärjestelmä (ESS, European Statistical System) perustettiin virallisesti huhtikuussa 2009, kun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus Euroopan tilastoista (EY) N:o 223/2009 eli EU:n tilastolaki astui voimaan. Tilastoasetuksen ohella Euroopan parlamentti ja neuvosto sääntelivät EU-maiden tilastojen yhdenmukaisuutta – kuten luokituksia ja muita tilastostandardeja sekä komissiolle toimitettavia tietoja ja noudatettavia aikatauluja – tilastokohtaisilla asetuksilla.

Euroopan tilastojärjestelmän muodostivat Euroopan tilastovirasto Eurostat ja EU:n jäsenvaltioiden kansalliset tilastovirastot. Se loi yhtenäistä järjestelmää tilastojen laadun, vertailukelpoisuuden ja riippumattomuuden varmistamiseksi. Sen oli myös määrä entisestään parantaa tilastojen koordinointia ja jakelua unionissa.¹²⁸

Kansainvälinen yhteistyö ja konsultointi

Jeskanen-Sundström osallistui aktiivisesti tilastotoimen kansainväliseen yhteistyöhön ja toimi muun muassa virallisen tilaston kansainvälisen järjestön IAOS puheenjohtajana vuosina 2003–2005 sekä YK:n Euroopan talouskomission tilastokonferenssin (CES) puheenjohtajana vuosina 2007–2011. Vuonna 2010 hän sai OECD:n erityistunnustuksen Suomen ja OECD:n välisen yhteistyön kehittämisestä. Suomen toimiessa EU:n puheenjohtajamaana vuonna 2006, johtivat tilastotuotannon ylijohtaja Ilkka Hyppönen ja Tilastokeskus neuvoston tilastotyöryhmän puheenjohtajuutta.

Jeskanen-Sundström halusi Tilastokeskuksen tuottavan myös englanninkielistä materiaalia, jotta se voi osoittaa

”Tilastokeskuksen
ammattieettinen opas
kokosi yhteen
kansainväliset
suositukset ja
Tilastokeskuksen
näkemykset
ammattillisesta
etiikasta.”

muillekin osaamistaan. Puheenjohtajakaudella 2006 englanniksi julkaistu Tilastokeskuksen ammattieettinen opas ”Guidelines on Professional Ethics” kokosi yhteen kansainväliset suositukset sekä Tilastokeskuksen näkemykset ammatillisesta etiikasta. Seuraavana vuonna Tilastokeskus julkaisi englanniksi kaksikin teosta, ”Quality Guidelines of Official Statistics” ja ”Improvement of Productivity, continuing and strategic target of Statistics of Finland”. Jälkimmäinen toimi samalla kutsupaperina Euroopan tilastokonferenssin kokoukseen kesäkuussa 2007. Sen laatimiseen oli osallistunut pääjohtajan kanssa kansainvälisten asioiden johtaja Hilka Vihavainen sekä ylijohdaja Jarmo Hyrkkö. Sen tarkoituksena oli esittää, kuinka Tilastokeskus oli kokonaisuudessaan tehostanut ja rationalisoinut toimintaansa.¹²⁹

Kansainvälisten asioiden hoitoon osallistui laaja joukko Tilastokeskuksen asiantuntijoita. Useimmille se lienee ollut mieluisaa, koska työssä sai jakaa omaa asiantuntemustaan ja tuoda kotimaahan uusia ideoita – sekä päästä keskustelemaan kollegojen kanssa hyvinkin yksityiskohtaisista ammatillisista kysymyksistä.

EU:n järjestelmä perustui vahvasti tilastoihin, minkä vuoksi se halusi tukea myös mahdollisten uusien jäsenmaiden tilastotoimen kehittämistä. EU:n lähialuerahoituksella (TACIS ja Phare) kymmenen vuotta harjoitettu tilastoyhteistyö Baltian maiden kanssa oli vähitellen päättymässä, kun maat liittyivät vuonna 2004 EU:hun. Yhteistyön tuloksia oli arvioitu Helsingissä vuonna 2003 pidetyssä juhlaseminaarissa. Kaikki osapuolet pitivät yhteistyön saavutuksia erittäin merkittävänä. Tämänkin jälkeen EU:n laajentumista tuettiin erilaisilla hankkeilla mm. Albaniassa, Bulgariassa ja Kroatiassa, mutta myös jo unioniin liittyneissä Latviassa, Liettuassa, Puolassa, Sloveniassa, Slovakiassa ja Unkarissa.¹³⁰

Valtiovarainministeriö kuitenkin piti tarkkaa lukua siitä, ettei konsultointi niellyt budjettivaroja Tilastokeskukselta, jonka ”tehtävä ei ole lain mukaan kansainvälinen konsultointi vaan tilastojen kehittäminen”. Tämän vuoksi Tilastokeskus otti hyvin harvoin itse johdettavakseen mitään konsultointiprojektia. Tilastokeskus oli kuitenkin erittäin arvostettu toimija ja siltä kysyttiin osallistujia muiden maiden vetämiin hankkeisiin. Eräillä mailla – Ruotsilla, Saksalla, Tanskalla ja Norjalla – oli kokonaisia osastoja, jotka hallinnoivat pelkästään kansainvälisiä projekteja. Suomalaisilla asiantuntijoilla oli hyvä maine ja Tilastokeskus kannusti heitä konsulttiprojekteihin, joiden katsottiin kuuluvan asiantuntijakoulutukseen.¹³¹

Yhteisprojekteja yliopistomaailman kanssa

Tilastokeskuksen ensimmäisessä tutkimuspoliittisessa linjauksessa vuosille 1994–1996 oli haluttu kohentaa viraston tieteellistä osaamista määräaikaaisesti palkatuilla tieteellisillä asiantuntijoilla sekä tieteellisillä projekteilla, joihin osallistuisi Tilastokeskuksen asiantuntijoita ja tutkijoita korkeakouluista. Lisäksi haluttiin panostaa henkilökunnan tieteelliseen jatko- ja täydennyskoulutukseen. Keskeisenä näkökulmana oli tilastotieteellinen tutkimus.¹³² Suuri osa suunnitelmista myös toteutui. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan merkitys oli ylipäättään kasvamassa tilastotuotannon tukena ja laadun parantajana. Tutkimus nähtiin Tilastokeskuksessakin strategisena välineenä tietopääoman luomisessa. Vastaavaa kehitystä tapahtui myös EU:n ja Eurostatin piirissä.¹³³

Vuosien 1997–1999 linjauksissa yleinen pyrkimys oli ylläpitää virastossa vireää ja tuotteliasta tiedeyhteisöä sekä tukea ajantasaisen, laadukkaan ja tarpeellisen tilastotiedon tuottamista. Tutkimuksen odotettiin myös parantavan viraston toiminnan kustannushyötysuhdetta, edistävän

tilastotuotantoa koskevaa kriittistä keskustelua sekä kohentavan Tilastokeskuksen kotimaista ja kansainvälistä vaikuttavuutta. Edessä häämötti Helsingissä järjestettävä Kansainvälisen Tilastoinstituutin järjestämä tieteellinen konferenssi. ”Meillä on oltava näkyvä ja merkittävä sija myös kokouksen tieteellisessä ohjelmassa”, linjasi pääjohtaja Relander vuonna 1997.¹³⁴

ISI-kokouksen vuoksi englanniksi laaditussa linjauksessa ”Main Lines of Research and Development in 2000–2003” todettiin, että tarve räätälöidyille, analyttisille tilastoille ja tiedolle oli kasvamassa. Asiakkaat eivät odottaneet tilastoviranomaisilta niinkään sirpaleista tietoa, vaan yhtenäistä, hyvin jäsennehtyä tietoa ja tulkintoja, jotka auttavat heitä kehitystrendien analysoimisessa ja tunnistamisessa.¹³⁵

Tilastokeskuksen tutkimustoiminnan haasteita selvittäneen työryhmän loppuraportissa todettiin keväällä 2001, että haastatteluorganisaatiossa maksullisina toimeksiantoina tehtyjen survey-tutkimusten tulosten analysointitaso vaihteli suuresti. Niiden puitteissa syntyi kuitenkin merkittävä osa Tilastokeskuksen tutkimuksellisista julkaisuista – sekä useita lisensointi- ja tohtoritason tieteellisiä opinnäytteitä.¹³⁶ Vuosituhannen vaihteessa vakiinnutettiin erityinen SurveyLaboratorio, joka tutki ja testasi tilastojen ja tutkimusten tiedonkeruuvälineitä, käsitteitä, luokituksia lomakkeita ja kysymyksiä sekä koulutti ja konsultoi samoista aiheista.¹³⁷

Työryhmä muotoili tutkimustoiminnan tavoitteeksi tukea korkealaatuisen, ajankohtaisen ja relevantin informaation levittämistä kansalaisille, julkiselle hallinnolle, yrityksille ja muille organisaatioille helppokäyttöisessä ja ymmärrettävässä muodossa. Tilastokeskuksen omaan tutkimusohjelmaan valittiin kaikki mihin saatiin rahoitusta. Omat asiantuntijat luovuttivat aineistoja tutkijoille ja osallistuivat tutkimusraporttien kirjoittamiseen. Jeskanen–Sundström

mainitsee hyvinä tutkimuksina muun muassa aikuiskoulutus- ja ajankäyttötutkimuksen. Yhteistyö tutkimuslaitosten ja yliopistojen kanssa systematisoitui vähitellen 2000-luvulla. Tilastokeskuksessa oli jatkuvasti palkattuna tutkijaprofessori ja sopimusyliopistojen (Jyväskylä ja Helsinki) professorien avulla sinne otettiin ”oman toiminnan kehittämiseksi” gradun tekijöitä, joille maksettiin pientä palkkaa aiheista, joiden selvittäminen oli Tilastokeskukselle tärkeää.¹³⁸

Kun Markus Jäntin kausi tieteellisenä johtajana päättyi vuonna 2003, todettiin ettei tehtävänkuva oikein toiminut toivotusti. Tällöin päädyttiin toisenlaiseen ratkaisuun. Pääjohtaja Jeskanen-Sundström yritti saada VATT:ia, Suomen Pankkia ja valtiovarainministeriötä palkkaamaan yliopistolle taloustieteen professoria, joka olisi erikoistunut kansantalouden tilinpitoon. Hän oli havainnut, ”ettei sitä ihan noin vaan kukaan ymmärrä” ja piti tärkeänä, että yliopistosta kansantaloustieteen maisterintutkinnon suorittanut ymmärtäisi, mikä on se kehikko, jossa taloutta analysoidaan. Lopulta Tilastokeskus rahoitti professuurin yksinään ja Helsingin yliopiston kanssa allekirjoitettiin vuosia 2005–2010 koskeva yhteistyösopimus kansantalouden tilinpidon ja empiirisen makrotaloustieteen määräraikaisesta professuurista (Markku Lanne).¹³⁹ Pian Tilastokeskus alkoi rahoittaa myös (puoliksi) Helsingin yliopiston tilastotieteen professuuria, jonka viranhaltijana oli Risto Lehtonen.¹⁴⁰

Tutkijapalvelut mahdollistaa mikroaineistojen tietosuojatun tutkimuskäytön

Kulutustutkimuksen perusaineistoja oli luovutettu tutkimuslaitosten ja yliopistojen tutkijoiden käyttöön jo 1960- ja 70-luvuilla. Seuraavalla vuosikymmenellä kulutustutkimusten tuloaineistoja käytettiin laajalti tulonjakotutki-

muksen perusaineistona. Toisaalta tulonjakotilaston tietokannan luovuttaminen yksilöitä tunnistamattomassa muodossa sosiaaliturvan kehittämisen perusaineistoksi vaati 1980-puolivälistä alkaen vuosien keskusteluja ja pohdintoja aineistojen käyttöoikeuksista, palveluympäristöstä ja yksityiskohtaisuudesta. Lopputuloksena oli useita käyttöympäristöjä ja hyvin rajatut käyttöoikeudet lähinnä valtiovarainministeriön vero-osastolla, VATT:ssa ja sosiaali- ja terveysministeriössä.¹⁴¹

Väestölaskenta- ja kuolemansyytietoja sisältävä EKS-aineisto oli vuonna 1978 yksi ensimmäisiä valmiiksi muodostettuja ja luovutettuja aineistoja tutkimuskäyttöön. Henkilötilastoissa hyödynnettiin 1990-luvulla väestö-, koulutus-, oikeus- ja kuolemansyytilastojen laajoja rekisteriaineistoja. Niistä tuotettiin myös tutkimus- ja analyysipalveluja henkilötilastojen ajankohtaisselvitys-yksikössä. Lisäksi ulkopuolisille tutkijoille luotiin räätälöityjä tutkimusaineistoja sekä yhteistyöprojekteina että maksullisena työnä.¹⁴²

Tilastokeskus oli 1990-luvun alussa mukana ETLA:n ja VTT:n muodostamassa teknologian tutkimuksen ryhmässä, jossa tehtiin tutkimuksia, jotka perustuivat useiden yritysaineistojen yhdistelyihin ja erityyppisten paneelien muodostamiseen. Tästä syntyi aineistoa, jota pääsivät erillissopimuksella hyödyntämään myös ulkopuoliset tutkijat. Vuosikymmenen lopulla toiminta paisui niin laajaksi, että vuonna 2000 asetettiin työryhmä pohtimaan, kuinka toiminta voitaisiin organisoida Tilastokeskuksessa eräänlaiseksi tutkimuslaboratorioksi.¹⁴³

Tutkijoille tarjotun palvelun maksullisuus herätti arvostelua ja asia oli Tilastokeskukselle jossain määrin kiusallinen. Aineistojen luovuttaminen vaati tietosuojasyistä erityisjärjestelyjä eli aineistoja oli muokattava esimerkiksi muodostamalla otosaineistoja ja karkeistamalla muuttujia

niin, ettei välillinen tunnistaminen olisi mahdollista. Tutkijoiden palveleminen edellytti myös ilmiöalueen tutkimukseen perehtymistä, aineistojen syvällistä tuntemusta ja hallintaa (mm. dokumentointi) sekä analyttisiä ja konsultatiivisia taitoja asiakkaiden ongelmien selville saamiseksi. Asiaa pohtinut työryhmä ehdotti keväällä 2001 systemaattisempaa kartoitusta niistä ilmiöalueista, joihin aineistokysyntää tulisi kohdistumaan. Tuotekehitys voisi tällöin luoda (mm. eräiden sosiaalitilastojen aineistojen tapaan) yksittäisiä tutkimuksia varten muodostettujen aineistojen rinnalle monikäyttöisempiä ja edullisempia ”tutkimusaineistoja”, myös korkeakouluyhteistyön tarpeisiin.¹⁴⁴

Lopputulena oli, että Tilastokeskus perusti vuonna 2001 tutkimuslaboratorion, joka auttoi tutkijoita ja tutkimuslaitoksia hyödyntämään arvokkaita, tilastointitarkoitukseen kerättyjä aineistojaan. Laboratorio sijoitettiin Yritysten rakenteet -yksikköön, vaikka asiaa selvittänyt ”pikatyöryhmä” näki Tilastokeskuksen kokonaistarpeiden kannalta sopivimmaksi hallinnolliseksi sijoituspaikaksi tilastollisen tutkimus- ja kehittämissyksikön.¹⁴⁵ Jeskanen-Sundströmin mukaan palvelu oli helpointa järjestää yritysaineistoista, joten ”se aloitettiin siitä päästä”.¹⁴⁶ Kun yritysaineistoja ei voitu anonymisoida, tarvittiin niille tietoturvalinen tila aineistojen käsittelyyn. Henkilötilastojen ”tutkijapalvelun” toimintaan laboratorion ei ollut vaikutusta.¹⁴⁷

Toinen uudistus, joka kytkeytyi osin tutkimuslaboratorion päämääriin, oli määräaikaisen tieteellisen johtajan toimen uudelleenmäärittely ja täysipäiväisyys. Suomalaiseen tulonjakokeskusteluun näkyvästi osallistunut Tampereen yliopiston kansantaloustieteen professori Markus Jäntti tarttui haasteeseen ja vastasi lokakuun 2001 alusta alkaen Tilastokeskuksen tieteellisestä toiminnasta, teki aloitteita yhteyksistä tiedeyhteisöön sekä selvitti, miten viranomaisrekisterien tietoja ja Tilastokeskuksen

”Tilastokeskus perusti vuonna 2001 tutkimuslaboratorion, joka auttoi tutkijoita ja tutkimuslaitoksia hyödyntämään tilastointitarkoitukseen kerättyjä aineistoja.”

otospohjaista aineistoa voidaan hyödyntää yhteiskuntatieteissä entistä paremmin. ”Tilastokeskus ei ole varsinaisesti tutkimuslaitos”, Jäntti määritteli tehtävässä aloittaessaan, ”mutta siellä harjoitetaan tilastojen tuotantoa tukevaa menetelmä- ja sisältöpohjaista tutkimusta”.

Jäntin nimityksestä kertonut Helsingin Sanomat tulkitsee, että ”tutkijayhteisölle oli ollut hienoinen pettymys”, ettei Jukka Pekkarista ollut valittu Tilastokeskuksen pääjohtajaksi. Tämä kun olisi ”ymmärtänyt heitä paremmin ja antanut Tilastokeskuksen kullannarvoisia aineistoja heidän käyttöönsä. Lohdutuspalkintona tutkijoille Relander nimitti viimeisenä tekonaan Tilastokeskuksen tieteelliseksi johtajaksi” Markus Jäntin, ”jolla on ollut Jeskanen-Sundströmin kanssa aiemmin kahnauksia Tilastokeskuksen aineistojen käytöstä”. Jeskanen-Sundström ei luvannut ”aineistoja ilmaiseksi jatkossakaan, sillä jos luottamuksellisesti kerättyjä tietoja annetaan tutkijoiden käyttöön, niitä oli muutettava niin, ettei esimerkiksi yksittäinen yritys niistä paljastu. ”Jonkunhan pitää siitä maksaa. Ilmaista työtä ei ole.”¹⁴⁸ Tutkijapalveluiden hintoihin ei itse asiassa edes sisällytetty kaikkia siihen kohdistuvia kustannuksia, vaan yksinomaan toimintaa koskevat erilliskustannukset. Käytännössä palvelu jouduttiin alihinnoittelemaan, jotta tutkijoiden kustannukset eivät olisi nousseet liian korkeiksi.¹⁴⁹

Tutkimuslaboratorion perustaminen liittyi tilastollisten mikroaineistojen tutkimuskäytöstä pohjoismaissa käytyyn vilkkaaseen keskusteluun. Esimerkiksi yritysten toimipaikka-aineistot olivat tutkimuksellisesti ”poikkeuksellisen kiinnostavia”. Yritysaineistojen tutkijat tekivät tutkimuksia mikroaineistoista laboratorion valvotussa ympäristössä. Laboratorion avaaminen ei aiheuttanut heti suurta rynnäkköä palveluun, mutta vuonna 2003 käynnissä oli samanaikaisesti noin kymmenen erilaista projektia.

Tutkimuslaboratorion tutkimuspäällikkönä toimi vuosina 2001–2003 ekonomisti Mika Maliranta.¹⁵⁰

Tutkimuslaboratorion aineistotarjonta laajeni, kun vuonna 2005 muodostettiin henkilötietoja ja yritystietoja yhdistävä työnantaja-työntekijä-otosaineisto eli niin sanottu FLEED -aineisto. Vuonna 2007 laajennettiin tutkimuslaboratorion yritys- ja toimipaikka-aineistoja yritystutkitietokannalla. Laboratorion toimintaa oltiin kehittämässä siihen, että tutkimusaineistojen käyttö tulisi mahdolliseksi suojatun etäyhteyden kautta. Mallia haettiin Hollannista, Ruotsista ja Tanskasta, joissa vastaavia palveluja oli jo kehitetty. Etäkäyttöä perusteli alueellinen tasapuolisuus, käyttäjystävällisyys, tietosuoja ja mikroaineistojen tehokas käyttö.¹⁵¹ Ensimmäisessä vaiheessa etäkäyttöjärjestelmä oli tarkoitus ottaa käyttöön suppeana, lähinnä yritysaineistoja

Tutkijapalveluiden henkilöstöä virkistäytymässä.

”Tutkijapalvelujen
etäkäyttöjärjestelmän
pilottikäyttö alkoi
vuonna 2009.”

koskevana palveluna, mutta suunnittelussa huomioitiin myös mahdollinen tuleva palvelun laajennus koskemaan myös muita Tilastokeskuksen aineistoja sekä muiden viranomaisten aineistoja.¹⁵²

Keväällä 2008 käynnistettiin oman kehysrahoituksen puitteissa etäkäytön pilottikokeilu, jonka testaukseen ja kehittämiseen osallistuivat Palkansaajien tutkimuslaitos, Pellervon taloudellinen tutkimuskeskus, VATT ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA.¹⁵³ Tilastokeskus oli yrittänyt tuloksetta löytää kokeiluun muita rahoittajia. Samoihin aikoihin Helsingin yliopistoon perustettu empiirisen makrotaloustieteen professuuri liittyi osittain tutkijapalvelunkin kehittämiseen. Sillekään ei saatu muita rahoittajia.¹⁵⁴

Kun aineistojen etäkäyttöjärjestelmä otettiin koekäyttöön toukokuussa 2009, tutkijat pääsivät käyttämään omilta työpaikoiltaan Tilastokeskuksen palvelimella sijaitsevia aineistoja. Palvelu tarjosi tietoturvallisen ympäristön mikroaineistojen eli yksikkötason tietojen luovutukselle. Aineistojen käyttöä voitiin valvoa eikä niitä voitu siirtää järjestelmästä ulos. Käyttöoikeus myönnettiin tutkimuslaitokselle, jonka kanssa solmittiin sopimus palvelun käyttöehdoista. Lisäksi jokaisen tutkijan oli haettava henkilökohdainen käyttöluva ja allekirjoitettava salassapitositoumus. Etäkäyttöjärjestelmään vakiinnutettiin vuonna 2010. Tuolloin muodostettuihin tutkijapalveluihin keskitettiin myös henkilötilastojen puolella toiminut rekisteriaineistojen tutkijapalvelu. Tilastokeskuksen tavoitteena oli kehittää tutkijapalveluita niin, että tulevaisuudessa kaikki tutkijoiden tarvitsemat käyttöluvalliset tutkimusaineistot voitiin toimittaa yhdestä palvelupisteestä. Tätä kehittämistyötä varten Tilastokeskukseen perustettiin tutkijapalvelutiimi.¹⁵⁵

Vuonna 2011 tutkijapalveluiden etäkäyttöjärjestelmää käytti jo yhdeksän organisaatiota. Käynnissä oli samanai-

kaisesti 30 projektia. Tutkijapalvelut oli yksi Tilastokeskuksen strategisista hankkeista. ”Tavoite on, että tutkijat voivat jatkossa saada aineistoja käyttöönsä ensisijaisesti etäkäytön kautta”, korosti tilastojohtaja Leena Storgårds Eurostatista saapuneille vieraille kesäkuussa 2011.¹⁵⁶

Kasvihuonekaasujen inventaariyksikkö

Ympäristötilastojen suunnittelu Tilastokeskuksessa alkoi vuonna 1971. Kaksi vuotta myöhemmin tilastollisena tiedonantajana julkaistu Ympäristötilastollinen vuosikirja oli alansa ensimmäinen maailmassa ja toimi esimerkkinä muille ECE-maille. Vuonna 1973 julkaistiin myös Tilastokeskuksen ensimmäinen ympäristötilasto. Ilmapäästötilastojen siirryttyä Tilastokeskukseen siellä kehitettiin ilmapäästöille laskentamalli Ilmari.

Kiotoon pöytäkirjan (1997) ratifioineet teollisuusmaat sitoutuivat vähentämään vuosien 2008–2012 kasvihuonekaasupäästönsä tiettyyn prosenttiosuuteen vuoden 1990 päästötasosta. Prosenttiosuus määritettiin valtiokohtaisesti hiilidioksidiekvivalenttitonneina. Kasvihuonekaasutilastoista luotiin kansainväliset pelisäännöt ja maat velvoitettiin yksityiskohtaiseen vuosittaiseen raportointiin, joka käynnistyi Suomessa vuonna 2001 ympäristöministeriön johdolla.¹⁵⁷

Seuranta- ja raportointijärjestelmää varten kuhunkin maahan nimettiin kansallinen kasvihuonekaasujen inventaariyksikkö. Tilastokeskuksessa oli keväällä 2002 käynnissä kasvihuonekaasujen ja muiden ilmapäästöjen tilastointia ja raportointia koskeva kehittämishanke. Inventaariyksikön saamisesta kamppailivat Tilastokeskuksen ohella ympäristöministeriö sekä kauppa- ja teollisuusministeriö, joka sovitti jo yhteen eri ministeriöiden sektorikohtaisia

ilmasto-ohjelmia kansalliseksi ilmasto-ohjelmaksi ja vastasi näin Suomen ilmastostrategiasta.

Vuoden 2002 lopulla Lipposen hallitus teki päätöksen yksikön perustamisesta puolueettomaan ja riippumattomaan Tilastokeskukseen. Vaikka kasvihuonekaasujen laskentaan käytettiin lukuisia tilastoja, oli sijoituspäätös ”todellinen yllätys monille. Kansainvälisesti tilanne on edelleen se, että harvassa maassa tilastovirasto on se, joka laatii ne viralliset raportit näille ilmastoelimille”, Jeskanen-Sundström muistelee.¹⁵⁸

Inventaarioyksikön toiminnan valmistelu alkoi elokuussa 2003 ja vastuu kasvihuonekaasujen arviointijärjestelmästä oli otettava vuoden 2004 loppuun mennessä. Silloin oli myös määriteltävä lopullisesti Suomen päästövähennystavoitteet Kioton pöytäkirjan ensimmäiselle velvoitekaudelle 2008–2012. Yksin ei Tilastokeskuksen tarvinnut urakasta selvitä. Raportointiin osallistui useampi ministeriö, virasto ja asiantuntijalaitos. Laskenta ja raportointi toteutettiin Tilastokeskuksen, Suomen ympäristökeskuksen, Metsätutkimuslaitoksen, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitoksen ja VTT:n yhteistyönä. Tilastokeskus sai yksikön toimintaan erillisrahoituksen.¹⁵⁹

Tilastokeskus toimitti Suomen vuosien 1990–2002 lopulliset päästötiedot YK:n ilmastopöytäkirjalle ja EU:n komissiolle vuoden 2004 aikana. Arviointijärjestelmä valmistui Suomessa ensimmäisten maiden joukossa.

Inventaarioyksikössä panostettiin myös tiedotukseen ja viestintään. Internet-sivut avattiin maaliskuussa 2004 ”keskellä vilkkainta debattia ilmastopolitiikasta”. Vuoden 2003 päästöt olivat ylittäneet noin 20 prosentilla vuoden 1990 tason. Kansainvälisten tarkastajaryhmien arvioinneista saatiin hyvää palautetta muun muassa arviointijärjestelmän toimivuudesta. Kasvihuonekaasujen inventaarioyksikkö työllisti vuonna 2006 kahdeksan henkilöä.¹⁶⁰

Hallitustenväliselle ilmastonmuutospaneelille (IPPC) myönnettiin vuonna 2007 Nobel-palkinto. Tilastokeskuksen inventaarioyksikön tilastopäällikkö Riitta Pipatti oli yksi ilmastonmuutospaneelin 25 asiantuntijasta, jotka valittiin vastaanottamaan palkintoa. ”Se oli oikein varsinainen riemunhetki” Tilastokeskuksessakin.¹⁶¹ Tilastokeskus isännöi toukokuussa 2008 ympäristöministeriön kanssa IPCC:n asiantuntijakokousta, joka käsitteli maa- ja metsätalouden kasvihuonepäästöjen ja -poistumien laskennassa käytettyjä menetelmiä. Kokoukseen osallistui noin sata asiantuntijaa maailmalta.

European Environment Agency arvioi kattavassa kasvihuonekaasujen inventaarion tarkastuksessa päästö- ja poistumatietoja vuosilta 2013–2014. Arvioinnin tavoitteena oli varmentaa inventaarion laadinnan läpinäkyvyys, tarkkuus, yhtenäisyys, vertailukelpoisuus ja raportoitujen päästöjen oikeellisuus sekä auttaa jäsenmaata parantamaan inventaarion laatua. Tarkastuksessa ei ilmennyt inventaarioyksikön osalta huomautettavaa. Parannusehdotukset koskivat eräitä pieniä yksityiskohtia.¹⁶²

Hallitustenväliselle ilmastomuutospaneelille (IPPC) myönnettiin vuonna 2007 Nobel-palkinto. Tilastokeskuksen inventaarioyksikön tilastopäällikkö Riitta Pipatti oli yksi ilmastomuutospaneelin 25 asiantuntijasta, jotka valittiin vastaanottamaan palkintoa.

Tiedosta toinen tukijalka

Tilastotuotannon yhtenäistäminen etenee ja yksittäisistä tilastosiiloista siirrytään laajempiin tilastokokonaisuuksiin. Tutkijapalvelut kasvaa nopeasti. Digitalisaatio lyö läpi kaikessa ja tietopolitiikka puhuttaa. Organisaatio myllerretään.

2012-2019

”Osallistavaa johtamista”

Tilastokeskuksen pitkäaikainen pääjohtaja Heli Jeskanen-Sundström jäi eläkkeelle keväällä 2012. Kuntaministeri Henna Virkkusen esityksestä uudeksi pääjohtajaksi nimettiin maaliskuussa 2012 maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen Tiken ylijohtaja, agronomi Marjo Bruun. Hän oli toiminut aiemmin Tiken tilastoryhmän johtajana, tietotekniikan kouluttajana ja konsulttina sekä markkinointitutkimuksen tehtävissä. Virkaa hakeneiden joukossa oli myös Tilastokeskuksen kokenut ylijohtaja Jarmo Hyrkkö.¹⁶³

Aloittaessaan työnsä toukokuun alussa uusi pääjohtaja tilasi ensi työnään konsultilta laajan sidosryhmä- ja henkilöstökyselyn.¹⁶⁴ Konsultin mukaan henkilökunta koki aloitteen kaikkien ”osallistamiseen ja mielipiteiden kysymiseen” positiivisena avauksena. Palautteissa toivottiin muun muassa arvostusta työntekijöille ja heidän työpanokselleen. Työhyvinvointi koettiin erittäin tärkeäksi kehittämisen kohteeksi. Viestinnältä haluttiin avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta. Sisäistä yhteistyötä pidettiin tärkeänä ja sen esteitä tuli poistaa. Ulkoisten sidosryhmien kanssa kaivattiin lisää yhteistyötä ja verkottumista. Johtamiseenkin kohdistui kehittämistoiveita.¹⁶⁵

Pääjohtaja Bruun esitteli kyselyn tuloksia henkilökunnalle. ”Ehkä sillä oli joku merkitys, että tulini talon ulkopuolelta, oli sellainen olo, että tänne kaivattiin vähän uutta tuulta”, hän kertoo. ”Sehän oli kulttuurillisesti valtava muutos. Täällä oli ollut pääjohtaja, joka tunsikin koko tilastotuotannon ihan alusta lähtien ja oli valtavan syvälinen asiantuntija. Minulla ei ollut sellaista asiantuntemusta ollenkaan, olin täysin riippuvainen siitä, mitä minulle kerrotaan. Toki minulla oli omia ajatuksia, mutta kyllä niidenkin yli joskus jyrättiin.”¹⁶⁶

Pääjohtaja Marjo Bruun (2012-2021)

Bruunin johtoajatukseksi oli henkilöstön osallistaminen muutokseen. Muutoskaipuu näkyi tilastokeskuslaisten esittämistä toiveista ja rakentavista ehdotuksista. Tuuletusta vaikutti kaipaavan erityisesti viraston johtamiskulttuuri. Nimettömän työntekijän mukaan ”hyvä työilmapiiri luo yhtenäisyyttä ja inspiroi luomaan uusia käytäntöjä --. Virheistä otetaan oppia ja opitaan entistä paremmiksi, siksi vanhanaikainen syyllisten etsiminen pientenkin virheiden” vuoksi ”on vanhanaikaista ja jäykistävää”. Toisen vastaajan mukaan ”taloön pitäisi saada herätettyä henkiin avoin keskusteluilmapiiri, joka sallii myös kriittisten näkemysten esittämisen -- ja viraston seurantaraporteissa voitaisiin avoimesti tunnustaa myös ongelmat ja epäonnistumiset. Vain näin viraston toimintaa voidaan oikeasti kehittää.” Eräs vastaaja odotti, ettei uusi ”johto suhtaudu etätöihin lähtökohtaisesti töiden välttelyä niin kuin nyt tuntuu olevan, vaan tunnustaa, että asiantuntijatyö ei ole paikkaan sidottua.”¹⁶⁷

”Organisaatio-
rakennetta
uudistettiin
vuonna 2013 ja
johtamismallia
vuonna 2015.”

Bruun tulkitsi, että henkilökunta kaipasi työkuulttuuria ”keskustelevämmäksi, avoimemmaksi ja yhdessä tekevämmäksi. Tällainen fiilis minulla oli, täällä oli aika hierarkkinen kulttuuri ja toimintatavat.” Toisaalta kyselyn perusteella Tilastokeskus näyttäytyi ulkopuolisille, myös Bruunille, ”pölyttyneenä ja vanhoillisena organisaationa”. Itse asiassa kuva oli paljon vanhoillisempi kuin miltä se sitten sisältä päin hänelle itselleen todentui. Tämän vuoksi hän koki tärkeäksi muuttaa viraston julkikuvaa todenmukaisemmaksi ja positiivisemmaksi.¹⁶⁸ Bruun aloitti vuonna 2013 pääjohtajan aamukahvit henkilöstölle, jotka vakiintuivat sisäisessä mediassa tiedon jakamisen ja keskustelun foorumiksi.¹⁶⁹

Valtiovarainministeriön asettamat vaikuttavuustavoitteet oli kirjattu Tilastokeskuksen voimassa olevaan strategiaan. Tilastokeskuksen tehtävä oli varmistaa tilastojen ja tietoa-aineistojen korkea laatu ja luotettavuus. Tavoitetilana oli kohentaa yhteiskunnallisen päätöksenteon, tutkimuksen ja kansalaisten tiedonsaannin edellytyksiä sekä huolehtia siitä, että tilastojen ja tietoa-aineistojen ajantasaisuus, kattavuus ja käytettävyys paranevat ja tilastotuotanto reagoi nopeasti muuttuviin tietotarpeisiin. Tietoa-aineistojen hyödynnettävyyttä ja saatavuutta Tilastokeskus edisti kansallisen tietopolitiikan ja sovittujen kehittämislinjausten mukaisesti.¹⁷⁰

Tilastokeskuksen organisaatorakennetta uudistettiin vuoden 2013 alussa, mutta sen valmistelut oli aloitettu jo edellisen pääjohtajan aikana. Tiedonkeruu eriytettiin omaksi tulosityksiköksi, samoin tuotannon kehittäminen. Jälkimmäisen tehtävänä oli muun muassa tilastotuotantoprosessin ohjaus, tilastomenetelmätuki, laatutyön edistäminen sekä projektityön tehostaminen. Muutoksilla haettiin tilastotuotantoon vahvempaa prosessimaista tekemistä.¹⁷¹ Uudistus osoittautui toimivaksi. Tuolloinen ylijoh-

taja Jarmo Hyrkkö kertoo, että ”me saimme” tiedonkeruun keskittämällä ”sen kohdan haltuun paljon paremmin kuin aikaisemmin. Kun aikaisemmin jokainen tilasto suunnitteli itse tiedonkeruunsa, niin nyt tuli yksi putiikki, joka hoiti sen, ja pisti ne johonkin tietovarastoon. Lisäämällä organisaatioon funktionaalisuutta, me paransimme prosessin hallintaa. Näin minä sen tulkitsisin.”¹⁷²

Organisaatiomuutoksessa muutettiin myös tilastotuotannon ylijohdajan tehtävää. Aiemmin tehtävänhaltija oli kuulunut ylijohdajan laajaan esikuntaan. Nyt tilastotuotannon ylijohdaja tuli ylijohdajan rinnalle koordinoivaksi johtajaksi.¹⁷³ Tilastoja tuottavien tulosityksiköiden määrä supistettiin kuudesta kolmeen eli väestö- ja elinolotilastoihin, talous- ja ympäristötilastoihin sekä yritystilastoihin. Samalla käynnistettiin toimintatapojen muuttamista tukeva Kulttuurin muutos -projekti (KUMU). Sen puitteissa päivitettiin strategiaa, pohdittiin organisaation jatkokehittämistä ja toimintatapojen uudistamista. Strategiasta uudistettiin vuoden 2013 aikana arvot ja visio sekä tehtiin päivitykset kriittisiin menestystekijöihin, joihin lisättiin uutena asiana avoimen datan lisääminen. Organisaatiomuutoksia jatkettiin myös tulosityksiköiden sisällä.¹⁷⁴

Tilastokeskuksen johtamismalia uusittiin keväällä 2015. Kun Jarmo Hyrkkö jäi syksyllä eläkkeelle, Bruun nimitti uudeksi ylijohdajaksi tietopalvelua johtaneen Heli Mikkilän. Talous- ja ympäristötilastot -yksikön tilastajohtajaksi nimettiin Ville Vertanen, väestö- ja elinolotilaston -yksikön tilastajohtajaksi Jari Tarkoma sekä yritystilastot -yksikön tilastajohtajaksi Mari Ylä-Jarkko. Tilastotuotannon ylijohdajana jatkoi Timo Koskimäki. Kaikki tehtävät olivat kestoltaan viisivuotisia.¹⁷⁵

Laatujohtamisesta tehtiin EFQM-itsearviointi strategian ja johtamisen osa-alueista. Syksyllä 2013 käynnistyi Euroopan tilastojärjestelmän käytännesääntöjen itsearviointi,

jossa selvitettiin monipuolisesti ”oman tilastotyömme tilan-
netta, vahvuuksia ja kehittämistarpeita”. Sitä seurasi ulko-
puolisten arvioijien suorittama vertaisarviointi. Laatu-
kilpailuihin ei enää osallistuttu.¹⁷⁶

Syyskuussa 2013 voimaan tullut tilastolain muutos yhden-
mukaisti kansallista lainsäädäntöä EU:n tilastoasetuksen
kanssa. Keskeisimmät muutokset liittyivät tietojen tutkimus-
käyttöön ja sen edistämiseen sekä tietojen luovuttamiseen
tilastojen laatimista varten. Tietojen vaihto tilastoviran-
omaisten välillä oli ollut mahdollista jo ennen lain uudista-
mista. Uudistuksen jälkeen yksikkötietojen luovuttaminen
oli sallittua myös Euroopan Unionin tilasto-ohjelmaan
kuuluvia tilastoja laativille viranomaisille sekä Suomen
Pankille.¹⁷⁷

Tilastokeskuksen neuvottelukunnan tehtävä oli tukea
viraston strategista johtamista. Siihen kuului pääjohtaja ja
enintään seitsemän muuta jäsentä. Heistä yksi oli Tilasto-
keskuksen henkilöstön keskuudestaan valitsema edustaja.
Valtiovarainministeriö nimesi Tilastokeskuksen esityksestä
neuvottelukunnan muut jäsenet määrääjäksi. Marjo
Bruunin aloittaessa pääjohtajana neuvottelukunnan puheen-
johtajana toimi valtiovarainministeriön edustaja Martti
Hetemäki. Seuraavalla nimityskierroksella Bruun sai
keskusteltua muutoksen, jossa puheenjohtaja tuli jatkossa
muualta kuin valtiovarainministeriöstä, jotta tämä voisi
ottaa Tilastokeskuksen asioissa kantaa myös valtiovarain-
ministeriön suuntaan. Neuvottelukuntaan yritettiin
Bruunin mukaan saada jäseniä, jotka tunsivat Tilastokes-
kuksen palvelukokonaisuutta sekä olivat ”sellaisessa
asemassa, että katsoivat ”aika lailla eteenpäin asioita”.¹⁷⁸

Neuvottelukunnan puheenjohtajaksi nimitettiin keväällä
2015 työ- ja elinkeinoministeriön kansliapäällikkö Erkki
Virtanen, joka oli aikanaan aloittanut työuransa Tilasto-
keskuksessa. Ulkopuoliset jäsenet ja henkilöstön edustaja

vaihtuivat. Kokoonpanoa laajennettiin kolmella asiantuntijalla, jotka olivat osastopäällikkö, ylijohdaja Markus Sovala valtiovarainministeriöstä, tutkimusjohtaja Mika Maliranta ETLA:sta ja johtava ekonomisti Penna Urrila Elinkeinoelämän keskusjärjestöstä EK:sta.¹⁷⁹

Vaikuttamista kansainvälisillä foorumeilla

Kansainvälisissä tehtävissä pääjohtaja Bruunia ajoi sisään Tilastokeskuksen kansainvälisten asioiden johtaja Hilkka Vihavainen.¹⁸⁰ Bruun valittiin heti marraskuussa 2012 YK:n Euroopan talouskomission alaisen Euroopan tilastokongressin (CES) hallitukseen. Hän osallistui aktiivisesti myös Euroopan tilastojärjestelmän ESS:n kehittämiseen Euroopan tilastojärjestelmäkomiteassa.

Ensimmäinen visio Euroopan tilastotuotannon modernisoimiseksi oli julkistettu vuonna 2009. Ajurina oli toiminut

NSM2019-konferenssi kokosi Helsinkiin pohjoismaisia kollegoita.

Eurostatin pääjohtajana aloittanut Walter Rademacher, joka tuli tehtävään Saksan tilastoviraston pääjohtajan paikalta. Rademacherin visio muistutti Saksan liittovaltiojärjestelmää, jossa keskusvirasto oli keskeinen toimija ja alueiden tilastovirastot lähinnä tiedonkeruuorganisaatioita. Kun tilastovirastojen johtajat olivat vielä 2000-luvun alussa ”lähinnä kokeneet, että heille annetaan tehtäviä kysymättä heiltä itseltään mitään, ei vuoden 2009 visio hyvästä tarkoituksestaan huolimatta juuri parantanut tilannetta”, tulkitsee Tilastokeskuksen kansainvälisten asioiden johtajana vuodesta 2020 toiminut Timo Koskimäki.¹⁸¹

Eurokriisin ja muiden muutosten vuoksi tilastovirastojen pääjohtajat päivittivät vision vuonna 2013 nimellä ESS Vision 2020. Bruun toimi varapuheenjohtajana sitä valmistelleessa ESS Vision2020 -työryhmässä. ”Uuden vision laadinta oli vuorovaikutteisempaa ja sitoutti sitä valmistelleet pääjohtajat paremmin yhteisiin tavoitteisiin”, arvioi Koskimäki. Visiossa todettiin, että tilastoalan oli tarve ymmärtää ja hyödyntää ”älykkäästi ja interaktiivisesti” alati kasvavia tietomääriä. Uudenkaltaiset tietolähteet lupailivat parannusta virallisten tilastojen ajankohtaisuuteen ja relevanssiin sekä helpotusta tiedonluovuttajien taakkaan. ESS:n sisällä pohdittiin myös luotettavan ja korkealaatuisen informaatioinfrastruktuurin asemaa muuttuvassa ympäristössä. Virallisten tilastojen oli kyettävä mukautumaan globalisaation monimutkaiseen todellisuuteen, johon vaikuttivat muun muassa kansainväliset talous-, rahoitus- ja poliittiset kriisit, uudet tavat organisoida tuotantoa globaaleissa arvoketjuissa sekä globaalit väestötrendit. Kestävän kehityksen ongelmien kartoitus vaati uudenlaista, useita tarkoituseriä palvelevaa tilastotuotantoa. Visiossa tunnistettiin myös kasvava tarve tukea kansallisen ja alueellisen politiikan tekoa tilastojen tarkemmilla paikkatiedoilla.

Kansainvälistä konsultointia eri puolilla maailmaa

Tilastokeskus on harjoittanut kansainvälistä konsultointia erityisesti EU:n rahoittamissa Twinning-hankkeissa. Hankkeista kilpaillessaan Tilastokeskus on muodostanut konsortioita EU-maiden kuten Tanskan ja Saksan kanssa.

Tilastokeskuksen asiantuntijoita on käynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana muun muassa Armeniassa, Mongoliassa, Venäjällä, Kirgisiassa, Bosnia ja Hertsegovinassa, Azerbaidzhanissa, Turkissa, Jordaniassa ja Georgiassa. Vuodesta 2022 alkaen Tilastokeskus on kouluttanut myös EU:n rahoittaman yleisafrikkalaisen tilasto-ohjelman puitteissa erityisesti Mauritiuksen ja Nigerian tilastoviranomaisia. Jokaisessa hankkeessa Tilastokeskuksella on ollut spesifit, hankkeittain vaihtuvat vastuualueet.

Konsultoinnilla on kehitetty myös oman henkilöstön kansainvälisen yhteistyön taitoja. Vuonna 2024 Tilastokeskuksesta tehtiin ulkomaille 174 konsultointityöpäivää. Lisäksi Tbilisissä oli paikan päällä Twinning-ohjaaja Suomen toimiessa Twinning Georgian hankkeen vetäjänä.

Presidentti Tarja Halonen oli NSM2019-konferenssin pääpuhujana.

Tilastovirastojen haasteena oli vastata uusiin tarpeisiin rajallisilla resursseilla tinkimättä kuitenkaan korkeasta laadusta. Esimerkiksi kansalaisten hiipuva kiinnostus täyttää kyselylomakkeita uhkasi jo konkreettisesti tilastojen laatua. Tilastovirastojen pääjohtajien mukaan oli selvää, että EU tulisi enenevässä määrin asettamaan kvantitatiivisia tavoitteita ja kynnysarvoja. Niitä määriteltiin korkealaatuisilla tilastollisilla indikaattoreilla, joita kansallisten tilastoviranomaisten oli tuotettava lisää. Euroopan tilastojärjestelmä halusi vastata haasteisiin rakentavasti muun muassa seuraavilla vapaasti käännettyillä teeseillä:

Meidän on tultava tehokkaammiksi ja parannettava tilastotuotannon ajantasaisuutta, ketteryyttä ja joustavuutta. Reagoimme herkemmin globalisaation, muuttoliikkeen ja kestävän kehityksen synnyttämiin tietotarpeisiin.

Muuttuvassa maailmassa meidän on sopeutettava käsitteitämme ja tapojamme mitata yhteiskuntia. Työskentelemme yhdessä, jaamme menetelmiä, työkaluja ja – kun kaikki edellytykset täyttyvät asianmukaisissa oikeudellisissa puitteissa – jopa tunnistettavaa mikrodataa. Haemme innovatiivisia ratkaisuja ja haluamme valjastaa uudet datalähteet tuottamaan merkityksellisiä tilastoja. Kehitämme uusia datan jakamisen tapoja tehdäksemme työmme tehokkaammin ja vähentääksemme tiedonantajiemme hallinnollista taakkaa. Varmistamme, että julkaisemme tietoa interaktiivisella ja helposti ymmärrettävällä tavalla sekä parannamme Euroopan kansalaisten ja instituutioiden tilastollista lukutaitoa.

Listatut asiat olivat olleet ja tulivat seuraavina vuosina olemaan hyvin ajankohtaisia myös Tilastokeskuksessa. Euroopan tilastojärjestelmä lupasi omaksua myös kokonaisarkkitehtuurin yleiseksi viitekehyksekseen.¹⁸² ESS:n tilasto-ohjelma vuosille 2013–2017 antoi kattavan kehikon kehitystyöhön, tuotantoon ja jakeluun sekä integroitua lähestymistapaa suunnitteluun.¹⁸³

Marjo Bruun valittiin vuonna 2016 YK:n Euroopan tilastokongressin puheenjohtajaksi ja seuraavana vuonna myös sen hallituksen puheenjohtajaksi. Bruunin mukaan Jeskanen-Sundströmin ”jalanjäljissä oli helppo kulkea, koska Suomea, suomalaista osaamista, suomalaista tilastotuotantoa arvostettiin tosi korkealle”. Hän kertoo pärjänneensä EU:ssa käyttämällä lyhyitä näpäköitä puheenvuoroja ja kertomalla selkeästi mielipiteensä. Hakiessaan Eurostatin pääjohtajan paikkaa Bruun pääsi kilvassa loppuviivoille.¹⁸⁴

Tehtävissään kansainvälisen tilastoyhteisön johdossa Bruun kertoi katsoneensa eteenpäin ja halunneensa huomioida ympäröivän yhteiskunnan tarpeet sekä yhteistyömahdollisuudet muiden kanssa. ”Oma roolini Euroopan tilasto-

konferenssin johdossa on ollut keskusteleva. Koen, että yksi suurimmista saavutuksistani on ollut juuri se, että toiminta tilastokokouksissa on muuttunut vuorovaikutteisemmaksi ja osallistuvammaksi”. Bruun joutui jatkuvasti säästämään Tilastokeskuksen kustannuksissa, mikä väistämättä rajoitti asiantuntijoiden osallistumista kansainväliseen työhön, ”ja se on kuitenkin valtavan tärkeää henkilökohtaisella tasolla ja organisaation kannalta”.¹⁸⁵

Suomen ollessa EU:n puheenjohtaja vuoden 2019 jälkipuoliskon puheenjohtajuutta neuvoston tilastotyöryhmässä ja neuvotteluja Euroopan parlamentin kanssa johti tilastotuotannon ylijohdaja Timo Koskimäki.

Monitilatoimisto ja muita säästötoimenpiteitä

Finanssikriisin ja eurokriisin seurauksina Suomen kansantalous ajautui taantumaan vuonna 2012. Valtiontalous oli alijäämäinen vuonna 2014 jo viidettä vuotta peräkkäin. Jyrki Kataisen hallitus paikkasi tilannetta veronkorotuksin ja valtion menojen säästöillä, joita kohdennettiin muun muassa valtionhallintoon.

Alueellistamisuhan alla Tilastokeskus oli solminut Kuntien eläkevakuutuksen (vuodesta 2011 Keva) kanssa pitkäaikaisen vuokrasopimuksen koko Tilastotalosta. Kun Tilastokeskus sitten joutui valtionhallinnon yleisten tavoitteiden vuoksi hakemaan säästöjä ja tehostamaan tilankäyttöään, etsi se vuokralaisia vapautuville tiloilleen yhdessä valtion kiinteistöjä hallinnoivan Senaatti-kiinteistöjen kanssa. Näin tiloja vuokrattiin ensin maa- ja metsätalousministeriön käyttöön ja toukokuusta 2012 lähtien Rajavartiolaitokselle.¹⁸⁶

Pääjohtaja Bruun näki tilankäytön tiivistämisessä mahdollisuuden siirtyä uudentyyppisen monitilatoimiston käyttöön. ”Silloinhan tuli uusia tuulia valtionhallinnossa, ei Tilastokeskus ainoa ollut. Se lähti aika paljon siitä, kuinka valtavat

toimitilakustannukset meillä oli.” Ratkaisu houkutteli, koska omat huoneet kiinteine työpisteineen eivät ”hirveästi tuke-
neet” tavoiteltua yhdessä tekemistä.¹⁸⁷ Ennen kuin suurem-
piin järjestelyihin edettiin, sisäiset muutot ja neuvottelut
Senaatti-kiinteistöjen kanssa jatkuivat. Osa tiloista vuok-
rattiin Luonnonvarakeskukselle.¹⁸⁸

Lopulta Keva lähti modernisoimaan koko kiinteistöä tavalla, jota Tilastokeskus oli sille ehdottanut. Touko- ja syyskuun välissä 2016 koko henkilöstö muutti väistötiloihin, suurimmaksi osaksi Tilastotalon siipirakennukseen. Edes-
takaisten siirtojen välttämiseksi muuton edellä käytiin myös läpi suurempi erä pääosin paperimuodossa olevia asiakirja- ja tietoaineistoja, joista normaalikäytäntöjen mukaan osa hävitettiin ja osa siirrettiin Kansallisarkistoon.¹⁸⁹

Paluumuutto uudistettuihin tiloihin toteutui keväällä 2018. Käytössä oleva pinta-ala oli supistunut noin 40 prosenttiin aiemmasta. Tilinpäätöskertomuksen mukaan

Vuonna 2016 koko henkilöstö muutti väistötiloihin.

Tilastokeskuksen henkilöstön määrä oli vuoden 2015 lopulla 795.

tilat koettiin kokonaisuutena pääosin viihtyisiksi.¹⁹⁰ Jälkeenpäin pääjohtaja Bruun myöntää, ettei monitilatoimisto vastannut kaikkiin toiminnallisiin lupauksiinsa: ”Jos sanon ihan suoraan, niin tämän tyyppinen toimitila ei ole mikään hirveän onnistunut tai sitten me emme vaan osaa tehdä tällaisessa työtä.” Säästötavoitteet uudistuksella kuitenkin saavutettiin. Tilastokeskuksen maksamat toimitilavuokrat laskivat vuonna 2019 kolmeen miljoonaan euroon, kun vuokrat vielä vuonna 2015 olivat 5,7 miljoonaa euroa.¹⁹¹

Syyskuussa 2013 tehtyyn päätökseen lakkauttaa Tilastokeskuksen aluetoimistot vaikuttivat säästöjen tavoittelun lisäksi toiminnalliset syyt. Aluetoimistoissa työskenteli viime vaiheessa 12 henkeä, joiden tehtävät eivät olleet enää, kuten 1980-luvulla toimistoja perustettaessa, sidok-

sisä fyysiseen lähiympäristöön. Työntekijät toimivat osana valtakunnallisesti koordinoituja tietopalvelu-, viestintä- ja tietotuotekokonaisuuksia. Alue toimistot Seinäjoella, Tampereella ja Turussa suljettiin kesäkuun lopussa 2014 ja Oulussa vuoden lopulla.¹⁹²

Leikkauksilta ei säästynyt myöskään Tilastokeskuksen ydintoiminto, tilastotuotanto. EU:n säädöksiin perustuvat tilastot edustivat tuotannosta noin 80 prosenttia. Koska ne oli joka tapauksessa toteutettava tavalla tai toisella, säästöjä oli haettava kansallisista tilastoista. Edellisen kerran tilastoja oli yhdistelty, lakkautettu tai harvennettu vuonna 2010, tuolloinkin resurssien sopeutustoimina. Kevään ja kesän 2014 aikana Tilastokeskuksessa laaditussa relevanssiselvityksessä tarkasteltiin, mihin viraston pitäisi vähenevän rahoituksen vuoksi keskittyä ja mistä tilastoista pyrkiä luopumaan. Tilastojen lakkauttaminen tai muuttaminen maksullisiksi ei ollut helppoa, koska aina löytyi sidosryhmä tai käyttäjä, jonka mielestä juuri sitä tai tätä tilastoa ei voinut lopettaa. Palautteen vuoksi lakkauttamatta jäi useita listalla olleita tilastoja. Lopetettavaksi tuli 18 tilastoa, erityisesti oikeustilastoista, mistä Tilastokeskus sai ”kitkerää palautetta”. Viittä kustannusindeksitilastoa siirryttiin tekemään maksullisina toimeksiantoina.¹⁹³

Tilastotuotannon tuolloinen ylijohdaja Timo Koskimäki pitää suurempana muutoksena sitä, että relevanssiselvityksen jälkeen tilastojen tarpeellisuusarviointi muuttui pysyväksi osaksi vuosisuunnittelua, ja ”aika hyvin” yksiköt sittemmin myös yhdistelivät ja lakkauttivat tilastoja.¹⁹⁴

Relevanssiselvityksen yhteydessä esitettiin myös joidenkin paperijulkaisujen kuten Liikennetilastollisen vuosikirjan ja eräiden PDF-julkaisujen kuten kasvihuonekaasuinventaariorien maaraportin lopettamista. Muita säästöjä haettiin tiedonkeruun keskittämällä, joka oli jo käynnissä, sekä luopumalla käyntihaastatteluista ja Venäjän rajan rajahaas-

tatteluista. Kaisa-talon syyskuussa 2012 avattu palvelupiste lakkautettiin vähäisen käytön takia. Tilastokirjastoa pidettiin vuoden 2015 alusta alkaen auki vain sopimuksen mukaan ja ennalta sovittuina aikoina. Lehdet Hyvinvointikatsaus ja Tieto&trendit yhdistettiin. Säästökuuri johti myös oman tutkimustoiminnan karsimiseen sekä Tutkimuksia - ja Working papers -sarjojen lopettamiseen. Matkustusmenoissa saavutettiin vuonna 2015 puolen miljoonan euron säästö vuoden 2012 tasosta.¹⁹⁵

Tilastokeskus päätyi syksyllä 2014 siihen, ettei viraston taloutta saatu sopeutettua vaaditulla neljällä miljoonalla eurolla ilman henkilöstömenojen karsimista. Enimmillään henkilöstön vähentämistarve arvioitiin 70 henkilötyövuodeksi.¹⁹⁶ Helmikuussa 2015 päättyneissä Tilastokeskuksen historian ensimmäisissä irtisanomisiin tähtäävissä yhteistoimintaneuvotteluissa – joissa mukana olivat JUKO ry:n ja Tilastoväen Unioni ry:n edustajat – henkilöstön vähennystarpeeksi vahvistui 19 henkilöä. Heistä 12 hyväksyi tarjotun irtisanoutumiskorvauksen ja seitsemän irtisanottiin. Edellisvuonna alkanut rekrytointikielto pysyi voimassa koko vuoden 2015. Kuitenkin tarpeen mukaan tehtiin täydennysrekrytointeja uudelleensijoittamis- ja takaisinottovelvoitteet huomioiden.¹⁹⁷ Irtisanomisprosessi ei lopulta edennyt suunnitellusti. Helsingin hallinto-oikeus kumosi kesäkuussa 2017 kolme huhtikuussa 2015 tehtyä irtisanomista, mikä tarkoitti sitä, että virkasuhteet jatkuivat ennallaan. Tilastokeskus ei riitauttanut päätöstä.¹⁹⁸

Tilastokeskuksen henkilöstön määrä oli vuoden 2015 lopulla 795. Tämän jälkeen henkilöstömäärä vaihteli 800 hengen molemmin puolin vuosikymmen lopulle asti. Luvuissa ei ole mukana haastattelihoita, joiden määrä vaihteli vuosittain ollen keskimäärin ehkä noin 150 henkeä.¹⁹⁹

Valtion yhteisten IT-palveluiden käyttöönotto ja etätyö

Tilastotuotannon ja koko Tilastokeskuksen toiminnan tehokkuuden parantaminen edellytti tietotekniikan tehokasta hyödyntämistä. Samalla tietotekniikka vaati tuottavuutta ja palvelukykyä edistäviä investointeja. Tietotekniikka oli hallinnollisesti pitkään jaettu tietotekniikkapalveluihin ja pääjohtajan sihteeristössä sijainneeseen muuttaman hengen tietohallintoon. Edellinen toimi ikään kuin toimittajana ja jälkimmäinen palvelun ohjaajana. Yhteistyötä koordinoi tietohallintoryhmä. Kun Riitta Eiskonen tuli Microsoftilta Tilastokeskuksen tietotekniikkajohtajaksi lokakuussa 2013, myös tietohallinto siirrettiin hänen alaisuuteensa ja samalla Tietotekniikkapalveluiden nimi muutettiin Tietohallinnoksi.

Eiskosen kausi Tilastokeskuksessa jäi vain puolitoistavuotiseksi, mutta sinä aikana hän käynnisti ja toteutti monia merkittäviä uudistuksia. Suoraviivainen johtaja sanoi, että ”tehkää se nyt heti”, muistaa silloinen ylijohdaja Jarmo Hyrkkö. ”Eiskonen oli muutosjohtaja. Hän asetti vaatimustason korkealle ja näytti, että muutoksia voidaan toteuttaa nopeastikin. Eihän se kivutonta ollut, mutta tulosta syntyi”, muistelee tietohallinnosta Eiskosen alaisuuteen IT-kehittämispäälliköksi siirtynyt Timo Mannonen.²⁰⁰

Yksi 2010-luvun suuri muutos oli valtion yhteisten ICT-palveluiden käyttöönotto. Aiemmin Tilastokeskus oli nojannut toiminnassaan vahvasti omaan henkilöstöön ja itse toteutettuun ICT-ympäristöön, mukaan lukien oma konesali. Valtion IT-palvelukeskus (VIP) perustettiin vuoden 2009 alussa ja sen oli määrä toteuttaa osaltaan valtion IT-strategiaa vastaamalla strategian mukaisten yhteisten tai yhtenäistettyjen IT-palvelujen tuotannon järjestämisestä.

Tilastokeskus liittyi vuonna 2013 valtion yhteiseen tietoliikenneverkkoon (VY-verkko) ja otti käyttöön valtion

yhteisen talous- ja henkilöstöhallinnon tietojärjestelmän Kiekun. Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksen Palkeiden palveluita Tilastokeskus oli siirtynyt käyttämään asteittain vuodesta 2009 lähtien. Vuonna 2014 Tilastokeskus siirtyi valtion yhteiseen viestintäratkaisuun (VYVI) ja korvasi Teamware Office (aiemmin ToimistoTiimi) -ratkaisun Microsoftin sähköposti- ja kalenteritoiminnoilla (Outlook) sekä otti käyttöön pikaviestintä- ja verkkokokoustoiminnot (Lync). Vuoden 2014 lopulla Tilastokeskus siirtyi vanhasta Mesta -intranetistä uuteen Metkaan.

Maaliskuussa 2014 perustettiin Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtori, johon siirrettiin valtion toimialariippumattomia (TORI) ICT-tehtäviä. Valtion virastot veloitettiin lailla käyttämään Valtorin palveluja. Pitkien valmistelujen jälkeen sinne siirrettiin Tilastokeskuksen toiminnoista 17 henkeä vuodenvaihteessa 2015. Siirtoprojekti onnistui hyvin ja palvelutaso pysyi suurin piirtein entisellään, varsinkin kun Valtoriin siirtyneet työntekijät jäivät aluksi lähes kaikki palvelemaan Tilastokeskusta. Loppuvuodesta 2015 Valtorin palvelussa ilmeni kuitenkin ongelmia, jotka koskivat muun muassa hankintojen ja palvelupyyntöjen toteuttamista. VYVI:ssä oli sähköpostin, pikaviestipalvelun ja kalenterin osalta merkittäviä, koko valtionhallintoa koskevia ongelmia.

Kevään 2012 henkilöstökyselyssä moni oli toivonut etätyölle mahdollisuuksia ja arvostusta. Etätyön edistäminen päivitettiin strategiseksi tavoitteeksi ja lakkautettujen aluekonttoreiden työntekijöille tarjottiin mahdollisuutta etätöihin. Älypuhelimien ja kannettavien tietokoneiden käyttöönotto vuonna 2014 loi varsinaisesti edellytykset strategialle ja paransi merkittävästi käyttäjien tyytyväisyyttä tietotekniikkaan. Kannettavien tietokoneiden käyttö oli myös syynä siihen, että seuraavana vuonna luovuttiin erikseen haettavista etäkäyttöluvista ja neuvotteluhuo-

”Maaliskuussa 2014 perustettiin Valtion tieto- ja viestintä-tekniikkakeskus Valtori. Valtion virastot veloitettiin lailla käyttämään Valtorin palveluja.”

neiden pöytäkoneista. Kokouksiin ja tilaisuuksiin osallistuttiin aikaisempaa enemmän Lync-yhteyden kautta.²⁰¹

Väistötiloihin siirtymisen yhteydessä käynnistetty koulutusohjelma Digirempa pyrki vahvistamaan työntekijöiden ICT-perustaitoja ja tehokasta työskentelyä muuttuvassa laitteisto- ja ohjelmointiympäristössä. Samalla haluttiin tukea tavoiteltua työtapojen muutosta monipaikkaiseen työskentelyyn ja etätööhön. Opiskelu tapahtui Metkassa omaan tahtiin eri aiheita käsittelevien lyhyiden videoiden välityksellä. Digirempa sai kunniamaininnan valtionhallinnon Uuden työn Kaiku 2017 -kilpailussa ja herätti kiinnostusta valtion muissa virastoissa.²⁰²

Vuoden 2016 loppuun mennessä jo lähes puolet Tilastokeskuksen kuukausipalkkalaisista oli tehnyt osittain etätöitä. Kaksi vuotta myöhemmin etätöitä teki jo 71 prosenttia. Kokonaisia etätöypäiviä kertyi keskimäärin 19 henkilötyövuotta kohden. Merkittävin askel etätöön yleistymisessä oli Valtorin toteuttama työasemien virtualisointiratkaisu, joka saatiin käyttöön vuonna 2018. Se mahdollisti tilastotyön tekemisen etänä, kun omalla kannettavalla työtietokoneella sai yhteydet kulloinkin tarvitsemiinsa tietovarantoihin ja järjestelmiin.²⁰³

Tilastokeskuksella oli tilastojen julkistamisessa ja verkkopalveluiden toimintavarmuudessa merkittäviä häiriöitä väistötiloihin siirtymisen yhteydessä vuonna 2016. Ongelmia ratkaistiin selkiyttämällä prosesseja ja vahvistamalla valmiutta häiriöihin, joista osa aiheutui Valtorin prosesseista.²⁰⁴ Omasta konesalista Tilastokeskus luopui syksyllä 2017 siirtyessään käyttämään Valtorin yhteisiä konesalipalveluja. Konesalin siirto onnistui sen laajuuteen ja tiukkaan aikatauluun nähden hyvin, mutta palvelinympäristön toimivuus jätti siirtymän jälkeen toivomisen varaa. Työmarkkinoilla oli kova kilpa osaavista ICT-ammattilaisista. Tilasto-

keskus menetti muutaman asiantuntijan ja sen oli vaikea rekrytoida erityisasiantuntijoita keskeisiin osaamiskapeikkoihin.²⁰⁵

Myös väistöiloihin muutosta tuli tietotekniseen ympäristöön epävakautta, joka haittasi vuoden 2017 aikana tilastotuotantoa ja tietopalvelua. Merkittäviä poikkeamatilanteita – laaja verkkokatkos, Lintulahden väistötilan tietoliikenneongelmat, SAS-palvelinympäristön ongelmat – esiintyi verrattain paljon. Tietojärjestelmien ja työvälineiden toistuva toimimattomuus ja tietotekniset ongelmat jatkuivat seuraavanakin vuonna. Suurimpana haasteena olivat hankaluudet ja viivästyksiset ICT-infrastruktuurin asentamisessa sekä ongelmat tietoliikenneverkon, tiettyjen ohjelmistojen ja laitteiden toiminnassa. Ongelmia oli myös paluumuuton jälkeen toimitilojen tietotekniikan ja tietoliikenneyhteyksien kanssa.

Ilman omaa konesalia Tilastokeskus oli entistä riippuvaisempi Valtorin palveluiden laadusta, toimintavarmuudesta ja ongelmienratkaisukyvyistä. Tietoteknisten ongelmien ratkaiseminen vei työaikaa ja vaati järjestelyjä ja venymistä koko organisaatiossa, jotta tilastot saatiin tehtyä ja julkaistua suunnitellusti. Haasteet lisäsivät työn paineisuutta ja kiirettä sekä johtivat virheisiin ja viiveisiin. Tietoteknisiä ongelmia saatiin kuitenkin ratkaistua yhteistyössä Valtorin kanssa.²⁰⁶

Marjo Bruun kertoo pitäneensä Valtorin toimintaideaa periaatteessa hyvänä ja tukeneensa sen pystyttämistä. Vaikka toteutuksessa oli ongelmia, niin ”valtavastihan sillä on saavutettu säästöjä”. Hyvin merkittäväksi osoittautui joka tapauksessa Valtorin toteuttama työasemien virtualisointiratkaisu kesällä 2018. Alkuvuodesta 2019 otettiin käyttöön Valtorin identiteetinhallintapalvelu.²⁰⁷

Lokakuussa 2020 Tilastokeskuksessa otettiin käyttöön Valtorin tarjoama uusi sähköinen asianhallintajärjestelmä

VirastoVahva. Se mahdollisti asiakirjojen sähköisen käsittelyn yhteisessä järjestelmässä ja muun muassa sähköisen allekirjoituksen Tilastokeskuksen sisällä. Kaikilla tilastokeskuslaisilla oli järjestelmään vähintään selaajaoikeus.²⁰⁸

Palvelujen vieminen pilvipalveluihin alkoi vuonna 2019 Tilastokeskuksen intranetistä, viestintävälineistä sekä asiakas- ja sidosryhmätiedoista. Myös sähköposti siirtyi pilveen ja käyttöön otettiin uudistetun M365 pilviympäristön välineet Metka, Teams ja Yammer (yrityksille suunnattu sosiaalinen verkosto ja yhteistyöalusta).²⁰⁹

Integroitu YTY-yritystilastojärjestelmä

Tilastokeskus käynnisti vuonna 2010 YTY-hankkeen yritystilastojärjestelmän uudistamiseksi. Tilastokeskuksen ylläpitämään yritysrekisteriin ja yritystilastoihin kohdistui kehittämispaineita viraston omasta toimintastrategiasta, taloustilastostrategiasta ja EU:n yritysrekisteriasetuksesta. Edellinen yritysrekisterin järjestelmä uudistus oli toteutettu 1990-luvun puolivälin jälkeen ja järjestelmän käyttöikä alkoi olla elinkaarensa päässä.²¹⁰

YTY-tilastoihin luettiin yritysrekisteri, alue- ja toimialatilastot, tytäryhtiötilastot, hyödyketilastot, liiketoimintakuvaajat, palvelujen ulkomaankauppatilasto ja yritysten tilinpäätöstilastot. Projektin aluksi suunniteltiin uuden tietojärjestelmän tietokantoja sekä kehitettiin metatietolähtöistä hallinnollisten aineistojen vastaanottojärjestelmää. Konsernirekisteriä oli uudistettu jo edeltävinä vuosina. Projektin tavoitteina oli pitää yhtenäisen yritystilastojärjestelmän ydin yritysrekisterissä ja tuottaa yritystilastot yritystietovarastosta yhtenäisellä menettelyllä. Suoriin tiedonkeruisiin ja hallinnollisten aineistojen vastaanottoon ja esikäsitteilyyn pyrittiin rakentamaan yhtenäiset menettelyt.

”Tilastokeskus
valmisteli
integroidun yritys-
tilastojärjestelmän
käyttöönottoa
yhtenä edelläkävijä-
virastoista.”

Uudistukset läpäisivät yritystilastojen koko tuotantoketjun tiedon keruusta ja muokkauksesta analyysiin ja jakeluun. Tavoitteena oli parempi laatu, yhtenäisyys ja toiminnallinen tehokkuus pitkällä aikavälillä. ”Jatkossa yritystilastoja tehdään entistä verkostomaisemmin yli perinteisten tilasto- ja yksikkötasojen”, kuvaili projektin ohjausryhmän puheenjohtaja Hannele Orjala.²¹ Kun yksittäisistä tilastosiiloista siirryttäisiin kohti laajempia tilastokokonaisuuksia ja yhteisiä tietokantoja, mahdollistaisi se myös uusien ilmiöpohjaisten tilastojen laatimisen.

YTY ja muut suuret järjestelmä uudistukset olivat tilastojen ja tietotekniikkapalveluiden yhteisprojekteja. Järjestelmien uudistaminen ja ylläpito oli tietotekniikan haastavin ja tärkein tehtävä. Tietotekniikkapalveluiden strategiisiin kehittämishankkeisiin kuuluivat tilastometatietojärjestelmän kehittäminen ja käyttöönotto, yritystilastoinnin yhtenäistäminen, verkko- ja yhdistelmä-tiedonkeruiden laajamittainen käyttöönotto henkilö- ja kotitaloustiedonkeruissa, tietokantapohjaisen taulukkotuotannon kehittäminen sekä SAS (Statistical Analysis System) -arkkitehtuurin tuominen virastonlaajuiseen käyttöön. Niille kaikille antoivat aiheita teknologian nopea kehitys, uudet tietolähteet ja uudet menetelmät muun muassa suurten tietomassojen hyödyntämisessä. Muutoksien myötä avautui myös uusia mahdollisuuksia tyydyttää yhteiskunnan muuttuvia ja kasvavia tilastotiedon tarpeita.

Tilastokeskuksen ICT- strategiasta nousi esille myös kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä kehitettyjen yhteisten ratkaisujen aktiivinen hyödyntäminen. Tilastotietojärjestelmiä haluttiin rakentaa jo olemassa olevia yhteisiä palveluita hyödyntämällä sekä toteuttaa uusia yhteisiä palveluita pääsääntöisesti uusien tilastotietojärjestelmien kehittämisen yhteydessä. Yksittäiselle tilastolle

Yrityskirjuriin työntekijöitä.

räätälöityjä ratkaisuja tehtäisiin vain erittäin perustelluista syistä.²¹²

Tilastokeskus valmisteli integroidun yritystilastojärjestelmän käyttöönottoa yhtenä edelläkävijävirastoista. Tässä yhteydessä se sovelsi ensimmäistä kertaa tilastotuotannon prosessimallia (Generic Statistical Business Process Model, GSBPM), jonka Euroopan Tilastokongressi, Eurostat ja OECD olivat kehittäneet valmiiksi vuonna 2008. Se kuvasi tilastotuotannon prosessit ja vaiheet. Se tarjosi myös yhteisen kielen ja rakenteen tilastollisten prosessien suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä auttoi tilasto-organisaatioita parantamaan tehokkuutta, yhdenmukaisuutta ja yhteistyötä. Kansainvälinen tilastoyhteisö ja kansalliset tilastovirastot ottivat sen laajalti käyttöön, ja siitä tuli virallisten tilastojen uudistamisen yksi kulmakivi. GSBPM:n päivitetty versio julkaistiin joulukuussa 2013.²¹³

GSBPM-prosessimalliin liittyi UNECE:n puitteissa rakennettu geneerinen tilastotiedon viitekehys (Generic Statistical Information Model, GSIM), joka auttoi virallisten tilastojen uudistamista yleisillä kuvauksilla datan ja metadatan rakenteista, hallinnasta ja käytöstä läpi tilastollisen tuotantoprosessin. GSIM tarjosi myös kokoelman standardisoituja, johdonmukaisesti kuvailtuja tietoja kohteista, jotka olivat syötteinä ja ulostuloina GSBPM:n alaprosesseissa.²¹⁴ GSIM:iä ei kuitenkaan otettu yhtä laajaan käyttöön kuin GSBPM:tä.

Ensimmäiset toimivat demosovellukset valmistuivat YTY-järjestelmään vuonna 2012. Hanke ei kuitenkaan edennyt tästä suunnitellusti, sillä sovellustyöhön ei saatu riittäviä resursseja. Seuraavana vuonna saatiin päätökseen osaprojektit, jotka liittyivät sovellusohjelmiin, suoriin tiedonkeruisiin, aineistojen konversioon vanhoista järjestelmistä sekä liiketoiminnan kuukausikuvaajien tuomiseen YTY-järjestelmään. Järjestelmän käyttöönotto alkoi marraskuussa 2013 aluksi yksikkötietojen käsittelyyn ja tietovaraston tietojen selaamiseen rakennetulla sovelluskokonaisuudella.²¹⁵

Yhtenäinen tuotantojärjestelmä keskeisille yritystilastoille valmistui vuoden 2014 lopulla. Hallinnollisten aineistojen vastaanottoon ja metatietojen kuvaamiseen oli luotu yhtenäinen menettelytapa ja hallinnolliset aineistot päivitettiin vain yhteen kertaan yhteen paikkaan. Suorissa tiedonkeruissa yritysrekisterin kolme tiedonkeruuta yhdistettiin yhdeksi ja päällekkäinen kysyminen liikevaihtomuutujasta lopetettiin. Tuloksena oli tiedonkeruuprosessin nopeutuminen ja tiedonantorasituksen keventyminen. Lisäksi otospoimintoja yhtenäistettiin ja koordinoitiin. Tuotantojärjestelmässä ja käsittelyssä tieto korjattiin yhtenäisesti ja vain kerran YTY-sovelluksessa, yritysjärjestelyiden käsittely oli yhtenäistetty, käytettiin yhtenäisiä

luokituksia ja yksikkörakenteita, eri tilastojen yhteiset muuttujat määritettiin ja muodostettiin vain yhdellä tavalla. Tietovarastossa tiedot olivat yhtenäisellä tavalla yhtenäisessä paikassa. Yhtenäinen julkistusprosessi lisäsi koherenssia ja vähensi henkilöriippuvuutta.²¹⁶

Erillisten tilastosysteemien määrä laski merkittävästi. Tilastoja yhdistettiin tuotantoprosessiin paremmin sopiviksi kokonaisuuksiksi ja niistä tuotettavia julkaisuja yhdistettiin vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeita. Tilastoja pystyttiin myös julkaisemaan nopeammin.²¹⁷

Tietojen jatkokäyttö helpottui esimerkiksi kansantalouden tilinpidossa ja tutkijapalveluissa. Tietoja sai luettua YTY-sovelluksella ja erilaisilla tietovarastokuutioselaimilla. Tietovaraston liitettävyyys Tilastokeskuksen muihin järjestelmiin ja suosituksiin – kuten muuttujaeditori, luokituskanta, hakemistorakenne, GSBPM – oli varmistettu. Myös selektiivisten editointimenetelmien osittainen käyttöönotto oli implementoitu ja varauduttu sen laajempaan käyttöönottoon. Vuonna 2015 sitä kokeiltiin jo seitsemässä tilastossa ja tulokset osoittivat, että sen avulla voitiin saavuttaa merkittäviä laatu- ja tehokkuushyötyjä. Selektiivisen editoinnin käyttö laajeni, mutta vielä vuonna 2017 siihen liittyi haasteita kuten ylläpidon työläys ja järjestelmiin integrointi.²¹⁸

YTY-hankkeelle oli myönnetty 2,1 miljoonaa euroa tuottavuusrahoitusta valtion budjetista. Tämän lisäksi hankkeeseen käytettiin muuta rahoitusta niin, että kokonaiskustannukset vuosina 2011–2014 nousivat yhteensä yli 2,8 miljoonaan euroon.²¹⁹ YTY-tilastojen kimpussa työskentelevän henkilöstön määrä supistui 20 hengellä vuoden 2009 tasosta. Alkuvaikeuksien jälkeen järjestelmän käyttö tehostui ja vuonna 2016 työprosessit sujuivat jo selvästi edellisvuotta paremmin. Parantamista toki oli edelleen,

kuten loppuvuoden muutamat tilastojen julkistussiirtymät osoittivat.²²⁰

YTY-hanke uudisti myös tapoja tehdä yritystilastoja. Tähän liittyi myös toiminnallisen ympäristön muutos. Vuonna 2013 uudistetussa organisaatorakenteessa yritystilastot oli koottu yhteen. Tilastoja tehtiin enemmän ryhmissä ja verkostomaisesti yli yksikkörajojen. Työn alla oli yhtä aikaa useamman tilaston keruu, käsittely ja jakelu. Tavoitteisiinsa nähden YTY onnistui hyvin. Järjestelmään yhdistettiin yli 20 aikaisemmin erillisissä prosesseissa tuotetun yritystilaston tuotanto. Järjestelmä oli vielä vuonna 2025 toimiva ja käytössä. Mutta valmistuttuaan YTY sai myös arvostelua ja vähättelyä. ”Meillä oli siihen aikaan kulttuuria, että vanhat järjestelmät olivat huonoja, kunnes uusi aikaansaatiin, ja sen jälkeen se kritiikki siirtyi siihen uuteen”, Orjala toteaa.²²¹

EU:ssa oli käynnistetty vuonna 2011 FRIBS-hanke (Framework for Integrated Business Statistics) kokoamaan kehysasetusta yritystilastoille. Kehysasetuksella tavoiteltiin lainsäädännön yhtenäistämistä ja joustavoittamista sekä tiedonantorasituksen vähentämistä.²²² Sillä haluttiin myös tukea Euroopan tilastojärjestelmän siirtymää yksittäisistä tilastosiiloista kohti tilastokokonaisuuksia. Kehysasetuksesta (EBS, European Business Statistics) saavutettiin kompromissi vasta vuoden 2018 lopulla ja asetusta vahvistettiin vuoden 2019 lopulla. YTY oli tuolloin jo osoittanut toimivuutensa.²²³

Tilastokeskus toimitti ensimmäiset EBS-kehysasetuksen mukaiset tiedot Eurostatille vuonna 2019 palveluiden volyyminindeksinä, mikä oli ”uusi tieto”. Lisäksi lyhennettiin liikevaihtokuvaajien julkistusviivettä asteittain. Asetusta sovellettiin varsinaisesti vuodesta 2021 lähtien ja se toi mukanaan uusia tilastoja, aikataulujen nopeutuksia, laadunparannuksia, toimialakattavuuden parannuksia ja

tiedonantorasitteen vähentämistä. Muutokset myös edellyttivät tarkennuksia tilastojen perusjoukkoihin ja tilastoyksikköihin.²²⁴

Sosiaalitalastoja koskeva vastaava kehysasetus (IESS) vuodelta 2019, sen delegoidut säädökset ja toimeenpanoasetukset toivat uusia vaatimuksia kansallisille tilastovirastoille viitevuodesta 2021 alkaen. IESS-asetuksen implementointi toi tietosisältöuudistuksia ja muuttujien harmonisointia. Lisäksi otettiin käyttöön soveltuvin osin yhtenäisiä tiedonkeruu- ja tuotantoratkaisuja sekä verkkovastaamisen mahdollistava yhdistelmätiedonkeruujärjestelmä.²²⁵

Epävakautta järjestelmissä

Tilastokeskus pyrki vuosien 2015–2018 ICT-strategiansa mukaisesti vahvistamaan tilastotuotannon omavaraisuutta panostamalla tietojärjestelmien helppokäyttöisyyteen ja automaatioasteen nostoon. Tietohallinnon osallistumista varsinaiseen tuotantoon haluttiin vähentää ja kohdistaa työpanosta tilastotietojärjestelmien sekä tilastotuotantoa tukevien arkkitehtuuriratkaisujen kehittämiseen. Tavoitteena oli, että kukin tietojärjestelmäprojekti tuottaisi ainakin yhden yleiskäyttöisen palvelun, joka määriteltiin projektin tehtäväksi jo asettamisvaiheessa. Yhteisiä palveluita rakennettiin tilastotuotannon yleisen prosessimallin (GSBPM) mukaisiin vaiheisiin. Tavoitteen toteuttaminen osoittautui vielä tässä vaiheessa haastavaksi.²²⁶

Eurostatin suorittama yritystilastojen lainsäädännön vaatimusten mukaisuuden (compliance) arviointi vuodelta 2016 antoi useimmille Tilastokeskuksen tilastoille parhaan arvosanan. Rakennetilastoissa (SBS) Tilastokeskus romahti kuitenkin huonoimpaan arviointiluokkaan. Arvosanaa heikensivät erityisesti tietojen toimittaminen useaan kertaan, mutta myös puuttuvat tiedot. Alkuvaikeudet, jotka liittyivät YTY:n tietojärjestelmän käyttöönottoon, olivat

kiusanneet edellisvuonna yritysdemografiatilastoja ja vaikeuttaneet Suomessa sijaitsevien ulkomaisten tytäryhtiöiden tilastointia ja tietotoimituksia vuonna 2016.²²⁷

Maksutasetilastoinnin tietojärjestelmän siirto Suomen Pankista Tilastokeskukseen valmistui vuonna 2017. Suurin osa hankkeen tavoitteista toteutui. Kun maksutasetilastojen ensimmäisen neljänneksen tiedot tuotettiin uudella, kansantalouden tilinpidon tietojärjestelmään integroidulla tuotantojärjestelmällä, myöhästyi kuitenkin kansainvälinen raportointi hiukan, eikä aineisto läpäissyt kaikkien tietojen osalta EKP:n validointia. Tiedot korjattiin seuraavassa toimituksessa, mutta kansantalouden kuukausittaista kehitystä kuvaavassa tuotannon suhdannekuvaajassa oli ”edelleen revisoitumista” erityisesti aineistojen kertymisten myötä.

Eurostat arvioi Suomen kansantalouden tilinpidon tuotannon kuitenkin koherentiksi ja ajallisesti täsmälliseksi sekä tuotantoon liittyvän riskin pieneksi. Kansantalouden tilinpidon eri osa-alueiden välinen koherenssi ja revisiot otettiin Eurostatin erityistarkasteluun loppuvuonna 2017. Yksipuolisella päätöksellään Eurostat jätti julkistamatta useiden maiden, myös Suomen, sektorikohtaisten neljännesvuositilastojen tiedot vuoden 2017 toiselta neljännekseltä.²²⁸

Bruun kertoo tunnistaneensa riskien lisääntymisen:

En tiedä mikä se tilinpitäjärjestelmän tilanne tällä hetkellä on, mutta muistan sen aivan epätoivoisen tilanteen, kun he olivat väistötiloissa, siellä oli suunnilleen koko ajan joku rikki, koko ajan tehtiin yökaudet töitä, että saatiin tilinpito tehtyä, koska ne järjestelmät olivat niin epävakaat, se koko systeemi oli epävakaat, ja porukkaa oli niin vähän.²²⁹

”Maksutase-
tilastoinnin
tietojärjestelmän
siirto Suomen
Pankista
Tilastokeskukseen
valmistui vuonna
2017.”

Kansantalouden tilinpidon osalta käynnistettiin laaja Tilinpidon loikka -kehittämishanke. Vuoden 2018 aikana uudistettiin tilinpidon sisältöjä ja nopeutettiin tai muutettiin julkaisemisaikoja ja -tapoja vastaamaan paremmin asiakastarpeita. Nopeutetulla aikataululla tuotettua tietoa toimitettiin Eurostatille ja muille käyttäjille keväästä 2018 lähtien. Syksyllä julkaistiin uusi kotitaloustuotannon arvo -tilasto.²³⁰ Uudistetussa järjestelmässä ilmeni vielä vuonna 2020 tilastotuotantoon kriittisesti vaikuttavia ongelmia, jotka näkyivät virheinä julkistusten tietokantataulukoissa. Tilaston asiantuntijat, tilinpidon tietojärjestelmän ylläpitäjät ja IT-ammattilaiset pyrkivät vakauttamaan tilannetta. Tuotantojärjestelmän monimutkaisuus ja tuotantosyklien hektisyys vaikeuttivat kuitenkin työtä.²³¹

Suurten järjestelmämuutosten luonteeseen kuuluivat järjestään jonkinlaiset viivästyksset. Tavallaan käynnistysvaikeudet olivat osa tietojärjestelmien rakentamisprosessia. Ongelmat kirjattiin tietenkin tilinpäätöksiin, ja ne näkyivät hetken laatumittareissa ja toivat heikompia arvosanoja vertaisarviointien tiettyihin osiin.²³²

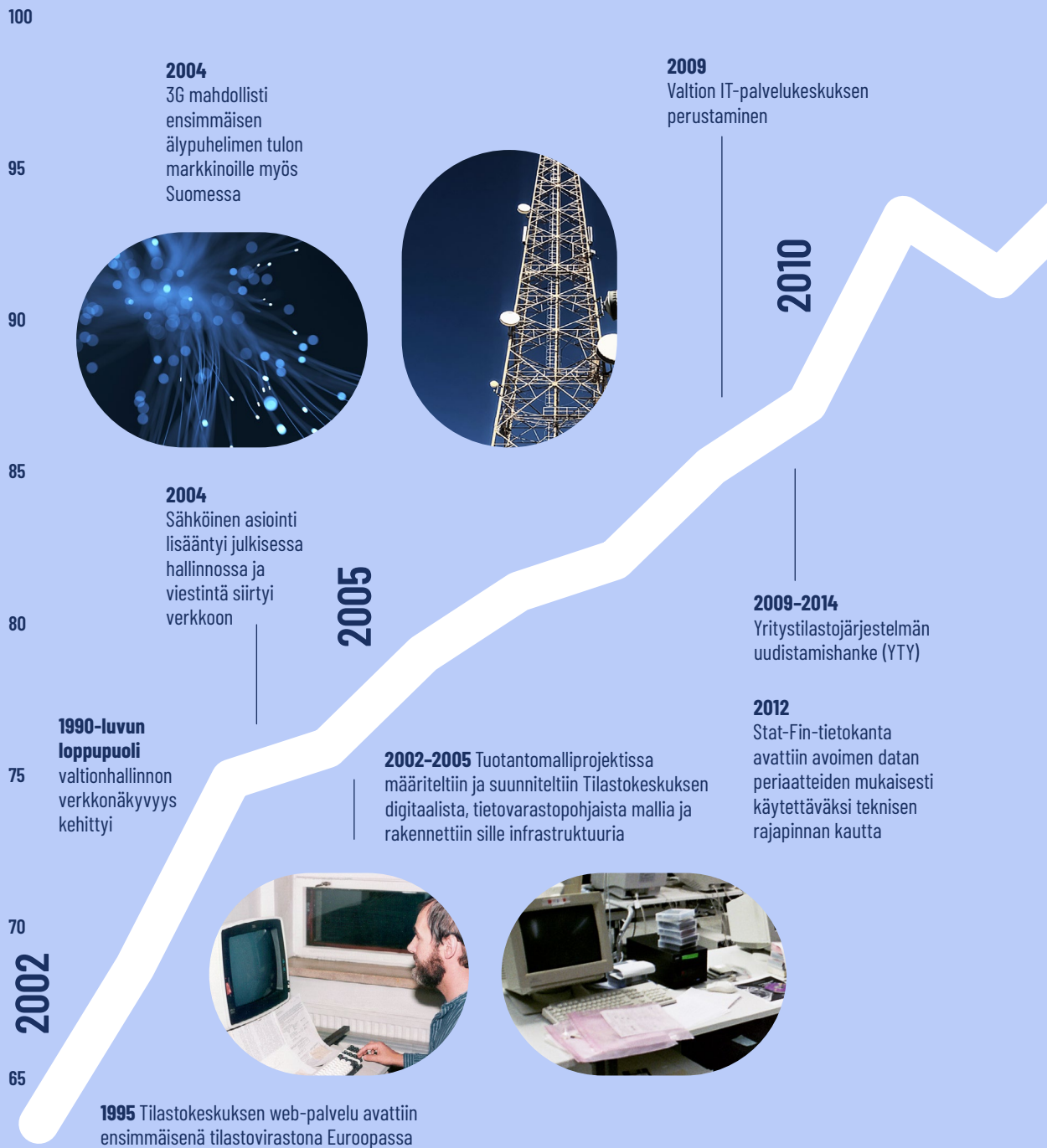
Kokonaisarkkitehtuuri ja tietoarkkitehtuurin tavoitetila

Kokonaisarkkitehtuuri-käsite tuotiin Tilastokeskukseen ennen 2010-luvun puoliväliä, kun valtiovarainministeriö toi sitä virastoihin. ”Ja siinä yritettiin niputtaa eri virastoja samaan kokonaisarkkitehtuuriin”, muistaa silloinen ylijohdaja Jarmo Hyrkkö.²³³

Vuosina 2017–2019 otettiin askeleita kohti järjestelmällistä kokonaisarkkitehtuuria koko organisaation kattavana kokonaisuuden hallintana. Kokonaisarkkitehtuuri alkoi jäsentää Tilastokeskuksen strategiaa käytännön toiminnaksi ja auttoi johtoa tunnistamaan ja organisoimaan strategian edellyttämiä kehittämistoimenpiteitä.²³⁴

Tietotekniikan ja digitalisaation kehitys 2000–2025

Graafi: Yrityksillä verkkosivut 2002–2024 (%-osuus)

2015

Etätöiden mahdollistuminen ja mobiililaitteiden käytön lisääntyminen

2016

Lisätyn todellisuuden (AR) käyttö yleistyi yrityksissä ja ihmisten arjessa

2017

Valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen virastojen asiakirja-aineistojen digitoinnista ja arkistoinnista vain sähköisenä

2019

Valtiovarainministeriö antoi pilvipalvelulinjaukset valtionhallinnolle

2020

Tiedonhallintalaki tuli voimaan

2020

Koronan aiheuttama digiloikka koettiin laajasti yhteiskunnassa

2015

2014–2018

Yhdistelmä tiedonkeruun kehittäminen ja käyttöönotto (haastattelu/web-tiedonkeruu)

2015

Toimialariippumattomat ICT-palvelut siirrettiin Valtion tieto- ja viestintätekniikka-keskus Valtoriin

2018

Etätöiden mahdollistavat ICT-ratkaisut Tilastokeskuksessa

2020

2020

Tilastotuotannon pilvi siirtymä käynnistyi

2020

Koronatilannehuone perustettiin yhdessä VATT:n ja Helsinki GSE:n kanssa

2022

Koneoppimisen tekoälymallin kehittäminen aineiston luokitteluun

2022

Datahuone-konseptia pilotoitiin ja kehitettiin

2024

2025

Valtiovarainministeriö antoi ohjeistuksen generatiivisen tekoälyn käytölle valtionhallinnossa

* Ajanjakson tieto puuttuu

Tiedonkulkua Tilastokeskuksen prosesseissa kuvattiin vuoden 2017 tietotilinpäätöksessä: Tiedonantajilta suoraan kerätyt tiedot tallennettiin tiedonkeruukohtaisiin tietovarantoihin, joissa tieto oli sellaisena kuin se Tilastokeskukseen saatiin. Tietoja käsiteltiin erillisellä tietojen käsittelyalueella, jossa eri lähteistä kerätyt yksittäistä henkilöä tai organisaatiota koskevia tietoja voitiin yhdistellä ja käsitellä tilastotiedon tuottamisen vaatimusten mukaisesti. Käsittely tallentui niin sanottuihin tuotantotietovarantoihin. Niiden perusteella muodostettiin kunkin ilmiön kuvaamisessa tarvittavat yksikkötason tietovarannot, jotka säilytetään pysyvästi (arkistoidaan). Yksikkötietovarannosta muodostettiin myös aggregoituja tietoja sisältävät tilastotietovarannot, joista tuotettiin erilaisia tilastotuotteita

Henkilöstöinfoja järjestettiin auditoriossa.

kuten julkistuksia ja taulukoita. Tässä vaiheessa käsiteltävät tiedot olivat muuttuneet tilastotiedoksi.²³⁵

Tietoarkkitehtuurihanke puolestaan edisti vuosina 2017–2018 tilastotuotannon tietoarkkitehtuurin kehittymistä ja tuotti ylätason tietoarkkitehtuurimäärityksiä. Tietoarkkitehtuurikuvausten keskiössä oli tieto, mikä merkitsi ajattelutavan muutosta perinteisestä tilastolähtöisestä kehittämistoiminnasta. Keskittymällä tietoihin tavoitella voitiin määritellä siten, että tiedot olivat Tilastokeskuksessa yhteiskäyttöisiä ja laadukkaita, ja että toiminnassa voitiin välttää tarpeetonta kopiointia ja tietojen päällekkäisyyttä tai epäyhtenäisyyttä. Tietoarkkitehtuurihanke tuotti tilastoprosessille loogisten tietovarantojen ylätason tavoitetilan ja vei eteenpäin Tilastokeskuksen tilastotuotannon Generic Statistical Information Model (GSIM) -pohjaista käsitte-mallia. Tavoitetilassa tilastoja tuotettaisiin käsittelemällä ja yhdistelemällä tietoja yhdestä tai useammasta tietovarannosta. Tietovaranto saattoi tuolloin sisältää useiden tietojärjestelmien tietokantoja tai rekistereitä. Vastaavasti sama looginen tietovaranto saattoi sisältää useiden eri tahojen hallinnoimia tietoja, vaikka tiedot sijaitsisivatkin samassa fyysisessä tietokannassa.²³⁶

Tilastokeskuksen analyysivaiheen tilastotietovarannot olivat 2010-luvun lopulla suuruusjärjestyksessä 1) yritystietovaranto 2) väestöä ja elinoloja kuvaavien rekisteriaineistojen tietovaranto 3) tulonjaon tietovaranto 4) palkkatietovaranto 5) kansantalouden tilinpidon ja maksutaseen tietovaranto 6) kuntataloustietovaranto 7) ympäristö- ja energiatilastojen tietovaranto 8) hinta- ja kustannusindeksien tietovaranto 9) uudisrakentamisen tietovaranto.²³⁷

Henkilötietojärjestelmän uudistus

Kun Herttua-tietojärjestelmää, joka kattoi silloisen henkilötilastoyksikön rekisteripohjaiset tilastot, haluttiin laajentaa osana tilastotuotannon yhtenäistämistä, laadittiin vuonna 2015 ongelmakartoitusten sekä tietovirtojen ja tietovarantojen määrittelyn pohjalta GSBPM-mallin mukainen tavoitetilakuva. Esiselvitys tunnisti myös uusien menetelmien ja aineistojen kehittämismahdollisuuksia.²³⁸ Henkilötietokokonaisuuden uudistushanketta STIINA (2016–2020) perusteli myös uusien tietolähteiden tulorekisterin ja Koski-palvelun lähestyvä käyttöönnotto. STIINAN tavoitteeksi asetettiin, ettei mitään henkilötiedon käsittelyä toisteta Tilastokeskuksen tuotantoprosesseissa, vaan kaikki tieto käsitellään ja tallennetaan kertaalleen henkilötietovarantoon, jossa sitä hallinnoidaan ja käytetään keskitetysti.²³⁹

Vuoden 2020 lopulla päätökseen saatu STIINA-hanke määritteli henkilötiedon viitearkkitehtuurin, toteutti määritellyn viitearkkitehtuurin mukaisen henkilötietovarannon ydinosat, sijaintitietovarannon, GSIM-pohjaisen metatietomallin ja käyttöliittymän metatietojen hallintaan sekä yleiskäyttöisiä metatieto-ohjattuja palvelupohjaisia käsittelyprosesseja (prosessinhallintajärjestelmä 2.0) henkilötietovarannon, sijaintitietojen ja Tilastokeskuksen tietotuotantoa varten.²⁴⁰

Henkilötietovarannon avulla kyettiin käsittelemään myös väestötietojärjestelmän viikkoaineistoja aiempaa kattavammin niin, että myös ei-väestöön kuuluvat henkilöt olivat mukana. Henkilötunnuksettomien käsittely rakennettiin siten, että se mahdollisti myöhemmin henkilötunnuksen saavan henkilön tietojen täydentymisen. Tämä paransi henkilösuhdetietojen laatua, muun muassa parisuhdetietoja. Aineistot mahdollistivat myös rekisteripohjaisen asuntokuntatiedon tuottamisen kuukausittain. Aiemmin asuntokunnat oli muodostettu vuosittain vuoden lopun tilan-

teen mukaisena. Tiedonkeruiden laatu parani, kun henkilö-tietovarannosta oli mahdollista saada jatkuvasti ajantaisaiset tiedot henkilöiden osoitteista ja asutokunnista ja niiden koostumuksista. Laatu parani myös muuttoliiketilastossa, kun vuonna 2019 pystyttiin laatimaan ensimmäiset alueelliset väestöennusteet, joiden tuloksetkin herättivät kiinnostusta ja keskustelua. Henkilötiedot tarjosivat myös laadukkaan pohjan tiedonkeruiden otoskehikoksi ja muiden tilastojen lähdetiedoiksi.²⁴¹

Vuonna 2015 muodostettu sijaintitietovaranto kattoi sijaintikohteiden koordinaatit ja osoitetiedot, tietoprosesseissa käytettävät alueraja-aineistot sekä sijaintikohteiden linkit kyseisiin alueisiin. Sijaintitietovaranto integroitiin henkilötietovarantoon STIINA-hankkeen mukana vuonna 2020. Sijaintitietojärjestelmä oli määrä integroida myöhemmin Tilastokeskuksen tietoarkkitehtuurin mukaisiin tietovarantoihin siten, että sijaintitiedot poimitaan tunnitteilla sijaintitietovarannosta. Kesäkuussa 2019 käyttöön otettu sijaintitietojärjestelmä koostui sijaintitietovarannosta sekä sen päälle sijaintitietojen toistuviin käsittelytarpeisiin toteutetuista teknologiariippumattomista palveluista.²⁴²

Hanke myös toteutti uusien suurten aineistojen (Koski ja Tulorekisteri) vastaanotto- ja käsittelyprosessit sekä edisti kokonaisarkkitehtuuryötä ja pilviympäristön käyttöön-ottoa. Kansallisten opiskeluoikeuksien ja suoritusten keskitetty integraatiopalvelu Koski oli opetushallinnon uusi palvelu, jonne koottiin tietoja kunkin oppijan koulutuksesta opintosuorituksista suoritettuihin tutkintoihin asti. Kosken käyttöönotto tilastoinnissa alkoi vuonna 2019 lukiokoulutuksesta. Seuraavana vuonna vuorossa olivat ammatillinen koulutus sekä esi- ja perusopetus.²⁴³

Verohallinnon Tulorekisteri puolestaan oli uusi kansallinen sähköinen tietokanta, joka sisälsi henkilöiden reaali-

aikaiset palkka-, työsuhde-, eläke- ja etuustiedot. Tulorekisteri otettiin käyttöön palkkatietojen ja työsuhteiden osalta vuosina 2019 ja 2020 sekä etuus- ja eläketietojen osalta vuoden 2021 alusta. Tilastokeskus valmistautui viemään tulorekisteritiedot uuteen henkilötietovarantoon. Reaaliaikaisena tulorekisteri mahdollisti tilastoinnissa nopeamman tilastotiedon tuottamisen ja jakamisen. Tilastokeskus käytti tulorekisteriä vuoden 2020 alusta alkaen. Tulorekisterin odotettiin keventävän ja osin korvaavan Tilastokeskuksen omia ammatti-, työsuhde- ja palkkatiedonkeruita. Monipuolisena kokonaisuutena se aiheutti tilastotuotannolle myös haasteita. Toisaalta se avasi mahdollisuuksia uudentilastoinnille ja tietojen jakelulle.²⁴⁴

”Pseudonymisoinnissa henkilön nimi ja henkilötunnus korvattiin EU:n tietosuojasetuksen (GDPR) vaatimukset täyttävällä henkilönnumerolla.”

STIINA-hankkeen tavoittelemien metatieto-ohjattujen käsittelypalveluiden ja tietovarannon tietosisällön viimeistely jäivät henkilötietovarannon jatkokehitysprojektin vastuulle. STIINA:n puitteissa kehitettyä pseudonymisointipalvelua käytettiin yksittäisissä aineistoissa vuoden 2018 lopulla, mutta laajamittaiseen käyttöön sillä ei päästy.²⁴⁵ Pseudonymisoinnissa henkilön nimi ja henkilötunnus korvattiin EU:n tietosuojasetuksen (GDPR) vaatimukset täyttävällä henkilönnumerolla eli keinotekoisella tunnistella. Henkilötietovarannon tuotantovaiheen kehittäminen -projektissa ideoitui uusi ratkaisu, joka hyväksyttiin toteutukseen vuoden 2022 alussa. Henkilötietovarannon yhteyteen keskitetty ratkaisu perustui tietokantapohjaisuuteen, Metsyn metatieto-ohjaukseen ja prosessinhallintajärjestelmä 2.0:n mahdollistamaan automatisointiin. Ratkaisun käyttöönottoa toteutettiin henkilötietovarannon kehittämisprojekteissa vuosina 2022–2023, ja vuoden 2024 alusta se korvasi aineiston vastaanottoprosessin yhteydessä toimineen erillisen palvelun.²⁴⁶

Ruutia yhdistelmätiedonkeruihin

Kansainvälisesti vertaillen Tilastokeskuksen tiedonkeruu oli kustannustehokasta, mikä johtui laajasti hyödynnetyistä hallinnollisista rekistereistä. Kuitenkin sellaisten tilastojen, barometrien ja indeksien kanssa, joihin tietoja hankittiin haastatteluilla ja kyselyillä, Tilastokeskus taisteli samojen ongelmien kanssa kuin muutkin Euroopan tilastovirastot. Suorissa henkilötiedonkeruissa vastauskatojen kasvu uhkasi yhä vakavammin tietojen luotettavuutta. Henkilöpohjaisia tiedonkeruita oli perinteisesti toteutettu itsenäisinä ja pitkälle räätälöityinä prosesseina. Niiden vaiheet ja välineet vaihtelivat tiedonkeruukohtaisesti ja sisälsivät runsaasti manuaalisia työvaiheita. Yksittäiseen tiedonkeruuseen liittyvä osaaminen oli pitkälle henkilöitynyttä.²⁴⁷

Tilastokeskus oli selvittänyt vuosina 2008–2011 verkkotiedonkeruun ja yhdistelmäkeruun mahdollisuuksia prosessin sujuvuuden parantamisessa, prosessien yhtenäistämässä ja automatisoinnissa sekä henkilösidonnoitumisen vähentämisessä. Pilottitilastoksi valikoitunut työvoimatutkimus oli yksi Tilastokeskuksen keskeisimmistä ja seuratuimmista tilastoista. Sen prosessi oli monimutkainen, hyvin aikataulukriittinen ja siinä tehtiin jatkuvaa tiedonkeruuta ympäri vuoden. Pilotti osoitti, ettei Tilastokeskuksessa ollut vielä riittäviä teknisiä- ja osaamisresursseja toteuttamaan henkilötiedonkeruun siirtymää verkko- ja yhdistelmätiedonkeruihin. Keskeisiä haasteita olivat prosessien monimutkaisuus, vastaajien motivoiminen, vastauskato sekä saadun tilastoaineiston laatu. Yritystilastojen puolella verkkotiedonkeruita oli jo toteutettu, mutta siellä tehtävää yksinkertaista ratkaisevasti vastaajien tiedonantovelvollisuus.²⁴⁸

Kun tiedonhankinta eriytettiin vuonna 2013 omaan yksiköön, pyrittiin sillä hallinnollisten ja muiden massa-aineistojen käytön tehostamiseen, aineistojen vastaanoton auto-

matisointiin, aineistojen laajaan hyödyntämiseen, uusien aineistojen aktiiviseen etsimiseen sekä kustannussäästöihin.²⁴⁹ Vuoden 2014 lopulla käynnistettiin projekti toimintavarman ja tietoturvallisen IT-infrastruktuurin rakentamiseksi henkilö pohjaisten tilastojen yhdistelmätiedonkeruille. Pilottina toimi jälleen työvoimatutkimus, jonka oli määrä siirtyä yhdistelmätiedonkeruuseen vuonna 2016.²⁵⁰

Yhdistelmätiedonkeruu määriteltiin Tilastokeskuksen yhdeksi kärkihankkeeksi vuosina 2015–2016. Rakennettavalle tiedonkeruujärjestelmälle äänestettiin nimeksi Ruuti.²⁵¹ Tilastokeskus tavoitteli verkkovastaamisen käyttöönottoa muiden keruumenetelmien rinnalle kaikissa henkilö pohjaisissa tiedonkeruissa. Yksittäisen tiedonkeruun näkökulmasta tavoite merkitsi kokonaisvaltaista tiedonkeruuprosessin uudistamista. Se vaikutti muun muassa otanta-asetelmaan, tiedonkeruuaikatauluihin, saatekirjeisiin ja muuhun vastaajille suuntautuvaan viestintään, tiedonkeruulomakkeisiin, haastattelutyön organisointiin ja lopullisen tilastoaineiston muodostamiseen.²⁵²

Tilastokeskuksen SurveyLaboratorio testasi tiedonkeruulomakkeita ja toimi lomakesuunnittelun tukena. Vuoden 2016 aikana paranneltiin saatekirjeitä, lomakkeissa otettiin käyttöön SVT (Suomen virallinen tilasto) -tunniste, vahvistettiin viestintää sosiaalisessa mediassa, lisättiin mobiilivastaamismahdollisuus tieliikenteen tavarankuljetustilastoon, käytettiin yksittäisissä keruissa insentivejä sekä hyödynnettiin SurveyLaboratorion lomaketestauksen tuloksia. Seuraavana vuonna tehdyn EU-aikuiskoulutustutkimuksen vastausosuus jäi kuitenkin niin heikoksi, ettei komission toimeenpanoasetuksen tarkkuusvaatimuksia pystytty täyttämään. Asiasta saatiin Eurostatin pääjohtajalta huomautus. Vastaushalukkuuden heikkeneminen nosti haastatteluiden kustannuksia esimerkiksi avointen työpaikkojen ja kuluttajabarometrin kohdalla. Kahdessa henkilö-

“SurveyLaboratorio testasi tiedonkeruulomakkeita ja toimilomakesuunnittelun tukena.”

tiedonkeruussa testattiin vuonna 2018 kannustimina muun muassa lahjakorttiarvontoja. Samana vuonna Tilastokeskus sai valtioneuvoston kanslialta kunniamaininnan ”Kansalaisten motivointi tilastokyselyihin vastaamisessa” -kokeiluista.²⁵³

Varsinaiseen yhdistelmätiedonkeruuseen RUUTI:lla päätettiin vuoden 2019 alussa. Ensimmäiset keruut koskivat suomalaisten matkoja ja kuluttajien luottamusta. RUUTI:n kautta voitiin ohjata keruun toteutusta kokonaisuutena sekä seurata tiedonkeruiden etenemistä ja haastattelijoiden työtä. Se mahdollisti myös töiden joustavamman jakamisen haastattelijoiden kesken, koska kaikki haastattelijat toimivat samassa ympäristössä.²⁵⁴

Verkossa vastanneiden osuus kasvoi henkilötiedonkeruussa vuonna 2023 65 prosenttiin kun luku vielä vuonna 2020 jäi vain 22 prosenttiin. Valitettavasti osuuden kasvu korreloi myös vastauskadon kanssa. Tässä suhteessa saavutettiin huomattava parannus kesällä 2023, josta alkaen Tilastokeskus sai vaihteittain käyttöön Kelan yhteystiedot. Vastausasteet paranivat 5–10 prosenttiyksikköä aikaisemmasta. Aiemmin otoksien kohdehenkilöistä noin 35 prosentille löytyi puhelinnumero. Kelan tietojen avulla osuus nousi yli 80 prosenttiin. Sekä verkko- että puhelinvastauksen määrä kasvoi. Työpanos tiedonkeruuta kohden väheni 8–27 prosenttia. Parantuneiden yhteystietojen vaikutus aineiston laatuun näkyy vastausasteen ohella myös katoavinouman pienenemisenä erityisesti iän, koulutuksen ja kotitalouden muodon suhteen. Haastattelutiedonkeruiden tehostumista tuki myös muun muassa yhdistelmätiedonkeruun vakiintuminen.²⁵⁵

Tiedottamisesta viestintään

Toimittajakunta arvioi 2010-luvulle tultaessa Tilastokeskuksen viestinnän julkishallinnon toiseksi parhaimmaksi ja

piti sen vahvuutena ennen kaikkea luotettavuutta ja avoimuutta. Kehitettävää löytyi tavoitettavuudessa.²⁵⁶ Alkaneen vuosikymmenen murrosta määrittävät digitalisoituminen ja uusien viestintäkanavien käyttöönotto, pääjohtaja Bruunin panostukset sisäiseen ja ulkoiseen viestintään sekä tietyssä mielessä myös valtionhallinnon viestintälinjaukset. Viestinnälle tuli entistä vahvemmin tehtävä Tilastokeskuksen julkikuvan rakentajana sekä viestinviejänä Tilastokeskuksen asioista päättävillä poliitikoilla ja virkamiehille.

Huolestuttavaa oli Tilastokeskuksen asiantuntijoiden näkyvyyden heikkeneminen mediassa.²⁵⁷ Ja ehkä joku jäi kaipailemaan lakkautettuja painotuotteita ja lehtiäkin. Henkilökuntalehti Statistin tilalle tuli vuonna 2012 verkkolehti eStatisti blogineen ja kommentoitavine juttuineen. Myöhemmin eStatisti sulautui osaksi intranetin sisäistä viestintää. Hyvinvointikatsaus yhdistettiin vuonna 2015 Tieto&trendit -lehteen, joka ilmestyi viidesti vuodessa. Tämänkin lehden printtiversio lopetettiin vuoden 2017 lopulla samalla kun lehden verkkolehteä uudistettiin ja laajennettiin.

Tieto&trendit -lehden verkkosivuille tuotettiin ajankohdaisista aiheista erillisiä verkkoartikkeleita ja blogikirjoituksia vuodesta 2013 alkaen, pääosin omien asiantuntijoiden ja johtajien kirjoittamina. Kirjoitukset saivat vähemmän näkyvyyttä. Näin syntyi keskustelua, mikä käytännössä muutti Tilastokeskuksen roolia aiempaa aktiivisemmaksi. Vuonna 2015 kirjoituksia julkaistiin yhteensä 26 kappaletta. Vuonna 2018 sivuille kirjoitettiin jo 48 blogikirjoitusta.²⁵⁸

Sosiaalinen media tuli yhä tärkeämmäksi osaksi ihmisten arkea ja mediankäyttöä. Tilastokeskuksenkin verkkosivuille asennettiin vuonna 2012 sosiaalisen median jakelupainikkeet, jotka helpottivat tietojen jakamista suoraan sosiaalisen median palveluihin. Valtioneuvoston Findikaattori-

Suomen itsenäisyyden 100-vuotista taivalta juhlustettiin Finlandia-talossa.

palvelu, jolle Tilastokeskus syötti dataansa, sai omat Facebook-sivut. Tilastokeskus alkoi hyödyntää sosiaalista mediaa muutenkin systemaattisemmin, koska se halusi parantaa palveluidensa löydettävyyttä, käytettävyyttä ja tunnettuutta. Vuonna 2013 Facebookiin ilmestyi tilastotohtoriksi nimetty käyttäjä, joka tarjosi vinkkejä tiedon ja tilastojen hyödyntämiseen sekä ”hoiti tiedon ja tilastojen puutostiloja ja antoi vinkkejä informaatioähkyn hoitoon”. Tilastokeskus avasi myös omat Facebook-sivut, Twitter-tilin, LinkedIn-tilin, julkaisi videoita YouTubeessa ja avasi tietopalveluun nopeasti suosituksi tulleen chat-palvelun. Lisäksi Tilastokeskus hyödynsi Facebook-markkinointia ja hakukoneoptimointia.²⁵⁹ Instagramiin Tilastokeskus liittyi vuonna 2015.

”Vuonna 2015 uusittu Tilastokeskuksen strategia painotti asiakkaiden huomiointia. Palvelualttiutta ilmensi motto ”asiakas ensin”. Tavoitteena oli myös lisätä ajankohtaisten tietojen uutisointia ja visualisointia. Strategia lupasi Tilastokeskuksen osallistuvan ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun tulkitsemalla ja analysoimalla tilastotietoja. Tilastokeskuslaisten toivottiin ”verkostuvan aktiivisesti somessa, erityisesti LinkedIn-palvelussa, ja sitä kautta jakavan Tilastokeskuksen postauksia ja tviittejä”.²⁶⁰

Juhliessaan 150-tasavuosiaan vuonna 2015 Tilastokeskus halusi profiloitua nykyaikaisena tilastotiedon lähteenä ja uudisti visuaalisen ilmeensä. Rahamuseossa avattiin yhteistyössä Suomen Pankin kanssa toteutettu näyttely ”Kansakunnan kuva –150 vuotta tilastoja Suomessa”. Tasavuosia varten koottua materiaalia hyödynnettiin Tilastotaloon pystytetyllä historianäyttelyllä, verkossa toimivaan tilastokouluun muodostetulla historiaosiolla sekä erityisellä historiaesitteellä. Varsinainen 150-vuotisjuhla järjestettiin Sirkus Finlandiassa.²⁶¹

Itsenäisen Suomen juhlavuotena 2017 Tilastokeskus harjoitti aktiivista Suomi 100 -viestintää ja sai hyvää palautetta Suomi ennen ja nyt -sivustosta sekä Suomi maailman kärjessä -listauksesta.²⁶² Tilastokeskus osallistui myös ensimmäisen kertaa omalla osastolla merkitykselliseksi verkostoitumis- ja suhdetapahtumaksi kasvaneeseen SuomiAreena -tapahtumaan Porissa.

Digirempaan yhteydessä kuvatuista opetusvideoista saatujen hyvien kokemusten jälkeen sisäinen viestintä otti vuonna 2017 työkalupakkiinsa johtoryhmän kokousten jälkeen kuvatut videot, joissa aluksi kukin johtoryhmän jäsen kertoi – jossain vaiheessa vuorollaan – juuri päättyneen kokouksen pääaiheista. Kun viestintä ei kaikilta oikein sujunut, viestintävastuu siirtyi Marjo Bruunille.

Myös muuta viestintää monipuolistettiin videotuotannolla. Julkisuuskuvaa rakentava "Me kaikki olemme tilastoja" ja tiedonkeruuvideo "Vastaathan" saivat myönteistä huomiota vuoden 2017 aikana ja niitä jaettiin some-kana- vissa. Videoita tehtiin myös eräiden tilastojulkistusten yhteydessä. Tiedotustilaisuudet lähetettiin myös live- lähetyksinä.²⁶³ Tilastokeskuksen vuonna 2018 avatuille uudistetuille verkkosivuillekin videot tulivat uutena julkai- sumuotona. Sosiaalisessa mediassa julkaistiin vuoden aikana peräti 78 videota ja YouTubeen ladattiin viikoittain "Tilastouutiset".²⁶⁴

Keväällä 2018 yksityinen viestintätoimisto haastatteli Tilastokeskuksen johtoa, asiantuntijoita sekä ulkoisista sidosryhmistä lähinnä median edustajia. Johtopäätös oli, että viestinnässä olivat korostuneet tilastojulkistukset ja varovaisuus, ja että siihen toivottiin enemmän näkemyksel- listä otetta muun muassa toimimalla luotettavan tiedon puolestapuhujana ja keskustelun ruokkijana. Viestintä- toimisto suositteli selkeämpää roolia julkisessa keskuste- lussa ja toimimista "faktan tarkistajan" roolissa. Muutoksiin tarvittiin "itsevarmuutta Suomen parhaan datan omista- jana, analyttisyyttä luomalla helposti ymmärrettävää merkitystä tilastotiedolle ja reippautta karistamalla virasto- viitta harteilta".²⁶⁵

Videotuotannon muodostuessa jo verrattain laajaksi – ja budjetin sen tuolloin mahdollistaessa – Tilastokeskus pystytti loppuvuodesta 2019 tiloihinsa oman studion, T-Studio. Esikuvana oli Hollanti, missä tilastovirastolla oli täydellinen tv-studio palkattuine viestinnän ammattilaisi- neen, joihin tv-uutisetkin ottivat yhteyttä suorissa lähetyk- sissään halutessaan asiantuntijan lausuntoa.²⁶⁶

Valtioneuvoston periaatepäätöksen vuonna 2017 mukai- sesti viranomaisten hallussa oleva analoginen asiakirja- aineisto oli digitoitava vuoteen 2030 mennessä. Päätöksen

mukaan asiakirjatietoa oli määrä arkistoida pääasiassa digitaaliossa muodossa, joten suurin osa perinteisessä muodossa olevista asiakirjoista oli mahdollista hävittää digitoinnin jälkeen. Digitointi tapahtui Kansallisarkiston koordinoimassa massadigitointihankkeessa.²⁶⁷ Tilastokeskus digitoi asiakirja-aineistoon myös muualta hankitulla digitointipalvelulla. Digitoidut asiakirjat saatiin – käyttörajotukset huomioiden – yleisön käytettäväksi Kansallisarkiston Astia-verkkopalvelun kautta. Paperiasiakirjojen hävittämistä tehtiin vuosittain asiakirjojen säilytysaikojen mukaisesti. Tilastokeskuksen arkistossa oli vuonna 2024 paperiasiakirjoja noin 1,2 hyllykilometriä, josta noin puolet oli arkistoitavia, ja ne oli määrä digitoida ennen siirtoa Kansallisarkistoon.²⁶⁸

Kansainvälinen ja kansallinen tilastojen luku- ja käyttökilpailu (International Statistical Literacy Competition, ISLP) koordinoitiin vuonna 2013 Suomessa. Kilpailu ratkesi kansallisen kilpailun osalta huhtikuussa, kansainvälisen osalta elokuussa (World Statistics Congress, WSC-konferenssi). Lukioikäisten sarjassa Suomi saavutti jälleen ykkössijan. Tilastokeskus ohjasi projektia myös vuosina 2018–2019. Tilastokeskus oli liittynyt vuonna 2013 asiantuntijaksi myös Lasten tilastollinen vuosikirja -hankkeeseen, jota toteutettiin yhteistyössä Forum Viriumin, Helsingin kaupungin tietokeskuksen, Matikkamaan ja Summamatikka-keskuksen kanssa. Kahden viimemainitun kanssa Tilastokeskus valmisteli vuosikirjaa myös vuonna 2018.²⁶⁹

Tilastokeskus järjesti Eurostatin tuella kaudella 2017–2018 kansalliset tilasto-olympialaiset, joita ryhdyttiin järjestämään vuosittain. Kauden 2021–2022 kilpaan osallistui 88 joukkuetta kymmenistä kouluista. Kilpailulla oli tärkeä rooli suomalaisnuorten tilastoinnostuksen herättäjänä ja tilastollisen lukutaidon kehittäjänä. Kausi huipentui kesäkuussa järjestettyyn juhlagalaan Aalto-yliopistolla. Kansallisen

kilpailun parhaat palkittiin osana valtakunnallisten LUMA-päivien kansainvälistä StarT-gaalaa, jossa palkittiin ansiotunteita lasten, nuorten ja oppimisyhteisöjen tiede- ja teknologiaprojekteja ympäri maailmaa.²⁷⁰

Kehittämispäällikkö Reija Helenius palkittiin vuonna 2023 Kansainvälisen tilastoinstituutin ISI:n Service Award -palkinnolla, joka myönnettiin hänelle erityisestä panoksesta ISI:n ja kansainvälisen tilastoyhteisön hyväksi. Palkinnon perusteena oli Heleniuksen työ ISI:n International Statistical Literacy (ISLP) -projektissa, joka pyrkii edistämään tilastojen lukutaitoa kaikkialla maailmassa. Helenius oli johtanut lähes 90 maassa toimivaa projektia jo vuodesta 2010. Helenius oli luonnollisesti iloinen tunnustuksesta: ”Erityisen tärkeäksi olen kokenut työskentelyn nuorten parissa, sillä he ovat tulevaisuuden tietojen käyttäjiä, tiedon

Tutkijapalvelun juhlaseminaarissa kuultiin havaintoja VATT Datahuoneen tutkimuksista.

Tilastoareenalla teemana oli hyvinvoiva ja kestävä yhteiskunta.

antajia ja päätöksentekijöitä. On hienoa myös jakaa suomalaista osaamista ja parhaita käytäntöjä kehittyviin maihin". Helenius oli myös ensimmäinen suomalainen ISI:n valtuuston (Council) jäsen vuodesta 2020 alkaen.²⁷¹

Tutkijapalveluiden läpimurto ja SISU-mikrosimulointimalli

Yksikkötasoista dataa tieteelliselle tutkimukselle tarjoava keskitetty tutkijapalvelu oli Tilastokeskukselle pitkään kokoansa merkityksellisempi yksikkö. Siihen oltiin valmiita panostamaan, koska se laajensi luontevalla tavalla viraston toimintakenttää ja lisäsi sen hallinnoiman datan käyttöä. Tutkijapalvelu sopi ajatuksellisesti hyvin myös laajempaan yhteiskuntasuunnittelua, politiikkaa ja tutkimusta palvelemaan päämäärään, johon Euroopan tilastojärjestelmän tasolla pyrittiin. Dataa kertyi Tilastokeskukseen ikään kuin

tilastotuotannon sivuvirtoina. Hyvä tutkijapalvelu korotettiin Tilastokeskuksen vuosien 2012–2015 strategiseksi päämääräksi.²⁷²

Tutkijapalvelun käynnistettyä vuonna 2010 etäkäyttöjärjestelmänsä, valtiovarainministeriö asetti työryhmän valmistelemaan Tilastokeskuksen, Tieteen tietotekniikan keskuksen (CSC) ja Rekisteritutkimuksen tukikeskuksen etäkäyttöjärjestelmien yhteiskehittämistä.²⁷³ Sen puitteissa pääjohtaja Jeskanen-Sundström ja ylijohtaja Jarmo Hyrkkö päättivät, että Tilastokeskus osoittaisi tietyn summan tutkijapalvelun etäkäyttöjärjestelmän siirtämiseen CSC:n tehokkaalle keskuskoneelle.²⁷⁴

Arkistolaitoksen kanssa laaditussa Suomen Akatemian Tutkimusinfrastruktuurien tiekarttahakemuksessa Tilastokeskus sitoutui kehittämään Kansallisen rekisteri- ja mikroaineistojen tutkijapalvelun (FMAS) –hankekokonaisuudessa etäkäyttöjärjestelmän ohella tutkimusaineistojen metatietokatalogia.²⁷⁵

FMAS:n oli määrä helpottaa rekisteri- ja tilastoaineistojen tutkimuskäyttöä tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Palvelun metatietokatalogista löytyisi tietoja tietovarannoista, sähköinen hakupalvelu eri viranomaislupien hakeamiseen ja etätyöpöytä lupiin perustuvien aineistojen yhdistelyyn ja analysointiin. Palvelun odotettiin parantavan merkittävästi julkishallinnon aineistojen löydettävyyttä, saatavuutta ja käytettävyyttä. Se myös mahdollistaisi paremman henkilötietojen suojaamisen rekisteripohjaisten tutkimusaineistojen koko elinkaaren ajan. Palvelun kautta suomalaisia rekisteriaineistoja voisi käyttää myös ulkomailta ja palvelua kehittää pohjoismaista vertailevaa tutkimusta tukevaksi. Suomen Akatemian rahoituksella Tilastokeskus kehitti ja julkaisi metatietokatalogin (Taika-katalogi) sekä kehitti useita valmisaineistoja. Kunnianhimoiset

tavoitteet kansallisista palveluista jäivät kuitenkin toteutumatta.²⁷⁶

Tilastolain muutos syyskuussa 2013 mahdollisti entistä laajempien ja tarkempien tutkimusaineistojen luovuttamisen tutkijoille, koska vaatimus aineistojen anonymisoinnista ennen luovuttamista tutkijoiden käyttöön oli poistettu. Tilastokeskus pystyi antamaan käyttöoikeuden yksikötasoiisiin aineistoihin, joissa vain suorat tunnistheet oli poistettu. Aineistoja tuli käsitellä etäkäyttöjärjestelmässä. Tilastolaki jopa velvoitti edistämään tilastointitaroituksessa kerättyjen tietojen tutkimuskäyttöä.²⁷⁷

Alkuvaiheessa Tilastokeskuksen etäkäyttöjärjestelmässä saattoi olla korkeintaan kymmenen yhtäaikaista käyttäjää. Rajallisesta kapasiteetista huolimatta tutkijapalvelun suosio kasvoi etäkäytön mukana voimakkaasti.²⁷⁸ Keskitetyn tutkijapalvelun kautta luovutettavien aineistojen kysyntää kasvatti tilastolain muutos, kuolemansyyaineistoihin liittyvät toimeksiannot, jotka oli siirretty tutkijapalveluihin, sekä mikrosimulointimallin käyttöönotto. Vuoden lopulla etäkäyttöön oli kytkeytynyt 19 organisaatiota, 53 hanketta ja 79 tutkijaa.²⁷⁹

Etäkäyttöjärjestelmän tekninen toteutus (palvelutuotannon infrastruktuuri) siirtyi vuonna 2015 CSC:lle. Tuoloin nimen FIONA (Finnish Online Access) saanut palvelu mahdollisti jatkokehittämisen tavoiteltuun kansallisen etäkäytön suuntaan. FIONA:n ajatuksena oli, että tutkijat saisivat etäkäyttöjärjestelmän kautta käyttöönsä laajasti eri rekisteriviranomaisten aineistoja ja että etäpalvelua hallinnoitiin keskitetysti Tilastokeskuksesta.²⁸⁰ Tiedot olisi voitu luovuttaa yksittäisistä rekistereistä, mutta tällöin olisi menetetty mahdollisuus yhdistää tietoja yksilötasolla, koska ne oli luovutettava tunnistettomina.²⁸¹

Tutkijapalveluiden asiakkaina oli tutkijoita yliopistoista sekä soveltavaa tutkimusta tekeviä valtion tutkimuslai-

”Tutkijapalveluiden asiakkaina oli tutkijoita. Taloustieteilijät käyttivät rekisteriaineistoja työmarkkinoiden toiminnan ymmärtämiseen ja toisaalta tulojaon selvittämiseen.”

tosten tutkijoita. Taloustieteilijät käyttivät rekisteriaineistoja työmarkkinoiden toiminnan ymmärtämiseen ja toisaalta tulojaon selvittämiseen.²⁸² Vuoden 2015 aikana tutkijapalveluja etäkäytössä hyödyntävien organisaatioiden määrä lisääntyi lähes 50 prosentilla. Toimeksiantojono venyi, mihin vaikutti myös henkilöstön vaihtuvuus ja niukkuus. Seuraavana vuonna tutkijapalvelujen käyttäjille julkaistiin aineistokatalogi TAIKA.²⁸³

Vuonna 2017 palveluun lisättiin uusia valmisaineistoja omista tiedonkeruista sekä ulkopuolisilta toimijoilta. Tilastokeskuksella oli sopimus jo neljän viranomaisen ja 23 korkeakoulun kanssa FIONA:n käytöstä. Aineistokuvauksia kehitettiin ja käännettiin englanniksi. Yli puolella etäkäyttöhankkeissa oli käytössä ainakin yksi valmisaineisto. Niiden kokoaminen ja tarjoaminen oli Tilastokeskuksen keino hillitä palvelun kustannuksia. Sen sijaan, että jokainen tutkija esitti toivomuksensa tietokantojen yhdistelystä, Tilastokeskus yhdisteli valmisaineistoista kokonaisuuksia, joita se tarjosi tutkijoille. Valmisaineistoja tehtiin muun muassa koulutuksesta, yrityksistä, henkilötiedoista, palkkatiedoista, tulotiedoista. Vuonna 2017 myönnettyistä etäkäytön käyttöluvista pienempi osa (49 kpl) kohdistui kuitenkin valmisaineistoihin kuin ”räätälöityihin” aineistoihin (84 kpl).²⁸⁴ Vaikka Tilastokeskus sai tutkijapalveluihin valtiovarainministeriön rahoitusta, oli sen toiminta jatkuvasti alikatteista. Kustannusvastaavuus pysyi 40–50 prosentin tasolla.

Etäkäytön tekniset ongelmat haittasivat merkittävästi eräiden isoimpien asiakkaiden toimintaa. Henkilöstön vaihtuvuudesta ja henkilöstövajauksesta aiheutui toistuvia palveluviiveitä.²⁸⁵ Tietojen suojaus ja muu valmistelu oli työlästä ja epäkiitollista. Palvelu oli sponsoroitunakin verraten kallis. Kun asiakkaat olivat tyytymättömiä

saamaansa palveluun, sai siitä ensimmäisenä kuulla tutkija-palveluiden henkilökunta.

Erilaisten etuuksien, maksujen ja verotusten muutoksien vaikutuksia oli arvioitu jo vuosikymmeniä tekemällä laskelmia esimerkkitalouksista. Lakivalmistelussa ja tutkimuksessa niitä korvattiin asteittain 1990-luvun alkupuolelta lähtien mikrosimulaatiomalleilla, joita useat tahot kehittivät omiin tarpeisiinsa. Mikrosimulointi tarkoitti mallintamistekniikkaa, joka toimi yksittäisten toimijoiden tasolla. Sitä oli hyödynnetty vero- ja sosiaaliturvalainsäädännön valmistelussa, budjetti- ja tulonjakovaikutusten arvioinnissa sekä tavoiteltujen vaikutusten seurannassa. Vuonna 2011 käynnistyi hanke kolmen eri mikrosimulointimallin ylläpidon keskittämiseksi Tilastokeskukseen. Hankkeen tavoitteena oli luoda kokonaan uusi, silloisia malleja kehittyneempi ja avoimempi kansallinen mikrosimulointimalli ja samalla keskittää eri tahoilla tapahtuva päivistytyö Tilastokeskukseen. Hanke integroitiin tutkijapalvelun etäkäyttöpalveluun päällekkäisten toimintojen välttämiseksi. Ratkaisua perusteli myös Tilastokeskuksen mahdollisuus lisätä sinne kattavia ajantasaisia data-aineistoja. Tilastokeskus kehitti mallia tiiviissä yhteistyössä Kelan kanssa.²⁸⁶

Henkilövero- ja sosiaaliturvajärjestelmää mallintava mikrosimulointimalli SISU (Simuloitu Suomi) korvasi keväällä 2013 aiemmin käytetyt mallit. Tilastokeskuksen ylläpitämän SISU:n laajaa, väestön erityisryhmiäkin merkittävästi paremmin edustavaa rekisteripohjaista mikroaineistoa (n. 800 000 henkilön otosaineisto) tarjottiin käytettäväksi vain etäympäristöön. Aiemmissa malleissa oli käytetty haastattelupohjaisen tulonjakotilaston aineistoja. Vuonna 2016 malliin lisättiin mahdollisuus selvittää välillisen verotuksen vaikutuksia. SISU:n yhteistyöryhmään

kuului Tilastokeskuksen asiantuntijoita sekä ministeriöiden virkamiehiä.²⁸⁷

Vuonna 2017 SISU:lla oli 75 käyttäjää, pääsääntöisesti ministeriöistä, tutkimuslaitoksista sekä etujärjestöistä. Valtionhallinto käytti sitä vero- ja sosiaaliturvalainsäädäntöön tehtävien muutosten budjetti- ja tulonjakovaikutusten arviointiin. Tutkimuslaitokset käyttivät SISU:a tuloerojen ja pienituloisuuden tutkimukseen. Pienemmässä määrin käyttäjinä oli myös puolueita ja etujärjestöjä, jotka käyttivät sitä politiikkavaihtoehtojen arviointiin ja edunvalvontaan. SISU:a hoitavan tiimin henkilöstötilanne oli vuonna 2018 haasteellinen. Vuoden loppupuolella mallin toimintaa ja ajantasaisuutta priorisoitiin kehittämistyön kustannuksella.²⁸⁸

Kun tietojen yhdistämis- ja esittämistapaa voitiin muokata kysymyksenasettelun mukaan, oli tutkijapalveluilla ja mikrosimuloinnilla käänteentekevä vaikutus tutkimuksen edellytyksiin ja päätöksentekoa palvelevan täsmätiedon tuottajana. Tutkijoille tarjottavat palvelut kiinnostivat kansainvälisesti. Bruun järjesti sen tiimoilta ”pääjohtajataso- n extraseminaareja”, joissa piirrettiin kuvioita tilastotietopolusta ja muusta datapolusta.²⁸⁹

Avointa dataa yleiseen käyttöön

Avoimella datalla tarkoitetaan lähinnä julkisin varoin tuotetun tietovarannon avaamista yleiseen käyttöön. Siitä alettiin puhua laajemmin 2000-luvun alussa ja keskustelu voimistui seuraavan vuosikymmenen alussa. Maailman talousfoorumissa vuonna 2012 korostettiin avoimen datan merkitystä demokratian, kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon tehokkuuden edistämiseksi. Suomessa tuore esimerkki avoimesta datasta oli Maanmittauslaitoksen karttatietojen vapauttaminen maksuttomaan käyttöön.²⁹⁰

Hallinnon avoimuudessa oli kyse myös kansalaisten vaikutusmahdollisuuksista. Tilastokeskus oli jo vuosien ajan laajentanut systemaattisesti verkossa tarjoamaansa tietoa. Kaikki keskeinen tilastotieto julkaistiin verkossa kuvioina, taulukoina ja analyysiteksteinä vuosina 2009–2010 toteutetulla uudella julkaisujärjestelmällä. Samassa yhteydessä laajennettiin tietotarjontaa maksuttomassa StatFin-tietokannassa. Vuonna 2012 StatFin-tietokanta avattiin vapaasti käytettäväksi myös teknisen rajapinnan osalta. Avoimeen käyttöön lisättiin rajapintapalveluina myös Eurostatin avaintaulukoiden tiedot.²⁹¹

”Avoimen datan lisääminen päivitettiin Tilastokeskuksen kriittisiin menestystekijöihin vuonna 2013.”

Avoimen datan lisääminen päivitettiin Tilastokeskuksen kriittisiin menestystekijöihin vuonna 2013. Aiemmin maksullisena pidetyn aluetietokanta Altikan tiedot siirrettiin tuolloin oleellista osiltaan StatFin-tietokantaan avoimeksi dataksi. Myös Tilastokeskuksen tuottamat, Euroopan yhteisön paikkatietoinfrastruktuuria määrittävän Inspire-direktiivin (2007) mukaiset tiedot vietiin Maanmittauslaitoksen karttapaikkaan ja vastaavat avoimet rajapinnat avattiin Tilastokeskuksen omassa palvelussa. Vuonna 2014 Tilastokeskus avasi tieliikenneonnettomuuksien paikkatietoaineistoa veloituksetta avoimeen käyttöön.²⁹²

Tilastokeskuksen avoimen datan avaukset toteutettiin valtion talousarvioehdotuksessa julkisten tietovarantojen avaamiseksi myönnettyjen määrärahojen puitteissa. Vuonna 2015 avattiin Suomi postinumeroitain -palvelun tiedot nimellä ”Paavo – avoin postinumerotieto”. Kyseessä oli avoimeen dataan siirretyistä maksullisista tuotteista merkitykseltään ”ehkä suurin”, arvioi tietopalvelun johtajaksi vuonna 2015 tullut Hannele Orjala.²⁹³ Media onkin ollut erityisen kiinnostunut Paavon tiedoista.

Vuonna 2015 avattiin myös Kuntien avainluvut -palvelu, jossa saattoi vertailla tilastotietoja kuntien ja eri kuntapohjaisten aluejakojen välillä tai suhteessa koko Suomen

lukuihin. Uusia avoimia dataja ei tämän jälkeen enää avattu. Vuonna 2016 kuitenkin selvitettiin, miten avoimen datan ja verkkosivujen löydettävyyttä ja hyödynnettävyyttä voidaan parantaa sekä tilastotietojen julkaisemista joustavoittaa. Tuolloin laadittiin tiekartta siihen, miten Tilastokeskus hyödyntää jatkossa kansallisen palveluarkkitehtuurin ratkaisuja ja liittyy entistä tiiviimmäksi osaksi kansallista digitaalista kokonaisuutta.²⁹⁴

StatFin-tilastotietokannan tietosisältö jaettiin vuonna 2017 kahteen eri tietokantaan. Taulukot, joihin ei tule enää päivitystä, erotettiin omaan tietokantaansa. Samassa yhteydessä muutettiin tiedostojen nimet ja käynnistettiin metatietojen yhtenäistäminen. Tavoitteena oli helpottaa tietojen poimintaa ja jatkohyödyntämistä.²⁹⁵

Vanhojen SVT- julkaisujen ja muiden Tilastokeskuksen julkaisujen digitointi ja vienti Doriaan eli Suomen kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen julkaisujärjestelmään oli myös yksi toimista, joilla parannettiin tietojen saatavuutta. Toiminta keskeytyi vuonna 2015 osana YT-prosessia, mutta jatkui pienen tauon jälkeen nopeasti ja tehokkaasti ostopalveluna. Vuonna 2017 luovutettiin historiallisesti arvokas ja ainutlaatuinen autonomian ajan tilastokokoelma tutkijakäyttöön Kansalliskirjaston Slaavilaisessa kirjastossa.²⁹⁶

Big Data, verkkoharavointi ja kokeelliset tilastot

Käsite ”Big Data” vaikutti vuonna 2013 verraten ”voimakkaana hype-ilmiönä” tilastotoimenkin maailmassa. Uutta digitaalista tietoa eli ”isoa dataa” tuottivat yritysten tiedon- ja asiakashallintaan liittyvät järjestelmät, tekniset sensorit ja mittarit, www-asiointialusta ja sosiaalisen median alustat sekä myös digitalisoitua julkishallinto.²⁹⁷

Kansainväliset järjestöt YK, OECD ja EU etsivät yhteistä strategiaa aineistojen hyödyntämiseksi tilastotuotannossa ja tutkimuksessa. Euroopan komission rahoittamassa tutki-

muksessa oli tarkoitus edistää ison datan hyödyntämistä tilastotietojen tuotannossa. Tilastokeskuksella oli edustaja Eurostatin työryhmässä, joka pohti ja kehitti tulevia pilotteja eurooppalaisen tilastotoimen tarpeisiin.

Tilastokeskus sai vuonna 2014 kansainvälistä huomiota Tarton yliopiston ja Viron tilastoviraston kanssa toteutetulle yhteishankkeelle, joka hyödynsi mobiilidataa Viron ja Suomen välisten matkailuvirtojen kuvaamisessa.²⁹⁸ Tilastokeskuksen selvitti myös kehittämisselityksessä (WEBHI) mahdollisuutta verkkokauppojen ja kassapääteaineistojen hyödyntämiseen hintaindeksien tuotannossa. Marjo Bruunun mukaan tehokkaasti organisoitu tilastotoimi edellytti uusien tietovarantojen innovatiivista hyödyntämistä. ”Tarve korostuu tiukassa taloudellisessa tilanteessa.”²⁹⁹

Tilastokeskuksen Big Data -seminaarissa marraskuussa 2015 puhunut tilastotuotannon ylijohdaja Timo Koskimäki luetteli myös uuden massadatan ongelmallisia puolia – tekninen käsittely, lainsäädäntö ja pääsy aineistoihin, kattavuus, edustavuus, tietojen koherenssi, laatu ja massadatan yhteiskunnallinen tulkinta –, jotka olivat pitkälti ratkaisematta. Tilastokeskus ehdottikin tilastolain uudistamista tässä suhteessa. Ratkaisuja oli haettu jo UNECE:n Big Data -projekteissa ja kokeiluissa. Eurostat (ESS) laati Big Data Roadmapin ja teki muuta kehitystyötä, mutta edistyminen ei ollut mitenkään nopeaa.³⁰⁰

Tilastokeskus odotti tilastolain uudistamisen yhteydessä muun muassa tilastotoimen tiedonsaantioikeuksien laajentamista yksityisen sektorin tietovarantoihin. Tilastokeskuksen johto teki myös lobbauskierroksen suurimpiin yrityksiin, minkä seurauksena syntyikin useita datasopimuksia. WEBHI-projektin aikana oli jo saatu merkittävä sopimus S-ryhmän kanssa. Tilastolain uudistamista selvitti työryhmä, jota veti ylijohdaja Markus Sovala valtiovarainministeriöstä. Lakimuutoksille ei löytynyt tällä kertaa edel-

”Vuonna 2022 merkittäviä iso data -tyyppisiä tietoa-aineistoja saatiin kauppojen kassapäätteistä sekä sähkö- ja kaasu- markkinoilla perustetuista yhteisistä järjestelmistä.”

lytyksiä. Ongelma ei ollut niinkään yksityisen sektorin tietovarannoissa kuin kokonaispaketissa. ”Ehkä minä en löytänyt sitä fokusta”, Sovala kertoo, ”ja sitten siinä oli muita tilastoviranomaisia, jotka jarruttivat ja vaikeuttivat sitä hommaa, tavallaan sotki sitä keskustelua. Ei päästy puhumaan siitä, kun kansainvälisten pykälien ja Suomenkin lainsäädännön mukaan Tilastokeskuksen pitäisi periaatteessa johtaa niitä muitakin tilastoviranomaisia.”³⁰¹

Vuonna 2019 kartoitettiin eri aineistojen sopivuutta tilastointiin: kauppojen kanta-asiakas- ja maksupääteaineistot, vakuutusyhtiöiden asiakasaineistot sekä pankkialan tietovarannot opintolainoista, talletuksista ja maksutapahtumista. Selvitys ei suositellut kanta-asiakasaineistojen käytön edistämistä kotitalouksien kulutuksen tilastoinnissa, koska aineistojen vinous saattaisi aiheuttaa tilanteen, jossa aineiston paikkaaminen ja korjaaminen olisi jopa työlämpi prosessi kuin nykyinen malli. Kehittämispönnettukset kannatti suunnata laajemmin kauppojen maksupääteaineistojen ja pankkien transaktioaineistojen hyödyntämiseen.³⁰² Mobiilidatastakaan ei lopulta auennut tilastoinnille isompia mahdollisuuksia.

Vuonna 2022 merkittäviä iso data -tyyppisiä tietoa-aineistoja saatiin kauppojen kassapäätteistä sekä sähkö- ja kaasu- markkinoilla perustetuista yhteisistä järjestelmistä eli datahubeista, jotka yhdistivät tiedon tuottajat ja käyttäjät. Näiden potentiaali tilastotuotannolle oli huomattava, mikäli aineistoja pystyttiin hyödyntämään täysimääräisesti. Eurostatin solmittua sopimuksia lyhytaikaista majoitusta tarjoavien alustatalouden yritysten kanssa Tilastokeskuskin sai käyttöönsä näitä tietoa-aineistoja Eurostatilta. Ensimmäiset säännölliset tietotoimitukset käynnistyivät vuoden 2022 alussa ja niitä julkaistiin seuraavana vuonna osana majoitustilastoa.³⁰³

Tilastolain mukaan Tilastokeskuksen oli kerättävä tilastoihin tarvittavat tiedot mahdollisimman tehokkaasti ja tiedonantajien vastausrasite minimoiden. Tästäkin syystä Tilastokeskus kehitteli käyttöönsä uusia tiedonkeruumenetelmiä.³⁰⁴ Verkkoharavointi eli automatisoitu tiedonsiirto internetsivustojen lähdekoodista oli tunnistettu menetelmänä 2010-luvun vaihteessa. Tilastokeskus selvitti sitä aluksi ostopalveluina ja vuoden 2017 jälkeen omana kehitystyönä.

Suunnitellessaan verkkoharavointia Tilastokeskus huomioi juridiset ja eettiset kysymykset. Tiedonkeruusta Tilastokeskus teki sopimuksen haravoitavien sivustojen kanssa aivan kuten kenen tahansa sopimusperusteisesti tietoa antavan tahon kanssa. Lisäksi haravointia suorittava hakurobotti ilmoitti haravoinnin kohteen palvelimelle aineiston haravoinnista vastaavien henkilöiden yhteystiedot. Verkkoharavointia kohdistettiin vuonna 2019 vain verkkosivustoille, joiden käyttöehdot oli tarkistettu. Haravointi katsottiin sallituksi, mikäli sitä ei nimenomaisesti kielletty tai kielto oli selkeästi rajattu koskemaan vain kaupallista toimintaa. Epäselvissä tilanteissa saatettiin ottaa yhteyttä sivuston ylläpitäjään. Periaatteena oli, että jos vastausta ei saatu kohtuullisen ajan kuluessa, sivustoja voitiin haravoida. Vuonna 2020 yritystiedonkeruissa oli kaksi ja vuonna 2021 neljä verkkoharavoinnilla tehtyä tiedonkeruuta.³⁰⁵

Uudenlaiset aineistot, uudet tekniikat, yleistyneet odotukset ja avautuneet mahdollisuudet nopeammin valmistuvista ja jopa aivan uudenslaisista tilastoista synnyttivät Euroopan tilastojärjestelmän sisällä suojean ilmapiiirin niin kutsutuille kokeellisille tilastoille. Niitä eivät koskeneet samat standardisointi- ja laatuvaatimukset kuin virallisilla tilastoilla. Siten niissä voitiin käyttää matalammalla kynnyksellä vielä kehitysvaiheessa olevia uusia tilas-

tollisia menetelmiä. Ensimmäisen kokeellisen tilastonsa Tilastokeskus julkaisi joulukuussa 2018. Siinä analysoitiin globaaleja arvoketjuja ja toimintojen ulkoistamista ulkomaille.³⁰⁶

Kokeellisten tilastojen määrä kasvoi todella nopeasti. Vuonna 2020 niitä tehtiin jo runsaat 40 kappaletta. Yhtään kokeellista tilastoa ei ollut vielä siirretty jatkuvaan tuotantoon, mutta esimerkiksi koko talouden pikaestimaatti, jota tehtiin nowcasting-menetelmällä eli lyhyen aikavälin ennustemallilla, oli jo vakiintunut talouden suhdannekuvaajana. Vuonna 2024 julkaistusta kahdestakymmenestä kokeellisesta tilastosta montaa oli julkaistu jo useamman vuoden ajan. Kokeellisten tilastojen kehittämiseen Tilastokeskus sai rahoitusta usein Euroopan unionin Grants-rahoituksella ja muulla asiakasrahoituksella. EU:n tilasto-

Tilastokeskus oli kolmena vuotena verkostoitumassa Suomi Arenalla.

asetuksen päivityksessä vuodenvaihteessa 2025 kokeellinen tilasto tunnustettiin ensimmäistä kertaa osaksi prosessia, jossa uusia tilastoja luodaan.³⁰⁷

Tietopoliitikasta tiedonhallintalautakuntaan

Juha Sipilän hallitus haki vuonna 2015 tuottavuusloikkaa julkiselle ja yksityiselle sektorille ”tarttumalla digitalisointimahdollisuuksiin ja purkamalla turhaa sääntelyä ja byrokratiaa”. Yhtenä hallitusohjelman tavoitteena oli kehittää ”käyttäjälähtöiset, tuottavuutta ja tuloksellisuutta nostavat yhden luukun digitaaliset julkiset palvelut”. Hallinnollista taakkaa haluttiin keventää: ”Julkinen hallinto sitoutuu kysymään samaa tietoa kansalaisilta ja yrityksiltä

Syntyneiden lasten ja rekisteröityjen koirien vertailu kiinnosti yleisöä Suomi Areenalla.

vain kerran.” Lupaprosesseja luvattiin sujuvoittaa sekä uudistaa rohkeasti johtamista ja toimeenpanoa muun muassa ”vahvistamalla tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja avoimuutta”. Hallituskauden kärkihankkeisiin kuului julkisen palvelun digitalisointi, mikä tarkoitti myös hallinnon sisäisten prosessien digitalisointia ja vanhojen prosessien purkua. Tarkoitus oli myös vahvistaa kansalaisten oikeutta valvoa ja päättää itseään koskevien tietojen käytöstä, samalla kuitenkin varmistuen tietojen sujuva siirtyminen viranomaisten välillä.³⁰⁸

Tilastokeskuksen vuosien 2016–2019 strategian yhdeksi teemaksi nostettiin digitalisaation hyödyntäminen. Tilastokeskus kertoi tukevansa demokraattista ja tietoon perustuvaa päätöksentekoa sekä tutkimusta, minkä vuoksi ”kehittämmme edelleen mikrosimulointimallia talouspoliittisen päätöksenteon keskeisenä työkaluna”. Lisäksi ”toteutamme ratkaisuja, jotka mahdollistavat ajankohtaisen tiedon julkaisemisen sekä aihe- ja ilmiöaluekohtaisten tilastotietojen ja indikaattorien joustavan yhdistelyn. Vision mottona oli ”Tiedolla tulevaisuuteen – luotettavia tilastoja asiakkaiden hyväksi”.³⁰⁹

Valtiovarainministeriössä laadittu muistio ”Suomi tarvitsee tietopolitiikkaa” toimi alustuksena Säätytalolla elokuussa 2017 järjestetylle ”pyöreän pöydän” keskustelulle ”Tarvitseeko Suomi tietopolitiikka?”. Keskustelun ja seminaariesitysten pohjalta muokattu muistio julkaistiin lokakuussa. Muistiossa myönnettiin, että tietojen mahdollisimman suuri julkisuus, avoimuus, löydettävyyden ja yhteentoimivuuden ja käytettävyyden aikaansaaminen ”lukuisten säädösten ja erilaisten tietojärjestelmien viidakkossa” oli monimutkainen kokonaisuus. Sen hallinta ja ihmiskeskeinen kehittäminen edellyttivät huomattavaa osaamista ja sopimista yhteisistä menettelytavoista kansallisesti ja kansainvälisesti. Tietotekniikan avulla ja tietoja

yhdistämällä voitiin luoda uusia arkielämää helpottavia palveluja ja uutta tietoa. Tiedot oli mahdollista saada monipuoliseen käyttöön avoimien rajapintojen avulla ja tietojen oli oltava riittävän rakenteisessa muodossa ja riittävin metatiedoin kuvailtuja, jotta niitä pystytään yksilöimään, poimimaan ja yhdistelemään.

Hallitusohjelman hengen mukaisesti viranomaisten piti muistion mukaan käyttää yhteisiä rekistereitä ja tiedonlähteitä sen sijaan, että kukin rakentaisi omiaan. ”Tietojen tulee siirtyä järjestelmästä toiseen ilman että merkitys muuttuu ja julkisten tietojen sekä asiakkaan omien tietojen tulee olla helposti löydettävissä verkosta yhden luukun periaatteella. Tiedon käytön tulee olla mahdollisimman yksinkertaista.”³¹⁰

Käynnistyneissä keskusteluissa oli asioita, jotka liittyivät aivan keskeisesti Tilastokeskuksen ydinosaamiseen ja ydintehtäviin – ja strategiaan painopistealueisiin. Silti Tilastokeskusta ohjaavalta valtiovarainministeriöltä unohtui, että Tilastokeskus voisi asemansa puolesta jollain lailla liittyä tietopolitiikkaan. Tilastokeskusta ei kutsuttu Säätytalon pyöreään pöytään, eikä unohdetuksi tuleminen tuntunut hyvältä.

Tilanne muistutti pääjohtaja Bruunia sidosryhmien kanssa käydyn vuoropuhelun suuresta merkityksestä. Valtiovarainministeriölle oli toki itsestään selvää, että Tilastokeskus toimitti tilastotiedot, mutta tietopolitiikan ministeriö yhdisti virastoihin, jotka keräsivät tietoa rekistereihinsä. ”Jotenkin ei tajuttu, että me olemme vuosikausia koonneet ja hyödyntäneet niitä rekistereitä. Tämä oli se iso keskustelu, jota me jouduimme käymään, jotta pääsimme mukaan vaikuttamaan tietopolitiikkaan.”³¹¹

Tilastokeskuksen otettua yhteyttä valtionvarainministeriön Bruun, ylijohdaja Heli Mikkeli ja tilastotuotannon ylijohdaja Timo Koskimäki kirjoittivat marraskuussa 2018

Suomi Areenalla Tilastokeskuksen asiantuntijat kohtasivat kansalaisia.

taustamuiston, jossa he nostivat esille Tilastokeskukselle tärkeitä näkökulmia. Ehkä tärkein oli se, kuinka hoitaa ja organisoida yhteiskunnan tietovarantojen koordinointi ja laadunvalvonta/varmistus sekä tietovarantojen käytettävyys ja saatavuus eri tarkoituksiin. Tähän liittyi Tilastokeskuksen mukaan useita konkreettisia kysymyksiä.

Yhtenä vaihtoehtona Tilastokeskus näki hallinnonalat yhdistävän ”koordinoivan tietoviraston”. Sen perustaminen ”ei tarkoittaisi kaikkien tietovarantojen tai kaikkien tehtävien keskittämistä yhteen viranomaiseen, vaan erikseen määriteltyjen koordinoititehtävien hoitamista”. Varteenotettava vaihtoehtona Tilastokeskus piti jonkun ”nykyisen toimijan asemoinnin ja roolin muuttamista”, sillä ”toimijalla

”Tilastokeskuksen
johdossa laadittiin
vuonna 2018 muistio
”Tulevaisuuden
kansallinen
tietoekosysteemi
- tietovarannot,
tiedon yhdistäminen
ja tilastot”.

tulisi olla mahdollisimman laajasti kokemusta ja osaamista aineistojen käytöstä, käsittelystä ja yhdistelystä. Sen tulisi olla puolueeton, luotettava ja asemaltaan neutraali suhteessa tietojen jatkokäyttöön esimerkiksi tiedolla johtamiseen, tutkimukseen, hallinnon kehittämiseen tai julkista palvelua hoitavan organisaation toiminnan arviointiin.”³¹²

Taustamuistion ja keskustelujen jälkeen Sami Kivivasara valtiovarainministeriöstä ja Tilastokeskuksen Mikkelä laativat muistion ”Suomi tiedon hyödyntämisen huippumaaksi – ehdotus etenemispoluksi”. Siinä he ehdottivat pohdittavaksi muun muassa sitä olisiko perusteltua antaa tietojen yhtenäistämisen, yhdistämisen ja yhteensovittamisen hallinnointi tehtäväksi jollekin nimetylle organisaatiolle. Esitettyään pitkän listan tarkasteltavia näkökohtia Kivivasara ja Mikkelä esittivät, että yhdeksi vaihtoehdoksi tulisi ottaa valtiovarainministeriön ja Tilastokeskuksen vuoden 2018 tulossopimukseen tehty kirjaus: ”Tilastokeskus osallistuu valtiovarainministeriön johdolla tehtävään tietopolitiikan ja sitä toteuttavan strategisen lainsäädäntöohjelman valmisteluun. Tässä yhteydessä arvioidaan, onko tarpeita ja tarkoituksenmukaista osoittaa Tilastokeskukselle tilastotoimen lisäksi muita tietovarantoviranomaistehtäviä.”³¹³ Kun tietopolitiikkaa valmisteleva työryhmä perustettiin, Tilastokeskusta edusti siellä kehittämisspäällikkö Leena Storgårds.³¹⁴

Storgårds ja Outi Ahti-Miettinen laativat tietopolitiikkaa valmistelevalle ryhmälle kesäkuussa 2018 päivätyn muistion tiedon laadusta.³¹⁵ Tilastokeskuksen johdossa laadittiin toinen muistio ”Tulevaisuuden kansallinen tietoekosysteemi – tietovarannot, tiedon yhdistäminen ja tilastot”. Siinä Tilastokeskus korosti kokemustaan, osaamistaan ja valmiuksiaan, joita voitaisiin hyödyntää kestävästi tietoekosysteemin rakentamisessa. Kyvyt liittyivät erityisesti koko julkishallinnon tietovarantojen koordinointiin, tiedon

hankintaan, tietovirtojen koordinointiin ja laadunhallintaan sekä tietovarantojen käytettävyyden ja saatavuuden parantamiseen ja tietojen tietoturvallisen käytön järjestämiseen. Muistossa painotettiin, kuinka Tilastokeskus käytti jo ”nykyisin huomattavan määrän aikaa tietojen tarkistamiseen ja yhtenäistämiseen”, ja että ”kansallinen tutkijapalvelu tukisi tehokasta tietojen jatkokäyttöä. Samalla toimintamallilla voitaisiin mahdollisesti hyödyntää myös muita kuin tutkimustarpeita”:

Tilastokeskuksen nykyiset vahvuudet – luotettavuus, puolueettomuus ja tiedonhallinnan osaaminen – olisivat hyvä perusta verkoston yhteistyölle ja tietökosysteemin hallinnan kehittämiseksi. Tilastokeskuksella on yhteiskunnassa vahva valtuutus toimia tiedon asiantuntijana. Se on myös ainoa viranomainen, jonka ydintehtävä on tiedon käsittely, yhdistäminen ja jalostaminen. Tiivis verkottuminen kansallisesti eri tieto-organisaatioiden kanssa sekä vahvat kansainväliset yhteydet luovat edellytyksiä Tilastokeskuksen tehtävien laajentamiselle tilastoinnin ohella muihin tietovarantoviranomaistehtäviin. Nämä tehtävät voisivat sisältää tiedon ja tietotuotteiden (mm. tilastojen) tarjoamisen ohella aineistojen ja tietojen käytön mahdollistamista (mm. käyttöalustat, aineistojen käsittely ja yhdistäminen), uusien toimintatapojen kehittämistä sekä tietökosysteemin ohjaus- ja koordinointi-tehtäviä.³¹⁶

Tietopoliittinen selonteko valmistui joulun alla 2018. Suomi oli ensimmäisen maa maailmassa, tai vähintään ensimmäisten joukossa, joka painotti tietopolitiikkaa näin voimakkaasti.³¹⁷ EU pohti datastrategiassaan, joka valmistui hieman myöhemmin, samoja asioita eli kuinka hallita nopeasti kehittyvää tietoa ja miten saada siitä hyötyjä irti.

Kun tietopoliittinen selonteko oli lausuntokierroksella, siitä oli Mikkelän mukaan ”hienoa kertoa ulkomaisille kollegoille. Tieto on tunnustettu ja tunnustettu Suomessa niin merkittäväksi asiaksi, että se on nostettu vaikutusvaltaisille foorumeille keskusteluun. Tietopoliittinen selonteko on tärkeä avaus.”³¹⁸

Eduskunta vahvisti keväällä 2019 sekä tietopoliittisen selonteon että julkisen hallinnon tiedonhallintaa koskevan lain (tiedonhallintalaki), joka tuli voimaan vuoden 2020 alusta. Jälkimmäinen yhtenäisti viranomaisten tietoturvalisuurien perusvaatimukset ja vahvisti viranomaisten vastuuta tiedonhallinnassa. Tilastokeskuksen peräänkuulluttamaan yhteentoimivuuteen liittyi tiedonhallintalaissa viranomaisten tietojärjestelmien tiedonvaihdon sääntely eli käytännössä avointen teknisten rajapintojen edellyttäminen. Yhdenmukaisuuden varmistamista ja tiedonhallinnan kehittämistä varten perustettiin uusi viranomainen, tiedonhallintalautakunta. Tilastokeskuksesta nimitettiin tiedonhallintalautakunnan jäseneksi kehittämisspäälikkö Storgårds.

Pääministeri Antti Rinteen kesällä 2019 valmistunut hallitusohjelma lupasi tehdä julkisen tiedon avoimuudesta koko tietopolitiikan kantavan periaatteen. Hallitus halusi myös edistää avoimen lähdekoodin ensisijaisuutta julkisissa tietojärjestelmissä ja niiden hankinnoissa. Määrätietoista julkisten tietovarantojen avaamista haluttiin jatkaa ja laatia hyödyntämistä helpottavat sitovat laatukriteerit. Vaikka tietopolitiikalle ei saatu ministeriä eikä valtiosihteeriä, vaikutti siltä, että monenlaista positiivista verkostomaista toimintaa ja toimeenpanoa oli syntymässä, arveli blogissaan Maanmittauslaitoksen ylijohtaja Marja Rantala, joka työskenteli tuolloin Tilastokeskuksen määräaikaisena kehitysjohtajana.³¹⁹

Uusi strategia, uusi organisaatio

Tietopoliittisen selonteon valmistelun aikana yleistyi puhe ekosysteemeistä, uudentyyppisistä yhteistyön verkostoista. Tilastokeskus puhui tilastoekosysteemin rinnalla – omaan toimintaan viitaten – kestävästä tietökosysteemistä ja sen rakentamisesta.³²⁰ Käsite laajeni koskemaan myös toimivaa vuoropuhelua, suunnittelua ja yhteisiä toimintamalleja tiedonluovuttajien, erityisesti rekisterinmuodostajien kanssa. Tilastokeskus ei välttämättä saisi itselleen tavoittelemiansa tietoyhteiskunnan koordinoivia tehtäviä, mutta se voisi saavuttaa tavoitteitaan sidosryhmiensä kanssa ekosysteemimäisellä syvemmillä kanssakäymisellä.

”Tietopolitiikka- ja ekosysteemipuheiden käynnistyttyä pääjohtaja Bruun alkoi valmistella Tilastokeskukselle uutta strategiaa keskustellen laajasti sidosryhmien kanssa.”

Tietopolitiikka- ja ekosysteemipuheiden käynnistyttyä pääjohtaja Bruun alkoi valmistella Tilastokeskukselle uutta strategiaa. Siihen liittyen viraston johtoa kiersi tapaamassa suuren määrän sidosryhmiä. ”Halusimme kertoa, mitä me täällä teemme, sellaista mikä ei näy ulospäin, ehkä myöskin saada tukea meidän toiminnalle ja rahoitukselle”, Bruun kertoo. Johdon ”Road Show:n” puitteissa käytiin arvokkaita keskusteluja ja saatiin paljon tietoa asiakkaiden toiveista ja tarpeista. Pääjohtaja Bruun kulki mukana mahdollisimman paljon, yleensä jonkun toisen johtajan ja asiantuntijan kanssa. Sidoryhmien tapaamisia oli järjestetty toki aikaisemminkin, viimeksi laajemmin tilastolain muutosta valmisteltaessa vuonna 2016.³²¹

Sidosryhmäkierroksella Bruun ja tietopalvelujohtaja Hannele Orjala tapasivat myös Yleisradion johtoa. Tapaamisen seurauksena tietopalvelun asiakaskoulutus ryhtyi järjestämään toimittajille datakoulutusta siitä, mitä tietoa oli saatavissa ja mistä. Kaupan keskusliikkeiden kanssa päästiin kiertueen aikana vihdoin yhteisymmärrykseen kassapäätätietojen tärkeydestä ja hyödyllisyydestä tilastoinnissa.

Kiertueen vaikutus näkyi myös vuoden 2019 alusta kautensa aloittaneen Tilastokeskuksen neuvottelukunnan kokoonpanossa. Sen tuore puheenjohtaja, Maanmittauslaitoksen pääjohtaja Arvo Kokkonen korosti Tieto&trendit -blogissaan vuoropuhelua sidosryhmien kanssa. ”Tiedon käytön tehostaminen edellyttää organisaatorajat ylittäviä ratkaisuja, joiden avulla tietolähteiden joustava ja aiempaa tehokkaampi käyttö sekä yhdistäminen ja yhteentoimivuus onnistuvat.”³²² Neuvottelukunnan muita jäseniä olivat Viron tilastoviraston suomea taitava pääjohtaja Mart Mägi, Ylen toimitusjohtaja Merja Ylä-Anttila, Pellervon taloustutkimus PTT:n toimitusjohtaja Iiro Jussila, Sitran johtaja Antti Kivelä sekä ”chief digital officer” Anni Ronkainen Keskosta. Valtiovarainministeriön ylijohtaja Mikko Spolander osallistui neuvottelukuntaan asiantuntijana.

Tilastotoimen yhteistyöelin SVT-neuvottelukunta – jota oli laajennettu vuonna 2013 koskemaan kaikkia SVT-tuottajia ja Euroopan tilastojärjestelmän tilastoja tuottavia viranomaisia – tunnistettiin myös olemukseltaan ekosysteemiksi, jonka yhteisenä tavoitteena oli kehittää Suomen tilastotoimea. ”Ekosysteemit saattoivat olla hyvin verkostomaisia tai muodostua työryhmästäkin”, kirjoittivat Storgårds ja Orjala yhteisessä blogissaan marraskuussa 2019.³²³

Lähes viidestäkymmenestä johtotason sidosryhmäkeskustelusta saatu palaute ja kehittämissuhteet olivat ”tärkeitä syötteitä” vuonna 2019 vahvistetulle strategialle ”Tiedosta tulevaisuus”, jossa haluttiin korostaa ilmiöpohjaista, joustavaa ja ennakoivaa tietotuotantoa sekä kestävää tietökosysteemiä. Strategia korosti vahvasti Tilastokeskuksen roolia tietovirastona, jopa tilasto-sanaa vältellen. Tilastokeskuksen missio kuului: ”Tuomme luotettavan ja ajantasaisen tiedon asiakkaiden hyödyksi ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.” Tilastokeskus halusi olla luotettavan

tiedon puolustaja ja ymmärryksen avartaja. Kestävän tietökosysteemin ja yhteisen kuvan rakentaja. Ilmiöitä ja tarpeita ennakoiva kokeilija ja uudistaja. Aktiivinen tiedon tuottaja ja yhdistäjä.³²⁴

Tilastokeskus liikkeessä -hanke (TIKLI) ”tuki ja auttoi” vuosina 2018–2019 Tilastokeskusta vastaamaan toimintaympäristön muutoksiin ja uudistamaan toimintatapoja. Talvella 2019 pääjohtaja nimitti erityisiä ”iskuryhmiä” ideoimaan strategian toimeenpanoa ja tulevaisuuden toimintatapoja. Iskuryhmät jättivät yhteisen raporttinsa elokuussa 2019. Kun ylijohdaja Heli Mikkela oli ilmoittanut siirtyvänsä johtajaksi Valtiontalouden tarkastusvirastoon, lakkautettiin hänen alaisuudessaan toiminut sihteeristö ja toiminnot hajautettiin eri puolille organisaatiota. Uutta ylijohdajaa ei Mikkelan tilalle valittu, koska organisaatiota oltiin muutenkin järjestelemässä uudelleen.³²⁵

Syyskuussa pääjohtaja esitteli henkilöstöinfossa iskuryhmien laajat ja seikkaperäiset ehdotukset ja suositukset viraston toimintatavoista, tehtävistä ja vastuista.³²⁶ Vuoden lopulla hän nimitti neljä uutta ylijohdajaa uusille strategisen tason johtamiskokonaisuuksille, jotka olivat tietoprosessi, kumppani- ja ekosysteemisuhdet, mahdollistajapalvelut sekä kehittäminen ja digitalisaatio. Ylijohdajat aloittivat viroissaan helmikuussa 2020.³²⁷ Kevään ja kesän aikana täytettiin alemman tason johtajapaikat ja muut työtehtävät.

Tilastokeskuksen uusi organisaatio astui voimaan 1.9.2020. Tietotuotanto ja tietovarannot oli koottu kokonaisuudessaan tieto- ja tilastopalvelut -palvelualueelle. Sitä johti Luonnonvarakeskus Luken tilastojohdajan tehtävästä Tilastokeskukseen ylijohdajaksi siirtynyt Johanna Laiho-Kauranne. Viraston ulkoista vaikuttavuutta tukevat toiminnot viestintä, verkkopalvelut, sidosryhmäyhteistyö sekä asiakas- ja verkostotyö keskitettiin kumppani- ja ekosysteemisuhdet -palvelualueelle. Sitä luotsasi ylijohdaja Ville

Vertanen, joka oli toiminut Tilastokeskuksen talous- ja ympäristötilastojen johtajana.

Kehittämis-, innovaatio- ja teknologiatoiminta kuuluivat ylijohtaja Mikko Lindholmin johtamaan kehittäminen ja digitalisaatio-palvelualueeseen. Lindholm tuli Tilastokeskukseen Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymän (HSY) tukipalvelut-tulosalueen johtajan tehtävästä. Erilaiset hallinnon tukipalvelut ja haastattelutiedonkeruut oli sijoitettu Mahdollistajapalvelut -palvelualueeseen ylijohtaja Pasi Henrikssonin alaisuuteen. Henriksson oli toiminut viimeksi Tilastokeskuksen hallintojohtajana.³²⁸

Uudessa organisaatiossa tuli myös purettua lopullisesti osin jo alas ajettut pääjohtajan ja ylijohtajan esikunta/sihteeristö -toiminnot. Tilinpäätöskertomuksessa 2020 todettiin lakonisesti, että viraston organisaatio oli ”myllerretty”. Muutoksien sisäänajoa hankaloitti talvella 2020 puhjennut koronapandemia. Myllerryksellä haettiin tukea strategisten tavoitteiden saavuttamiselle ja toimintatapojen muutokselle. Tietoekosysteemi näkyi ”myös organisaatiorakenteessa”. Organisaatiota ja toimintatapoja oli määrää arvioida ja muuttaa tarvittaessa, ja näin tehtiin varsin nopeasti arvostelun kohteeksi joutuneiden johtoryhmäjärjestelyjen osalta. Strategisia tavoitteita tarkistettiin rullaavan strategian periaatteen mukaisesti syksyllä 2020.³²⁹ Lokakuussa Marjo Bruun ilmoitti, että hän jää henkilökohdaisista syistä eläkkeelle helmikuun lopulla 2021. Ilmoitus tuli henkilöstölle yllätyksenä. Bruun oli vastikään vuonna 2019 nimitetty viisivuotiselle jatkokaudelle pääjohtajana.

Koronapandemian positiivisia vaikutuksia

Koronapandemia, joka puhkesi varoittamatta kesken uuden organisaation rakennustyön, vaati Tilastokeskukselta uudenlaista ketteryyttä. Yli 85 prosenttia työntekijöistä työskenteli maaliskuun 2020 puolivälin jälkeen etänä.

Etätöön mahdollistanut virtuaalinen työympäristö oli toteutettu Tilastokeskuksessa vuonna 2018, mikä oli Bruunin mukaan ”aivan valtava onnenpotku korona-aikaa ajatellen. Ja se, että me olimme jo luoneet etätöikäytäntöjä.”

Haastattelutiedonkeruut tehtiin poikkeusoloissa puhelimitse. Hyllyhintojen kerääminen myymälöistä keskeytettiin. Kahta hyvin laajaa ja yhteiskunnallisesti merkittävää kansainvälistä tutkimusta – jotka pohjautuivat täysin käyntihaastatteluihin – lykättiin myöhempään ajankohtaan. Tilastokeskus sopeutui muutoksiin hyvin, koska se oli jo panostanut tiedonhankinnan kehittämiseen. Pandemia vain nopeutti siirtymistä hintatietojen keruuseen verkosta henkilötyönä ja verkkoharavoinnilla. Hintatilastoissa jatkettiin kassapäätteaineistojen käyttöönottoa.³³⁰

Koronapandemia herätti valtavan kysynnän nopealle tiedonsaannille, minkä tyydyttämiseen Tilastokeskus oli kokeellisilla tilastoilla ja muilla kehitystoimilla jo verrattain hyvin varautunut ja valmistautunut.

Helsinki Graduate School of Economicsin (HGSE) johtaja Otto Toivanen esitteli maaliskuussa 2020 tilastotuotannon ylijohtajalle Timo Koskimäelle idean virtuaalisesta tutkimusympäristöstä, josta saisi nopeasti tietoaineistoja pandemian talousvaikutusten analysointiin. Kyseessä oli täysin uudenlainen palvelukonsepti, jota Tilastokeskus lähti rohkeasti toteuttamaan. Siinä yhteydessä se arvioi uudelleen eräitä tutkijapalveluiden käytäntöjä koskien muun muassa tietojen julkistamista ja tietojen käyttöä ennen julkistamista sekä muutti linjauksia niin, että tilannehuoneen toiminta mahdollistui. Lisäksi neuvoteltiin nopeamiksi useita tilastoaineistojen toimitusprosesseja.³³¹

Yhteistyössä HGSE:n tutkijoiden, valtiovarainministeriön ja VATT:n kanssa Tilastokeskus toteutti virtuaalisen tutkimusympäristön, Tilannehuoneen, tutkijapalveluiden ylläpitämään FIONA-ympäristöön. Noin kaksi viikkoa kestäneen

perustamisvaiheen jälkeen tutkijoilla oli käytössään nopeasti ja jatkuvasti päivittyvä laaja aineistokokonaisuus koronapandemian taloudellisten vaikutusten tutkimiseksi Suomessa. HGSE teki ensimmäiset julkistukset tilannehuoneen datasta huhtikuussa 2020.

Tilastokeskuksen taloudellista tilannetta kuvaavia aineistoja saatiin poikkeuspäätöksillä hankkeen käyttöön. Näistä keskeisin oli uusi tulorekisteri. Yhteistyö hankkeen tutkijoiden kanssa mahdollisti sen saamisen valmisaineistoksi myös laajempaan käyttöön syksyllä 2020. Lisäksi muun muassa yritysten suhdanneaineistoja, tiheästi päivittyviä veroaineistoja sekä konkurssiaineistoja toimitettiin poikkeuspäätöksillä Tilastokeskuksen tietovarannoista hankkeen käyttöön. Tutkijat saivat muun muassa nopeasti päivittyvää aineistoa kansantalouden palkkasummasta ja koronapotilaiden sosioekonomisista taustatiedoista. Tilannehuoneen käyttäjät olivat toimintaan erittäin tyytyväisiä.³³²

Tilastokeskus vauhditti pandemian vuoksi myös tilastojulkistuksia ja tuotti keväällä 2020 valtioneuvoston toimeksiannosta joka kolmas viikko ilmestyvää Kansalaispulsssia, joka lakkautettiin sittemmin osana hallituksen säästöjä vuoden 2024 lopulla. Tilastokeskuksen perustama ”Koronavirus – ajankohtaista tilastotietoa” -sivusto julkaisi tilastotietokannoissaan viikoittain ennakkollisia tietoja kuolleista ja konkurseista. Tilastokeskus tuotti myös talouden tilannekuva -koostetta, joka loi katsausta koronakriisin vaikutuksista Suomen talouteen.

Perinteisten tilastojen ja tilastojulkistusten määrä kasvoi useiden Tilastokeskukseen siirtyneiden tilastojen vuoksi. EU ja Eurostat eivät keventäneet poikkeusolojen vuoksi tilasto-ohjelmaansa, vaan asettivat uusia tietopyyntöjä, kuten raportoinnin julkisyhteisöjen tukitoimista ja laajensivat liiallisten alijäämien menettelyyn kuuluvaa

EDP-raportointia sekä muun muassa viikkokuolleiden määrien tilastointia.³³³

Priorisoitu panostus tilannehuoneen nopeaan palvelemissen sekä tutkijoiden laaja kiinnostus yksikkötasoisten aineistojen käyttöön aiheuttivat sen, ettei tutkijapalveluiden aineistotoimitusten viiveitä pystytty lyhentämään suunnitellusti. Palvelukyvyn parantamiseksi tutkijapalveluiden henkilömäärää lisättiin. Valmisaineistojen Taika-aineistokatalogiin lisättiin uutena kokonaisuutena muun muassa tulorekisterin tulotieto-moduuli. Muita uusia valmisaineistoja koottiin räätälöinneissä havaittujen tarpeiden mukaisesti sekä tutkijayhteistyössä. Joidenkin valmisaineistojen ajantasaisuutta parannettiin. Myös FIONA:n uusi tietoturva ja toimintavarmuutta parantava versio otettiin vuonna 2020 käyttöön kaikissa tutkimuksissa. Haasteita aiheutti vielä ulkomailla työskentelevien tutkijoiden tunnistamisenettely. Tutkijapalvelu kokeili Helsinki GSE:n tilannehuoneen kanssa järjestelmästä ulos otettavien tulosten tietosuojasyistä tehtävää tarkastamista pistokokeilla. Muissa hankkeissa tulosteet tarkastettiin aina kun tutkija pyysi niiden lataamista FIONA:n ulkopuolelle.³³⁴

SISU-mikrosimulointimallissa viiveitä aiheuttivat lähdeaineistojen muutokset ja henkilövaihdokset. Vuotta 2020 koskevan aineiston käyttöönotto peruttiin käyttäjien ehdotuksesta, koska koronapandemian aikana tehdyt etuuksia ja verotusta koskeneet päätökset vaikuttivat simuloinnin luotettavuuteen. Keväällä 2021 Tilastokeskus asetti SISU:n yhteistyöryhmän koordinoimaan ja priorisoimaan mallin kehittämis- ja ylläpitotyötä. Vuoden 2022 lopulla mikrosimulointimallin yhteyteen lisättiin SISU-mallin yhteistyöryhmän toivomat Kelan jaksoaineistot.³³⁵

Vuoden 2020 organisaatiouudistuksessa uudistettiin myös suunnittelujärjestelmää. Joulukuussa Tilastokeskus julkisti ensimmäisen tilasto-ohjelmansa vuosille 2021–2023.

”Tilastoekosysteemin eli virallisen tilastotoimen kehittämistavoitteet vahvistettiin loppuvuodesta 2020.”

Tilastojen kehittämisen painopisteiksi määriteltiin tilastojen julkaiseminen uusien kehysasetusten mukaisesti, uusien aineistojen hankinta ja tuotantoon implementointi, uusien tilastotietojen tuottaminen eri ilmiöistä ja aihealueilta, aluetilastojen lisääminen ja paikkatiedon laadun parantaminen, julkaisemisen nopeuttaminen sekä uusien tietojen muodostaminen olemassa olevien tietojen pohjalta sekä lopuksi tilastotuotannon tehostaminen automatisoinnilla. Tilasto-ohjelma kattoi kaikki Tilastokeskuksen tilastot ja muiden SVT-tilastontuottajien ESS-tilastot.³³⁶

Tilastoekosysteemin eli virallisen tilastotoimen kehittämistavoitteet vahvistettiin loppuvuodesta 2020. Kumppani- ja ekosysteemisuhdet -palvelualueen ylijohtaja Ville Vertanen kirjoitti ekosysteemeistä ja yhteistyöstä maaliskuussa 2021. ”Yhteistyön edistäminen on sisäänkirjoitettu koko ekosysteemiajattelun perusideaan – yhdistämällä voimamme pääsemme parempiin tuloksiin tehokkaammin ja nopeammin. Monilla alueilla olemme uuden äärellä, ja toimintaperiaatteita ja menetelmiä on järkevää muodostaa yhdessä.” Kumppanuudet julkisella sektorilla sekä julkisen ja yksityisen sektorin välillä olivat yksi ratkaisu yhä haastavimpien tehtävien ratkaisemisessa.³³⁷

Yksi muutos toimintaympäristöön tuli vuonna 2019 perustetusta sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomaisesta Findatasta. Se myönsi jatkossa lupia sosiaali- ja terveystietojen toissijaiseen käyttöön silloin, kun niitä tarvittiin usealta julkiselta rekisterinpitäjältä, yksityiseltä sektorilta tai Kanta-palveluista. Näin osa käyttöluhakemuksista, jotka aiemmin tulivat Tilastokeskukseen, siirtyivät vuoden 2020 alussa Findatan vastuulle. Yksilötasoisien aineiston käsittely tapahtui Findatan ylläpitämässä tietoturvalisessä Kapseli-käyttöympäristössä, jota oli suunniteltu yhteis-

työssä Tilastokeskuksen kanssa SITRA:n rahoittamassa Isaacus -hankkeessa. Mallina oli Tilastokeskuksen FIONA-etäkäyttöjärjestelmä.³³⁸

2023-

2013-2022

2004-2012

1994-2003

1975-1993

Tilastokeskuksen tunnuksen kehityskaari

IV Tiedon yhdistelijä ja toimittaja

Tilastojen ja tietojen jakelu on muuttunut ketterämmäksi. Mikrodatan yhdistäminen ja luovuttaminen tutkijakäyttöön määritetään tietovirastona profiloituvan Tilastokeskuksen lakisääteiseksi tehtäväksi. Tilasto- ja tietoprosessin suuri tehostamis- ja yhtenäistämishanke käynnistyy.

2020-2025

Jatkuvuutta ja muutoksia

Valtioneuvosto nimitti valtiotieteiden tohtori Markus Sovalan Tilastokeskuksen uudeksi pääjohtajaksi 1.3.2021 alkaen. Sovala siirtyi tehtävään valtiovarainministeriön talouspolitiikan koordinaattorin tehtävästä. Hän oli työskennellyt myös muutosjohtajana Uudenmaan liitossa, valtiovarainministeriön kansantalousosaston osastopäällikkönä ja apulaisbudjettipäällikkönä, neuvonantajana Maailmanpankissa sekä ohjelmajohtajana kauppa- ja teollisuusministeriössä. Hän oli työskennellyt myös pääministeri Lipposen avustajana ja ollut asiantuntijajäsenenä Tilastokeskuksen neuvottelukunnassa. Lisäksi hän oli toiminut kansantalouden tilinpidon asiantuntijaryhmän puheenjohtajana. Sovalan mukaan kontaktit Tilastokeskukseen olivat ”tietenkin kiinnostavia”, mutta virkamiehenä ne jäivät kuitenkin aika ohuiksi:

Neljä kokousta vuodessa, luet papereita kaksi tuntia, kaksi tuntia kokouksessa, kontakti on ollut ja siitä syntyy kiinnostus, mutta tosiasiallinen kyky arvioida mitä täällä oikeasti tehdään, se jää, on hyvin vaikea päätellä mikä on suunnitelmaa ja mikä totta, mikä on tavoite, mitä oikeasti tehdään.

Kun uusi pääjohtaja astui virkaansa, etätyösuositus oli yhä voimassa. ”Tutustuin ihmisiin Teams-kokouksissa ja neidän toimivat teknisesti paljon huonommin kuin tällä hetkellä, kokoukset oli teknisesti vaikeita ja ihmisiä oli vaikea oppia nimeltä niistä pikkukuvista, olihan se aika erikoinen kuvio, olin täällä melkein ainoana, tulin joka päivä, oli luontevampaa tulla tänne.”⁷³⁹ Valtaosa Tilastokeskuksen henkilöstöstä työskenteli etänä koko vuoden 2021 lukuun ottamatta lyhyttä jaksoa marraskuussa.

Pääjohtaja Markus Sovala (2021-)

Tämän jälkeen toimitilat olivat suurilta osin tyhjiillään kesään 2022 asti.³⁴⁰

Sovalan ensimmäisiä havaintoja uudessa työssä oli, että ”ihmisten oli vaikea hyväksyä vuoden 2020 organisaatiota – sitä ei viety käytäntöön, siellä oli paljon ihmisiä, joille oli täysin epäselvää, miksi heidät oli siirretty toiseen yksikköön, kun heidän työt eivät olleet mitenkään muuttuneet”. Keväällä 2021 tehty ylimääräinen henkilöstökysely paljasti, että 40 prosenttia oli tyytymättömiä uudistukseen ”ja joku 20 prosenttia” tyytyväisiä.

Organisaation haasteista huolimatta vastaajien enemmistö ei odottanut uutta organisaatiouudistusta ongelmien ensisijaisena ratkaisuna, vaan toivoivat mieluummin organisaation kehittämistä. Tarkennuksia haluttiin ainakin päätöksenteon prosesseihin, eri roolien vastuisiin ja työmäärien jakautumiseen. Voimassa olevan organisaation hyviä puolia olivat kokonaisarkkitehtuurityön edistyminen ja toiminnan kehittämisen kokonaiskuvan paraneminen,

lisääntynyt yhdessä tekeminen sekä keskustelun ja viestinnän tehostuminen. Nämä olivat kaikki asioita, joita uudistuksella oli tavoiteltu.³⁴¹

Niinpä uusi pääjohtaja yritti ”enemmänkin muuttaa tekemistä”. Organisaation kipuilu keväällä 2021 koski erityisesti tieto- ja tilastopalvelua. Marjo Bruun myöntää, ettei uudistus toteutunut toivotusti. Tieto- ja tilastointipalveluista ”tuli aika iso ja vaikea kokonaisuus”.³⁴² Sitä johtanut Johanna Laiho-Kauranne siirtyi toisen palvelukseen kesällä 2022. Uudeksi tieto- ja tilastopalvelun ylijohantajaksi Sovala valitsi taloustilastojen osastopäällikkönä uudessa organisaatiossa syksyllä 2020 aloittaneen, mutta sittemmin Luonnonvarakeskuksen tilastojohtajaksi siirtyneen Mari Ylä-Jarkon.

Sovala ei halunnut muodostaa itselleen esikuntaa. ”Sihteeri ei ole fyysisesti täällä. Silloin ei ole ketään sellaista, mitä ihmiset voisi vihata, koska se on pääjohtajan apulainen.” Neljä ylijohantajaa, viestintäjohtaja Hanna Ikäheimo ja kansainvälisissä asioissa Timo Koskimäki ”on kuin tiimi, joka johtaa tätä. Ja heillä on omat johtamisvastuut. Siellä ei ole ketään minun ja ylijohantajien välissä.”³⁴³

Kun elokuussa 2022 palattiin koronarajoitusten jälkeen normaalioloihin, läsnätyön määräksi sovittiin vähintään neljä työpäivää kuukaudessa. Sisäisten ja ulkoisten tilaisuuksien järjestämisessä oli suosittu kesään asti verkkotilaisuuksia. Syksyllä alkoivat myös läsnätilaisuudet.³⁴⁴ Syksystä 2022 alkaen 25 työntekijää sai oikeuden käyttää valtion yhteistä toimitilaa Turussa. Monitoimipaikkaisuuden tarkoituksena oli tukea henkilöstön läsnätyön mahdollisuutta ja laajentaa maantieteellistä rekrytointialuetta. Keväällä 2024 avattiin työskentelypiste myös Lappeenrantaan.³⁴⁵

Vuotta 2022 koskevan tilinpäätöskertomuksen alkuun pääjohtaja kirjoitti, että asiat olivat Tilastokeskuksessa

”Monitoimi-
paikkaisuuden
tarkoituksena oli
tukea henkilöstön
läsnäytön
mahdollisuutta ja
laajentaa
maantieteellistä
rekrytointialuetta.”

”sujuneet seurantavuonna lyhyesti sanottuna hyvin. Tilastojen käyttäjiltä ja sidosryhmiltä saatu palaute” oli ollut erittäinkin hyvää. Tilastokeskusta arvostettiin kansainvälisessä tilastotoimessa rakentavana uusien ratkaisujen etsijänä ja kansanvälisestä yhteistyöstä saatu palaute oli ”hyvinkin myönteistä”.³⁴⁶

Bruunin aikana nimitetyn Tilastokeskuksen neuvottelukunnan toimintakausi päättyi vuoden 2022 lopulla. Sovalan valitseman uuden neuvottelukunnan toimikausi oli poikkeuksellisesti kaksivuotinen. Puheenjohtajana toimi liikenne- ja viestintäministeriön osastopäällikkö Laura Eiro ja jäsenenä olivat Sovalan lisäksi Aalto-yliopiston (HSGE) professori Otto Toivanen, Aalto-yliopiston professori Pauliina Ilmonen, Verohallinnon viestintäjohtaja Kati Kalliomäki, valtiovarainministeriön osastopäällikkö, ylijohtaja Mikko Spolander sekä NordXE Oy:n toimitusjohtaja Juhana Harju. Neuvottelukunta nimitettiin samalla kokoonpanolla myös kaudelle 2025–2026.³⁴⁷

Tilastokeskus irtisanoi vuonna 2021 puolet neljännen kerroksen tiloistaan alkaen vuoden 2023 alusta. Vuokratulot supistuivat tuolloin 13 prosentilla. Kun myös kansainvälisillä foorumeilla alkoivat läsnätilaisuudet syksyllä 2022, nelinkertaistui tilastokeskuslaisten lentokilometrien määrä edellisvuodesta. Huimasta kasvusta huolimatta määrä jäi kolmannekseen koronaa edeltävän ajan lentokilometreistä. Vuonna 2023 niiden määrä kaksinkertaistui, mutta jäi silti alemmalle tasolle kuin ennen koronaa.³⁴⁸

Kevään 2023 eduskuntavaalien jälkeen muodostettu Petteri Orpon hallitus lupasi aloittaa julkishallinnon leikkaukset, jotka painottuisivat vaalikauden jälkipuolelle. Tilastokeskuksessa oli varauduttu ”tuleviin tiukkeneviin kehyksiin” jo edellisvuoden loppupuolella. Talousmielessä vuosi 2022 muodostui Tilastokeskukselle hyväksi ja siirtomääräraha kasvoi.³⁴⁹

Seuraavana vuonna Tilastokeskus varautui rahoitusleikkauksiin tehostamalla toimintaansa erityisesti tietojärjestelmiä kehittämällä, yhtenäistämällä tilasto- ja tietoprosesseja sekä kehittämällä muita toimintatapoja. Tehostamisella pyrittiin välttämään irtisanomiset ja toteuttamaan henkilötyövuosien vähentäminen luonnollisella poistumalla. Lisäsäästöjä haettiin myös uusilla toimitilajärjestelyillä. Kun menot kasvoivat vuoden aikana vähemmän kuin käytettävissä oleva rahoitus, syntyi tästä jossain määrin puskuria seuraaville vuosille.

Rahoituksen kiristyminen alkoi tuntua konkreettisesti vuoden 2024 aikana. Tilastokeskus pyrki kasvattamaan maksullisen toiminnan tuottoja ja hakemaan säästöjä eilakisäateisen tilastotuotannon supistamisella ja muuttamisella maksullisiksi palvelutuotteiksi. Käytännössä tilastotuotantoa karsittiin harventamalla tilastojen julkaisu-
heyttä ja supistamalla tietosisältöä. Tilastotuotannon keskittämistä ei tällä kertaa otettu säästötoimien joukkoon, vaikka pääjohtaja Sovala väläytteli sitäkin mahdollisuutta. Keskittämistoimet olivat usein herkkiä kysymyksiä ja riippuvaisia niin tilastoviranomaisten kuin niitä ohjaavien ministeriöiden usein erilaisista näkemyksistä.³⁵⁰

Vuonna 2024 päätettiin, että Tilastokeskus muuttaisi Pasilan virastotaloon, johon Senaatti kiinteistöt oli keskittämässä valtion virastotoimintaa. Muutto toisi jatkossa säästöjä samoin kuin aloitettu ”yleinen menokuri”. Vuodesta 2015 lähtien Tilastokeskuksessa oli ollut käytössä täyttölupamenettely, jossa rekrytoinnin aloittaminen vaati pääjohtajan luvan. Henkilöstö väheni vuoden 2024 aikana 25 henkilötyövuodella, suurimmaksi osaksi haastattelijoista, joiden määrää vähensi maksullisten toimeksiantojen vähentyminen ja tiedonkeruun tehostuminen.³⁵¹

Alkusyksystä 2024 julkistettu Tilastokeskuksen strategia-päivitys korosti vahvasti viraston toiminnan tehostamista,

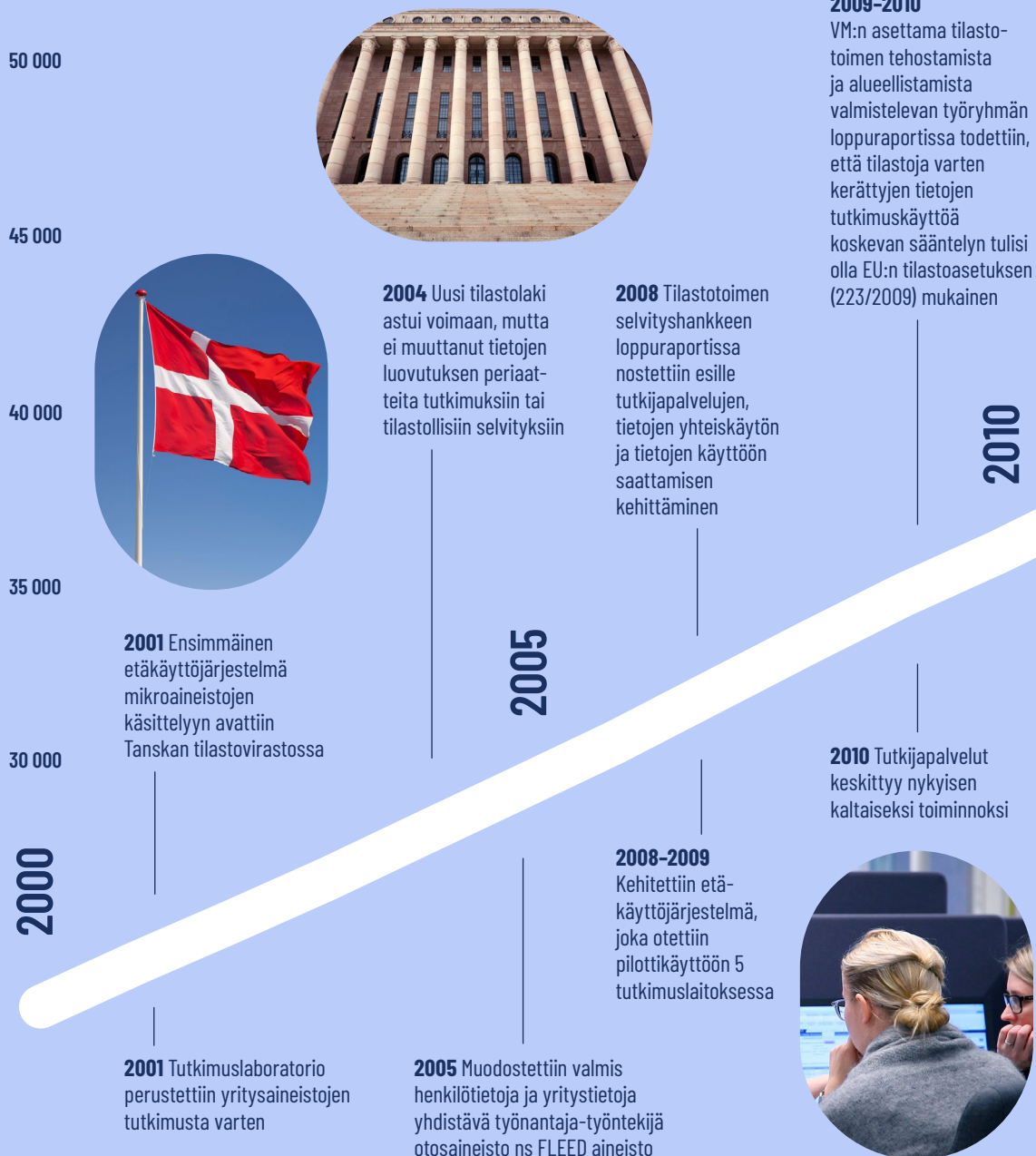
joka priorisoitiin ”muiden asioiden edelle”. Strategian toisena kärkenä oli tiedon käytön edistäminen. Tilastokeskus halusi keskittyä ydintehtäväänsä tiedon arvoketjun keskivaiheilla. Tilinpäätöskertomuksessa kirjattiin, että ”keräämme itse tietoa, mutta suuressa mitassa olemme julkisen hallinnon rekisteritiedon jatkojalostaja, ja tietojemme tulkinta ja tutkimuskäyttö tapahtuu etupäässä muissa organisaatioissa. Ydintehtävässä onnistuminen vaatii yhteistyötä muiden tiedontuottajien ja tietojen loppukäyttäjien kanssa.”³⁵² Sovala tulkitsee, että puheiden ja todellisuuden välinen ero Tilastokeskuksessa oli pienentynyt. ”Ihmiset halusivat ” vuonna 2022 tehtyyn strategiaan ”vielä kaikkia korulauseita”, mutta kun vuonna 2024 valmistettiin strategiaa, ihmiset hyväksyivät, että ”siellä ei ole mitään turhaa. Siellä on se mitä me teemme.”³⁵³

Pääjohtaja Sovala halusi uudistaa ja tehostaa myös viraston suunnittelu- ja seurantaprosessia. Vuonna 2024 ei tehty enää palvelualuekohtaisia suunnitelmia ja tulossopimuksia, vaan ne korvattiin neljällä läpi organisaation leikkaavalla ohjelmalla: tieto- ja tilasto-ohjelma, kehittämisohjelma, maksullisen toiminnan ohjelma ja organisaatiopalveluiden ohjelma. Seurantaprosessia kevennettiin vuonna 2025 siirtymällä sisäisestä kolmannesvuosiseurannasta puolivuotisseurantaan.³⁵⁴

Suomen tietoekosysteemin ja tilastoekosysteemin kehittämistä pohdittiin vuonna 2022 osana valtionhallinnon Työ 2.0 Lab -verkoston ekosysteemikoulua, jossa oli asiantuntijoita Tilastokeskuksesta, Maanmittauslaitoksesta ja Suomen ympäristökeskuksesta. Tilastokeskuksesta mukana oli tutkintuspäällikkö Jukka Hoffrén, jonka mukaan perinteisesti merkittävin este valtionhallinnon organisaatioiden väliselle yhteistyölle olivat siilomaiset organisaatorajat, jotka monesti rajoittivat kykyä vastata joustavasti ja nopeasti yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin. Verkoston

Mikroaineiston käytön edistäminen 2000–2025

Graafi: Tutkijakoulutusasteen suorittaneiden lukumäärä 2000–2023

2016 EU:n yleinen tietosuojasetus (GDPR) julkaistiin ja astui voimaan 2018

2023 Lakiin tilastokeskuksesta tilastotehtävän rinnalle aineisto- ja tutkijapalvelutehtävä

2020 Korona lisäsi tarpeen saada mahdollisimman ajantasaisia rekisteriaineistoja käyttöön

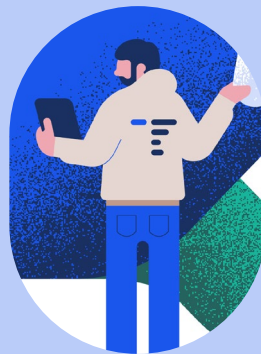
2013 Tilastolaki uudistuu: henkilötietojen anonymisoinnista siirrytään pseudonymisointiin

2020

2016–2019 Tilastokeskus osallistui SITRAn rahoittamaan ISAACUS hankkeeseen, jossa jatkokehitettiin FIONA etäkäyttäjärjestelmää

2015

2020 Korona-tilannehuone perustettiin yhdessä VATT:n ja Helsinki GSE:n kanssa

2015 Valmisaineistojen muuttujatasoiset kuvaukset julkaistiin uudessa Taika-metadatakatalogissa

2013 SISU-mikrosimulointimalli otettiin käyttöön

2015 Etäkäyttäjärjestelmä siirrettiin CSC:lle ja nimettiin FIONA:ksi

2014 Tilastokeskus sai Suomen Akatemian FIRI infrastruktuurirahoitusta FMAS (Finnish Microdata Access Services) varten yhdessä Kansallisarkiston kanssa

2017 Tutkijapalvelut osallistui NORDFORSKIn rahoittamaan hankkeeseen, jossa kehitettiin pohjoismainen malli tietojen luovuttamiselle

2022 Datahuone-konseptia pilotoitiin ja kehitettiin

”Yrityksen digitaloushankkeessa pyrittiin mahdollistamaan taloustietojen digitaalinen liikkuminen ekosysteemin eri toimijoiden välillä.”

työn tuloksena syntyi raportti, joka sisälsi tietökosysteemikuvauksen ja kokosi eri organisaatioiden asiantuntijoiden näkemykset ekosysteemin kehittämistä. Kestävän tietojen ja tilastoekosysteemin rakentamistyötä luonnehti Hoffrénin mukaan rekisteritietojen laajamittainen hyödyntäminen tilastotuotannossa, laadun parantaminen, yhtenäinen jake-lualusta ja datahuoneajattelu. Nämä olivat myös Tilasto-keskuksen päivitetyn strategian keskeisiä tavoitteita.³⁵⁵

Kansallisen ekosysteemityön tavoitteena oli vuosien 2025–2028 tilasto-ohjelman mukaan lisätä yhteiskehittä-mistä julkisessa hallinnossa sekä verkostoitua aktiivisesti etenkin datatalouden toimijoiden kanssa. Kehittämiseen saatava rahoitus kohdistuisi jatkossa entistä enemmän yhteishankkeisiin. Käynnissä olikin jo useampia aineistojen hankintaan ja tietovarantoihin vaikuttavia yhteiskehitys-hankkeita kuten Yritysten digitalous -hanke, Positiivinen luottotietorekisteri, Tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen tietojärjestelmä (AIPA) ja valtakunnallinen Rakennetun ympäristön tietojärjestelmä RYHTI.

Yrityksen digitaloushankkeessa pyrittiin mahdollista-maan taloustietojen digitaalinen liikkuminen ekosysteemin eri toimijoiden välillä. Tällöin yritysten taloustiedot olisivat käytettävissä tilastotarkoitukseen yrityksiä tai tilitoimis-tojen järjestelmistä tai noudettavissa valtionhallinnon raja-pinnasta rakenteisessa muodossa. Tätä varten kehitettiin rajapintanoutajia, tilastotaksonomiaa ja automaattista, koneoppimiseen perustuvaa luokittelujärjestelmää. Onnis-tuessaan hanke vähentäisi suoraa yritystiedonkeruuta ja yritysten tiedonantorasitetta sekä parantaisi useiden tilas-tojen kattavuutta ja ajantasaisuutta. Yritystilastojen lisäksi digitaloushankkeella oli vaikutuksia muun muassa hinta-tilastoihin ja kulutustutkimukseen. Hankkeen toivottiin tuovan myös merkittäviä säästöjä. Hankkeen vastuuviran-omaisia olivat Patentti- ja rekisterihallitus, Verohallinto,

Valtiokonttori, Tilastokeskus ja Digi- ja väestötietovirasto. Hanke oli osa Suomen kestävä kasvun ohjelmaa, ja sitä rahoitettiin EU:n elpymis- ja palautumistukivälineestä (RRF).³⁵⁶

Tilastokeskuksen ”toinen tehtävä” virallistetaan

YK:n talous- ja sosiaalineuvosto valitsi Suomen YK:n tilastokomission jäseneksi kaudelle 1.1.2022–31.12.2025. YK:n tilastokomissio koostui 24 jäsenvaltion edustajasta, ja sen jäsenet valittiin YK:n jäsenmaista maantieteellisen jakauman pohjalta nelivuotiskausiksi. Jäsenmaita edustivat maiden tilastovirastojen pääjohtajat. Markus Sovala toi komissiossa ”esiin moderneja pohjoismaisia käytäntöjä kuten monipuolista rekisteritietojen ja yritysten aineistojen käyttöä tilastoinnissa”.

Kansainvälisen tilastoalan korkeimpana elimenä YK:n tilastokomissio vastasi tilastostandardien asettamisesta sekä käsitteiden ja menetelmien kehittämistä kansainvälisellä tasolla. Edellisen kerran Suomi oli tilastokomission jäsen vuosina 2006–2009. Yhtenä ajankohtaisena asiana komissiolla tuli olemaan tilastoviranomaisten uudet roolit koko yhteiskunnan tietohuollon tukena.³⁵⁷ Suomi sai tilastokomission jäsenyyden poikkeuksellisesti vielä seuraavaksi nelivuotiskaudeksi 2026–2029, ”kun kukaan muu ei halunnut” tehtävää.³⁵⁸

Pääjohtaja Sovalan ensimmäinen kansainvälinen virkatyö oli osallistua pääjohtajatason työryhmään, joka käynnisti asetuksen Euroopan tilastoista (ns. EU tilastolaki) uusimisen. Tilastokeskus halusi ”toisen tehtävänsä” –tutkijapalveluiden ja muiden maksullisten palveluiden tuottamisen – tulevan huomioitua aikaisempaa paremmin. Tämä ei ollut aivan selvää, sillä osa tilastovirastoista katsoi, ettei sellainen kuulunut heidän tehtäviinsä. Timo Koskimäki

kertoo kuinka kolmen vuoden aikana pidettiin kokouksia Eurostatin valmisteluporukan kanssa:

Tarjottiin niille pohjapapereita, että kävisikö näin, ja tehkää näin. Valmistauduttiin seminaareihin ja kokouksiin, ja kun ehdotus meni parlamenttiin ja neuvostoon, me jatkettiin saman tyyppistä lobbausta, koko ajan syötettiin sitä omaa ajatusta, sattui vielä, että Eero Heinäluoma oli yksi tällainen varjoraportoija, oli mukana siinä parlamentin neuvotteludelegaatiossa, juteltiin hänen ja hänen avustajiensa kanssa.

EU:n komission ehdotus EU:n tilastolain (223/2209) uudistuksesta annettiin kesällä 2023 ja neuvostokäsittely saatiin päätökseen keväällä 2024. Asetus hyväksyttiin 5.11.2024 parlamentin käsittelyssä. Asetusmuutos paransi mahdollisuuksia saada uusia aineistoja tilastointikäyttöön sekä Euroopan tilastojärjestelmän (ESS) kykyä vastata kriiseihin ja vaihtaa yksikötason tietoja tilastoinnin kehittämiseksi. Se myös tunnisti mikrotietojen yhdistelyn ja jakamisen tilastovirastojen yhtenä tehtävänä.³⁵⁹

Koskimäen mukaan kansainväliseen toimintaan tuli 2020-luvulla systemaattisempi ote, vaikka Sovalalla ei ollut samanlaisia tehtäviä kuin kahdella edeltäjällään. ”Varmaan Markuksen tapa toimia on luontaisesti vähän sellainen tietoinen vaikuttaminen.”³⁶⁰ Sama systemaattisuus näkyi myös kotimaisen lainsäädännön muutosvalmistelujen samanaikaisessa lobbauksessa.

Kansainvälisellä kentällä Sovalan yllätti se, että kokouksissa Ruotsi vaikenä täysin toisesta tehtävästään ja Tanskanakin oli hyvin hiljaa. Hän koki sen hämmentävänä, koska se oli ainoa asia, jota saattoi ”myydä uutuutena”. Vaikka Ruotsilla ja Tanskalla oli vahvat tutkijapalvelut ja muuta

maksullista palvelua, maat halusivat profiloitua enemmän tilastontuottajina kuin mitä ne faktisesti olivat.³⁶¹

Pääjohtaja ja kansainvälisten asioiden johtaja Timo Koskimäki osallistuivat keväällä 2021 ESS High Level Seminar on Data Stewardship -seminaariin. Termi Data Stewardship viittasi tilastovirastojen ”toiseen tehtävään” johon kuului julkishallinnon tietojen niin sanotun toisiokäytön mahdollistaminen sekä esimerkiksi julkishallinnon tietojen standardointitehtäviä, laadunarviointia ja tietojen saatavuudesta huolehtimista. Koskimäen mukaan osa tiedonhallinnan ja palvelujen rooleista oli ”lähellä tilastovirastojen nykyisiä tehtäviä”. Muutamilla jäsenmailla toinen tehtävä oli kirjattu viime vuosina lainsäädäntöön. Kansallinen tilastovirasto oli usein ollut aktiivinen uuden roolin hakemisessa.³⁶²

Keväällä 2021 työskenteli myös valtiovarainministeriön ja Tilastokeskuksen tilastolakitimi, jonka ohjausryhmää vetivät Mikko Spolander valtiovarainministeriöstä ja pääjohtaja Sovala. Loppukesästä 2021 tilastolain uudistamisen osalta näytti siltä, että ”Tilastokeskus olisi saamassa joitakin uusia tiedonsaantioikeuksia ja tutkijapalvelujen toiminta määritettäisiin Tilastokeskuksen tehtäväksi.” Valtiovarainministeriön strateginen tavoite oli kehittää Tilastokeskusta kohti tieto- ja palveluorganisaatiota. Hallituksen esitys lakimuutoksista lähti lausuntokierrokselle joulukuussa.³⁶³

Tilastokeskusta koskevan lain muutos tuli voimaan maaliskuussa 2023. Se vahvisti Tilastokeskuksen lakisääteiseksi tehtäväksi tutkija- ja aineistopalvelujen tarjoamisen. Tilastokeskukselle lisättiin oikeus ottaa vastaan aineistoja tutkimusvalmisaineistojen muodostamista varten sekä mahdollisuus myöntää käyttöluja myös muista kuin tilastokäyttöön tulleista aineistoista laadittuihin valmisaineistoihin. Tilastointitarkoitukseen kerätyn hallinnollisen rekisterin tiedot voitiin uuden lain mukaan luovuttaa

tutkija- ja aineistopalveluun jo ennen kuin tilasto oli julkaistu.³⁶⁴

Tutkimushankkeiden muuttuminen aiempaa monimutkaisemmiksi ja laajemmiksi vaikutti käyttölupien käsittelyyn ja aineistotoimitusten kokonaisekseen. Palvelun sujuvoittamiseksi otettiin vuonna 2022 käyttöön sähköinen käyttöluoprosessi. Joidenkin valmisaineistojen luovuttamisaikataulua nopeutettiin kytkemällä ne ensimmäiseen aineistosta tehtävään tilastojulkistukseen. Aineistotoimitusten viiveitä saatiin vuonna 2023 lyhennettyä ja käyttöluvat myönnettyä aiempaa nopeammin.

Tutkijapalveluiden hinnoitteluun vuosina 2021 ja 2022 tehtyjen muutosten ja korotusten seurauksena tulot kasvoivat voimakkaasti ja maksullisen toiminnan kustannusvastaavuus kokonaisuudessaankin parani merkittävästi. Vuodelle 2023 maksuasetusta uudistettiin siten, että aiemasta poiketen virasto sai julkisoikeudellisina suoritteina tutkijapalveluiden käyttöluvat ja valmisaineistojen luovutukset. Lisäksi Tilastokeskus sai tutkijapalveluiden liiketaloudellisesti hinnoiteltuun osaan hintatukea. Asetusmuutoksen tavoitteena oli parantaa Tilastokeskuksen kustannusvastaavuutta siten, etteivät hinnat asiakkaille nousisi merkittävästi. Tutkijapalveluiden hintoja nostettiin jälleen vuoden 2024 alussa. Tilastokeskuksen näkökulmasta vieläkin heikkoa kustannusvastaavuutta oli määrä korjata vuosittaisilla maksuasetuksen päivityksillä ja hinnankorotuksilla kunnes kustannusvastaavuus saavutettaisiin.³⁶⁵

Alun perinkin väliaikaiseksi perustettu korona-ajan Tilannehuone oli suljettu vuoden 2021 lopulla. Kuitenkin jo toimintaa pystytettäessä oli ajateltu, että saatavia kokemuksia ”voidaan hyödyntää myös mietittäessä, kuinka aiempaa reaaliaikaisempaa mikrotason talousdataa voidaan hyödyntää jatkossakin talouspoliittisessa päätöksenteossa”. Toimintamallille oli kysyntää ja se oli huomioitu myös

Tilastokeskuksen toimintaa ohjaavan lainsäädännön uudistamisessa.³⁶⁶

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 lisäsi nopean tiedon tarvetta erityisesti hinta- ja energiatilastoissa ja muistutti Tilannehuoneen kaltaisen toiminnon tarpeellisuudesta.³⁶⁷ VATT, Tilastokeskus ja HGSE käynnistivät syyskuussa kolmivuotisella rahoituksella datahuonepilotin edistämään luotettavaan tietoon perustuvaa päätöksentekoa sekä kehittämään data-analyysin hyödyntämistä ministeriöissä. Itsenäisenä VATT:n yksikkönä toimineen VATT Datahuoneen analyysit perustuivat Tilastokeskuksen ja muiden viranomaisten ajantasaisista tietovarannoista koostettuihin tietoaineistoihin. Tilastokeskuksen tutkijapalveluiden yhteyden perustettu datahuonetoiminto

Lakimuutos vahvisti Tilastokeskuksen tehtäväksi myös tutkija- ja aineistopalvelujen tarjoamisen. Tutkijapalvelujen työntekijöitä ryhmäkuvassa.

kokosi tutkimusaineistoja tutkijoiden käyttöön sekä ylläpiti ja kehitti Fiona-etäkäyttöjärjestelmää.³⁶⁸

VATT Datahuone vastasi ensisijaisesti valtioneuvoston ajankohtaisiin tietotarpeisiin lainvalmistelun ja budjetti-prosessin eri vaiheissa. Sen toimeksiannot hyväksyttiin ja tarvittaessa myös priorisoitiin valtiovarainministeriön asettamassa ohjausryhmässä. Toimeksiantajat saattoivat tietyin edellytyksin tehdä siellä myös aihepiirin ymmärrystä syventävää akateemista tutkimusta ja opinnäytetöitä.

Datahuoneen selvitystoiminta jaoteltiin kolmeen teemaryhmään, joilla oli erilliset toimintaluvat. Yritysryhmä tutki muun muassa yritystukia ja Venäjä-pakotteiden vaikutuksia suomalaisyritysten vientiin. Ympäristö- ja energiaryhmä tarkasteli muun muassa sähkötukien kohdentumista. Fingridin datahub-aineisto saatiin Tilastokeskuksen ja

VATT, Tilastokeskus ja HGSE käynnistivät datahuoneen edistämään luotettavaan tietoon perustuvaa päätöksentekoa.

VATT Datahuoneen käyttöön nopeutetulla prosessilla jo lokakuussa 2022. Koulutus, työmarkkinat ja kotitaloudet -ryhmä selvitti opintotuen tulo-rajoiden vaikutuksia, ukrainalaisten sijoittumista Suomen työmarkkinoille sekä ulosottolainsäädännön muutosten vaikutuksia kotitalouksiin.³⁶⁹

Tilastokeskus tuki VATT Datahuoneen ja rekisterinpitäjien välistä keskustelua tietotarpeiden kartoittamisessa, neuvotteli rekisterinpitäjien kanssa ja teki aineistosopimukset, vastasi aineiston vastaanotosta, mallintamisesta ja tutkimusaineistoksi muodostamisesta sekä tuotti tutkijoille luovutettavan aineistokuvauksen ja toimi tietojen käytön tukipisteenä. Lisäksi Tilastokeskus kehitti aineistoprosessia ja tutkimusaineistojen jakelukanavaa VATT Datahuoneen tarpeisiin.

Ylijohtaja Ville Vertasen mukaan datahuonepilotti sai lisäpotkua tilastolain muutoksesta. ”Teemme nyt aineistohankintaa sekä tilastotarpeet että tutkijat huomioiden. Muutos on mahdollistanut myös uusia aineistolähteitä. Esimerkiksi Ulosottolaitoksen aineistoja saadaan nyt käyttöön aiempaa laajemmin.”³⁷⁰ Datahuone vakinaistettiin täydentävän talousarvioesityksen yhteydessä marraskuussa 2023 ”periaateratkaisulla” ja keväällä 2024 myönnettyllä vuosien 2024–2028 rahoituksella.³⁷¹

Pääjohtaja Sovala kirjoitti tammikuussa 2023 blogissaan, että datahuonekonseptin muotouduttua olisi luonnollista rakentaa vastaavia reaaliaikaisen data-analyysin mahdollistavia datahuoneita muillekin toimijoille. Esimerkiksi ”kansalaisyhteiskunnalle olisi mahdollista rakentaa oma tilannekuvapalvelu, joka sisältäisi Tilastokeskuksen asiantuntevien data-analyttikoiden kuratoimia reaaliaikaisia ja interaktiivisia indikaattoreita ajankohtaisista aiheista.”³⁷²

Vuonna 2023 käynnistyi Suomen kuuden suurimman kaupungin kaksivuotinen pilottihanke, joka toi yksilötason ajantasaisia rekisteriaineistoja ”mahdollisimman käyttökelp-

Maksullisia palveluja budjettirahoituksen lisäksi

Valtaosa Tilastokeskuksen rahoituksesta tulee budjettirahoituksena. Vuoden 2024 vajaan 71 miljoonan euron kokonaiskuluista katettiin reilu 10 miljoonaa maksullisella toiminnalla ja 2 miljoonaa yhteisrahoitteisella toiminnalla. Maksullisen ja yhteisrahoitteisen toiminnan kokonaistulot vaihtelevat johtuen kertaluontoisista suurista tiedonkeruista ja EU:n Grant-hankkeiden kausivaihtelusta.

Tutkijapalveluiden osuus maksullisesta toiminnasta on kasvanut koko 2000-luvun ja oli vuonna 2024 jo 29 prosenttia. Muita merkittäviä kokonaisuuksia olivat erityisselvitykset ja tietopalvelutoimeksiannot, tilastointipalvelut, tietokantapalvelut, koulutus- ja asiantuntijapalvelut sekä asiakaskohtaiset räätälöidyt konseptituotteet. Tyypillisiä maksullisia tuotteita ovat erilaiset barometrit. Valtion osuus maksullisten palveluiden ostajana on merkittävä.

poisesti” kuntien päätöksentekijöiden hyödynnettäväksi. Niin sanottujen kuutoskuntien kumppanina hankkeessa oli Aalto-yliopiston taloustieteen tutkimusryhmä AlueAvain. Oulun kaupungin tiedotteen mukaan aineiston ajantasaisuudessa ja Tilastokeskuksen toimintatavoissa oli tapahtunut merkittävä muutos parempaan. ”Kun vielä pari vuotta sitten kaikki sektorirajat ylittävät yhdistetyt datat olivat vähintään kaksi vuotta vanhoja, nykyään tieto maksetuista palkoista, eläkkeistä ja tulonsiirroista päivittyy käytännössä ajantasaisesti. Myös esimerkiksi tieto ihmisen asuinpaikasta on ajantasaista.”³⁷³

Pilottihankkeessa mukana olleet Helsinki, Espoo ja Vantaa ilmoittivat toukokuussa 2025 perustaneensa kuntien datahuoneen. Helsingin kaupungin pormestari, ekonomisti Juhana Vartiainen piti datahuonetta merkittävänä askeleena siihen, että ”kaupungit todella pystyvät ymmärtämään asukkaidensa tilannetta ja arvioimaan toimenpiteidensä vaikutuksia”.³⁷⁴

Yhtenäistämisen ja tehostamisen Y-malli

Tilastokeskus uudisti vuonna 2021 kehittämismallinsa ja loi kehittämistoiminnalle tiekartan. Tuolloin konkretisoitui suurehko kehittämisvelka. Tilastojen tietojärjestelmät rapautuivat eikä tuotannon tehostaminen onnistunut toivotusti. Pienten tilastotietojärjestelmien yhdistämiseen laajoiksi kokonaisuuksiksi oli panostettu pitkään, mutta työ ei edennyt suunnitellusti resurssien niukkuuden vuoksi. Samaan aikaan kansainväliset lainsäädäntömuutokset asettivat uusia vaatimuksia väestöä ja yrityksiä koskeviin tilastotuotantoihin. Myös erilaiset muutokset lähdeaineistoissa loivat tarpeen uudistaa tilastotuotantoa. Eniten paineita oli ympäristö- ja energiatilastoinnin kehittämisessä ja tietojärjestelmän uudistamisessa. Myös kansantalouden tilinpidon tietojärjestelmää oli uudistettava tulevien lainsäädäntö-

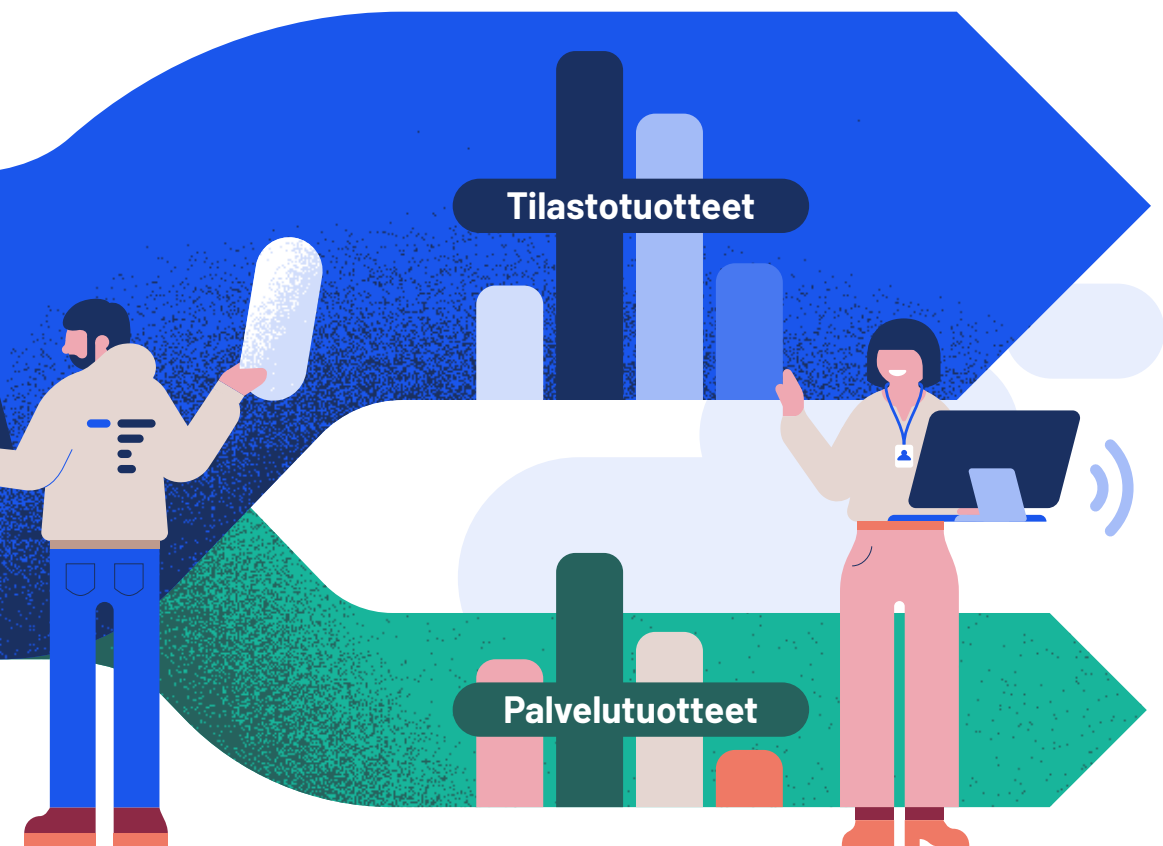
”Eniten paineita oli ympäristö- ja energiatilastoinnin kehittämisessä ja tietojärjestelmän uudistamisessa.”

muutosten vuoksi. Tietojärjestelmä oli kasvava riski tilinpidon ja maksutaseen tuotannossa. Kehittämisen vähentämiseksi Tilastokeskus pyrki hankkimaan lisärahoitusta ja kohdentamaan resursseja uudelleen. Yksi muutos oli ostopalveluiden käytön merkittävä lisääminen kehittämisessä. Kun kehittämisen palveluostoihin suunnattu kehittämisraha oli vuonna 2022 vielä 1,5 miljoonaa euroa, nousi se vuonna 2025 peräti 4,2 miljoonaan euroon.³⁷⁵

Vuonna 2021 käynnistettiin päästö- ja energiatilastojen tuotantojärjestelmäuudistus (Päre), jonka tavoitteena oli luoda aihealueelle tietovaranto ja vastata aihealueella tiedossa oleviin uusiin lakisääteisiin velvoitteisiin.

Keskeistä Y-mallissa oli tilastojen, tietovarantojen ja tutkijapalvelun yhteistyö.

Hankkeessa tavoiteltiin myös analyysin, prosessin seurannan ja tietovirtojen virtaviivaistamisen kautta saavutettavaa laadun ja tehokkuuden parannusta.³⁷⁶ Samana vuonna käynnistettiin kansantalouden tilinpidon ja maksutaseen (KTMT2.0) tietojärjestelmä uudistus. KTMT muodosti yhden Tilastokeskuksen suurimmista tilastokokonaisuuksista. Vuonna 2020 oli yhteisen tilastotuotantokehikon kautta tuotettu 25 tilastoa ja noin sata julkistusta. KTMT:n käytössä oli Tilastokeskuksen suurin lähdeaineistovalikoima ja suurin sovellusvalikoima.³⁷⁷

Vuonna 2022 valmistuneessa Tilastokeskuksen strategiassa määriteltiin kuusi strategista tavoitetta. Niiden

joukossa olivat tietovarantojen yhtenäistäminen tieto- ja tilastotuotannon pohjaksi sekä tilastotuotannon yhtenäistäminen ja tehostaminen.³⁷⁸ Tilastotuotannon tiedonkäsittelyprosessit Tilastokeskuksessa olivat rekisteripohjaista dataa käytettäessä jossain määrin hajanaisia. Samaa tietoa käsiteltiin eri tilastoissa osin rinnakkain ja tietoaineistoja korjattiin hieman eri tavalla. Ja siihen yritettiin tilastotuotannon suuremmalla yhtenäistämällä vaikuttaa. Tehtävän teki vaikeaksi se, että verrattain monen töitään tietotuotantoprosessin keskivaiheella tehneen ihmisen täytyi muuttaa käytäntöjään, dokumentoida ja kuvata paremmin datat, joita käyttivät. Tilastotuotannon kokonaisvaltaisen yhtenäistämisen perustava edellytys oli koko aineiston hyvä kuvaus. Tilastojulkistuksen sai aikaan paljon vähemmälläkin työllä, koska siinä täytyi olla hyvin kuvattuna vain pari kolme, tiedotteessa olevaa taulukkoa. Tiedontuotantoprosessin resurssointikin oli laskettu sen varaan, että muu aineisto oli raaka-ainetta ja varsinaisena tuotoksena oli tilastojulkistus.³⁷⁹

Kokonaisarkkitehtuurista tehdyissä kypsyystasoarvioinneissa Tilastokeskuksen pisteet nousivat vuosittain. Vuonna 2021 parani erityisesti kokonaisarkkitehtuurin organisointi ja huomiointi hankkeissa sekä tietovarantojen yhteensopivuus.³⁸⁰ Tiedontuotantoprosessin Y-mallin, joka kertoi siitä, että Tilastokeskus teki tilastoja ja tietotuotteita, Sovala kertoo piirtäneensä Mikko Lindholmin kanssa ”varmaan kesällä 2021”. Arkkitehtien laatima tietovarantokuva loogisine tietovarantoinneen, jota esiteltiin ulkomaisille vieraillekin, oli tavoitearkkitehtuuria, ei vielä todellisuutta. Sovalalle avautui vasta myöhemmin, että Tilastokeskuksen malli oli oikeastaan V-malli. Se aukesi hyvin varhaisessa vaiheessa niin, että tietotuotteille oli erillinen putki ja eri tilastoille monta erillistä putkea. ”Ja silloin me ajateltiin, että vedetään oikeasti tämä V niin kuin Y:ksi, painetaan

myöhemmäksi se hetki, milloin se lähtee haarautumaan.” Tämän vuoksi päätettiin mitata, ”mitkä palaset olivat arkkitehtuurin mukaisia ja mitkä olivat vielä levällään jossain vanhassa asennossa”. Tästä puolestaan kypsyi ajatus tavoitteista, joilla ”päästään mahdollisimman nopeasti sinne sovitun arkkitehtuurin mukaiseen kuvaan, jossa ne tietorakenteet ovat yhtenäiset”.³⁸¹

”Keskeistä Y-mallin tietoprosessissa oli tilastojen, tietovarantojen ja tutkijapalvelun yhteistyö.”

Y-mallista alettiin puhua laajemmin vuoden 2023 alkupuolella. Sen tavoitteena oli keskittää tietotarpeet ja tiedonkäsittely siten, että tieto saadaan kerralla kuntoon ja sitä hyödynnetään tehokkaasti eri käyttötarkoituksiin tilastotuotannossa, tutkimusaineistoissa ja palveluissa. Keskeistä Y-mallin tietoprosessissa oli tilastojen, tietovarantojen ja tutkijapalvelun yhteistyö. Koko Tilastokeskuksen tietotarpeet oli määrä ottaa huomioon heti uutta aineistoa hankittaessa sekä aineiston tietosisältöä määriteltäessä. Aineistot vietäisiin yhteisiin perusyksikkötietovarantoihin, joista muodostetaan analyysivalmiit tiedot aihealuetietovarantoon eri tietotuotteiden julkaisemista varten. Y-mallin nimi viittasi yhtenäisen tietoprosessin putkeen, joka haarautuu aihealuetietovarannosta tilastotuotantoon ja toisaalta palveluihin.³⁸²

Palveluilla pääjohtaja tarkoitti samaa kuin aiemmin tietotuotteilla eli kaikkea Tilastokeskuksen tuotantoa, josta ”joku maksaa ja josta ei ole YK:n tai EU:n päätöstä”. Tilastoilla puolestaan viitattiin ”kansainvälisesti standardoituihin lakimääräisiin tuotteisiin – jos joku näyttää tilastolta, niin se ei ole tilasto, jollei siitä ole lailla säädetty, ja jollei sen tekeminen ole budjetilla rahoitettu”, Sovala kertoo.³⁸³

Yhtenäistämiseen liittyi oleellisesti vuonna 2022 käynnistetty tilastotuotannon keskivaiheen modernisointi (TIMO) -projekti, jonka tavoitteena oli perustaa uusi tuotantotalusta. Uudet teknologiat perustuisivat siinä pilvipohjaisiin ratkaisuihin, joissa hyödynnetään laajasti koneoppimismal-

”Siirtymistä kohti
Y-mallia pyrittiin
tukemaan
määrittelemällä
uuden tuotantomallin
mukaisia työrooleja
sekä uudistamalla
organisaatiota.”

leja ja jotka mahdollistavat tekoälyn käyttöä. Tietojen käsittelyä ja analysointia pilotoitiin pilviympäristöön Databricksilla.³⁸⁴ Yhdessä uudet välineet muodostivat tilastotuotannon modernisointia tukevan pilvipohjaisen Tietomylly-alustan. Se tarjoaa ympäristön tietojen varastointiin, käsittelyyn ja analysointiin uusilla teknologioilla kuten Databricks, Python ja R. Tavoitteena oli paitsi siirtää tilastotuotantoa laajasti pilveen, myös vähentää riippuvuutta vanhoista SAS-pohjaisista ratkaisuista.³⁸⁵

Syksyllä 2024 käynnistetty Moti (Moderni tietoprosessi) muutosohjelma – ja siihen kytkeytyvä TIMO-hanke – oli yksi kunnianhimoisimpia hankkeita Tilastokeskuksen 2000-luvun historiassa. Moti pyrki 2000-luvun tuotantomalliprojektin tavoin suureen kokonaisratkaisuun. Yhtenäinen tiedontuotantoprosessi muodostuisi neljästä pilarista, joita rakennettiin ja kehitettiin entistä kattavamiksi. Tilasto- ja palvelutuotteiden pohjana olisivat lopulta yhtenäiset tietovarannot, tiedoille olisi määritelty yhteneväiset metatiedot, käytössä olisi uusia teknologioita ja tuotantoalustoja sekä työprosesseja olisi automatisoitu ja tehostettu.

Tietovarantojen rakenne perustui arkkitehtuurityössä määritettyihin loogisiin tietovarantoihin: kuusi perusyksikkötasoista ja kymmenen aihealuetietovarantoa. Motin vetäjä, muutosjohtaja Sami Saarikivi arvioi keväällä 2025, että viimeinen perusyksikkötasoinen tietovaranto (henkilötietovaranto) valmistuu vuonna 2028 ja viimeinen aihealue-tietovaranto (kansantalous) vuonna 2029. Uuden tuotantoalustan käyttöönotto kulki käsi kädessä tietovarantouudistusten kanssa. Metatietojen kautta täytyi kuvata käytännössä kaikki jakelupään tietotarpeet. Metatietojen yhtenäisyys ja hyödynnettävyys läpi koko prosessin oli yksi Motin tärkeimmistä tavoitteista. ”Uudessa tietovarantoprosessissa metatiedot kuvataan tiedonkeruun raakadatasta,

käsittelystä analyysivalmiista datasta ja julkaisujen mukaisista datoista myös arkistointitarpeisiin. Tavoitteena on nostaa metatietojen kuvausaste nykyisestä 40 prosentista 90 prosenttiin.”³⁸⁶

Tehostamisen ja yhtenäistämisen vaikutus asiantuntijoiden työrooleihin oli merkittävä. Se vaati työntekijöiltä näkökulman vaihtamista ja laajentamista, osaamisen kehittämistä sekä vastuujakojen selkeyttämistä. Siirtymistä kohti Y-mallia pyrittiin tukemaan määrittelemällä uuden tuotantomallin mukaisia työrooleja sekä uudistamalla organisaatiota. Touko-kesäkuussa 2025 toteutetuissa YT-neuvotteluissa sovittiin palvelualueiden välisistä tehtävien siirroista vuoden 2026 alusta voimaan tulevassa organisaatio-rakenteessa. Lisäksi vahvistettiin uudet työroolit ja tietovarantopohjaisen toimintatavan mahdollistava tietovarantojen hallintamalli.³⁸⁷

Moti-ohjelma oli Tilastokeskuksen keskeisimpiä toimenpiteitä leikkauksiin sopeutumisessa. Sen avulla tavoiteltiin 30 henkilötyövuoden säästöjä ilman irtisanomisia vuoden 2028 loppuun mennessä.³⁸⁸ Sovala näkee valtion leikkaustoimissa positiivistakin:

Julkisen talouden rakenteellinen piirre on, että silloin kun asiat eivät erilaisista syistä ole tiukasti kontrollissa, niin sitten siinä ei ole oikein muuta tapaa kuin tällainen rysäytys, ainoa tapa, jolla julkiseen hallintoon saadaan samanlaista efektiä kuin yrityksissä tulee konkurssien mukana – jotta vanhoja toimintoja saa lakkautettua ja aloitettua uutta. – tilanteessa, jossa otetaan pois kymmenen prosenttia rahoituksesta, organisaation johtamisen kannalta tällainen on mahdollisuus, jonka voi monella tavoin tyriä, myös aiheuttamalla isoja riitoja.

Sovala muistuttaa viestinsä olevan: ”Y-jalka pidemmäksi, koitetaan päästä eroon kaikesta tiedonhankinnasta ja pysytään loitolla tutkimuksenteosta ja päätöksenteosta. Tämä on johtamiseni ykkösväline.”³⁸⁹

Toukokuun 20. päivänä 2025 julkaistiin uudistettu rakenuskanta ja uudistuotanto -tilasto, jonka Ryhti-projekti toteutti pilottina uusilla välineillä ja uudella tietoprosessilla. Samalla se käytti Moti-hankkeessa rakennettua Tietomylytuo-
tuntoalustaa ja siirtyi pilviympäristöön.³⁹⁰

Ilmiöviestintä ja asiantuntemuksen jakamisen rajat

Vuoden 2020 organisaatiouudistuksessa pääjohtaja Bruun oli kiinnittänyt erityistä huomiota Tilastokeskuksen julkisuuskuvaan. Hän halusi vahvistaa viraston ulostulojen asiantuntijuutta ja muuttaa viestinnän sisältöä muutenkin. Omat asiantuntijat olivat tottuneet puhumaan lähinnä omista tilastovastuistaan ja varoneet loukkaamasta toisensa reviierejä. Bruunin mukaan Tilastokeskuksessa oltiin vahvasti kiinni ”siinä tilastosubstanssissa”. Tästä nousi ajatus ilmiöiden viestinnästä, jotta käyttäjät saisivat Tilastokeskukselta asioista vähän laajemman kuvan.³⁹¹

Viraston asiantuntijoista syksyllä 2020 valitun 15 ilmiöasiantuntijan odotettiin osana omaa työtään osallistuvan aktiivisemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun eri kanavissa ja tuovan Tilastokeskuksen tuottamaa tietoa entistä paremmin hyödynnettäviksi. Mediaseurantatutkimuksen perusteella ilmiöviestintä näytti tuottavan tulosta. Tilastokeskus ”onnistui terävöittämään aktiivista rooliaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tarvittavan tiedon tuottajana”. Tarjottuun valmiiseen tietoon tartuttiin mediassa aiempaa aktiivisemmin sen sijasta, että olisi etsitty tietoa varsinaisista Tilastokeskuksen julkaisemista aineistoista.³⁹²

T-studiosta tuotetussa Tilastolivessä Tilastokeskuksen asiantuntijat keskustelivat keskenään tai ulkopuolisten vieraiden kanssa ajankohtaisista tilastoasioista.

Ilmiöasiantuntijoiden määrää vähennettiin kuitenkin vuonna 2022. Toisaalta jäljelle jääneille asiantuntijoille varattiin suurempi osuus työajasta viestintään. Ilmiöviestinnän tuloksia pidettiin edelleen hyvinä.³⁹³ Kuuden ilmiöasiantuntijan ympärille koottiin vuonna 2023 viisi ilmiöryhmää, jotka ideoivat ja toteuttivat viestintää sekä Tieto&trendit -sisältöjä. Näistä luetuimmat keräsivät tuhansia sivulatauksia. Näkyviä asiantuntijoita olivat yhteiskuntatilastojen osalta Markus Rapo, Hanna Sutela, Anna Pärnänen, Kristiina Nieminen ja Pasi Piela. Asiantuntijoiden kirjoittamien artikkelien määrä kuitenkin väheni vuoden 2023 aikana merkittävästi, johtuen strategian fokuksen siirtymisestä kustannussäästöihin ja panostamisesta muihin viestinnän keinoihin.³⁹⁴

Videot olivat jo vakiintuneet Tilastokeskuksessa kuten muuallakin yhteiskunnassa osaksi viestintää. Koronapandemian puhkeaminen jätti kuitenkin vastikään valmistuneen T-studion hetkeksi vähäiselle käytölle. Kaikki fyysiset tapahtumat peruttiin ja esimerkiksi vuosittainen

Pääjohtaja Markus Sovala alkoi keväällä 2025 isännöidä Tiedon tulevaisuus -podcastia. Ensimmäisenä vieraana oli vuoden luokanopettaja Johanna Asplund.

sidosryhmätilaisuus Tilastokeskus-päivä järjestettiin webinaarina.³⁹⁵ T-studiosta marraskuussa 2021 tuotettu Tilastolive oli uusi formaatti, jossa Tilastokeskuksen asiantuntijat keskustelivat keskenään tai ulkopuolisten vieraidensa kanssa ajankohtaisista tilastoasioista. Syksystä 2023 alkaen Tilastokeskus jakoi videoita TikTokissa tavoitellessaan viestinnällään nuorempia tilastojen käyttäjiä. Kokeilu kasvatti myös muiden some-kanavien kuten Instagramin ja YouTuben vaikuttavuutta, kun samaa videosisältöä saattoi hyödyntää usealla alustalla. TikTokiin tuotettiin viikoittain vähintään yksi video.³⁹⁶

Podcastien tuotanto alkoi lokakuussa 2020 julkaistulla Tiedosta tulevaisuus -podcastilla. Vakiintuneimman

muodon sai Faktanvartija -podcast, jota Pasi Piela piti vuosina 2022–2023. Podcast-tuotanto hiipui tämän jälkeen, kunnes pääjohtaja Sovala alkoi keväällä 2025 osana Tilastokeskuksen 160-vuotispäivän juhlallisuuksia isännöidä Tiedon tulevaisuus -podcastia. Edelleen säännöllisesti ilmestyvän Tilastoliven ja podcastien vahva taustahahmo oli Tilastokeskuksen viestintäasiantuntija Aki Harju, joka toimi niistä useimpien käsikirjoittajana.³⁹⁷

Esi- ja peruskouluopetustilasto, lukiokoulutustilasto, ammatillisen koulutuksen tilasto, ammattikorkeakoulutlasto ja yliopistokoulutustilasto yhdistettiin vuonna 2021 yhteen opiskelijat ja tutkinnot -tilastoon tuotannon tehostamiseksi ja kokonaiskuvan parantamiseksi. Tavoite kytkeytyi myös tilastojen uuteen julkistusjärjestelmään, joka otettiin käyttöön huhtikuussa 2022. Tilastojulkistusten tilalle tulivat tilastotiedotteet ja tietokantajulkaisut.³⁹⁸ Samalla otettiin käyttöön uudella tavalla tuotetut tilastokuviot ja -taulukot, jotka ”syntyivät kuin liukuhinnanäkyminä tietokantataulukoista”.³⁹⁹

”Uudistettu verkkopalvelu tarjosi tilastojen käyttäjille materiaalia nykyaikaisemmassa ja helpommin löydettävässä muodossa.”

Vuonna 2024 julkaistu uudistettu verkkopalvelu tarjosi tilastojen käyttäjille materiaalia nykyaikaisemmassa ja helpommin löydettävässä muodossa. Kun uusinta tilastotietoa julkistettiin useamman tietokantataulukon kokonaisuuksina, päivittyivät kaikki tiedot samaan aikaan ja samassa syklissä, vaikkapa kuluttajahintaindeksissä kuukausittain. Tietojen päivittyminen nostettiin esiin tiedotteella, jossa tilastoasiantuntija raportoi tietokantataulukoiden pohjalta kehityksen suuntaa. Juuri näiden tiedotteiden sisältöjä siteerattiin mediassa. Tietokantojen päivittäminen liittyi data ensin -ajatteluun, missä Tilastokeskus julkaisi uutta tietoa mahdollisimman nopeasti, eikä käyttänyt ensivaiheen analysointiin päiväkausia aikaa.⁴⁰⁰

Tilastojulkistuksiin liittyvien katsausten määrä vähentyi vuonna 2024 samoin kuin Tieto&trendit -sivustolle kirjoitettujen artikkeleiden ja blogien sekä podcastien ja Tilastoliven julkistukset. Osittain jo edellisvuonna vahvistunut suuntaus johtui ennen kaikkea siitä, että rajallisia henkilöresursseja jouduttiin kohdentamaan tietotuotannon turvaamiseen.⁴⁰¹ Linjaukseen vaikutti myös pääjohtaja Sovalan ajama muutos strategiassa. Tilastokeskus keskittyi tietoprosessin vähän tylsäänkin keskivaiheiseen, ”ja tietojemme tulkinta ja tutkimuskäyttö tapahtuu etupäässä muissa organisaatioissa”. Toisin sanoen, kun oli aika tehdä johtopäätöksiä, Tilastokeskuksen rooli loppui. ”Tämä on sellainen strateginen valinta, jota olen tässä ajanut. Sen suhteen on ollut aiemmin horjuvuutta”, Sovala kertoo.⁴⁰²

Tilastokeskuksen mielikuvan rakentaminen ja viestintä oli muuttunut strategisemmaksi erityisesti tietopolitiikkakeskustelujen seurauksena. Kun brändin merkitykseen kiinnitettiin huomiota muuallakin julkishallinnossa, sanoitti Tilastokeskuksen osana strategiatyötään olemassaolonsa tarkoitusta tavoitemielikuvan eli brändin muotoon vuonna 2022. Tavoitemielikuva kiteytyi tuolloin neljän teeman alle: luotettavan tiedon puolustaja, yhteiskunnan tietovarallisuuden paras tuntija, ainutlaatuinen tietoalan osaaja sekä ajantasaisen hyödyllisen tiedon tuottaja. Teemoista, tyyleistä ja sävyistä oli apua viestinnän suunnitteluun ja aiheiden valintaan. Brändiä tukeva uusi visuaalinen ilme otettiin käyttöön asteittain talvesta 2023 alkaen. Visuaalisuudella haluttiin tukea Tilastokeskuksen uudistumista entistä monipuolisemman ja nopeamman tiedon tarjoajaksi. Uudistettu tunnus kertoi ”asiantuntijoiden työn tuloksena syntyneestä ja tietovirroista kiteytyneestä tiedosta”.⁴⁰³

Maailman paras tilastokesysteemi

Tilastokeskus sai vuoden 2022 henkilöstökyselyssä vuodesta 2005 alkaneen mittaushistorian parhaimmat pisteensä. Erityisesti paranivat tulokset osioissa vuorovai-
kutukset ja viestintä sekä työyhteisön toimintakulttuuri. Rungas työmäärä aiheutti silti henkilöstön kuormittumista.⁴⁰⁴ Paraneva trendi jatkui vuonna 2023, jolloin Tilastokes-
kuksen vahvuudeksi koettiin työyhteisön toimintakulttuuri sekä työn sisältö ja vaikuttamismahdollisuudet. Erityisesti tilastoja tuottavan palvelualueen avovastauksissa tuli edel-
leen esille liiallinen työmäärä ja uupuminen. Vuonna 2024 Tilastokeskus saavutti jälleen ennätyspisteet. Tulokset paranivat merkittävästi johtamisen sekä osaamisen, oppi-

Tilastokeskuksen henkilöstö rentoutuu muun muassa lentopallon parissa.

misen ja uudistumisen osa-alueilla. Muilla osa-alueilla tulokset pysyivät entisellä tasolla.⁴⁰⁵

Maailmanpankki arvioi talvella 2024 Suomen tilastoekosysteemin jo toistamiseen peräkkäin maailman parhaaksi 186 maan joukosta. Maita vertailtiin yli viidelläkymmenellä tilastojen suorituskykyä mittaavalla indikaattorilla. Vertailussa käytetyt tiedot olivat vuodelta 2022. Toiseksi vertailussa sijoittui Norja ja kolmanneksi Kanada. Täydet pisteet Suomi sai sekä datan käytöstä kansainvälisissä organisaatioissa että infrastruktuuria koskevasta kohdasta standardit ja menetelmät. Muut osa-alueet olivat datapalvelut, datatuotteet ja datan lähteet. Eniten kehitettävää Suomella, kuten muillakin mailla, oli datan lähteet -osion

Työhyvinvoinnin päämääränä on hyvinvoiva Tilastokeskus, jossa henkilöstö kokee, että työ sujuu, työilmapiiri on hyvä ja työympäristö terveellinen.

paikkatiedoissa.⁴⁰⁶ Seuraavan vuoden kilpailussa Suomi sijoittui toiseksi Tanskan jälkeen.

Tilastokeskus oli selvästi tehnyt oikeansuuntaisia asioita. Jo tilastollinen päätoimisto oli asemoitunut itselleen luontevaan ja sittemmin edistykselliseksi osoittautuneeseen pohjoismaiseen viitekehyykseen. Erityisen merkityksellistä oli hallinnollisten rekistereiden systemaattinen hyödyntäminen, joka alkoi 1970-luvun alkupuolelta alkaen. Kehitystä vahvasti organisaation uudistumishalu ja valmius toimia myös edelläkävijän roolissa. Tilastokeskuksessa oli toki myös konservatiivisia elementtejä. Suuri laiva kääntyi välillä työläästi.

2020-luvulla todennettu ja vakiinnutettu arvostettu asema kansainvälisten tilastovirastojen keskuudessa on tulosta vuosikymmenien järjestelmällisestä työstä. Toisaalta Tilastokeskus on pärjännyt myös hyvin 2000-luvun digitalisoituneessa toimintaympäristössä, jossa on siirrytty yksittäisistä tilastosiiloista kohti ilmiöiden kuvaamista tilastoja ja tietoja yhdistelemällä. Erityisen suuri muutos on tapahtunut tutkijapalveluiden synnyttämisen myötä. Tilastokeskus jakaa tänä päivänä tutkijoille, tutkimuslaitoksille ja virastoille hallinnollisista rekistereistä tietosuoja huomioiden yhdistelemäänsä mikrotason dataa. Tilastokeskuksesta on tullut todistetusti ketterä ja nopea tiedon yhdistelijä ja toimittaja.

Alaviitteet

- 1 Luther 1993.
- 2 Luther 1993, 81.
- 3 Luther 1993.
- 4 Luther 1993.
- 5 Luther 1993, 154, 165, 184.
- 6 Luther 1993, 158, 165.
- 7 Luther 1993, 159.
- 8 Luther 1993, 156-161.
- 9 Luther 1993, 167-168.
- 10 Luther 1993, 178-179.
- 11 Luther 1993, 181-182.
- 12 Luther 1993, 170-172.
- 13 Luther 1993, 230, 255.
- 14 Luther 1993, 238, 256-257.
- 15 Luther 1993, 262.
- 16 Luther 1993, 316.
- 17 Luther 1993, 265, 291-293, 311; Merimaa 2000, 14-15.
- 18 Luther 1993, 302-306.
- 19 Luther 1993, 260-261.
- 20 Luther 1993, 261.
- 21 Luther 1993, 262; Marjomaa 2000, 292, 294.
- 22 Luther 1993, 263-265, 307; Marjomaa 2000, 136.
- 23 Luther 1993, 309-311.
- 24 Marjomaa 2000, 33.
- 25 Luther 1993, 312.
- 26 Marjomaa 2000, 303-304, 316, 336.
- 27 Marjomaa 2000, 336-337.
- 28 Marjomaa 2000, 118, 125-126, 149; Vuosikertomus 1994; Laatupalkintohakemus 2006.
- 29 Marjomaa 2000, 172-176.
- 30 Marjomaa 2000, 19, 339.
- 31 Marjomaa 2000, 154.
- 32 Marjomaa 2000, 182-184.
- 33 Orjala 8.5.2025.
- 34 Marjomaa 2000, 167-171.
- 35 Marjomaa 2000, 130-132, 148-149.
- 36 Marjomaa 2000, 231-242; Tutkimus-, kehittämis- ja laatutoiminta Tilastokeskuksessa (31.5.2001).
- 37 Marjomaa 2000, 271.
- 38 Vuosikertomus 1997; 2002.
- 39 Merimaa 2000, 41; Paananen ja Saijets 2000, 217-218.
- 40 Hyrkkö 24.4.2025.
- 41 Marjomaa 2000, 38, 44; Hyrkkö 24.4.2025; Ilkka Hyppönen 20.1.2025.

- 42 Orjala 8.5.2025; Vuosikertomukset 1996; 2000.
- 43 Laatupalkintohakemus 2006; Vuosikertomukset 1996-1997; 2000.
- 44 Marjomaa 2000, 151.
- 45 Marjomaa 2000, 198-199.
- 46 Jeskanen-Sundström 2.5.2002, Valtion tilastoimen kehittäminen 2002-2006.
- 47 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 48 Marjomaa 2000.
- 49 Marjomaa 2000, 3. -Siinä Timo Relanderin saatesanat.
- 50 Tietoaika 8/2001.
- 51 HS.fi 8.6.2001; 14.10.2001; Melkas 2016, 69, 77.
- 52 Tietoaika 9/2001.
- 53 Luther 1993, 120-121; Stat.fi. Tilastokeskuksen asiakaslehti 3/2002.
- 54 Vuosikertomus 1996.
- 55 Tietoaika 7/2003.
- 56 Hyrkkö 24.4.2025.
- 57 Vuosikertomus 2004; Tietotilinpäätös 2017.
- 58 Laatupalkintohakemus 2006.
- 59 Stat.fi. Tilastokeskuksen asiakaslehti 3/2002; Tilastokeskus, Tuotteet ja palvelut 2004.
- 60 Vuosikertomus 2008.
- 61 Vuosikertomukset 2006-2007.
- 62 Marjomaa 2000, 3. -Siinä Timo Relanderin saatesanat.
- 63 Heli Jeskanen-Sundström 2.5.2002, Valtion tilastoimen kehittäminen 2002-2006; Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 64 Vuosikertomus 1999.
- 65 Orjala 8.5.2025; 22.6.2025.
- 66 Asiakkuuden johtoryhmä, loppuraportti 13.2.2006.
- 67 Asiakasvastaavan käsikirja 2006.
- 68 Orjala 8.5.2025; Vuosikertomus 2010.
- 69 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 70 Laatupalkintohakemus 2006.
- 71 Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Melkas 2016, 102.
- 72 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 73 Tilastokeskuksen palautereportti. Suomen laatupalkinto 2006.
- 74 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 75 Vuosikertomus 2010.
- 76 Hyrkkö 24.4.2025.
- 77 Tuotantomalliprojekti. Loppuraportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset.
- 78 Tuotantomallityöryhmän raportti 24.4.2001.
- 79 Hyrkkö 24.4.2025.
- 80 Tuotantomallityöryhmän raportti 24.4.2001; Vuosikertomus 2002.
- 81 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.

- 82 Marjomaa 2000, 119, 133-134.
- 83 Tuotantomalliprojekti. Loppuraportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset; Hyrkkö 24.4.2025.
- 84 Laatupalkintohakemus 2006.
- 85 Tuotantomalliprojekti. Loppuraportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset; Hyrkkö 24.4.2025.
- 86 Hyrkkö 24.4.2025; Vuosikertomukset 2005-2006: Läpivalaisun ohjausryhmän asettaminen 16.2.2007.
- 87 Vuosikertomus 2008, 2011; Tiilinpäätöskertomus 2012; Hyrkkö 24.4.2025.
- 88 HE05K Väestölaskentakokonaisuuteen kuuluvine rekisteripohjaisten vuositilastojen tuotantomallin uudistusprojekti, Projektin loppuraportti 16.6.2008.
- 89 Jeskanen-Sundström 11.11.2024; 17.6.2025.
- 90 Vuosikertomus 2008; 2009; 2010.
- 91 Kansantalouden tilinpidon tietojärjestelmä uudistus. Loppuraportti 29.1.2010; Vuosikertomus 2011.
- 92 Vuosikertomus 2009; 2011; Yle.fi 14.10.2009.
- 93 Avoin Suomi 2014 menestystarina Findikaattori; LVM 27.7.2010.
- 94 Johtoryhmä 8.11.2016.
- 95 Vuosikertomukset 2002-2003.
- 96 Laatupalkintohakemus 2006; Vuosikertomus 2003.
- 97 Laatupalkintohakemus 2006; Tuottavuusohjelma 2011-2015.
- 98 Tilastotoimen selvityshanke. Valtiovarainministeriö, asettamispäätös 4.3.2008.
- 99 Tieto&trendit 3/2006.
- 100 Tilastotoimen selvityshanke. Valtiovarainministeriö, asettamispäätös 4.3.2008.
- 101 Melkas 2016, 74.
- 102 Melkas 2016, 130; Jeskanen-Sundström 11.11.2024; HS.fi 19.10.2008.
- 103 Hyrkkö 24.4.2025; Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 104 Laatupalkintohakemus 2006.
- 105 Vuosikertomus 2008.
- 106 Vuosikertomus 2009; Tieto&trendit 7/2009.
- 107 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 108 HS.fi 22.11.2009.
- 109 Vuosikertomus 2010.
- 110 Vuosikertomus 2008.
- 111 Vuosikertomus 2011; Tiilinpäätöskertomus 2012; Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Storgårds 11.11.2024.
- 112 Stat.fi. Tilastokeskuksen asiakaslehti 3/2002.
- 113 Laatupalkintohakemus 2006.
- 114 Vuosikertomukset 2002-2004.
- 115 Laatupalkintohakemus 2006.
- 116 Vuosikertomus 2008.
- 117 Vuosikertomus 2010.
- 118 Vastaus selvitysmiehille 2008; Tilastokeskus, Tuotteet ja palvelut 2004; Vuosikertomus 2002.
- 119 Vuosikertomukset 2009-2011.
- 120 Vuosikertomus 2010.
- 121 Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Laatupalkintohakemus 2006.

- 122 Vuosikertomus 2003; Melkas 2016, 85; Rantanen 17.6.2025.
- 123 Tietoaika 12/2004; Vuosikertomus 2004.
- 124 Heli Jeskanen-Sundström, mielipide. HS.fi 22.3.2004.
- 125 Vuosikertomus 2005; Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 126 Melkas 2016, 87; Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 127 Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Vuosikertomus 2007.
- 128 ESS Vision 2020; Tietotilinpäätös 2017.
- 129 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 130 Vuosikertomus 2003; 2005.
- 131 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 132 Tutkimus-, kehittämis- ja laatutoiminta Tilastokeskuksessa (31.5.2001).
- 133 Tilastokeskuksen tutkimustoiminnan päälinjat vuosina 1997–1999. Katsauksia 1997:2.
- 134 Tilastokeskuksen tutkimustoiminnan päälinjat vuosina 1997–1999. Katsauksia 1997:2.
- 135 Statistics of Finland: Main Lines of Research and Development in 2000–2003.
- 136 Tutkimus-, kehittämis- ja laatutoiminta Tilastokeskuksessa (31.5.2001).
- 137 Tilastokeskus, Tuotteet ja palvelut 2004; Vuosikertomus 2000.
- 138 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 139 Lautupalkintohakemus 2006; Hyrkkö 24.4.2025; Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 140 Vastaus selvitysmiehelle 2008.
- 141 Marjomaa 2000, 315–317.
- 142 Tutkijapalvelut 10+ -vuotta; Tutkimus-, kehittämis- ja laatutoiminta Tilastokeskuksessa (31.5.2001); Johnson 19.6.2025.
- 143 Marjomaa 2000, 141.
- 144 Tutkimus-, kehittämis- ja laatutoiminta Tilastokeskuksessa (31.5.2001).
- 145 Tutkijapalvelun kehittäminen -raportti 23.2.2010; Vuosikertomus 2001.
- 146 Jeskanen-Sundström 11.11.2024.
- 147 Marianne Johnson, TK:ssa tapahtuvaa tutkijapalveluun liittyvää toimintaa.
- 148 HS.fi 14.10.2001.
- 149 Hyrkkö 24.4.2025; Storgårds 25.6.2025.
- 150 Mika Maliranta, Pohjoismaisten mikroaineistojen tutkimuskäyttöä selvittellen työryhmän raportti; Mika Maliranta, Economic research with firm data- Practices and experiences in Finland, ISI conference 19.8.2003 Berlin; Nurmi 19.6.2025.
- 151 Marianne Johnson, TK:ssa tapahtuvaa tutkijapalveluun liittyvää toimintaa 2000–2024; Satu Nurmi, Tilastokeskuksen tutkimuslaboratorio ja yritystutkietokanta 22.5.2007; Leena Storgårds, Use of enterprise microdata: Research Laboratory and on-line system. Visit of Eurostat 28–29.6.2011.
- 152 Selvitysmiesten loppuraportti 4.11.2008.
- 153 Tutkijapalvelun kehittäminen -raportti 23.2.2010.
- 154 Hyrkkö 24.4.2025.
- 155 Tutkijapalvelun kehittäminen -raportti 23.2.2010; Vuosikertomus 2010.
- 156 Vuosikertomus 2011; Leena Storgårds, Use of enterprise microdata: Research Laboratory and on-line system. Visit of Eurostat 28–29.6.2011.
- 157 Marjomaa 2000, 142–143, 146; Vuosikertomus 2001.
- 158 Heli Jeskanen 2.5.2002, Valtion tilastoimen kehittäminen 2002–2006; Jeskanen-Sundström 11.11.2024.

- 159 Tietoaika 7/2003, Kaija Hovi, tilastojohtaja Yritysten rakenteet -yksikkö; Vuosikertomus 2003; Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Forsell 17.6.2025.
- 160 Vuosikertomus 2004; 2006; Tilinpäätöskertomus 2013; Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Kaija Hovi, Kasvihuonekaasujen seuranta Internetiin. Tietoaika 3/2004.
- 161 Jeskanen-Sundström 11.11.2024; Vuosikertomus 2008.
- 162 Tilinpäätöskertomus 2016; Forsell 17.6.2025.
- 163 HS.fi 8.3.2012.
- 164 Bruun 16.1.2025; Päätös suorahankinnasta 2.5.2012 (TK- 32 – 630- 12).
- 165 Jarkko Kuusinen ja Maarit Viik-Kajander (Fountain Park 21.5.2012), Tilastokeskus verkkoavoriihi, toukokuu 2012.
- 166 Bruun 16.1.2025.
- 167 Jarkko Kuusinen ja Maarit Viik-Kajander (Fountain Park 21.5.2012), Tilastokeskus verkkoavoriihi, toukokuu 2012.
- 168 Bruun 16.1.2025.
- 169 Henkilöstötilinpäätös 2015.
- 170 Tilinpäätöskertomus 2013.
- 171 Relevanssiselvityksen valmistelu 2014.
- 172 Hyrkkö 24.4.2025.
- 173 Koskimäki 14.5.2025.
- 174 Tilinpäätöskertomus 2013.
- 175 Johtoryhmä 30.6.2015; Tilastokeskuksen johtamismalli, muistio 24.3.2015.
- 176 Henkilöstötilinpäätös 2013; Tietotilinpäätös 2017.
- 177 Tilinpäätöskertomus 2013.
- 178 Bruun 16.1.2025.
- 179 Valtiovarainministeriö, Tilastokeskuksen neuvottelukunnan asettamispäätös 3.3.2015.
- 180 Hyrkkö 24.4.2025.
- 181 Koskimäki 14.5.2025; 5.8.2025.
- 182 ESS Vision 2020.
- 183 ESS Vision 2020; Tilinpäätöskertomus 2012.
- 184 Bruun 16.1.2025.
- 185 Marjo Bruun, Rohkeasti ideoita jakamaan. Kansainvälinen yhteistyö hyödyttää kaikkia; Bruun 16.1.2025.
- 186 Tuottavuusohjelma 2011-2015; Tilinpäätöskertomus 2012.
- 187 Bruun 16.1.2025.
- 188 Henkilöstötilinpäätös 2015.
- 189 Tilinpäätöskertomus 2016; Henkilöstötilinpäätös 2016; Relevanssiselvityksen valmistelu 2014.
- 190 Tilinpäätöskertomus 2018.
- 191 Bruun 16.1.2025; Tilinpäätöskertomus 2020.
- 192 Aluetoimipaikkojen lakkauttaminen, päätös ja liitteet 2013.
- 193 Henkilöstötilinpäätös 2014; Vuosikertomus 2010; Tilinpäätöskertomus 2015.
- 194 Koskimäki 14.5.2025.
- 195 Relevanssiselvityksen valmistelu 2014; Tilinpäätöskertomus 2015; Henkilöstötilinpäätös 2015.
- 196 Yhteistoimintaneuvottelu valmisteilla olevista säästötoimenpiteistä ja niihin liittyvästä työvoiman vähentämistarpeesta 9.12.2014; Bruun 16.1.2025; Hyrkkö 24.4.2025.

- 197 Henkilöstötilinpäätös 2014; 2015.
- 198 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 199 Henkilöstötilinpäätökset 2014–2019.
- 200 Hyrkkö 24.4.2025; Mannonen 23.6.2025.
- 201 Timo Mannonen 20.8.2014, ICT-strategian puolivuotisseuranta 2014; Henkilöstötilinpäätös 2014; 2015; Tilinpäätöskertomus 2015; Bruun 16.1.2025.
- 202 Tilinpäätöskertomus 2016; 2017; Henkilöstötilinpäätös 2016.
- 203 Tilinpäätöskertomus 2017; Timo Mannonen 24.4.2024, Tilastokeskuksen historia 2000–2024. Tietotekniikka.
- 204 Tilinpäätöskertomus 2016.
- 205 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 206 Tilinpäätöskertomus 2018.
- 207 Bruun 16.1.2025; Tilinpäätöskertomus 2018.
- 208 Tietotilinpäätös 2020.
- 209 Henkilöstötilinpäätös 2019; Tietotilinpäätös 2019.
- 210 YTY Loppuraportti 23.2.2015.
- 211 Vuosikertomus 2011; Tilinpäätöskertomus 2012.
- 212 ICT-Strategia 2012–2015; Tilinpäätöskertomus 2013.
- 213 General Statistical Business Process Model GSBPM (Version 5.1. January 2019); Tilastoinnin yleinen prosessimalli GSBPM (versio 5.1 Tammikuu 2019).
- 214 General Statistical Business Process Model GSBPM (Version 5.1. January 2019).
- 215 Tilinpäätöskertomus 2012; 2013.
- 216 Kati Heikkinen, Yritystilastojärjestelmä uudistuksen tietosisältöön ja koherenssiin vaikuttavat ratkaisut ja vaikutukset tilastoihin. Johtoryhmä 24.3.2015.
- 217 YTY Loppuraportti 23.2.2015.
- 218 Tilinpäätöskertomus 2015; 2017; Johtoryhmä 29.6.2016.
- 219 YTY Loppuraportti 23.2.2015.
- 220 Relevanssiselvityksen valmistelu 2014; Tilinpäätöskertomus 2015; 2016.
- 221 Orjala 8.5.2025.
- 222 Tilinpäätöskertomus 2012.
- 223 Storgårds 14.11.2024.
- 224 Tilinpäätöskertomus 2021; 2022; Ulla Virtanen 20.1.2023, EBS-asetuksen täytäntöönpanon tilannekatsaus.
- 225 Tilinpäätöskertomus 2020; 2021.
- 226 ICT-strategia 2015–2018.
- 227 Tilinpäätöskertomus 2016.
- 228 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 229 Bruun 16.1.2025.
- 230 Tilinpäätöskertomus 2018.
- 231 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 232 Orjala 8.5.2025.
- 233 Hyrkkö 24.4.2025; Johtoryhmä maaliskuu 2015.
- 234 Tietotilinpäätös 2018; Johtoryhmä 13.3.2018.

- 235 Tietotilinpäätös 2017.
- 236 Tietotilinpäätös 2018.
- 237 Tietotilinpäätös 2019.
- 238 Herttua uudistus ja laajennus -esiselvitys loppuraportti 30.12.2015.
- 239 Tietotilinpäätös 2019.
- 240 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 241 Laatukilpailuehdotus Henkilötietovaranto, Tilastokeskuksen laatukilpailu 2019.
- 242 Tietotilinpäätös 2019.
- 243 Tietotilinpäätös 2018–2019.
- 244 Tietotilinpäätös 2018–2019.
- 245 Tietotilinpäätös 2018 (28.5.2019); Tietotilinpäätös 2019; Paula Hietanen 5.2.2021, Takki-ryhmä: Pseudonymisointi.
- 246 Tilastokeskuksen laatukilpailu 2023, vastaus 14.2.2024.
- 247 Tietotilinpäätös 2018.
- 248 Web ja mixed mode tiedonkeruun pilotointi 2010–2011. Loppuraportti 30.5.2011.
- 249 Tietotilinpäätös 2017.
- 250 Mixed Mode tiedonkeruujärjestelmä ja infra -projektin asettaminen 4.11.2014.
- 251 Johtoryhmä 3.11.2015; 31.5.2016; Tietotilinpäätös 2018.
- 252 Tietotilinpäätös 2018.
- 253 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 254 Tietotilinpäätös 2018.
- 255 Tilinpäätöskertomus 2023.
- 256 Vuosikertomus 2010.
- 257 Tilinpäätöskertomus 2015; 2016.
- 258 Tilinpäätöskertomus 2013; 2015; 2018.
- 259 Tilinpäätöskertomus 2013; 2016.
- 260 Mervi Ukkonen, johtoryhmä 8.9.2015.
- 261 Henkilöstötilinpäätös 2015.
- 262 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 263 Tilinpäätöskertomus 2017; Orjala 8.5.2025.
- 264 Tilinpäätöskertomus 2018.
- 265 Johtoryhmä 22.5.2018.
- 266 Orjala 8.5.2025.
- 267 Tietotilinpäätös 2017.
- 268 Tietotilinpäätös 2020.
- 269 Tilinpäätöskertomus 2013; 2018.
- 270 Marika Jokinen, Tilasto-olympialaiset innostivat taas nuoria. Osallistujia kymmenistä kouluista.
- 271 Raija Helenius palkittiin kansainvälisen tilastoinstituutin ISI:n konferenssissa. Uutiskeskus.
- 272 Tilinpäätöskertomus 2015.
- 273 Tuottavuusohjelma 2011–2015.
- 274 Jeskanen 11.11.2024.

- 275 Etäkäyttöjärjestelmän tekninen kehittäminen ja siirtäminen -projektin loppuraportti 23.12.2014.
- 276 Suomen tutkimusinfrastruktuurien strategia ja tiekartta 2014–2020; Johnson 5.8.2025.
- 277 Etäkäyttöjärjestelmän tekninen kehittäminen ja siirtäminen -projektin loppuraportti 23.12.2014.
- 278 Tilinpäätöskertomus 2012.
- 279 Tilinpäätöskertomus 2013; Tutkijapalvelut 10+ vuotta; Tietotilinpäätös 2017.
- 280 Etäkäyttöjärjestelmän tekninen kehittäminen ja siirtäminen -projektin loppuraportti 23.12.2014.
- 281 Sovala 2025, 250.
- 282 Sovala 2025, 254–255.
- 283 Tilinpäätöskertomus 2015; Strategia 2016–2019.
- 284 Tilinpäätöskertomus 2017; 2018; Tietotilinpäätös 2017; Tutkijapalvelut 10+ vuotta.
- 285 Tilinpäätöskertomus 2017; 2018.
- 286 Tuottavuusohjelma 2011–2015; Vuosikertomus 2011.
- 287 Tietotilinpäätös 2017; Sovala 2025, 256–257; Tilinpäätöskertomus 2012; 2013; 2016.
- 288 Tietotilinpäätös 2017; Tilinpäätöskertomus 2018; TK, Sisu-malli tänään ja huomenna. SISUlla kiperiin päätöksiin mikrosimulointiseminaari 15.11.2016.
- 289 Sovala 2025, 250; Bruun 16.1.2025.
- 290 Jussi Melkas, Iso data – suuret lupaukset ja pullonkaulat. Tieto&trendit 4–5/2012.
- 291 Tilinpäätöskertomus 2012; Tilastokeskus jatkaa datan avaamista, tiedote 15.5.2013.
- 292 Mari Niemi, Tieliikenneonnettomuuksien paikkatiedot avoimeksi dataksi.
- 293 Orjala 8.5.2025.
- 294 Tilinpäätöskertomus 2016; Tietotilinpäätös 2018.
- 295 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 296 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 297 Pasi Piela, Avataan Big Data!; Tietotilinpäätös 2019.
- 298 Marjo Bruun, Big data haastaa tilastontekijät; Pasi Piela, Iso data tilastotoimessa.
- 299 Marjo Bruun, Hype laantuu, iso data arkipäiväistyy; Johtoryhmä 29.6.2016.
- 300 Timo Koskimäki, Isosta datasta uuteen dataan?. Tilastokeskuksen Big Data -seminaari 19.11.2015.
- 301 Johtoryhmä 29.6.2016; Tilinpäätöskertomus 2016; Tietotilinpäätös 2019; Sovala 6.5.2025; Koskimäki 5.8.2025.
- 302 Tietotilinpäätös 2019.
- 303 Tilasto-ohjelma 2023–2027.
- 304 Tietotilinpäätös 2017; 2018; 2019.
- 305 Tietotilinpäätös 2018; 2019; Tilinpäätöskertomus 2021.
- 306 Tilinpäätöskertomus 2018; Sovala 2025, 259.
- 307 Tilinpäätöskertomus 2020; Tieto- ja tilasto-ohjelma 2025–2029; Sovala 6.5.2025.
- 308 Ratkaisujen Suomi: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015.
- 309 Tilinpäätöskertomus 2015; Henkilöstötilinpäätös 2015.
- 310 Suomi tarvitsee tietopolitiikkaa. Valtiovarainministeriön julkaisu – 39/2017.
- 311 Bruun 16.1.2025; Storgårds 16.1. 2025; Tilinpäätöskertomus 2017.
- 312 Marjo Bruun, Heli Mikkilä, Timo Koskimäki: Suomi tiedonhyödyntämisen huippumaaksi. Luonnos/ taustamuistio 7.11.2017.
- 313 Sami Kivivasara ja Heli Mikkilä: Suomi tiedon hyödyntämisen huippumaaksi- ehdotus etenemispoluksi. Muistio 20.12.2017.

- 314 Tilinpäätöskertomus 2017.
- 315 Leena Storgårds ja Outi Ahti-Miettinen: Tiedon laatu. Muistio 8.6.2018.
- 316 Tulevaisuuden kansallinen tietoekosysteemi – tietovarannot, tiedon yhdistäminen ja tilastot. Tilastokeskus, muistio 18.6.2018 (TK-43-339-18).
- 317 VM: Ensimmäinen tietopolitiittinen selonteko valmis: Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella (4.12.2018).
- 318 Heli Mikkeli, Tieto ja luottamus rakentavat tulevaisuutta – vahvistetaan niitä.
- 319 Marja Rantala, Tietopolitiikka ja tiedonhallinta toteutetaan joukkuepelillä.
- 320 Heli Mikkeli, Suomesta kestävä tietoekosysteemin edelläkävijä.
- 321 Bruun 16.1.2025; Johtoryhmä 17.5.2016.
- 322 Arvo Kokkonen, Sielu mukaan kehityspolulle.
- 323 Leena Storgårds ja Hannele Orjala, Tilastointi lähtee asiakkaiden tarpeista – ja reagoi yhteiskunnan muutokseen.
- 324 Henkilöstötilinpäätös 2019; Tilinpäätöskertomus 2018; 2021.
- 325 Hanna Ikkäheimo, Esikunnan tehtävät hoituvat jatkossa hajautetusti; Henkilöstötilinpäätös 2019.
- 326 Marjo Bruun, Tilastokeskuksen henkilöstöinfo 24.9.2019.
- 327 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 328 Tilinpäätöskertomus 2020; 2021.
- 329 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 330 Tietotilinpäätös 2020; Bruun 16.1.2025.
- 331 Tilastokeskuksen laatukilpailu 2020, ehdotus Helsinki Graduate School of Economics (HGSE) Korona-tilannehuoneen käynnistäminen ja palveluprosessit.
- 332 Tilastokeskuksen laatukilpailu 2020, ehdotus Helsinki Graduate School of Economics (HGSE) Korona-tilannehuoneen käynnistäminen ja palveluprosessit; Tilinpäätöskertomus 2020; Sovala 2025, 255.
- 333 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 334 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 335 Tilinpäätöskertomus 2021.
- 336 Reetta Moilanen, Tilasto-ohjelma ja ohjelmapohjainen suunnittelu. Joulukuun henkilöstöinfo 17.12.2020.
- 337 Ville Vertanen, Kunnianhimoinen tavoite: Laadukasta tietoa yhdeltä luukulta.
- 338 Tilinpäätöskertomus 2022; Johnson 19.6.2025.
- 339 Sovala 6.5.2025.
- 340 Tilinpäätöskertomus 2021.
- 341 Sovala 6.5.2025; Organisaatiouudistuskyselyn tuloksista apua toiminnan parantamiseen ja vastuunjaon selkiyttämiseen. Uutiskeskus 2021.
- 342 Bruun 16.1.2025.
- 343 Sovala 6.5.2025.
- 344 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 345 Tilinpäätöskertomus 2023; Johtoryhmä 28.6.2022.
- 346 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 347 Sovala 6.5.2025.
- 348 Tilinpäätöskertomus 2021; 2022; 2023; Johtoryhmä 28.6.2022.
- 349 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 350 Sovala 6.5.2025.

- 351 Tilinpäätöskertomus 2022; 2023; 2024.
- 352 Tilinpäätöskertomus 2022; 2024; Markus Sovala 28.8.2024, Tilastokeskuksen strategian pääkohdat.
- 353 Sovala 6.5.2025.
- 354 Mannonen 8.8.2025.
- 355 Jukka Hoffren, Verkostoituminen ja ekosysteemytö haastavat tieto- ja tilastotutantoa. Tieto& trendit, blogi 25.8.2022; Suomen tilasto -ja tietoekosysteemin kehittäminen 10.11.2022.
- 356 Tilasto-ohjelma 2023-2027.
- 357 Suomi YK:n tilastokomission jäseneksi vuosiksi 2022-2025. Uutinen (Mervi Ukkonen).
- 358 Sovala 6.5.2025.
- 359 Tieto- ja tilasto-ohjelma 2025-2028.
- 360 Koskimäki 14.5.2025.
- 361 Sovala 6.5.2025.
- 362 Johtoryhmä 6.4.2021.
- 363 Johtoryhmä 29.6.2021; 24.8.2021; 2.12.2021.
- 364 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 365 Tilinpäätöskertomus 2020; 2022; 2023; 2024.
- 366 Tilinpäätöskertomus 2021; Helsinki GSE perustaa talouden tilannehuoneen - tavoitteena tukea nopeaa päätöksentekoa koronaviruskriisissä. Uutinen julkaistu 7.4.2020.
- 367 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 368 Tilasto-ohjelma 2023-2027; Sovala 2025, 255-256.
- 369 Ville Vertanen, Uusi lainsäädäntö on merkittävä kilpailuvaltti suomalaiselle rekisteritutkimukselle.
- 370 Ville Vertanen, Datahuone auttaa yhteiskunnan päätöksentekijöitä.
- 371 Tilinpäätöskertomus 2023; Tilastokeskus, Datahuoneen esittely.
- 372 [Markus Sovala, Suuret tietovarannot, suuret odotukset.](#)
- 373 <https://www.ouka.fi/uutiset/oulu-mukana-kuntien-datapilotti-alueavaimessa>
- 374 Tilastokeskus 15.5.2025, Uusi kuntien datahuone tukemaan tietopohjaisessa päätöksenteossa.
- 375 Tilinpäätöskertomus 2021; 2022; Mannonen 8.8.2025.
- 376 Tilinpäätöskertomus 2021.
- 377 Eerikki Willman 6/2020, KTMT-SAS- arkkitehtuuri; Tilinpäätöskertomus 2023.
- 378 Tilastokeskus, strategiaesitys 2022-2026.
- 379 Koskimäki 14.5.2025.
- 380 Tilinpäätöskertomus 2021; 2022; 2024.
- 381 Sovala 6.5.2025.
- 382 Jukka Tuominen, kesäblogi Sinuhe datahuonelainen 2.7.2025.
- 383 Sovala 6.5.2025.
- 384 Tilinpäätöskertomus 2023; Juhani Kauppo, Tilastotutannon keskivaiheen modernisointi, tilannekatsaus. Henkilöstöinfo 18.3.2024.
- 385 Mannonen 26.6.2025; Jaana Andelin, Tekoäly tehostaa tietoprosessia. (Moti) uutinen 5.2.2025.
- 386 Sami Saarikivi, Askeleita Moti-muutoksen tiellä (Blogi 8.5.2025).
- 387 Mannonen 26.6.2025; Ikäheimo 26.6.2025.
- 388 Sami Saarikivi, Askeleita Moti-muutoksen tiellä (Blogi 8.5.2025); Sovala 6.5.2025.
- 389 Sovala 6.5.2025.

- 390 Jaana Andelin, Uudet tilastot tuotantoon uusin välinein. (Moti) uutinen 3.6.2025.
- 391 Orjala 8.5.2025; Bruun 16.1.2025.
- 392 Tilinpäätöskertomus 2020; 2021.
- 393 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 394 Tilinpäätöskertomus 2023; Johtoryhmä 26.9.2023.
- 395 Tilinpäätöskertomus 2020.
- 396 Tilinpäätöskertomus 2023.
- 397 Orjala 8.5.2025.
- 398 Tilinpäätöskertomus 2021.
- 399 Jaana Huhta, Tilastoista ihan kaikille ja kaikkialle.
- 400 Jaana Huhta, Tilastoista ihan kaikille ja kaikkialle.
- 401 Tilinpäätöskertomus 2022; 2023; 2024.
- 402 Sovala 6.5.2025.
- 403 Tilastokeskuksen brändi. Johtoryhmä 5/2022; Hanna Ikkäheimo, Brändit ja visuaalinen ilme ilmentämään Tilastokeskuksen arkea. Metka, blogi 16.11.2022; Hanna Ikkäheimo, Värikäs arki sekä muuttuva ja mielenkiintoinen toimiala inspiroivasti esille.
- 404 Tilinpäätöskertomus 2022.
- 405 Tilinpäätöskertomus 2022; 2023; 2024.
- 406 Tilinpäätöskertomus 2023.

Lähteet ja kirjallisuus

Tilastokeskus

- Johtoryhmän pöytäkirjat 2015–2016, 2018, 2021–2023.
- Vuosikertomukset 1994, 1996, 1997, 1999–2012.
- Tietotilinpäätökset 2017–2020.
- Tilinpäätöskertomukset 2012–2024.
- Henkilöstötilinpäätökset 2013–2019.
- Tieto- ja tilasto-ohjelma 2025–2029.
- Tilasto-ohjelma 2023–2027.
- Yksittäiset asiakirjat (muistiot, raportit, uutiset, esitykset)
- Aluetoimipaikkojen lakkauttaminen, päätös ja liitteet 2013.
  - Asiakasvastaavan käsikirja 2006.
  - Asiakkuuden johtoryhmä, loppuraportti 13.2.2006.
  - Askeleita Moti-muutoksen tiellä. Sami Saarikivi blogi 8.5.2025.
  - Brändit ja visuaalinen ilme ilmentämään Tilastokeskuksen arkea. Hanna Ikäheimo blogi 16.11.2022.
  - EBS-asetuksen täytäntöönpanon tilannekatsaus (Ulla Virtanen 20.1.2023).
  - Economic Research with Firm Data -Practices and Experiences in Finland, ISI Conference 19.8.2003 Berlin (Mika Maliranta).
  - Etäkäyttöjärjestelmän tekninen kehittäminen ja siirtäminen -projektin loppuraportti 23.12.2014.
  - Fountain Parkin henkilöstöselvitys 21.5.2012.
  - HE05K Väestölaskentakokonaisuuteen kuuluvine rekisteripohjaisten vuositilastojen tuotantomallin uudistusprojekti, Projektin loppuraportti 16.6.2008.
  - Herttua uudistus ja laajennus -esiselvitys loppuraportti 30.12.2015.
  - ICT-Strategia 2012–2015; 2015–2018.
  - ICT-strategian puolivuotisseuranta (Timo Mannonen 20.8.2014).
  - Isosta datasta uuteen dataan? (Timo Koskimäki). Tilastokeskuksen Big Data -seminaari 19.11.2015 Viite 300.
  - Kansantalouden tilinpidon tietojärjestelmä uudistus. Loppuraportti 29.1.2010.
  - KTMT-SAS -arkkitehtuuri (Eerikki Willman 6/2020).
  - Laatupalkintohakemus 2006.
  - Läpivalaisun ohjausryhmän asettaminen (16.2.2007).
  - Mixed Mode tiedonkeruujärjestelmä ja infra -projektin asettaminen 4.11.2014.
  - Organisaatiouudistuskyselyn tuloksista apua toiminnan parantamiseen ja vastuunjaon selkiyttämiseen. Uutiskeskus 2021.
  - Pohjoismaisten mikroaineistojen tutkimuskäyttöä selvittellen työryhmän raportti (Mika Maliranta).
  - Päätös suorahankinnasta 2.5.2012 (TK-32 -630-12).
  - Raija Helenius palkittiin kansainvälisen tilastoinstituutin ISI:n konferenssissa. Uutiskeskus.
  - Relevanssiselvityksen valmistelu 2014.
  - Selvitysmiesten loppuraportti 4.11.2008.
  - Sinuhe datahuonelainen. Jukka Tuominen kesäblogi 2.7.2025.
  - Sisu-malli tänään ja huomenna. Mikrosimulointiseminaari 15.11.2016.
  - Statistics of Finland: Main Lines of Research and Development in 2000–2003.

Suomen tutkimusinfrastruktuurien strategia ja tiekartta 2014–2020.

Suomi YK:n tilastokomission jäseneksi vuosiksi 2022–2025. Tiedote (Mervi Ukkonen).

Takki-ryhmä: Pseudonymisointi (Paula Hietanen 5.2.2021).

Tekoäly tehostaa tietoprosessia. Uutinen 5.2.2025.

Tilastoinnin yleinen prosessimalli GSBPM (versio 5.1 Tammikuu 2019).
https://stat.fi/media/uploads/org/periaatteet/gsbpm_v5.1.fi.pdf

Tilastokeskuksen (Marjo Bruun) henkilöstöinfo 24.9.2019.

Tilastokeskuksen historia 2000–2024. Tietotekniikka. (Timo Mannonen 24.4.2025).

Tilastokeskuksen johtamismalli, muistio 24.3.2015.

Tilastokeskuksen laatukilpailu 2020, ehdotus Helsinki Graduate School of Economics (HGSE) Korona-tilannehuoneen käynnistäminen ja palveluprosessit.

Tilastokeskuksen laatukilpailu 2019, kilpailuehdotus henkilötietovaranto.

Tilastokeskuksen laatukilpailu 2023, henkilötietovarannon yhteyteen keskitetty pseudonymisointi-ratkaisu, vastaus 14.2.2024.

Tilastokeskuksen palauteraportti. Suomen laatupalkinto 2006.

Tilastokeskuksen strategian pääkohdat. Markus Sovala 28.8.2024.

Tilastokeskuksen tutkimuslaboratorio ja yritystutkietokanta (Satu Nurmi 22.5.2007).

Tilastokeskuksen tutkimustoiminnan päälinjat vuosina 1997–1999. Katsauksia 1997:2.

Tilastokeskus jatkaa datan avaamista, tiedote 15.5.2013.
https://stat.fi/ajk/tiedotteet/2013/uutinen_014_2013-05-15.html

Tilastokeskus, Strategiaesitys 2022–2026.

Tilastokeskus, Tuotteet ja palvelut 2004.

Tilastokeskus verkkoavoriihi, toukokuu 2012.

Tilasto-ohjelma ja ohjelmapohjainen suunnittelu (Reetta Moilanen). Henkilöstöinfo 17.12.2020.

Tilastotoimen selvityshanke. Valtiovarainministeriö, asettamispäätös 4.3.2008.

Tilastotuotannon keskivaiheen modernisointi, tilannekatsaus (Juhani Kauppo). Henkilöstöinfo 18.3.2024.

TK:ssa tapahtuvaa tutkijapalveluun liittyvää toimintaa 2000–2024 (Marianne Johnson).

Tulevaisuuden kansallinen tietoekosysteemi – tietovarannot, tiedon yhdistäminen ja tilastot. Tilastokeskus, muistio 18.6.2018 (TK-43-339-18).

Tuotantomalliprojekti. Loppuraportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset.

Tuotantomallityöryhmän raportti (24.4.2001).

Tuottavuusohjelma 2011–2015.

Tutkijapalvelun kehittäminen -raportti 23.2.2010.

Tutkijapalvelut 10+ -vuotta.
<https://stat.fi/tup/tutkijapalvelut/tutkijapalvelut-10-vuotta>

Tutkimus-, kehittämis- ja laatutoiminta Tilastokeskuksessa (31.5.2001).

Use of Enterprise Microdata: Research Laboratory and on-line system. Visit of Eurostat 28–29.6.2011 (Leena Storgårds).

Uudet tilastot tuotantoon uusiin välinein. Uutinen 3.6.2025.

Uusi kuntien datahuone tukemaan tietopohjaisessa päätöksenteossa. Tiedote 15.5.2025.

Vastaus selvitysmiehille 2008.

Valtion tilastotoimen kehittäminen 2002–2006 (Jeskanen-Sundström 2.5.2002).

WEB ja mixed mode tiedonkeruun pilotointi 2010–2011. Loppuraportti 30.5.2011.

Yhteistoimintaneuvottelu valmisteilla olevista säästötoimenpiteistä ja niihin liittyvästä työvoiman vähentämistarpeesta 9.12.2014.

YTY Loppuraportti 23.2.2015.

Tilastokeskuksen lehdet ja blogit

[Stat.fi](#). Tilastokeskuksen asiakaslehti 2002.

Tietoaika 2001, 2003, 2004.

Tieto&trendit 2006, 2009.

Marjo Bruun, Big data haastaa tilastontekijät. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2014/big-data-haastaa-tilastontekijat>

Marjo Bruun, Hype laantuu, iso data arkipäiväistyy. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2015/hype-laantuu-iso-data-arkipaivaistyy>

Marjo Bruun, Rohkeasti ideoita jakamaan. Kansainvälinen yhteistyö hyödyttää kaikkia. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/rohkeasti-ideoita-jakamaan-kansainvalinen-yhteistyö-hyodyttää-kaikkia>

Jukka Hoffrén, Verkostoituminen ja ekosysteemit haastavat tieto- ja tilastotuotantoa. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2022/verkostoituminen-ja-ekosysteemit-haastavat-tieto-ja-tilastotuotantoa>

Jaana Huhta, Tilastoista ihan kaikille ja kaikkialle. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2024/tilastoista-ihan-kaikille-ja-kaikkialle-1>

Hanna Ikäheimo, Värikäs arki sekä muuttuva ja mielenkiintoinen toimiala inspiroivasti esille. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2023/varikas-arki-seka-muuttuva-ja-mielenkiintoinen-toimiala-inspiroivasti-esille>

Marika Jokinen, Tilasto-olympialaiset innostivat taas nuoria. Osallistujia kymmenistä kouluista. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2022/tilasto-olympialaiset-innostivat-taas-nuoria-osallistujia-kymmenista-kouluista>

Arvo Kokkonen, Sielu mukaan kehityspolulle. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2019/sielu-mukaan-kehityspolulle>

Mika Lassander, Digitalous tuo merkittäviä säästöjä valtionhallintoon ja yrityksille. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2024/digitalous-tuo-merkittavia-saastoja-valtioonhallintoon-ja-yrityksille>

Jussi Melkas, Iso data – suuret lupaukset ja pullonkaulat. https://stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-07-04_001.htm?s=0

Heli Mikkela, Tieto ja luottamus rakentavat tulevaisuutta – vahvistetaan niitä. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2018/tieto-ja-luottamus-rakentavat-tulevaisuutta-vahvistetaan-niita>

Heli Mikkela, Suomesta kestävä tietokosysteemin edelläkävijä. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2018/suomesta-kestavan-tietokosysteemin-edellakavija>

Mari Niemi, Tielikenneonnettomuuksien paikkatiedot avoimeksi dataksi. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2014/tielikenneonnettomuuksien-paikkatiedot-avoimeksi-dataksi>

Pasi Piela, Avataan Big Data! <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2013/avataan-big-data>

Pasi Piela, Iso data tilastotoimessa. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2015/iso-data-tilastotoimessa>

Marja Rantala, Tietopolitiikka ja tiedonhallinta toteutetaan joukkuepelillä. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2019/tietopolitiikka-ja-tiedonhallinta-toteutetaan-joukkuepelilla>

Markus Sovala, Suuret tietovarannot, suuret odotukset. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2023/suuret-tietovarannot-suuret-odotukset>

Leena Storgårds ja Hannele Orjala, Tilastointi lähtee asiakkaiden tarpeista – ja reagoi yhteiskunnan muutokseen. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2019/tilastointi-lahtee-asiakkaiden-tarpeista-ja-reagoi-yhteiskunnan-muutokseen>

Ville Vertanen, Kunnianhimoinen tavoite: Laadukasta tietoa yhdeltä luukulta. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/kunnianhimoinen-tavoite-laadukasta-tietoa-yhdelta-luukulta>

Ville Vertanen, Uusi lainsäädäntö on merkittävä kilpailuvaltti suomalaiselle rekisteritutkimukselle. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2023/uusi-lainsaadanto-on-merkittava-kilpailuvaltti-suomalaiselle-rekisteritutkimukselle>

Ville Vertanen, Datahuone auttaa yhteiskunnan päätöksentekijöitä. <https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2023/datahuone-auttaa-yhteiskunnan-paatoksentekejioita>

Verkkoaineistot

Aalto Yliopisto

Helsinki GSE perustaa talouden tilannehuoneen – tavoitteena tukea nopeaa päätöksentekoa koronaviruskriisissä. Uutinen julkaistu 7.4.2020. <https://www.aalto.fi/fi/uutiset/helsinki-gse-perustaa-talouden-tilannehuoneen-tavoitteena-tukea-nopeaa-paatoksentekoa>

EU:n komissio

The ESS Vision 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/10186/756730/ESS-Vision-2020.pdf/8d97506b-b802-439e-9ea4-303e905f4255>

Liikenne ja viestintäministeriö

Tietoa hyödynnettäväksi Findikaattoripalvelusta. Uutinen 27.7.2010. <https://lvm.fi/-/tietoa-hyodynnettavaksi-findikaattori-palvelusta-723849>

Oulun kaupunki

Oulu mukana kuntien datapilotti AlueAvaimessa (Uutinen 10.9.2024). <https://www.ouka.fi/uutiset/oulu-mukana-kuntien-datapilotti-alueavaimessa>

Valtiolla.fi

Suomen tilasto- ja tietokosysteemin kehittäminen (10.11.2022). <https://www.valtiolla.fi/tyokalut/ekosysteemit/case-kuvaukset/suomen-tilasto-ja-tietokosysteemin-kehittaminen/>

Valtioneuvosto

Ratkaisujen Suomi: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163399>

Suomi tarvitsee tietopolitiikkaa. Valtiovarainministeriön julkaisu - 39/2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80851/39_2017_Suomi%20tarvitsee%20tietopolitiikkaa_kansilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtiovarainministeriö

Tilastokeskuksen neuvottelukunnan asettamispäätös 3.3.2015

Marjo Bruun, Heli Mikkela, Timo Koskimäki: Suomi tiedonhyödyntämisen huippumaaksi. Luonnos/taustamuistio 7.11.2017. <https://vm.fi/documents/10623/10841416/Bruun-Mikkela-Koskimaki-Suomi-tiedonhyodyntamisen-huippumaaksi.pdf/1a9270c6-afb8-60fc-d406-ea1f529f96da/Bruun-Mikkela-Koskimaki-Suomi-tiedonhyodyntamisen-huippumaaksi.pdf?t=1541>

Sami Kivivasara ja Heli Mikkela: Suomi tiedon hyödyntämisen huippumaaksi-ehdotus etenemispoluksi. Muistio 20.12.2017. <https://vm.fi/documents/10623/10841416/Kivivasara-Mikkela-ehdotus-etenemispoluksi.pdf/51c33a68-6451-c0f2-534f-e3eba99b0551/Kivivasara-Mikkela-ehdotus-etenemispoluksi.pdf?t=1541747595000>

Ensimmäinen tietopoliittinen selonteko valmis: Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella (4.12.2018). <https://vm.fi/documents/10623/7768305/Yhteenveto%20tietopoliittisesta%20selonteosta/10562e33-2f2e-2707-836e-b7b971862ec2/Yhteenveto%20tietopoliittisesta%20selonteosta.pdf>

Leena Storgårds ja Outi Ahti-Miettinen: Tiedon laatu. Muistio 8.6.2018. <https://vm.fi/documents/10623/10841416/Storgards-Ahti-Miettinen-tiedon-laatu.pdf/92e83e63-6acf-5c4a-9fce-dfd237df9a56/Storgards-Ahti-Miettinen-tiedon-laatu.pdf?t=1541747598000>

VATT Datahuone

<https://vattdatahuone.fi/datahuone/>

YK:N Euroopan talouskomissio (UNECE)

General Statistical Business Process Model GSBPM (Version 5.1. January 2019). https://unece.org/sites/default/files/2023-11/GSBPM%20v5_1.pdf

Haastattelut

Marjo Bruun 16.1.2025

Ilkka Hyppönen 20.1.2025

Jarmo Hyrkkö 24.4.2025

Heli Jeskanen-Sundström 11.11.2024

Timo Koskimäki 14.5.2025

Hannele Orjala 8.5.2025

Markus Sovala 6.5.2025

Tiedonannot

Pia Forsell 17.6.2025

Hanna Ikkäheimo 26.6.2025

Marianne Johnson 19.6.2025

Timo Koskimäki 5.8.2025

Timo Mannonen 23.6.2025; 8.8.2025

Satu Nurmi 19.6.2025

Hannele Orjala 22.6.2025

Johanna Rantanen 17.6.2025

Leena Storgårds 11.11.2024; 16.1.2025; 25.6.2025

Lehdistö

HS.fi 2001, 2004, 2008, 2012

Yle.fi 2009

Kirjallisuus

Luther Georg, Suomen tilastotoimen historia vuoteen 1970. Helsinki 1993.

Marjomaa Pertti (toim.), Tilastokeskus 1971-2000. Tilastokeskus 2000.

Melkas Jussi, Tiedon hautausmaasta arvostetuksi tieto-organisaatioksi. Miten Tilastokeskus näkyi julkisuudessa 1970-luvulta vuoteen 2013? Tilastokeskus 2016.

Merimaa Juha, Reikäkorttimaailmasta verkko-aikaan eli TI 1970-2000. Tilastokeskuksen Tietotekniikkapalvelun kolmekymmentävuotishistoriikki. Tilastokeskus 2000.

Paananen Eero ja Sajjets Markku, ATK: keskuskoneelta mikroverkkoon. Teoksessa Tilastokeskus 1971-2000. Tilastokeskus 2000.

Sovala Markus, Rekisterit mahdollistavat tietopohjaisen yhteiskuntapolitiikan. Teoksessa Hyviä uutisia Suomesta. Menestyvän yhteiskunnan tilannekuva. Toimittanut Juho Saari. Vastapaino Tampere 2025.

Henkilö- hakemisto

Aho, Esko 47
Ahti-Miettinen, Outi 166
Asplund, Johanna 206
Boxström, Anders 13, 22
Bruun, Marjo 106-112, 115-116, 118, 124, 132, 144, 146, 155, 158, 164, 169, 172-173, 182-183, 204
Bärlund, Hanna 7
Dalström, Harald 24
Eiro, Laura 183
Eiskonen, Riitta 121
Gebhard, Hannes 22-23
Halonen, Tarja 114
Harju, Aki 207
Harju, Juhana 183
Harmaja, Leo 27
Helenius, Reija 149-150
Henriksson, Pasi 172
Hetemäki, Martti 60, 110
Hjelt, August 13, 22-25
Hjerppe, Reino 80
Hoffrén, Jukka 185, 188
Hovi, Kaija 60
Hultin, Tekla 23, 55, 59
Hyppönen, Ilkka 90
Hyrkkö, Jarmo 48, 69, 73, 81, 91, 106, 109, 121, 133, 151
Ignatius, K.F. 12, 19, 21
Ikäheimo, Hanna 182
Ilmonen, Pauliina 183
Jeskanen-Sundström, Heli 54, 58-60, 63-64, 68-70, 76, 79, 81, 83, 89-90, 93-94, 96-97, 101, 106, 151
Jussila, Iiro 170
Jäntti, Markus 94, 96-97
Kalliomäki, Kati 183
Katainen, Jyrki 81, 116
Kauppi, Lea 60
Kenttä, Aaro 13, 38
Kivelä, Antti 170
Kiviniemi, Mari 79-80
Kivivasara, Sami 166
Kokkonen, Arvo 170
Korpela, Juhani 38
Koskimäki, Timo 7, 109, 112, 116, 119, 158, 164, 173, 182, 189-191

Kovero, Martti 13, 25, 27
Laiho-Kauranne, Johanna 171, 182
Lanne, Markku 94
Laurila, Eino H. 12, 28-29, 37-38, 59
Lehtonen, Risto 94
Lindberg, Walter 12, 28-29
Lindholm, Mikko 172, 200
Lipponen, Paavo 88-89
Luther, Georg 6
Maliranta, Mika 98, 111
Mannonen, Timo 7, 121
Marjomaa, Pertti 6, 54
Mikkilä, Heli 109, 164, 166, 168, 171
Mägi, Mart 170
Nieminen, Kristiina 205
Niitamo, Olavi 13, 29, 38-39, 46
Orpo, Petteri 183
Orjala, Hannele 7, 126, 130, 156, 169-170
Pekkarinen, Jukka 58, 97
Piela, Pasi 205, 207
Pietilä, Pentti 64
Pipatti, Riitta 102-103
Pärnänen, Anna 205
Rantala, Marja 168
Rapo, Markus 205
Rein, Gabriel 12, 18-19
Relander, Timo 13, 38, 46-48, 54, 58, 60, 63, 93, 97
Rinne, Antti 168
Ronkainen, Anni 170
Saarikivi, Sami 202
Sailas, Raimo 88
Salmi, Heikki 47-48, 50
Siimes, Suvi-Anne 58
Sipilä, Juha 162
Siuruainen, Eino 80
Snellman, Johan Vilhelm 17, 19
Snellman, G.R. 24
Sovala, Markus 4-5, 111, 158-159, 180-185, 189-191, 200-201, 203-204, 206-208
Spolander, Mikko 170, 183, 191
Storgårds, Leena 7, 100, 166, 168, 170

Sutela, Hanna 205
Tarkoma, Jari 109
Toivanen, Otto 173, 183
Tölli, Tapani 81
Ukkonen, Mervi 7
Urrila, Penna 111
Uusitalo, Hannu 60
Vaasa, Kustaa 16
Vahvelainen, Simo 80
Vanhanen, Matti 79
Vartiainen, Juhana 197
Vertanen, Ville 109, 172, 176, 195
Vihavainen, Hilikka 52, 60, 91, 111
Virtanen, Erkki 110
Ylä-Anttila, Merja 170
Ylä-Jarkko, Mari 109, 182

Tilastokeskus
1865 - 2025

Luotettavan tiedon puolesta

Historiantutkija, FT Jouni Yrjänän kirjoittama *Luotettavan tiedon puolesta 160 vuotta* pureutuu Tilastokeskuksen vuosien 2000–2025 historiaan.

Viraston toimintaa on kehitetty ja tehostettu Eurostatin kasvavien vaatimusten ja valtionhallinnon toistuvien leikkausten ristipaineissa. Kirja nostaa esille kuitenkin ennen kaikkea positiivisen kehityksen. Tilastotuotannon ydinprosesseihin on ajettu Tilastokeskuksessa perusteellisia muutoksia. Digitalisaatio on mahdollistanut tietojen yhdistämisten rekistereistä luovalla tavalla ja tehnyt tilastotuotannosta myös ketterämmän vastaamaan äkillisiinkin tietotarpeisiin.

Mikrodatan kokoamisesta ja luovuttamisesta tutkimuskäyttöön Tilastokeskus on jalostanut määrätietoisesti itselleen uuden lakisääteisen tehtävän. Tilastokeskus mieltääkin itsensä aiempaa vahvemmin tieto-organisaatioksi.

Tilastokeskus on pyrkinyt aktiivisesti kehittämään valmiuksiansa ja organisaatiotansa. Aina kaikki ei ole edennyt suoraviivaisesti, mutta suunta on ollut tiedossa. Tällä on ollut suuri merkitys sille, että Tilastokeskus ja suomalainen tilastoekosysteemi ovat kansainvälisesti tunnustettuja edelläkävijöitä.